

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
KƏND TƏSƏRRÜFATI NAZİRLİYİ
AQRAR ELM MƏRKƏZİ**

ELMİ TƏDQIQAT ƏKİNCİLİK İNSTİTUTU

**DƏNLİ VƏ DƏNLİ - PAXLALI BİTKİ SORTLARININ
KATALOQU**

Akademik Cəlal Əliyevin 85 illik yubileyinə həsr olunur

Bakı – 2013

**МИНИСТЕРСТВО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АГРАРНЫЙ НАУЧНЫЙ ЦЕНТР**

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ ЗЕМЛЕДЕЛИЯ

**КАТАЛОГ
СОРТОВ ЗЕРНОВЫХ И ЗЕРНОБОБОВЫХ КУЛЬТУР**

Посвящается 85-летию юбилею академика Джалала Алиева

Баку – 2013

**MINISTRY OF AGRICULTURE
OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN
AGRARIAN SCIENCE CENTER**

RESEARCH INSTITUTE OF CROP HUSBANDRY

**CATALOGUE
OF CEREAL AND LEGUME VARIETIES**

Dedicated to 85 jubilee of Professor Jalal A. Aliyev

Baku - 2013

Kataloq Azərbaycan Elmi Tədqiqat Əkinçilik İnstitutunun Elmi Şurasının 29 aprel 2013-cü il 06 sayılı qərarı ilə nəşr edilmişdir.

Redaksiya heyəti: С.Ə. Əliyev, С.М. Тəlai, Ə.С. Musayev, İ.М. Hüseynova, М.Q. Əhmədov, А.М. Abdullayev, X.Н. Rəhimova, S.İ. Serebryakova, L.Ə. Əmirov, Q.A. Novruzlu, M.Y. Rzayev, S.A. Dünyamalıyev, İ.М. Hacıməmmədov, Q.М. Həsənova, N.Н. Əzizova.

Dənli və dənli-paxlalı bitki sortlarının kataloqu/KTN, AEM, AzETƏİ., Bakı 2013, 296 səh.

***Каталог издан по решению Ученого совета № 06 от 29 апреля 2013 года
Азербайджанского научно-исследовательского института земледелия.***

Редакционная коллегия: Д.А. Алиев, Дж.М. Талаи, А. Дж. Мусаев, И.М. Гусейнова, М.Г. Ахмедов, А.М. Абдуллаев, X.Г. Рахимова, С.И. Серебрякова, Л.А. Амиров, Г.А. Новрузлу, М.Я. Рзаев, С.А. Дунямалиев, И.М. Гаджимамедов, Г.М. Гасанова, Н.Г. Азизова.

Каталог сортов зерновых и зернобобовых культур/МСХ, АНЦ, АЗНИИЗ., Баку 2013, 296 с.

***Catalogue was published by the decision of the Scientific Council of the Research Institute of
Crop Husbandry (April 29, 2013, No. 06).***

Editorial Board: J.A. Aliev, J.M. Talai, A.J. Musayev, I.M. Huseynova, M.G. Ahmedov, A.M. Abdullaev, Kh.H. Rahimova, S.I. Serebryakova, L.A. Amirov, G.A. Novruzlu, M.Y. Rzaev, S.A. Duniyamaliyev, İ.М. Hacımammadov, G.M. Hasanova, N.H. Azizova.

Catalogue of cereal and legume varieties/MA, ASC, RICH, Baku 2013, 296 p.

AZƏRBAYCAN ELMİ-TƏDQIQAT ƏKİNÇİLİK İNSTİTUTU

Təbii coğrafi xüsusiyyətlərinin müxtəlifliyi ilə seçilən Azərbaycan Respublikasının ərazisi, tropik və meşə savanna tipli landşaftlar istisna olmaqla, yer kürəsində yayılmış bütün torpaq-iqlim zonalarının mövcudluğu ilə səciyyələnir. Respublikamız əlverişli fiziki-coğrafi şəraitinə görə zəngin iqlim ehtiyatlarına malikdir. Bütün bunlar Azərbaycanda bir çox kənd təsərrüfatı bitkilərin becərilməsinə əlverişli imkan yaradır.

Azərbaycan qədim əkinçilik diyarıdır. Ölkənin yerləşdiyi ərazinin əlverişli təbii-coğrafi şəraiti burada qədim dövrlərdən əkinçiliyin hərtərəfli inkişafı üçün zəmin yaratmışdır. Arxeoloji qazıntı materialları bunu sübut edir ki, Azərbaycan taxılçılığın, üzümçülüğün, meyvəçiliyin, tərəvəzçiliyin və heyvandarlığın əsas mərkəzlərindən biri olmuşdur. Taxılçılığın və strateji əhəmiyyət kəsb edən digər müvafiq sahələrin tərəqqi etməsi ölkədə diqqət mərkəzində saxlanılır. Fəaliyyət göstərdiyi 60 ildən artıq bir dövr ərzində Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Əkinçilik İnstitutunun ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin təminatı baxımından misilsiz xidmətləri olmuş və tarixdə öz dərin izlərini buraxmışdır. Bu illər ərzində tədqiqatlara yanaşma üsulları və baxışlar dəyişmiş və bir-birini əvəzləyən alimlər öz sələflərinin elmi irsini inkişaf etdirmiş, yerinə yetirilmiş saysız-hesabsız tətbiq və fundamental xarakterli elmi işlərdə bitkilərin yaxşılaşdırılması, mütərəqqi becərmə texnologiyaların yaradılması istiqamətlərində böyük müvəffəqiyyətlər əldə etmişlər.

Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Əkinçilik İnstitutu SSRİ Nazirlər Sovetinin “Azərbaycan SSR-in kolxoz və sovxozlarında buğda və pambıq istehsalının artırılması tədbirləri haqda” 20 may 1950-ci il tarixli 2117 sayılı və Azərbaycan K(b)P MK-nın və Nazirlər Sovetinin “Azərbaycan SSR-nin kolxoz və sovxozlarında taxıl və pambıq istehsalının artırılması tədbirləri haqda” 6 iyun 802 sayılı qərarları ilə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının nəzdində yaradılır. İnstitut 1950-ci ilin oktyabrından fəaliyyətə başlayır.

Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutu Sov. İKP MK-nın və SSRİ Nazirlər Sovetinin 14 fevral 1956-cı il tarixli 253 sayılı qərarına, SSRİ Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin 8 mart 1956-cı il tarixli 87 sayılı əmrinə və Azərbaycan KP MK-nın və Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin “Kənd təsərrüfatı üzrə elmi-tədqiqat müəssisələrinin işinin yaxşılaşdırılmasına dair tədbirlər haqda” 27 aprel 1956-cı il tarixli 222 sayılı qərarına uyğun olaraq Azərbaycan SSR Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin təbəçiliyinə keçirilir. İnstitut əsası 1933-cü ildə qoyulmuş Tərtərdə yerləşən Azərbaycan Dövlət Seleksiya Stansiyasının (indiki Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyası (BTS)) bazası əsasında yenidən formalaşır.

Respublikada taxıl istehsalının artırılması ilə əlaqədar ixtisaslaşmış təsərrüfatları yüksək kondisiyalı toxumlarla təmin etmək və ölkədə toxumçuluq işinin fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq məqsədilə Kənd Təsərrüfatı Nazirinin 16 avqust 1993-cü il tarixli 263 sayılı əmrinə əsasən ET Əkinçilik İnstitutunun bazasında “Elit” Elm İstehsalat Birliyi yaradıldı. ET Əkinçilik İnstitutu 2000-ci ildən etibarən Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin “Kənd təsərrüfatında elmi, elmi-texniki proqramların respublikada aparılan islahatlara və yeni iqtisadi münasibətlərə uyğunlaşdırılması, bu sahədə paralelçiliyin və pərakəndəliyin aradan qaldırılması, elmi işlərdə vahid strateji məqsədlərin formalaşması, alınan elmi nəticələrin istehsalatda tətbiqinin daha da yaxşılaşdırılması” haqqında 16 dekabr 1999-cu il tarixli 190 sayılı qərarına əsasən yaradılmış Aqrar Elm Mərkəzinin struktur təbəçeliyində fəaliyyət göstərir.

ET Əkinçilik İnstitutunun yeniləmiş strukturuna 3 şöbə (Bitki seleksiyası; Bitki fiziologiyası və biotexnologiya; Davamlı əkinçilik və bitki diversifikasiyası), 4 laboratoriya (Dənin keyfiyyəti; İlkin toxumçuluq və toxumun keyfiyyəti; Xəstəlik və zərərvericilərə nəzarət; Torpaq və bitki analizləri), yayım və təlim əlaqə qrupu, kitabxana və kompüter mərkəzi, ictimai elmlər və xarici dillər kafedrası və ölkənin müxtəlif bölgələrində yerləşən 6 təcrübə təsərrüfatı (Cəlilabad BTS; Qobustan BTS; Tərtər BTS; Zaqatala BTS; Şəki Dayağ Məntəqəsi (DM) və Abşeron Yardımcı Təcrübə Təsərrüfatı (YTT)) daxildir.

XX əsrin ortalarında aqrar cəhətdən zəif inkişaf etmiş bir ölkəni elmi əsaslarla irəliyə aparmaq üçün yüksək ixtisaslı elmi kadrlara olduqca böyük ehtiyac var idi. Buna görə də institut yarandığı

gündən onun əsas vəzifələrindən biri də yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanmasından ibarət olmuşdur. Onun elmi kadrlarla təmin olunması, əsasən, aspirantura və dissertantura yolu ilə həyata keçirilmişdir. İnstitutda seleksiya və toxumçuluq, genetica, bitki fiziologiyası, biokimya, biofizika, bitkilərin xəstəliklərə və ziyanvericilərə qarşı mühafizəsi, ümumi əkinçilik, bitkiçilik, aqrokimya, aqrofizika və başqa ixtisaslar üzrə yüksək ixtisaslı elmi kadrlar hazırlanmışdır. Bu məqsədlə 1972-ci ildən başlayaraq akademik Cəlal Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü ilə müxtəlif elmi sahələr üzrə yüksək ixtisaslı kadrlar: bioloqlar, kimyaçılar, aqronomlar, fiziklər, riyaziyyatçılar, mühəndislər instituta cəlb edilərək keçmiş ittifaqın müvafiq elmi mərkəzlərinə əvvəlcə 2 illik ixtisasartırma kurslarına, sonra isə məqsədli aspiranturaya göndərildi.

İnstitutda 80 nəfərdən artıq elmi işçisi keçmiş SSRİ-nin elmi mərkəzlərində biokimya, biofizika, biotexnologiya, torpaq fizikası, aqrokimya, molekulyar biologiya, aqroekosistemin riyazi modelləşdirilməsi, fotosintetik proseslərin riyazi modelləşdirilməsi, genetica, molekulyar genetica, bitkilərin fiziologiyası, radiobiologiya, texniki kibernetika və informasiya nəzəriyyəsi, fitopatologiya, xəstəliyə qarşı bitkilərin immuniteti, quraqlığa davamlılıq üzrə seleksiya, EHM-in tətbiqi ilə təcrübi göstəricilərin riyazi işlənməsi, kondisionerləşdirmə sistemlərinin maşın, avadanlıq və cihazları ixtisaslar üzrə uzunmüddətli ixtisasartırma kurslarında təhsil almışlar. 1972-ci ildən 1988-ci ilə qədər məqsədli aspiranturada 48 nəfər mütəxəssis hazırlanmışdır. Dövlət müstəqilliyi əldə edildikdən sonra yüksək ixtisaslı kadrların hazırlığı əsasən respublikanın özündə və beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində müvafiq seleksiya mərkəzlərində (*CIMMYT* (Qarğıdalı və Buğdanın yaxşılaşdırılması üzrə Beynəlxalq Seleksiya Mərkəzi), *ICARDA* (Qaraq Bölgələrdə Kənd Təsərrüfatı Tədqiqatları üzrə Beynəlxalq Mərkəz)) və digər elmi mərkəzlərdə davam etdirilməkdədir.

İnstitut yaranandan, məqsədli aspirantura da daxil olmaqla 400-dən çox yüksək ixtisaslı elmi kadrlar hazırlanmışdır. Onlardan 255 nəfəri dissertasiya işlərini müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək elmlər namizədi alimlik dərəcəsinə almış, o cümlədən, Bitkilərin fiziologiyası və biotexnologiya şöbəsində aşağıdakı ixtisaslar: “Bitkilərin fiziologiyası”-35, “Biokimya”-12, “Biofizika”-16, “Molekulyar biologiya”-2, “Radiobiologiya”-4, “Mikrobiologiya”-2, “Riyazi biologiya”-5, “Molekulyar genetica”-1, “Bioüzvi kimya”-2 üzrə 79 elmlər namizədi hazırlanmışdır.

İnstitutun 7 əməkdaşı uzunmüddətli gərgin elmi axtarışların nəticələrinə əsasən doktorluq dissertasiyalarını müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək elmlər doktoru alimlik dərəcəsi adına layiq görülmüşlər. Doktorluq dissertasiyasını müdafiə edənlərdən 5 nəfəri bitki fiziologiyası və biotexnologiya şöbəsinin əməkdaşlarıdır. Kadr hazırlığı sahəsindəki bu ənənə bu gün də müvəffəqiyyətlə davam etdirilməkdədir. Beləki, 1996-cı ildən başlayaraq institutun 30 nəfərdən artıq əməkdaşı bağlanmış əməkdaşlıq müqavilələri çərçivəsində *CIMMYT* və *ICARDA*, həmçinin *IPGRI*, *ICRISAT* və *IKBA*-da buğdanın və araxisin yaxşılaşdırılmasına, pas xəstəliklərinə, bitki genetik ehtiyatlarının məlumat bazasının yaradılmasına, dənli bitkilərin əsas xəstəlik və zərərvericilərinə, mütərəqqi becərmə texnologiyalarına, torpaq-mühafizəedici və resurslara qənaətedici becərmə texnologiyalarına həsr edilmiş 100-ə qədər qısa və uzunmüddətli təlim kurslarında təhsil almışlar. Bu kurslar dünyanın müxtəlif ölkələrini (Hindistan, İran, Meksika, Birləşmiş Ərəb Əmirliyi, Suriya və Türkiyə) əhatə edir. Hazırlanmış yüksək ixtisaslı kadrlar hazırda ölkənin müxtəlif elmi-tədqiqat və ali tədris müəssisələrində, hökumət və dövlət orqanlarında məsul işlərdə çalışırlar, bəziləri isə ABŞ, Yaponiya, Almaniya, Fransa, Kanada, Avstraliya, İngiltərə, Çin, İsveç və başqa ölkələrə birgə elmi-tədqiqat işlərinin aparılması üçün dəvət olunub və hazırda orada uğurla işləyirlər.

Bu gün ET Əkinçilik İnstitutunda 110 elmi işçi, o cümlədən, 1 akademik, 5 elmlər doktoru və 53 elmlər namizədi çalışır. İnstitutun tarixində S.F.Hüseynov, İ.C.Rəcəbli, V.N.Qromaçevski, K.Ə.Ələkbərov, İ.S.Səfərov, Ş.H.Səmədov, R.C.Ələsgərzadə, S.İ.Süleymanov və başqa görkəmli alimlər çalışmış və aqrar elmə öz tövhiələrini vermişlər. Hal-hazırda bu ənənəni akademik C.Ə.Əliyev, Ə.C.Musayev və başqaları ləyaqətlə davam etdirirlər.

Qarşıya qoyulan məqsəd və vəzifələrdən irəli gələn əsas elmi nəzəri tədqiqatlar Əkinçilik İnstitutunda və onun Abşeron təcrübə bazasında yerinə yetirilir. Elmi-istehsalat xarakterli tədqiqat işləri isə respublikanın müxtəlif bölgələrində yerləşən və əsas torpaq-iqlim şəraitini səciyyələndirən Tərtər (suvarmada), Qobustan (rütubətlə təmin olunmayan quraq dağlıq dəmyə), Cəlilbad (rütubətlə təmin olunmayan quraq düzən dəmyə), Zaqatala (yağıntı ilə təmin olunan dəmyə) Bölgə Təcrübə Stansiyalarında, Şəki Dayağ Məntəqəsində, Dövlət kənd təsərrüfatı istehsal müəssisələrində və özəl fermer təsərrüfatlarında aparılır.

Əkinçilik İnstitutunun elmi-tədqiqat işlərinin əsas istiqamətləri: genetik, bitkilərin fiziologiyası və biokimyası, bitkilərin mühafizəsi, texnologiya və həmçinin elmin yeni sahələrinin - biotexnologiyanın, gen və hüceyrə mühəndisliyinin, riyazi metodların və kompüter texnikası sahəsində əldə edilən elmi nailiyyətlərdən istifadə etməklə bitki genetik ehtiyatlarının məlumat bazasının yaradılması, seleksiya və toxumçuluğun nəzəri əsaslarını işləyib hazırlamaq və təkmilləşdirməklə dənli taxıl, paxlalı bitkilərin, o cümlədən, mühitin abiotik və biotik amillərinə davamlı, tez yetişən, immunitetli və yüksək keyfiyyətli daha məhsuldar yeni sortların yaradılması, onların ilkin toxumçuluğunun təşkili və yüksək reproduksiya toxum istehsal etməklə istehsalata tətbiqindən ibarətdir.

İnstitutun qarşısında duran vəzifələrə, həmçinin, ölkənin müxtəlif torpaq-iqlim bölgələrinə uyğun olaraq, əkinçiliyin əsas problemlərinin: münbitliyin, rütubətin qorunub saxlanması və artırılmasını təmin edən torpağın becərilmə sistemi, institutun mandatına daxil olan yeni bitki (buğda, arpa, qarğıdalı, noxud, mərci) sortlarının yetişdirilməsi üçün ən səmərəli becərmə üsullarının elmi, praktiki əsaslarının işlənilib hazırlanması və tətbiq edilməsi də daxildir.

Əkinçilik İnstitutunun Modernləşdirilmə proqramına uyğun olaraq tədqiqat sahəsində ciddi islahatlar həyata keçirilmişdir. İslahatlara uyğun olaraq Əkinçilik İnstitutunda seleksiya və becərmə texnologiyasına dair tədqiqatlar 5 proqram (buğda, arpa, qarğıdalı, ərzaq paxlalıları və davamlı əkinçilik) üzrə yerinə yetirilir. Bu gün təsdiqlənmiş proqramların məqsəd və vəzifələrinə uyğun olaraq institutun tədqiqat fəaliyyətinə aşağıdakılar daxildir:

- Yerli və introduksiya olunmuş gen plazmasının seçilməsi və hibridləşməsi yolu ilə yüksək məhsuldar və keyfiyyətli, ekoloji cəhətdən uyğunlaşa bilən yeni bitki sortlarının yaradılması;
- Bitkinin abiotik və biotik stress amillərə (quraqlığa, yüksək temperaturaya, duza, qısa və s.) qarşı davamlılığının artırılması;
- Müasir texnologiyaları (əkin dövriyyəsi, zərərvericilərin inteqrə olunmuş idarə edilməsi, torpaq becərmələrinin sayının azaldılması, sudan səmərəli istifadə, ətraf mühitə zərər verməyən əkinçilik təcrübəsindən istifadə və s.) tətbiq etməklə suvarma və dəmyə əkinçilikdə bitkilərin məhsuldarlığının və keyfiyyətinin artırılması istiqamətində tədqiqat işlərinin aparılması;
- Yeni sort və texnologiyaların yayımına nail olmaq, eləcə də tədqiqat prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsində fermerlərin fikirlərini bilmək üçün yayım xidmətləri ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində işləmək;
- Təsərrüfat hesablı toxumçuluq sistemi vasitəsilə artırılmaq üçün bioloji cəhətdən təmiz olan orijinal, super-elit və elit toxumları istehsal etmək.

Bu məqsədlə hər il institutda 20 mindən artıq dənli və dənli paxlalı bitki nümunələrinin tədqiqi ilə bağlı 65-70 hektarda tarla təcrübələri qoyulur. Bu qədər nümunənin 51%-i yumşaq buğdanın, 35%-i bərk buğdanın, 8%-i arpanın, 2%-i qarğıdalının, 4%-i ərzaq paxlalılarının (noxud, mərci) payına düşür.

1970-ci illərə qədər respublikada yaradılan və rayonlaşdırılan buğda sortları əsasən ekstensiv tipli olduqlarından, yüksək məhsul alınmasını təmin etməmiş və məhsuldarlıq 0,9-1,2 t/ha-dan artıq olmamışdır. Ona görə də hər bir bölgənin yerli ekoloji şəraitinə uyğun yeni, daha məhsuldar, keyfiyyətli sortların yaradılması olduqca vacib idi. Bunun üçün ilk növbədə dənli taxıl bitkilərinin yeni intensiv tipli məhsuldar sortlarının yaradılmasının dərin elmi, nəzəri və metodiki əsasların işlənilib hazırlanması tələb olunurdu. 1970-ci ildən sonra bu sahədə kəskin dönüş yarandı. İnstitutda ilk növbədə uzun bir dövrü əhatə edən hərtərəfli, elmi əsaslı kompleks seleksiya proqramı hazırlandı.

Bu proqramın əsas məqsədi ilk növbədə Azərbaycan Respublikasının müxtəlif aqroekoloji şəraitinə uyğun, quraqlığa, duza, yüksək temperaturaya, soyuğa, xəstəlik və zərərvericilərə və yatamaya kompleks davamlı, kənd təsərrüfatı istehsalının tələblərini ödəyən intensiv tipli, daha yüksək məhsuldar və keyfiyyətli dənli taxıl sortlarının yaradılmasının nəzəri əsaslarının və təcrübə üsullarının işlənilib hazırlanmasından ibarət idi. Bu iş bitkilərin fiziologiyası, biokimya, texnologiya, genetik, seleksiya, entomologiya və fitopatologiya sahəsində çalışan mütəxəssislər cəlb edildi.

İlk növbədə bu məqsədlə Meksikada yerləşən Buğda və Qarğıdalının Yaxşılaşdırılması üzrə Beynəlxalq seleksiya mərkəzinin (*CIMMIT*) və keçmiş Sovetlər Birliyinə daxil olan və buğdanın seleksiyası ilə məşğul olan institutların hesabına müxtəlif morfofizioloji əlamətlərə malik zəngin buğda genofondu - Gen Bankı yaradıldı. Bu genofond fotosintez əlamətlərinin nəslə keçirilməsi və irsiyyətin öyrənilməsi, genotiplərin donor xüsusiyyətlərinin aşkar olunması və başlıcası məqsədyönlü seleksiyanın kompleks əlamətlərə əsasən həyata keçirilməsi üçün istifadə olunmağa başlanmışdır. Bir sözlə, hələ ötən əsrin sonunda qısaboylu intensiv tipli buğda sortlarının məhsuldarlığının artı-

rılması istiqamətində Azərbaycanda akademik Cəlal Əliyevin apardığı nəzəri və təcrübi tədqiqatlar nəticəsində əsl “Yaşıl İnqilab” baş vermiş və bütün dünyada əks-səda doğurmuşdur. Buğdanın fotosintez fəaliyyətinin sirlərini aydınlaşdırmaqla bunu arzu olunan istiqamətə yönəltmək üçün genetik seleksiya işləri aparılmışdır. Bununla da institutda biologiya sahəsində tədqiqatları inkişaf etdirməklə molekulyar biologiyanın, gen biotexnologiyasının inkişafının əsası qoyulmuşdur.

Beləliklə, respublikanın müxtəlif zonalarına uyğun aparılan dərin kompleks elmi tədqiqat işlərinin nəticəsində təcrübi seleksiya məsələləri müvəffəqiyyətlə həll olunaraq müxtəlif kənd təsərrüfatı bitkilərinin 118 sortu yaradılmış və rayonlaşma üçün Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir. Ümumiyyətlə, yaradılmış və rayonlaşmış bitki sortlarının 90%-ə qədəri məhz 1970-ci ildən sonrakı dövrə təsadüf edir. Əldə olunan bu müvəffəqiyyətlər 1970-ci illərdən başlayaraq hərtərəfli, elmi cəhətdən əsaslandırılmış kompleks seleksiya proqramlarının hazırlanması və icrası ilə bağlı idi. Onlardan 63-ü, o cümlədən 21 yumşaq buğda, 15 bərk buğda, 9 arpa, 1 çovdar, 1 vələmir, 1 tritikale, 4 qarğıdalı, 4 noxud, 2 mərci, 1 lobya, 1 yer fındığı, 4 tütün sortu müxtəlif illərdə rayonlaşmış və seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxil edilmişlər. İnstitut islahatdan sonra yalnız ölkə üçün daha perspektivli olan 6 bitkinin (yumşaq və bərk buğda, arpa, qarğıdalı, noxud, mərci) üzərində tədqiqat işləri aparır.

Institutda, həmçinin, fundamental tədqiqatlar diqqət mərkəzindədir. Ətraf mühitin amilləri ilə birlikdə fotosintetik fəaliyyətin göstəricilərinin və əlamətlərinin, morfoloji və aqronomik xüsusiyyətlərinin, buğda genotiplərinin faktiki və potensial imkanlarının öyrənilməsi nəticəsində akademik C.Ə.Əliyev tərəfindən “İdeal buğda” modelinin testləri yaradılıb. Yaradılan buğda sortları özündə kompleks əlamətləri, tez yetişkənliyi, xəstəliklərə, quraqlığa və s. stres amillərə davamlılığı, yüksək keyfiyyətliliyi əks etdirirlər. Onlar intensiv tipə məxsusdurlar, boyların qısa və bir bərabərdə paylanması ilə səciyyələnilər. Eyni zamanda, beynəlxalq təsnifatlardan istifadə edərək, buğdanın əsas xəstəliklərinə qarşı donorlar və effektiv genlər müəyyən edilib. Seleksiyaya cəlb olunmuş buğda sortlarının əsas morfoloji xüsusiyyətlərinə və müxtəlif kəmiyyət və keyfiyyət xüsusiyyətlərinə görə genetik pasportlaşması tətbiq edilmişdir.

Bu gün mandatımıza və Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxil olan 59 dənli taxıl və paxlalı bitki sortlarının (28 yumşaq buğda, 9 bərk buğda, 8 arpa, 7 qarğıdalı, 5 noxud, 2 mərci) 70%-dən çoxunun patent sahibi ET Əkinçilik İnstitutudur.

Institutda Qaraqılçiq-2, Mirbəşir-50, Vüqar, Şiraslan-23, Tərtər, Bərəkətli-95, Əlincə-84 və digər intensiv tipli bərk buğda sortlarının yaradılmasında yüksək nəticələr əldə edilmişdir. Bu sortlar 7-9 t/ha məhsuldarlığa və yüksək dən keyfiyyətinə malik olmaqla respublikanın əkin sahələrinin 80-85%-ni təşkil edir, Türkmənistan və Özbəkistan respublikalarında da olduqca yüksək nəticələr göstərmişlər.

Aparılan kompleks tədqiqatlar nəticəsində seçilmiş nümunələrin müxtəlif ekoloji bölgələrdə təkrar qiymətləndirilməsi nəticəsində çoxlu sayda perspektivli buğda sortları yaradılmışdır. Hər bölgəyə uyğun sortların yaradılmasının prinsipləri müəyyənləşdirilmiş, ekoloji şəraitdən asılı olmayaraq həmin ərazilərdən yüksək sabit məhsul alınmasını təmin edən sortlar yaradılmışdır. Yaradılan buğda sortları özündə kompleks əlamətləri, tez yetişkənliyi, xəstəliklərə, quraqlığa və s. stres amillərə davamlılığı əks etdirməklə, yüksək keyfiyyətli olmaqla intensiv tipə məxsusdur və bitkilərin boylarının qısa və eyni səviyyədə paylanması ilə səciyyələnilər. Bunun üçün ilkin valideyn formaların bioloji və genetik xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla uzun müddətli nəzəri və təcrübi tədqiqatlar nəticəsində institutda akademik C.Ə.Əliyevin hazırladığı “İdeal buğda” modelinin testləri əsasında hibrid nəsilər seçilmiş və ölkənin torpaq-iqlim şəraiti kəskin fərqlənən regionların fermer təsərrüfatlarında perspektivli hesab edilən formalar əsasında tarla nümayiş əkinləri təşkil olunmuş və nəticədə kompleks qiymətləndirmə sistemi yaradılmışdır.

Qlobal istiləşmənin nəticəsi kimi meydana çıxan müxtəlif abiotik stress amillərinə davamlı buğda sortlarının yaradılması istiqamətində aparılan tədqiqatlar nəticəsində nəmliklə təmin olunmamış quraq-dəmyə şəraitində hektardan 4,5-5,0 ton dən məhsulu verən Bərəkətli-95 bərk, Qobustan və Ruzi-84, Şəki-1 yumşaq buğda sortları yaradılmışdır. Azərbaycanda buğda seleksiyasının həyata keçirilməsi nəticəsində son illərdə suvarma üçün yaradılmış və potensial məhsuldarlığı hektara 8,0 tondan çox olan rayonlaşmış Əzəmətli-95, Nurlu-99, Tale-38, Aran, Qırmızı gül-1 yumşaq və Qarabağ bərk buğda sortlarının əkin sahələri ildən ilə genişlənməkdə davam edir. Eyni zamanda perspektivli olan Günəşli, Zirvə-80, Yeganə, Qızıl buğda, Fatimə, Ləyaqətli-80, Şəfəq-2, Mahmud-80, Marxal, Pərvin, Fərəhim yumşaq buğda və Qarabağ-33, Qüdrətli-48, Dəyanətli, Sadiq arpa sortları Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasında sınaqdadır. İnstitutun

rayonlaşmış Qarabağ-7, Qarabağ-21, Cəlilabad-19, Qarabağ-22, Baharlı arpa, Zaqatala yerli yaxşılaşdırılmış, Zaqatala-514, Zaqatala-68, Zaqatala-420 qarğıdalı, Nail, Nərmin noxud və Arzu mərci sortları respublikada geniş əkin sahəsi tutmaqdadır və fermerlər tərəfindən bu sortlara böyük tələbat vardır. Qısa, yatmaya və xəstəliklərə davamlılıqlarına görə fərqlənən bu və digər sadalanan sortların respublikada əkin sahəsi artıq 500 min hektarı keçmişdir.

Təsadüfi deyildir ki, 24-30 iyul 2011-ci il tarixdə Bakıda keçirilən «Davamlı İnkişaf üçün fotosintez tədqiqatları»na həsr edilmiş beynəlxalq konfransda təmsil olunan 41 ölkənin xarici elm adamları tərəfindən Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda akademik C.Ə.Əliyevin rəhbərliyi altında morfo-fizioloji əlamətlərin öyrənilməsi istiqamətində yaradılan yeni buğda sortlarının seleksiyada tətbiqi və respublikada geniş əkin sahəsi tutması olduqca yüksək dəyərləndirildi.

İnstitutun nəzəri və təcrübi seleksiya tədqiqatları ilə yanaşı, ölkənin müxtəlif ekoloji bölgələrində perspektiv sortların istehsalat və ekoloji sınağının paralel keçirilməsinə, sortların toxumlarının sürətli artırılmasına xüsusi diqqət yetirilir. İnstitutda ixtisaslaşdırılmış toxumçuluq təsərrüfatlarını təmin etmək üçün bölgə təcrübə stansiyalarında orijinal, superelit və elit toxumlar yetişdirilir və həmin təsərrüfatlar vasitəsilə onlar sürətlə artırılaraq elit və birinci reproduksiya çatdırılır.

Hər il İnstitutun bölgə təcrübə stansiyalarının 600-700 hektar sahəsində institutun 35 növ rayonlaşdırılmış dənli və dənli paxlalı bitki sortlarının (14 növ yumşaq buğda, 9 - bərk buğda, 6 - arpa, 4 - qarğıdalı, 1 - noxud və 1 - mərcimək) toxumçuluq fəaliyyəti aparılır. Həmin təsərrüfatlarda orta hesabla 1000-1200 ton elit, superelit və orijinal toxumlar istehsal olunur. Bu təsərrüfatlarda istehsal olunan elit toxumlar kvotaya görə, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin bölgüsü əsasında 120-dən çox dövlət və özəl toxumçuluq təsərrüfatlarına paylanır.

Əkinçilik İnstitutu 1996-cı ildən başlayaraq beynəlxalq seleksiya mərkəzləri olan *ICARDA* və *CIMMIT*-lə dənli və dənli paxlalı bitkilərə dair nümunələrin introduksiya və sınağı, beynəlxalq və regional tədbirlərdə iştirak, təlim kurslarında kadr hazırlığı və s. sahələrdə sıx əməkdaşlıq edir. Birgə əməkdaşlıq nəticəsində 4 yumşaq buğda, 1 arpa, 1 noxud və 1 mərci sortu yaradılmış və rayonlaşmışdır. Bu sortlar respublikada böyük əkin sahəsi tutur.

İnstitutun fəaliyyəti müddətində bir çox işlər dünya elmi nailiyyətləri səviyyəsində aparıldığından Dövlət Elm və Texnika Komitəsi tərəfindən ixtira kimi qiymətləndirilərək 12 müəlliflik şəhadətnaməsi və səmərələşdirici təklif kimi 9 vəsiqə verilmişdir.

İnstitutda yaradılan 118 sortdan 63-nə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasının qərarı ilə respublikanın müxtəlif bölgələri üçün rayonlaşdırılaraq ixtira hüququna malik olduğuna görə müəlliflik şəhadətnaməsi verilmişdir. İnstitut alimlərinin yaratdığı bir çox bərk buğda sortları öz keyfiyyət göstəricilərinə görə, hətta, dünya standartlarından üstün olmaqla 1981-89-cu illərdə 11 dəfə Moskva şəhərində Ümumittifaq Xalq Təsərrüfatı Nailiyyətləri Sərgisində, 19 dəfə respublika sərgilərində, 9 dəfə beynəlxalq sərgilərdə, o cümlədən, 1982-ci ildə Əlcəzairdə və Anqolanın paytaxtı Luanda şəhərində, 1983-cü ildə Həbəşistanın paytaxtı Əddis-Əbəbə şəhərində, 1984-cü ildə Macarıstanın paytaxtı Budapeşt, 1985-ci ildə isə Hindistanın paytaxtı Dehli şəhərində və başqa yerlərdə nümayiş etdirilərək dəfələrlə yüksək mükafatlara və medallara layiq görülmüşdür.

ET Əkinçilik İnstitutun kollektivi öz fədakar əməyi ilə elmi-tədqiqat işlərində və istehsalatın səmərəliliyinin yüksəldilməsində əldə etdiyi yüksək nailiyyətlərə və sosializm yarışında qalib çıxdığına görə 1978, 1980, 1981, 1982, 1984, 1986, 1987-ci illərdə respublikanın keçici bayraqları, fəxri fərmanları və diplomlarla təltif olunmuşdur.

İnstitutun aparıcı alimlərindən 10 nəfəri isə əldə etdikləri yüksək elmi nailiyyətlərə və onların istehsalata tətbiqinə görə fəxri adlara layiq görülmüş, orden və medallarla təltif olunmuşlar.

İnstitutun aparıcı alimləri yaradılan dənli-taxıl, paxlalı və tütün sortlarının təsərrüfatlarda əkilməsi, əkin dövrüyyəsi və becərilməsi, habelə başqa məsələlərlə əlaqədar 7000-dən çox təsərrüfatlarda olmuş, elmi-metodik tövsiyələr vermiş, əməli köməklik göstərmişlər. Bütün fəaliyyəti dövründə institut tərəfindən 500-ə qədər elmi-təcrübi müşavirə keçirilmiş, 2300-ə qədər məruzə edilmiş, 800-dək mühazirə oxunmuşdur. Elmin son nailiyyətlərini və qabaqcıl təcrübəni təsərrüfatlara, fermerlərə və iş adamlarına təbliğ etmək məqsədilə 400-dən artıq respublika radio və televiziya vasitəsilə xüsusi verilişlər hazırlanmış və 4 sənədli elmi-kütləvi film çəkilib nümayiş etdirilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin qərarına əsasən, institutun 159 nəticəsi istehsalatda tətbiq üçün qəbul edilmişdir.

İnstitutun alimləri öz fəaliyyətləri müddətində gərgin elmi axtarışların nəticələri haqda ölkə, sub-regional, regional, ümumittifaq və beynəlxalq konfrans, simpozium, konqres və qurultaylarda 500 dəfədən artıq iştirak edərək məruzə etmişlər.

İnstitutun fəaliyyəti müddətində alimlərin tədqiqat işlərinin nəticələri 60-a qədər kitab və monoqrafiyada, 219 broşürada, 3500 məqalə, 38 plakat, 50 buklet, 5 taxıl sortlarının kataloqu və 23 cildlik elmi əsərləri məcmuəsində dərc edilmişdir.

Əkinçilik İnstitutunda belə yüksək nailiyyətlərin əldə edilməsində ilk növbədə görkəmli alim, biologiya elmləri doktoru, professor, Əməkdar Elm Xadimi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, Rusiya Kənd Təsərrüfatı Elmlər Akademiyasının, Ukrayna və Belarus Aqrar Elmlər Akademiyalarının xarici üzvü, Bitkilərin molekulyar biologiyası üzrə beynəlxalq cəmiyyətin, Amerika bitki bioloqları cəmiyyətinin, Fotosintez tədqiqatları üzrə beynəlxalq cəmiyyətin, Yaponiya bitki fizioloqları cəmiyyətinin, Hüceyrə stresi üzrə beynəlxalq cəmiyyətin, YUNESKO yanında "Bioetika, elmi biliklərin və texnologiyaların etikası" Milli Komitəsinin, Azərbaycan biokimyəçilər və molekulyar bioloqlar cəmiyyətinin sədri, Azərbaycan biologiya elminin yeni sahələrinin inkişafı fondunun (BEYSİF) prezidenti Cəlal Əliyevin böyük xidmətləri olmuşdur. Cəlal Əliyev institut yarandığı gündən burada işləməklə kənd təsərrüfatı bitkilərinin biologiyası və seleksiyası sahəsində müasir elmi nəzəri əsasları formalaşdıraraq ilk dəfə təcrübi yolla yeni intensiv tipli sortların yaradılmasına nail olmuş, fundamental elmlə sahə tədqiqat elminin yeni formada vəhdətini yaratmışdır. Belə ki, akademik C.Ə.Əliyevin bütün çoxcəhətliliyi ilə vahid məqsədə xidmət edən elmi fəaliyyəti kənd təsərrüfatı bitkilərinin öyrənilməsinə, onların məhsuldarlığının artırılmasına, bununla da ölkə əhalisinin və bütövlükdə bəşəriyyətin ərzaq məhsullarına olan tələbatının ödənilməsinə və bu sahədə qıtlıq təhlükəsinin qarşısının alınmasına yönəlmişdir.

Əkinçilik İnstitutunun fədakar alimlərinin bu illər ərzində yaratdığı saysız-hesabsız sortlar, nüfuzlu seleksiya məktəbi, zəngin buğda genofondu, yazdıqları qiymətli elmi əsərlər Azərbaycan xalqının milli sərvəti olub, gələcək nəsillərə qiymətli irs olaraq qalacaq və əsrlər boyu Azərbaycanın ərzaq təhlükəsizliyinin təminatçısı rolunu oynayacaqdır.

Yumşaq buğda
Triticum aestivum L.

PƏRZİVAN - 1

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: N. R. Əfəndiyev
Ə. C. Musayev
H. Y. Əbdürəhimov
E. V. Aqababov

Sort 1990-cı ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 5257).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Zaqatala BTS-də (Yerli Car buğda x Bol buğda) x Stella yumşaq buğda sortlarının növdaxili hibridləşməsindən fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort hündürboyludur (130-150 sm), yatmaya meyillidir, dənin tökülməsinə qarşı davamlıdır. Kollanması orta vəziyyətdədir. Vegetasiya müddəti 224-226 gün olub standart sortdan 2-3 gün tez yetişir.

Növmüxtəlifliyi *eritrospermum*dur. Sünbülü orta irilikdə və sıxlıqdadır, rəngi ağ və qılçıqlıdır. Sortun dənisi iri, şırımın xarakteri orta, rəngi qırmızı olub oval və qayəsi tüklüdür. Sünbüldə dənələrin sayı 42-46 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Zaqatala BTS-də sortun orta məhsuldarlığı nəmliklə təmin edilmiş dəmyədə 4,12 t/ha olub standartdan 0,7 ton artıq dən məhsulu vermişdir. Sortun potensial məhsuldarlığı hektardan 4,5-5,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 43-45 qramdır, dəndə zülalın miqdarı 12-14%, kleykovinin miqdarı 25-28%-dir. Ümumi çörəkbişirmə qabiliyyəti qənaətbəxşdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sarı və qonur pas xəstəliklərinə orta dərəcədə sirayətlənir, unlu şəhə zəif tutulur. Şəki-Zaqatala bölgəsində yaxşı qışlayır.

Becərilmə bölgələrinə və sələfləri: Sort əsasən nəmliklə nisbi təmin olunmuş bölgələrdə becərilmək üçün rayonlaşdırılmışdır. Sələf kimi cərgəarası becərilən bitkilər və qara herik götürülməsi məqsəduyğundur.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci və üçüncü on günlükləri aralığıdır.

Səpin norması: Hektara 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur. Gecikmiş əkinlərdə bu norma 10% artırıla bilər.

Gübrə norması: Sortun becərilməsi zamanı hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor, 50-60 kq kalium və 70-90 kq azot gübrələri verilməlidir.

MİRBƏŞİR – 128

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: Ə. C. Musayev

V. F. İbadov

M. H. Seyidov

Sort 1996-cı ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00082).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda Bezostaya-I sortu ilə Pakistan mənşəli “S-271” sortunun növdaxili hibridləşdirilməsindən alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort yatmaya davamlı olub, bitkisinin hündürlüyü 95-100 sm-dir. Bezostaya-1 sortu ilə eyni vaxtda yetişir. Tökülməyə qarşı davamlıdır. Kollanması yerəsərilən, cücərtisi və bitkisi tünd yaşıldır.

Növmüxtəlifliyi eritrospermumdur. Sünbülü orta uzunluqda və orta sıxlıqdadır. Sünbülcük pulcuğu yarım dairəvi, qılçıqları qısa zəif dağılan və kobuddur.

Məhsuldarlığı: Sortun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında orta məhsuldarlığı suvarmada 6,34 t/ha olub Bezostaya-1 sortundan 0,69 ton artıq məhsul vermişdir. Yüksək məhsuldar sortdur. Potensial məhsuldarlığı 6,0-7,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: Dəni iri olub, 1000 dənin kütləsi 37-47 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 14,7-15,3%, kleykovinanın miqdarı 28-30%-dir. Sortun çörək keyfiyyəti yaxşıdır.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Göbələk xəstəliklərinə zəif və ya orta dərəcədə sirayətlənir. Quraqlığa davamlılığı ortadır. Respublikanın taxıl əkilən bölgələrində yaxşı qışlayır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Respublikanın əsasən suvarılan və dəmyə bölgələrində becərilməsi təklif olunur. Suvarılan bölgələrdə sort üçün ən yaxşı sələf çoxillik otlar və cərgəarası becərilən bitkilər, dəmyə şəraitdə isə qara və bitkili herikdir.

Səpin müddəti: Dəmyə şəraitində optimal səpin müddəti sentyabr ayının 20-dən oktyabrın 10-dək, suvarma şəraitində isə oktyabrın 20-dən noyabr ayının 10-dəkdir.

Səpin norması: Dağətəyi dəmyə şəraitində hektara səpin norması 4,0-4,5 milyon, suvarma şəraitində isə 4,5-5,0 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort üçün ən yaxşı gübrə normaları sələflərdən və torpağın münbitliyindən asılı olaraq hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor, 40-60 kq kalium və 80-100 kq azot gübrələri hesab olunur. Fosfor və kalium gübrələrinin hamısını şum altına, azot gübrəsini isə yemləmə şəklində ilkin yazda kollanma və boruyaçıxma fazasının başlanğıcında vermək lazımdır.

TƏRƏQQİ

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: A. M. Abdullayev

P. P. Naskidaşvili

V. F. İbadov

N. H. Qafarov

Sort 1997-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00031).

Mənşəyi: Sort Meksika mənşəli K-290612 Pob.Ke.Pet.Rul. nümunəsi ilə Yuqoslaviya mənşəli 45319 Panoniya sort nümunəsinin növdaxili hibridindən fərdi seçmə yolu ilə yaradılmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (100-110 sm), gövdəsi möhkəm, yatmaya davamlıdır. Məhsuldar kollanması 2,7-3,4-dür. Cücərmə enerjisi çox yüksəkdir, vegetasiyanın ilk fazalarını sürətlə keçdiyindən qışı mülayim keçən illərdə kütləvi surətdə boruya çıxmağa meyli olur. Odur ki, gecikmiş səpinlərdə, xüsusəndə pambıq bitkisindən sonra əkilməsi yüksək səmərə verir. Vegetasiya müddəti 3-illik orta 206 gün təşkil etmişdir.

Növmüxtəlifliyi lütessensdir. Sünbülü uzun (10-12 sm), silindirik formalı, seyrək, qılçıqsız, ağ rəngdədir. Sortun dənə orta irilikdə, forması oval, rəngi qırmızı, şırımın xarakteri dayaz olub qayəsi tüklüdür. Sünbüldə dənələrin sayı 45-50 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Sortun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında üçillik orta məhsuldarlığı suvarmada 6,58 ton/ha təşkil etmişdir. Bu da standartla müqayisədə 0,86 t/ha çoxdur. Sortun potensial məhsuldarlığı 6,5-7,0 t/ha-dır.

Dənənin keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 45-49 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 14-15%, kleykovinanın miqdarı 31-34 %-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Tədqiqat illərində göbələk xəstəliklərinə davamlı olmuş, lakin son illərdə sarı pasa həssaslıq göstərir. Qışlamayı yaxşı keçirir, quraqlığa davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Suvarılan aralıq və dağətəyi dəmyə bölgələrində becərilməsi məsləhət görülür. Suvarmada sort üçün ən yaxşı sələf çoxillik və cərgəarası becərilən bitkilər, dağətəyi dəmyə bölgələrində isə qara və bitkili heriklərdir.

Səpin müddəti: Suvarma şəraitində sort üçün optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci və üçüncü, dağətəyi dəmyə şəraitində isə sentyabrın ikinci və üçüncü on günlükləri aralıqları hesab olunur.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində suvarma bölgələri üçün 4,5-5,0 milyon, dəmyə bölgələri üçün 4,0-4,5 milyon cücərə bilən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort gübrələrə həssasdır. Yüksək və keyfiyyətli dənə məhsulu almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor, 50-60 kq kalium və 90-120 kq azot gübrələri verilməlidir.

SƏBA

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev

A. M. Abdullayev

Ə. C. Musayev

F. Ş. Mahmudov

V. F. İbadov

M. H. Seyidov

Sort 1997-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında Gürcüstanın Tetri ipkli, Yuqoslaviyanın Panoniya-43319 və Bezostaya-1 sortlarının mürəkkəb hibridləşməsindən alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (90-110 sm), yatmaya davamlıdır. Vegetasiya müddəti 190-210 gün olub standart sortla eyni vaxtda yetişir. Kollanması yaxşıdır. Cücərtilər və boruya çıxma fazasında yarpaqları yaşıl rəngdədir.

Növmüxtəlifliyi lütessensdir. Sünbülü silindrik formadadır. Sünbülcük pulcuğu yumurtavari, kil dişiciyi qısa küt, çiyin forması enli düz və zəifdir. Sortun dənə orta irilikdə, şırımın xarakteri orta, rəngi qırmızı olub forması yarım yumru və qayəsi tüklüdür. Sünbüldə sünbülcüklər orta sıxlıqda yerləşmiş, sünbüldə dənələrin sayı 42-48 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Standart sortla müqayisədə 0,4 ton artıq məhsul vermişdir. Potensial məhsuldarlığı 6,0-6,5 t/ha-dır.

Dənə keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 43-45 qramdır, dəndə zülalın miqdarı 12-14 %, kleykovinanın miqdarı 25-29 % -dir. Yüksək texnoloji və çörək bişirmə keyfiyyətinə malikdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas xəstəliklərinə orta davamlı, sürmə xəstəliklərinə davamlıdır. Qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Respublikanın suvarılan düzən və dağətəyi bölgələrində becərilməsi məsləhət görülür. Pambıq və digər cərgəarası becərilən bitkilərdən sonra səpilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Sort üçün optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci və noyabrın birinci on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Hektara 4,5-5,0 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək məhsul almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 100-150 kq fosfor, 60 kq kalium və 100-120 kq azot gübrələri verilməlidir.

MUROV

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: A. M. Abdullayev

Ə. C. Musayev

F. Ş. Mahmudov

M. H. Seyidov

Sort 1998-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında Amerika mənşəli Weels sortu ilə Spartanka (Rusiya) sortunun növdaxili hibridindən fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboşlu (93-100 sm) olub yatmaya qarşı davamlıdır. Vegetasiya müddəti 185-207 gün olub, bölgə üçün standart sortla eyni vaxtda yetişir. Kollanması yaxşıdır. Cücərtiləri və boruya çıxma fəzasında yarpaqları tünd yaşıl rəngdədir.

Növmüxtəlifliyi lütessensdir. Sünbülü silindrik formada olub orta uzunluqda, sünbülçük pulcuğu yumurtavari, kil diş qısa küt, çiyin forması ensiz qalxmış formadadır. Sortun dənə orta irilikdə, şırımın xarakteri dayaz, rəngi qırmızı olub, yumurtavari və qayəsi tüklüdür. Sünbüldə dənələrin sayı 38-42 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında sortun orta məhsuldarlığı suvarmada 6,6 t/ha olub standart sortdan 0,9 ton artıq dən məhsulu vermişdir. Potensial məhsuldarlığı 6,5-7,5 t/ha-dır.

Dənə keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 45-48 qramdır. Dənə yarımşüşəvaridir (45-50%), dəndə zülalın miqdarı 12,0-14,5%, kleykovinanın miqdarı 25-29%-dir. Yüksək texnoloji və çörək bişirmə keyfiyyətinə malikdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sarı və qonur pas xəstəliklərinə orta davamlı, sürməyə davamlıdır. Qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Respublikanın suvarılan aralıq və həmçinin nəmliklə təmin olunmuş dəmyə bölgələrində becərilməsi məsləhət görülür. Pambıq və digər cərgəarası becərilən bitkilərdən sonra səpilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabr ayının ikinci və üçüncü on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Hektara 4,5-5,0 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək məhsul almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 100-120 kq fosfor, 60 kq kalium və 100-120 kq azot gübrələri verilməlidir.

AZƏRİ

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: A. M. Abdullayev

Ə. C. Musayev

F. Ş. Mahmudov

H. V. Əhmədov

M. H. Seyidov

İ. C. Qəmbərov

Sort 1999-cu ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00043).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda Yuqoslaviyanın Panoniya-45319 və Bezostaya-1 sortlarının hibridindən təkrar fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (91-107 sm), yatmaya qarşı davamlıdır. Vegetasiya müddəti 220-224 gün olub Bezostaya 1 sortu ilə eyni vaxtda yetişir. Kollanması yaxşıdır. Cücərtiləri və boruyaçıxma fazasında yarpaqları tünd-yaşıl rəngdədir.

Növmüxtəlifliyi lütessensdir. Sünbülü uzun silindrik formadadır. Sünbülçük pulcuğu oval formada, kil diş qısa, küt, çiyin forması enli düzdür.

Məhsuldarlığı: Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında sortun orta məhsuldarlığı suvarmada 6,51 t/ha olub Bezostaya-1 sortundan 0,4 ton artıq məhsul vermişdir. Potensial məhsuldarlığı hektardan 6,5-7,0 tondur.

Dənin keyfiyyəti: Dəni iridir, 1000 dənin kütləsi 46-49 qramdır. Dəni şüşəvaridir (80-90%), dəndə zülalın miqdarı 13,1-15,5 %, kleykovinanın miqdarı 26-28%-dir. Yüksək texnoloji və çörəkbişirmə keyfiyyətinə malikdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas və unlu şəx xəstəliklərinə orta davamlı, bərk sürməyə nisbətən həssasdır. Qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və saləfləri: Azərbaycanın suvarılan düzən və dağətəyi bölgələrində becərilməsi məsləhət görülür. Pambıq və digər cərgəarası becərilən bitkilərdən sonra səpilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabr ayının ikinci və üçüncü on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Hektara 4,5-5,0 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək məhsul almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 100-150 kq fosfor, 60 kq kalium və 100-120 kq azot gübrələri verilməlidir.

BƏYAZ

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: A. M. Abdullayev

Ə. C. Musayev

F. Ş. Mahmudov

V. F. İbadov

M. H. Seyidov

Sort 1999-cu ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda Qırğızıstanın Karlik sortu ilə Azərbaycanın yerli Dürdanə sortunun növdaxili hibridindən fərdi seçmə yolu ilə yaradılmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (106-112 sm), gövdəsi möhkəm, yatmaya davamlıdır. Vegetasiya müddəti suarmada 184-215 gün arasında dəyişir. Cücərtiləri və boruya çıxma fəzasında yarpaqları yaşıl rəngdədir.

Növmüxtəlifliyi *eritroleukondur*. Sünbülü uzun silindrik formada olub qılçıqları və sünbülcük pulcuğu qırmızı rəngdədir. Sünbülcük pulcuğu oval formalı, zəif sinirlənmiş, dişciyi uzun iti, çiyin forması ensiz düz qalxmışdır. Sortun dənə orta irilikdə, şırımın xarakteri dayaz, rəngi qırmızı olub forması yarımıyumru və qayəsi tüklüdür. Sünbüldə sünbülcüklər orta sıxlıqda yerləşmiş, sünbüldə dənələrin sayı 50-54 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında sortun orta məhsuldarlığı suarmada 6,2 t/ha olub standart sortla müqayisədə 0,8 ton artıq dənə məhsulu vermişdir. Potensial məhsuldarlığı hektardan 6,0-7,0 t/ha-dır.

Dənə keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 38-41 qramdır. Dənənin şüşəvariliyi 70-77%, dəndə zülalın miqdarı 14,1-14,9%, kleykovinanın miqdarı 28-33% dir. Çörək bişirmə keyfiyyəti kafidir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas, unlu şəh, sürmə xəstəliklərinə orta davamlıdır. Qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Respublikanın suvarılan aralıq, təmin olunmuş dəmyə və həmçinin dağətəyi bölgələrində becərilməsi məsləhət görülür. Suarmada pambıq və digər cərgəarası becərilən bitkilərdən, dəmyə bölgələrində isə qara və bitkili heriklərdən sonra sənəpilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti suarma bölgələrində oktyabrın ikinci və noyabrın birinci on günlükləri aralığı, dağlıq və dağətəyi bölgələrdə isə sentyabrın 20-dən oktyabrın 10-dək olan dövr hesab olunur.

Səpin norması: Suarma şəraitində hektara səpin norması 4,5-5,0 milyon, dağlıq və dağətəyi dəmyə şəraitində isə 4,0-4,5 milyon cücərən toxum sənəpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək məhsul almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 100-120 kq fosfor və 60 kq kalium və 100-120 kq azot gübrələri verilməlidir.

ƏKİNÇİ – 84

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: Ə. C. Musayev

C. Ə. Əliyev

V. F. İbadov

M. H. Seyidov

Sort 2000-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00050).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda Macarıstan mənşəli yumşaq buğda sortlarından fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort yatmaya davamlı olub, bitkisinin hündürlüyü 85-95 sm arasında dəyişir. Cücərtisi və sünbülü tünd yaşıldır. Vegetasiya müddəti suvarmada 216-220 gün təşkil edib, digər rayonlaşmış sortlardan 2-3 gün tez yetişir.

Növmüxtəlifliyi eritrospermumdur. Sünbülü silindrvari olub orta uzunluqdadır (10-12 sm). Sünbülçük pulcuğu ovalşəkilli, dişciyi geriyyə əliyə, çiyini çıxıntılı, qılçıqları orta uzunluqda, paralel və kobuddur. Sortun dənisi iri, forması oval, rəngi qırmızı, şırımın xarakteri dayaz olub qayəsi tüküdür.

Məhsuldarlığı: Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında sortun üç ildə orta məhsuldarlığı suvarmada 6,45 t/ha olub, standart Bezostaya 1 sortundan 0,50 ton artıq dən məhsulu vermişdir. Yüksək məhsuldar sortdur. Potensial məhsuldarlığı 6,5-7,5 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 47-53 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 13,8-14,3 %, kleykovinanın miqdarı isə 24-28 %-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Göbələk xəstəliklərinə zəif tutulur. Azərbaycan şəraitində yaxşı qışlayır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Respublikanın əsasən suvarılan düzən və qismən də nəmliliklə təmin olunmuş dəmyə bölgələrində becərilməsi məsləhət görülür. Suvarma bölgələrində sort üçün ən yaxşı sələf çoxillik bitkilər və cərgəarası becərilən bitkilər, nəmliliklə təmin edilmiş bölgələrdə isə qara və bitkili heriklərdir.

Səpin müddəti: Suvarma şəraitində optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci və noyabrın birinci on günlükləri aralığı, dəmyə şəraitində isə sentyabr ayının 20-dən oktyabrın 10-dəkdir.

Səpin norması: Suvarma şəraitində hektara səpin norması 4,5-5,0 milyon, dağətəyi dəmyə şəraitində isə 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort üçün optimal gübrə norması sələflərdən asılı hektara təsiredici maddə hesabı ilə 90-100 kq fosfor, 50-60 kq kalium və 90-120 kq azot gübrələri hesab olunur.

QIYMƏTLİ - 2/17

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev

E. H. Qazıbəyova

R. U. Mahmudov

Ə. C. Musayev

M. H. Seyidov

M. N. Mahmudov

Sort 2001-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00059).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda Beynəlxalq seleksiya mərkəzlərindən toplanmış yumşaq buğda genofondundan yerli şəraitə uyğunlaşan formalardan fərdi seçmə aparmaqla alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: İntensiv tipli olub, ortaboyludur(85-95 sm), kollanması yaxşıdır, gövdəsi möhkəmdir, yatmaya davamlıdır. Vegetasiya müddəti 215-220 gündür, bitkinin rəngi ağım-tıl-yaşıldır.

Növmüxtəlifliyi velyutinumdur. Sünbülü uzun, prizmatik, qılçıqsızdır. Sünbülçükləri çox sıx yerləşmiş, tökülməyə davamlıdır. Sünbülün ağım-tıl boz rəngi onu başqa sortlardan asanlıqla fərqləndirir. Sortun dənisi orta irilikdə, şırımın xarakteri orta, rəngi qırmızı olub forması yumurtavari və qayəsi tüklüdür.

Məhsuldarlığı: Sortun orta məhsuldarlığı 6,0 t/ha-dan az olmamışdır. Rayonlaşmış sortlardan nisbətən çox məhsul verir. Sortun potensial məhsuldarlığı 8,0-10,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 45-48 qram, dəndə zülalın miqdarı 13,5-14,8%, kleykovinin miqdarı 25-28%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas xəstəliklərinə orta həssas, unlu şəh, sürmə xəstəliklərinə orta davamlıdır. Qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Suvarılan aran bölgələr və nəmliklə təmin olunmuş dağlıq və dağətəyi bölgələrdə becərilməsi məqsədəuyğundur. Pambıq və digər cərgəarası becərilən bitkilərdən sonra səpilməsi tövsiyə edilir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabrın birinci yarısından noyabrın ikinci yarısınaqədər olan dövr hesab olunur.

Səpin norması: Hektara 4,5-5,0 milyon cücərmə qabiliyyətinə malik toxum səpilməlidir. Gecikmiş səpinlərdə bu norma 10% artırıla bilər.

Gübrə norması: Sort yüksək aqrofonda becərilməyə tələbkardır. Səpindən qabaq şum altına hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-120 kq fosfor, 50-60 kq kalium gübrələri və 100-150 kq azot gübrəsi isə yeşləmə şəklində iki dəfəyə verilməsi məsləhətdir.

ƏZƏMƏTLİ - 95

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev

R. U. Mahmudov

C. M. Tələi

Ə. C. Musayev

M. H. Seyidov

Sort 2005-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00086).

Mənşəyi: Sort Beynəlxalq Seleksiya Mərkəzi *SİMMIT*-dən alınmış buğdanın 16-cı elit sortınağı pitomnikində (*16 ESWYT-12*) olan və yerli şəraitə uyğunlaşan yumşaq buğda genotiplərindən fərdi seçmə aparılmaqla alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (94-96 sm), gövdəsi möhkəm, yatmaya davamlıdır, məhsuldar kollanması 2,3-2,5-dir. Tezyetişkəndir, vegetasiya müddəti suvarmada 215-218 gün olub digər rayonlaşmış sortlardan 5-6 gün tez yetişir. Tezyetişdiyindən yaz-yay quraqlığına məruz qalmır,

Növmüxtəlifliyi qrekumdur: Sünbülü silindrik, tam yetişmədə əyilən, uzun, orta sıxlıqda olub ağ rəngdədir. Qılçıqları ağ, nisbətən uzun və dağınıqdır. Sünbüldə sünbülcüklər sıx yerləşmiş, dən orta irilikdə, şırımın xarakteri dayaz, rəngi ağ, yarımıyumru və qayəsi tüklüdür. Sünbüldə dənlərin sayı 40-42 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Sortun üç illik orta məhsuldarlığı 7,35 t/ha olmuşdur ki, bu da rayonlaşmış Mirbəşir 128 sortundan 2,0-3,0 t/ha yüksəkdir. Respublikanın müxtəlif bölgələrində keçirilən ekoloji sınaqlarda rayonlaşmış sortlardan 25-35% artıq dən məhsulu vermişdir. Potensial məhsuldarlığı 8,0-9,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənin kütləsi 42-47 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 14,2-15,0%, kleykovina 30-32% olur.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort sarı və qonur pasa orta davamlı, unlu şəh və digər göbələk xəstəliklərinə tutulması müşahidə olunmamışdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sortun suvarılan, dəmyə və dağətəyi bölgələrdə becərilməsi təklif olunur. Suvarma bölgələrində əsasən pambıq sələflərindən, dəmyə bölgələrində isə qara herikdən sonra əkilməsi münasibdir.

Səpin müddəti: Sort üçün optimal səpin müddəti suvarma şəraitində oktyabrın ikinci və noyabrın birinci, dağətəyi dəmyə bölgələrdə isə sentyabrın ikinci və oktyabrın birinci on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində suvarma şəraitində hektara 4,0-4,5 milyon, dəmyə şəraitində 3,5-4,0 milyon cücərən toxum hesabı ilə səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort intensiv becərməyə tələbkardır. Yüksək və keyfiyyətli dən məhsulu almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor və 50-60 kq kalium və 100-120 kq azot gübrələri verilməlidir.

NURLU – 99

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev

Ə. C. Musayev

V. F. İbadov

M. H. Seyidov

M. Q. Əhmədov

M. N. Mahmudov

Sort 2005-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00087).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda *CIMMYT/ICARDA* xətti ilə alınmış yumşaq buğda hibridlərindən fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort qısa boyludur (70-80 sm), yatmaya, dənin tökülməsinə qarşı davamlıdır. Vegetasiya müddəti 188-192 gün olub standart sortdan 8-10 gün tez yetişir. Kollanması dikdurandır.

Növmüxtəlifliyi qrekumdur. Sünbülü orta irilikdə və orta sıxlıqdadır, rəngi ağ, forması silindrvari. Sünbülcük pulcuğu ovalvari, qılçıqları orta uzunluqda, ağ, xarakteri isə zəifdir. Sortun dənisi orta irilikdə və şırımın xarakteri dayaz, rəngi ağ olub yarımıyumru və qayəsi tüklüdür. Sünbüldə dənələrin sayı 43-47 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Yüksək məhsuldar sortdur. Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında sortun orta məhsuldarlığı suarmada 7,74 t/ha olub standart Mirbəşir-128 sortundan 1,54 ton artıq dən məhsulu vermişdir. Fermer sahəsində 7,5 t/ha məhsul vermişdir. Potensial məhsuldarlığı hektara 8,0-9,0 tondur.

Dənin keyfiyyəti: 1000 ədəd dəninin kütləsi 37-40 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 13,8-14,5%, kleykovina 27-29%-dir. Sortun çörək keyfiyyəti yüksəkdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas və digər göbələk xəstəliklərinə zəif sirayətlənir. Respublikanın taxıl əkilən bölgələrində yaxşı qışlayır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Respublikanın suvarılan, təmin olunmuş dəmyə və dağətəyi bölgələrdə becərilməsi təklif olunur. Suvarılan bölgələrdə sort üçün ən yaxşı sələf çoxillik otlar və cərgəarası becərilən bitkilər, dəmyə şəraitində isə qara və bitkili herikdir.

Səpin müddəti: Dağətəyi dəmyə bölgələrdə optimal səpin müddəti sentyabr ayının 20-dən oktyabrın 10-dək, suvarma şəraitində isə oktyabrın 20-dən noyabr ayının 10-dəkdir.

Səpin norması: Suvarma şəraitində 4,5-5,0 milyon, dəmyə şəraitində isə 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort gübrələrə çox tələbkardır. Buna görə də ən yaxşı gübrə normaları sələflərdən və torpağın münbitliyindən asılı olaraq hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor, 40-60 kq kalium və 100-120 kq azot gübrələri hesab olunur.

PİRŞAHİN – 1

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. M. Təlai

A. A. Zamanov

Ə. C. Musayev

S. A. Abdulbaqiyeva

Q. M. Həsənova

M. H. Seyidov

Sort 2006-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort bitki fiziologiyası və biotexnologiya şöbəsində arxitektonikasına və fizioloji göstəricilərinə görə uzun illər toplanmış buğda genofondundan fərdi seçmə aparmaqla alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (94-98 sm), gövdəsi möhkəm, yatmaya davamlıdır, məhsuldar kollanması 2,4-2,5-dir. Vegetasiya müddəti suvarmada 219-222 gün olub standart Əzəmətli 95 sortundan 4-6 gün gec yetişir.

Növmüxtəlifliyi qrekumdur. Sünbülü slindrik, düz, orta uzunluqda, ağ rəngdədir. Qılçıqları uzun, səpələnmiş, ağ rəngdədir. Sortun dənisi orta irilikdə, oval, ağ rəngdə olub qayəsi tüklü və forması uzundur. Sünbüldə sünbülcüklər seyrək yerləşmiş, sünbüldə dənələrin sayı 46-50 ədəddir.

Məhsuldarlığı: İnstitutun Abşeron yardımçı təcrübə təsərrüfatında orta məhsuldarlığı suvarmada 7,35 t/ha olmuşdur. Bu da rayonlaşmış Əzəmətli 95 sortundan 0,35-1,1 t/ha çoxdur. Respublikanın müxtəlif dəmyə bölgələrində aparılan ekoloji sınaqlarda rayonlaşmış sortlardan orta hesabla 0,76 t/ha artıq dən məhsulu vermişdir. Potensial məhsuldarlığı suvarma şəraitində 7,5-8,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 49-55 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 14,8-15,2%, kleykovina 29,8-31,2%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sarı pasa orta həssas, qonur pasa, unlu şəhə və sürmə xəstəliklərinə orta davamlıdır. Qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sortun respublikanın əsasən suvarma və qismən də nəmliklə təmin olunan dağətəyi dəmyə bölgələrində becərilməsi təklif olunur. Suvarma bölgələrdə sort üçün ən yaxşı sələf çoxillik otlar və cərgəarası becərilən bitkilər, dəmyə şəraitində isə qara və bitkili herikdir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti suvarma bölgələrində oktyabrın ayının ikinci və üçüncü ongünlükləri aralığı, dağətəyi dəmyə bölgələrdə isə sentyabrın 20-dən oktyabrın 10-dəkdir.

Səpin norması: Suvarma şəraitində hektara 4,5-5,0 milyon, dağətəyi dəmyə şəraitində isə 4,0-4,5 cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək məhsul almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 100-120 kq fosfor, 50-60 kq kalium və 100-120 kq azot gübrələri verilməlidir.

GÜNƏŞLİ

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. M. Təlai

S. İ. Hüseynov

Ə. C. Musayev

C. Ə. Bayramova

F. Ş. Mahmudov

E. R. İbrahimov

Sort 2006-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Beynəlxalq Seleksiya Mərkəzlərindən alınmış yumşaq buğdanın regional sort-sınağı pitomnikində (RBWYT-FA №21) olan buğda genotiplərindən fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (81-92 sm), gövdəsi möhkəm, yatmaya davamlıdır, məhsuldar kollanması 3,0-4,0-dür. Vegetasiya müddəti 213-216 gün olub standart Əzəmətli 95 sortundan 2-3 gün gec yetişir.

Növmüxtəlifliyi eritrospermumdur. Sünbülü silindrik, düz, uzun, ağ rəngdədir. Qılçıqları orta uzunluqda, düz, ağ rəngdədir. Sortun dənə orta irilikdə və şırımın xarakteri orta, rəngi qırmızı olub forması yarımuzun və qayəsi tüklüdür. Sünbüldə sünbülcüklər seyrək yerləşmiş, sünbüldə dənələrin sayı 46-53 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Cəlilabad Bölgə Təcrübə Stansiyasında orta məhsuldarlığı quraq dəmyədə 5,1 t/ha olub standart sortdan 0,5-1,0 ton çoxdur. Digər bölgələrdə ekoloji sınaqlarda rayonlaşmış sortdan orta hesabla 0,6 t/ha artıq dən məhsulu vermişdir. Potensial məhsuldarlığı quraq dəmyə şəraitində 5,0-6,0 t/ha-dır.

Dənə keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 45-50 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 14,8-15,6%, kleykovina 28,0-29,8%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sarı və qonur pas, sürmə xəstəliklərinə zəif tutulur, unlu şəhə davamlıdır, qışlaması yaxşıdır. Quraqlığa davamlılığı yüksəkdir.

Becərilmə bölgələri və saləfləri: Əsasən respublikanın nəmliklə təmin olunmayan düzən və dağətəyi quraq dəmyə bölgələrində becərilməsi təklif olunur. Dəmyə bölgələrində əsasən noxud və yaxud digər yazlıq bitki sələflərindən və qara herikdən sonra əkilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Dağlıq və dağətəyi dəmyə şəraitində optimal səpin müddəti sentyabr ayının 20-dən oktyabrın 10-dək, düzən dəmyə şəraitində oktyabrın 20-dən noyabrın 10-dəkdir.

Səpin norması: Dağlıq və dağətəyi, düzən dəmyə şəraitində hektara 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort üçün optimal gübrə norması sələfdən asılı olaraq hektara təsiredici maddə hesabı ilə 60-80 kq fosfor, 50-60 kq kalium və 70-90 kq azot gübrələri hesab olunur.

QOBUSTAN

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev

R. U. Mahmudov

C. M. Təlai

Ə. C. Musayev

M. H. Seyidov

Sort 2007-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00096).

Mənşəyi: Sort Beynəlxalq Seleksiya Mərkəzlərindən alınmış yumşaq buğdanın yarım-quraq bölgələr üçün regional müşahidə pitomnikindən (*RBWON (SAA)-2*) yerli şəraitə uyğunlaşan buğda genotiplərindən fərdi seçmə aparılmaqla alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort orta boyludur (96-100 sm), gövdəsi möhkəm, yatmaya davamlıdır, məhsuldar kollanması 2,3-2,5-dir. Tezyetişkəndir.

Növmüxtəlifliyi qrekumdur. Sünbülü silindrik, tam yetişmədə qismən əyilən, uzun, orta sıxlıqda olub ağ rəngdədir. Qılçıqları ağ, kobud və dişlidir. Sünbüldə sünbülcüklər sıx yerləşmiş, dənə orta irilikdə, şırımın xarakteri dayaz, rəngi ağ olub yarımıyumru və qayəsi tüklüdür. Sünbüldə dənələrin sayı 40-45 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Sortun suvarmada orta məhsuldarlığı 7,35 t/ha olmuşdur Müxtəlif bölgələrdə keçirilən ekoloji sınaqlar zamanı rayonlaşmış sortlardan 20-40% artıq dən məhsulu vermişdir. Potensial məhsuldarlığı 8,0-9,0 t/ha-dır.

Dənə keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 40-44 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 14,2-16,0%, kleykovina 30-31% olmuşdur. Yüksək texnoloji və çörəkbişirmə qabiliyyətinə malikdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sortun tədqiqat illərində sarı pasa, sürmə xəstəliklərinə tutulması müşahidə olunmamışdır. Tez yetişdiyindən yaz-yay quraqlığına məruz qalmır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sortun əsasən dəmyə, yarım-quraq, dağətəyi və qismən də suvarma bölgələrdə becərilməsi təklif olunur. Dəmyə bölgələrində sort üçün ən yaxşı sələf qara və bitkili heriklər, suvarma bölgələrində isə çoxillik otlar və cərgəarası becərilən bitkilər hesab olunur.

Səpin müddəti: Dağlıq və dağətəyi dəmyə şəraitində optimal səpin müddəti sentyabr ayının 20-dən oktyabrın 10-dək, suvarma şəraitində isə oktyabrın ikinci və noyabrın birinci on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Suvarma şəraitində hektara 4,0-4,5 milyon, dəmyə şəraitində 3,5-4,0 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək və keyfiyyətli dən məhsulu almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor və 50-60 kq kalium və 100-120 kq azot gübrələri verilməlidir.

ŞƏKİ - 1

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: H. Y. Əbdürəhimov

A. N. Məmmədova

Ə. C. Musayev

F. Ş. Mahmudov

M. Ş. Şükürov

Q. M. Həsənova

Sort 2007-cı ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00097).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Şəki Dayaq Məntəqəsində Bezostaya-1/Azərbaycan-1//Bezostaya-1 sortlarının hibridləşdirilməsindən çoxqatlı seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (105-110 sm), yatmaya və dənin tökülməsinə qarşı davamlıdır. Vegetasiya müddəti 230-240 gün olub orta yetişkəndir, asan döyülür, kollanması yaxşıdır.

Növmüxtəlifliyi lütessensdir. Sünbülü ağ, orta irilikdə və orta sıxlıqdadır, qılçıqsızdır. Sortun dənisi orta irilikdə, şırımın xarakteri dayaz, rəngi qırmızı, qayəsi tüklüdür.

Məhsuldarlığı: Sortun nəmliklə nisbi təmin olunmuş dəmyədə orta məhsuldarlığı 4,51t/ha olub satandırtan 0,4 ton artıq dən məhsulu vermişdir. Sortun potensial məhsuldarlığı 5,0-6,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 45-50 qramdır, dəndə zülalın miqdarı 12-14%, kleykovinanın miqdarı 24-26%-dir. Ümumi çörəkbişirmə keyfiyyəti qənaətbəxşdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas və unlu şəh xəstəliklərinə orta dərəcədə sirayətlənir. Şəki-Zaqatala bölgəsində qışlaması yaxşıdır və quraqlığa davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sort əsasən nəmliklə nisbi təmin olunmuş bölgələrdə becərilmək üçün məsləhət görülür. Sələf kimi cərgəarası becərilən bitkilər və qara herik götürülməsi məqsədəuyğundur.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabrın birinci və üçüncü on günlükləri aralığı hesab olunur. Lakin noyabr ayının 10-na kimi səpildikdə də yaxşı məhsul verir.

Səpin norması: Hektara 3,5-4,0 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sortun becərilməsi zamanı hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor, 50-60 kq kalium və 70-90 kq azot gübrələri verilməlidir.

RUZİ - 84

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev

R. U. Mahmudov

C. M. Təlai

Ə. C. Musayev

A. A. Cahangirov

M. H. Seyidov

Sort 2007-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00098).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Bitki fiziologiyası və biotexnologiya şöbəsində uzun illər toplanmış buğda genofondundan fərdi seçmə aparmaqla alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (97-103 sm), gövdəsi möhkəm, yatmaya davamlıdır, məhsuldar kollanması 2,3-2,5-dir. Vegetasiya müddəti dağətəyi dəmyə şəraitində üç ildə orta hesabla 254 gün olub bölgə üçün rayonlaşmış sortdan 5-6 gün tez yetişir.

Növmüxtəlifliyi qrekumdur. Sünbülü silindrik formada olub düz, orta irilikdə, ağ rəngdədir. Sortun dənə orta irilikdə, ağ rəngdə olub forması yumurtavari və qayəsi tüklüdür. Sünbüldə sünbülcüklər orta sıxlıqda yerləşmiş, sünbüldə dənələrin sayı 33-35 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Sortun Qobustan Bölgə Təcrübə Stansiyasında orta məhsuldarlığı dəmyədə 4,79 t/ha olub rayonlaşmış Mirbəşir 128 sortundan 0,8-1,0 t/ha-dan artıq dən məhsulu vermişdir. ET Əkinçilik İnstitutunun digər təsərrüfatlarında aparılmış ekoloji sınaqlarda rayonlaşmış sortlardan 15-35% artıq dən məhsulu vermişdir. Potensial məhsuldarlığı quraq dəmyə şəraitində 4,5-5,5 t/ha, suvarmada 7,0-8,0 t/ha-dır.

Dənənin keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 41-43 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 12,3-12,8%, kleykovina 26,0-27,2%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sarı pasa, unlu şəh və sürmə xəstəliklərinə orta davamlıdır. Standartla müqayisədə nisbətən tez yetişdiyindən yaz-yay quraqlığına məruz qalmır. Qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Əsasən respublikanın dəmyə, yarım-quraq və dağətəyi bölgələrində becərilməsi təklif olunur. Suvarma bölgələrində də becərilməsi səmərəlidir. Dəmyə bölgələrində əsasən noxud sələfindən və qara herikdən sonra, suvarmada çoxillik otlar və cərgəarası becərilən bitkilərdən sonra əkilməsi münasibdir.

Səpin müddəti: Dağlıq və dağətəyi dəmyə şəraitində optimal səpin müddəti sentyabr ayının 20-dən oktyabrın 10-dək, suvarmada oktyabrın ikinci və noyabrın birinci on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Dağlıq və dağətəyi dəmyə şəraitində hektara 4,0-4,5 milyon, suvarmada isə 4,5-5,0 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort üçün optimal gübrə norması sələfdən asılı olaraq hektara təsiredici maddə hesabı ilə 60-80 kq fosfor, 50-60 kq kalium və 70-90 kq azot gübrələri hesab olunur.

YEGANƏ

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: Ə. C. Musayev

M. Q. Əhmədov

V. F. İbadov

Q. M. Həsənova

M. H. Seyidov

M. N. Mahmudov

Sort 2007-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda Krasnodarskaya-23 x (Movçanka x Odesskaya polukarlikovaya) yumşaq buğda sortlarının növdaxili hibridləşməsindən çoxqatlı fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (92-103 sm), gövdəsi möhkəm, yatmaya davamlıdır. Məhsuldar kollanması 4-5-dir. Sort tezyetişkəndir. Vegetasiya müddəti suvarma şəraitində üç illik orta hesabla 204 gün təşkil edib rayonlaşmış digər sortlardan 3-4 gün tez yetişir.

Növmüxtəlifliyi *ferrugineum*dur. Sünbülü silindrik, tam yetişmədə qismən əyilən, orta irilikdə, orta sıxlıqda olub qırmızı rəngdədir. Qılçıqları qırmızı, orta uzunluqda və xarakteri zəifdir. Sünbüldə sünbülcüklər sıx yerləşmişdir. Sortun dənisi orta irilikdə, qırmızı rəngdə olub, qayəsi tüklü və forması yarımyumrudur. Sünbüldə dənələrin sayı 40-44 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Sortun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında üç illik orta məhsuldarlığı suvarmada 6,62 t/ha olub rayonlaşmış Nurlu 99 sortundan 0,42 t/ha artıq məhsul vermişdir. Potensial məhsuldarlığı 8,0-9,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 39-43 qramdır. Zülalın miqdarı 14,2-14,8%, yaş kleykovinin miqdarı 28-32%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort tədqiqat illərində sarı və qonur pasa, sürmə xəstəliklərinə qarşı davamlılıq reaksiyası göstərmişdir. Tez yetişdiyindən yaz-yay quraqlığına məruz qalmır, qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sortun respublikanın suvarılan düzən və dağətəyi dəmyə bölgələrində becərilməsi tövsiyə olunur. Suvarmada sort üçün ən yaxşı sələf çoxillik və cərgəarası becərilən bitkilər, dağətəyi dəmyə bölgələrində isə qara və bitkili herikdir.

Səpin müddəti: Suvarma şəraitində optimal səpin müddəti oktyabrın 20-dən noyabrın 10-dək, dağətəyi dəmyə şəraitində isə sentyabrın 30-dan oktyabrın 10-dəkdir.

Səpin norması: Suvarma şəraitində hektara səpin norması 4,5 -5,0 milyon, dağətəyi dəmyə şəraitində isə 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort üçün ən yaxşı gübrə normaları sələfdən və torpağın münbitliyindən asılı olaraq hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor, 40-60 kq kalium və 80-100 kq azot gübrələri hesab olunur.

AĞALI

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: Ə. C. Musayev

A. N. Məmmədova

A. M. Abdullayev

Q. M. Əliyev

M. Ş. Şükürov

K. K. Aslanova

Sort 2007-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda yerli 01172 lütessens nümunəsi ilə Solva sortunun növdaxili hibridləşməsindən fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (110-115 sm), yatmaya qarşı davamlıdır. Vegetasiya müddəti 230-235 gün olub Şəki-Zaqatala bölgəsi üçün rayonlaşmış Şəki 1 sortuna nisbətən 2-3 gün tez yetişir. Kollanması yaxşıdır. Cücərtiləri və boruya çıxma fazasında yarpaqları yaşıl rəngdədir.

Növmüxtəlifliyi lütessensdir. Sünbülü uzun silindrik formadadır. Sünbülcük pulcuğu yumurtavari, sinirlənməsi zəif, dişciyi qısa küt, çiyin xarakteri qalxmış orta, tili zəifdir. Sortun dənəni orta irilikdə, sırımın xarakteri orta, zəif qırmızı olub yarımıyumru və qayəsi tüklüdür. Sünbüldə dənələrin sayı 45-55 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Şəki Dayaq Məntəqəsində sortun orta məhsuldarlığı nəmliklə təmin olunmuş dəmyədə 5,07 t/ha olub rayonlaşmış Şəki 1 sortundan 1,2 ton artıq dən məhsulu vermişdir. Potensial məhsuldarlığı 6,0-7,0 t/ha-dır.

Dənənin keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 45-48 qramdır. Dənənin şüşəvariliyi 60-65%, dəndə zülalın miqdarı 14,1-14,9%, kleykovinanın miqdarı 30-32%-dir. Yüksək texnoloji və çörək bişirmə keyfiyyətinə malikdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort sürmə xəstəliklərinə davamlı, pas, unlu şəh, septorioz xəstəliklərinə orta davamlıdır. Quraqlığa orta davamlı, qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Əsasən ölkənin nəmliklə təmin olunmuş dəmyə, qismən dağətəyi və suvarma bölgələrində becərilməsi təklif olunur. Dəmyə bölgələrində əsasən qara və bitkili herikdən, suvarma bölgələrində isə çoxillik bitki və cərgəarası becərilən bitkilərdən sonra səpilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Sort üçün optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci və üçüncü on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Optimal səpin norması kimi hektara 4,5-5,0 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort üçün ən yaxşı gübrə normaları sələfdən və torpağın münbitliyindən asılı olaraq hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor, 40-60 kq kalium və 80-100 kq azot gübrələri hesab olunur.

ZİRVƏ – 85

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: Ə. C. Musayev

M. Q. Əhmədov

V. F. İbadov

M. H. Seyidov

M. N. Mahmudov

Sort 2008-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda yumşaq buğda hibridləri populyasiyasından fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (96-100 sm), gövdəsi möhkəm, yatmaya davamlıdır, məhsuldar kollanması 3,4-3,8-dir. Vegetasiya müddəti suarmada 197-204 gün olub rayonlaşmış Nurlu 99 sortundan 3-5 gün gec yetişir.

Növmüxtəlifliyi eritrospermumdur. Sünbülü silindrik, tam yetişmədə qismən əyilən, orta irilikdə və sıxlıqda olub, ağ rəngdədir. Qılçıqları ağ, orta uzunluqda və xarakteri zəifdir. Sortun dənisi orta irilikdə, qırmızı rəngdə olub qayəsi tüklü və forması yarımıyumrudur. Sünbüldə sünbülcüklər orta sıxlıqda yerləşmiş, sünbüldə dənələrin sayı 39-41 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında sortun orta məhsuldarlığı suarmada 7,12 t/ha olmuşdur ki, bu da rayonlaşmış Nurlu 99 sortundan 0,30-0,80 t/ha yüksəkdir. Potensial məhsuldarlığı 8,0-9,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 39-43 qramdır. Zülalın miqdarı 14,2-14,8%, yaş kleykovinin miqdarı 28-32% olmuşdur.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sarı və qonur pasa, sürmə xəstəliklərinə qarşı davamlılıq reaksiyası göstərmişdir. Tezyetışkənliyinə görə yaz-yay quraqlığına məruz qalmır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sortun respublikanın suvarılan düzən və dağətəyi dəmyə bölgələrində becərilməsi tövsiyə olunur. Suvarılan bölgələrdə sort üçün ən yaxşı sələf çoxillik və cərgəarası becərilən bitkilər, dağətəyi bölgələrdə isə qara və bitkili heriklərdir.

Səpin müddəti: Suvarma şəraitində optimal səpin müddəti oktyabrın 20-dən noyabrın 10-dək, dağətəyi dəmyə şəraitində isə sentyabrın 20-dən oktyabrın 10-dəkdir.

Səpin norması: Suvarma şəraitində hektara 4,5 -5,0 milyon, dağətəyi dəmyə şəraitində isə 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort üçün ən yaxşı gübrə normaları sələfdən və torpağın münbitliyindən asılı olaraq hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor, 40-60 kq kalium və 80-100 kq azot gübrələri hesab olunur.

UĞUR

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: Z. A. Məmmədov

Ə. C. Musayev

R. U. Mahmudov

M. H. Seyidov

Sort 2008-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00103).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında aparılmış növlərarası çoxqatlı uzaq hibridləşdirmə (Payızlıq buğda x Tritikale) F₁ Bezostaya 1/2x Cinnamon /2x Bezostaya 1) kombinasiyasından alınmış hibrid populyasiyadan çoxqatlı fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ekoloji plastik olmaqla həyat tərzinə görə payızlıq xüsusiyyətlidir. Boyu 100-110 sm olub yerə yatmaya, dənin tökülməsinə tam davamlıdır. Vegetasiya müddəti 193-201 gün olub orta yetişəndir. Kollanması yüksəkdir. Bitkiləri bu fazada yarım dikduran, yarpaqları tüksüz, mum təbəqəsi ilə zəif örtülüdür. Boruya çıxma fazasında yarpaqları yaşıl rəngdən tünd rəngə qədər dəyişir.

Növmüxtəlifliyi lütessensdir. Sünbülü orta uzunluqda (8-10 sm), silindrik formada, ağ rəngdə və orta sıxlıqdadır. Sünbüllük pulcuğu ovaldır və zəif sinirlənmişdir. Sortun dənisi orta irilikdə, şırımın xarakteri orta, rəngi qırmızı olub, forması oval və qayəsi tüklüdür. Sünböldə dənələrin sayı 48-55 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Sortun orta məhsuldarlığı 6,37 t/ha olmuşdur ki, bu da standart sortla müqayisədə 0,68 ton çoxdur. Potensial məhsuldarlığı 6,0-7,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 42-46 qram, dəndə zülalın miqdarı 13,0-13,4%, kleykovinanın miqdarı 28-35% dir. Sortun çörək keyfiyyəti yaxşıdır.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Təbii və süni sirayətlənmə fonlarında unlu şəh və tozlu sürmə xəstəliklərinə tam davamlı, süni fonda sarı və qonur pas, bərk sürmə xəstəlikləri ilə zəif sirayətlənir. Quraqlığa davamlılığı ortadır, qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sortun suvarılan və nəmliklə təmin olunmuş dəmyə bölgələrində becərməsi məsləhət görülür. Sələfləri qara və bitkili heriklər, paxlalı və cərgəarası becərilən bitkilərdir.

Səpin müddəti: Becərilmə bölgələrindən asılı olaraq optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci və noyabrın birinci on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Hektara 4,5-5,0 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək və keyfiyyətli dən məhsulu almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 100-120 kq fosfor, 50-60 kq kalium və 90-120 kq azot gübrələri verilməlidir.

ARAN

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev

Ə. C. Musayev

V. F. İbadov

M. Q. Əhmədov

M. H. Seyidov

M. N. Mahmudov

Sort 2009-cu ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00117).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda yumşaq buğda hibridləri populyasiyalarından fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (96-102 sm), yatmaya davamlıdır. Orta gecyetišən sortdur. Vegetasiya müddəti 208-221 gün olub Mirbəşir 128 sortundan 3-5 gün gec yetişir. Kollanması yüksək olub yerə sərilmə formadadır. Cücərtisinin və bitkisinin rəngi yaşıldır.

Növmüxtəlifliyi lütessensdir. Sünbülü silindrvari, orta irilikdə və orta sıxlıqdadır. Sünbülcük pulcuğu ovalvari formada, kil dişi qısa, azacıq əyilən, sinirlənmə zəif, tilin görüntüsü zəif, çiyin forması düzdür. Sortun dənisi orta irilikdə, qırmızı rəngdə olub dəninin qayəsi tüklü, şırımın xarakteri dayaz, forması yumrudur. Sünbülcüklərdə dəninin sayı 43-45 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Tərtər BTS-də sortun üç ildə orta məhsuldarlığı suvarmada 7,06 t/ha olub Mirbəşir 128 sortundan 1,31 ton artıq məhsul vermişdir. Yüksək məhsuldar sort olub, potensial məhsuldarlığı hektardan 7,0-8,0 tondur.

Dəninin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 43-48 qramdır. Dəninin şüşəvariliyi 63-82%, dəndə zülalın miqdarı 13,6-14,7 %, yaş kleykovinanın miqdarı 28-32 %-dir. Sortun çörək keyfiyyəti yüksəkdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Göbələk xəstəliklərinə və quraqlığa orta davamlıdır. Qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Azərbaycanın suvarılan düzən və təmin olunmuş bölgələrində becərilməsi məsləhət görülür. Pambıq və cərgəarası becərilən bitkilərdən sonra səpilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Oktyabr ayının ikinci və üçüncü on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Suvarmada hektara 4,5-5,0 milyon, dəmyə bölgələrdə isə 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək məhsul almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 100-120 kq fosfor, 60 kq kalium və 100-120 kq azot gübrələri verilməlidir.

TALE - 38

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev
C. M. Təlai
Ə. C. Musayev
M. H. Seyidov
Q. M. Həsənova

Sort 2009-cu ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00131).

Mənşəyi: Sort Beynəlxalq Seleksiya Mərkəzlərindən alınmış payızlıq buğdanın suvarma bölgələri üçün 2-ci müşahidə pitomnikində (2nd WWONIR-227) olan və yerli şəraitə uyğunlaşan, buğda genotiplərindən fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (92-97 sm), gövdəsi möhkəm, yatmaya davamlıdır, məhsuldar kollanması 2,4-2,5-dir. Vegetasiya müddəti suvarmada 223-225 gün olub digər rayonlaşmış sortlardan 5-7 gün gec yetişir. Sort yüksək arxitektontikaya malikdir.

Növmüxtəlifliyi qrekumdur. Sünbülü düz, orta uzunluqda, ağ rənglidir. Qılçıqları orta uzunluqda dağınıqdır. Sortun dənə iri, ağ rəngdə olub qayəsi tüklü və orta uzunluqdadır. Sünbüldə sünbülcüklər sıx yerləşir, dənələrin sayı 47-49 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Sortun suvarmada orta məhsuldarlığı 7,08 t/ha olmuşdur. Bu da rayonlaşmış Qiymətli 2/17 sortundan 2,3-2,5 t/ha çoxdur. Digər bölgələrdə ekoloji sınaqlarda rayonlaşmış sortdan orta hesabla 1,0-1,5 t/ha artıq məhsul vermişdir. Potensial məhsuldarlığı 80-90 t/ha-dır.

Dənə keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 44-49 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 13,8-14,5%, kleykovinanın miqdarı 26-28%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort sarı pasa orta davamlı, qonur pas, unlu şəh və sürmə xəstəliklərinə davamlıdır. Həyat tərzini bioloji payızlıq tipli olduğundan qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sortun respublikanın əsasən suvarma və nəmliklə təmin olunan dağlıq və dağətəyi bölgələrində becərilməsi tövsiyə olunur. Suvarma bölgələrdə sort üçün ən yaxşı sələf çoxillik və cərgəarası becərilən bitkilər, dağətəyi bölgələrdə isə qara və bitkili heriklərdir.

Səpin müddəti: Suvarma şəraitində sort üçün optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci və üçüncü, dağətəyi dəmyə şəraitində isə sentyabrın ikinci və üçüncü on günlükləri aralıqları hesab olunur.

Səpin norması: Suvarma şəraitində hektara 4,5-5,0 milyon, dağətəyi dəmyə şəraitində isə 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort üçün ən yaxşı gübrə normaları sələfdən və torpağın münbitliyindən asılı olaraq hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor, 40-60 kq kalium və 100-120 kq azot gübrələri hesab olunur.

QIZIL BUĞDA

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev
C. M. Təlai
Ə. C. Musayev
A. A. Cahangirov
M. H. Seyidov
Q. M. Həsənova
H. N. Həmidov

Sort 2009-cu ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Beynəlxalq Seleksiya Mərkəzlərindən alınmış payızlıq buğdanın yarım-quraq bölgələr üçün 7-ci müşahidə pitomnikində (7th WON-SA №473) olan buğda genotiplərin-dən fərdi seçmə aparmaqla alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (99-110 sm), gövdəsi möhkəm, yatmaya davamlıdır, məhsuldar kollanması 3,0-3,2-dir. Vegetasiya müddəti dağlıq və dağətəyi dəmyə bölgələrdə 243-245 gün olub Bezostaya 1 sortundan 5-7 gün tez yetişir.

Növmüxtəlifliyi lütessensdir. Sünbülü iyvari, orta, ağ rəngdə olub qılçıqsızdır. Sortun dənə orta irilikdə və şırımın xarakteri dayaz, rəngi qırmızı olub forması yumurtavari və qayəsi tüklüdür. Sünbüldə sünbüclüklər sıx yerləşmiş, sünbüldə dənələrin sayı 45-48 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Qobustan Bölgə Təcrübə Stansiyasında sortun orta məhsuldarlığı dəmyədə 4,83 t/ha olub rayonlaşmış Bezostaya-1 sortundan 0,6-0,9 ton artıq dənə məhsulu vermişdir. Potensial məhsuldarlığı 5-6 t/ha-dır.

Dənə keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 41-48 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 14,1-15,0%, kleykovina 28,0-36,2%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sarı və qonur pas, sürmə xəstəliklərinə, qısa və quraqlığa davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Əsasən respublikanın nəmliklə təmin olunmayan dağlıq və dağətəyi quraq dəmyə bölgələrində becərilməsi təklif olunur. Dəmyə bölgələrində əsasən noxud sələfindən və qara herikdən sonra əkilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Dağlıq və dağətəyi dəmyə şəraitində optimal səpin müddəti sentyabr ayının 20-dən oktyabrın 10-dəkdir.

Səpin norması: Dağlıq və dağətəyi dəmyə şəraitində hektara 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort üçün optimal gübrə norması sələfdən asılı olaraq hektara təsiredici maddə hesabı ilə 60-80 kq fosfor, 50-60 kq kalium və 70-90 kq azot gübrələri hesab olunur.

ŞƏFƏQ - 2

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: A. M. Abdullayev

Ə. C. Musayev

M. H. Seyidov

S. K. Hacıyeva

G. H. Poladova

N. Ə. Heydərova

Sort 2009-cu ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda Ümumrusiya Bitkiçilik İnstitutunun (ÜRBI) K-58369 nümunəsi, yerli Şəfəq və Səba yumşaq buğda sortlarının pilləli hibridindən təkrar fərdi seçmə yolu ilə yaradılmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sortun boyu 99-116 sm olub yatmaya qarşı davamlıdır. Vegetasiya müddəti 178-190 gün olub standart sortla eyni vaxtda yetişir. Kollanması yaxşıdır. Cücərtiləri və boruya çıxma fazasında yarpaqları yaşıl rəngdədir, mum təbəqəsi ilə örtülməmişdir.

Növmüxtəlifliyi lütessensdir. Sünbülün forması iyvari, ağ rəngli, uzun (11-13sm) orta sıxlıqda, sünbülçük pulcuğu oval, zəif sinirli, sünbülçük pulcuğunun dişciyi qısa küt, çiyinin forma və iriliyi ensiz qalxmış, tilin görünüşü güclüdür. Sortun dənə orta irilikdə, şırımın xarakteri orta, rəngi açıq qırmızı, forması yumurtavari və qayəsi tüklüdür. Sünbüldə dənələrin sayı 42-46 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında sortun orta məhsuldarlığı suvarmada 6,6 t/ha olub standart Aran sortundan 0,7 ton artıq dənə məhsulu vermişdir. Potensial məhsuldarlığı hektarda 7,5-8,0 t/ha-dır.

Dənə keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 42-46 qram, şüşəvaridir, dənədə zülalın miqdarı 14,0-14,9%, yaş kleykovinanın miqdarı 33,0-38,0%-dir. Yüksək texnoloji və çörək bişirmə keyfiyyətinə malikdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Qonur pasa nisbətən həssas, sarı pasa və sürmə xəstəliklərinə qarşı davamlıdır. Qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və səlafləri: Əsasən ölkənin suvarılan aran və qismən də nəmliklə təmin olunmuş dağətəyi bölgələrində becərilməsi məsləhət görülür. Pambıq və digər cərgəarası becərilən bitkilərdən sonra səpilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabr ayının ikinci və üçüncü on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Hektara 4,5-5,0 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək məhsul almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 100-120 kq fosfor, 60 kq kalium və 100-120 kq azot gübrələri verilməlidir.

FATİMƏ

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: Ə. C. Musayev

M. Q. Əhmədov

V. F. İbadov

A. İ. Morqunov

M. H. Seyidov

M. N. Mahmudov

Sort 2009-cu ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Argentina mənşəli hibrid kombinasiyasından (H80/5/KVZ/3/BB/CHA/TOR73/4/TEMU47-77, E2E1) çoxqatlı fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (92-97 sm), gövdəsi möhkəm, yatmaya davamlıdır, məhsuldar kollanması 4,5-5,0-dir. Vegetasiya müddəti suarmada üçillik orta 204 gün təşkil edib standart sortdan 3-4 gün tez yetişir.

Növmüxtəlifliyi eritrospermumdur: Sünbülü silindrvari, tam yetişmədə qismən əyilən, orta irilikdə, orta sıxlıqda olub ağ rəngdədir. Qılçıqları ağ, orta uzunluqda və xarakteri zəifdir. Sortun dənisi orta irilikdə, qırmızı rəngdə olub dəninin qayəsi seyrək tüklü, şırımın xarakteri dayaz, formaca uzunsovdu. Sünböldə dəninin sayı 41-45 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Sortun üç illik orta məhsuldarlığı suarmada 7,01 t/ha olub Tərtər BTS-də rayonlaşmış Nurlu 99 sortundan 0,49 t/ha çox olmuşdur. Potensial məhsuldarlığı 8,0-9,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 38-41 qramdır. Zülalın miqdarı 13,7-14,5%, yaş kleykovinin miqdarı 28-30% olmuşdur.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort tədqiqat illərində sarı və qonur pasa, sürmə xəstəliklərinə qarşı davamlılıq reaksiyası göstərmişdir. Tez yetişdiyindən yaz-yay quraqlığına məruz qalmır, qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sortun respublikanın suvarılan düzən və dağətəyi dəmyə bölgələrində becərilməsi tövsiyə olunur. Suarmada sort üçün ən yaxşı sələf çoxillik və cərgəarası bitkilər, dağətəyi dəmyə bölgələrində isə qara və bitkili heriklərdir.

Səpin müddəti: Suvarma şəraitində optimal səpin müddəti oktyabrın 20-dən noyabrın 10-dək, dağətəyi dəmyə şəraitində isə sentyabrın 30-dan oktyabrın 10-dəkdir.

Səpin norması: Suvarma şəraitində hektara 4,5-5,0 milyon, dağətəyi şəraitdə isə 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort üçün ən yaxşı gübrə normaları sələfdən və torpağın münbitliyindən asılı olaraq hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor, 40-60 kq kalium və 90-100 kq azot gübrələri hesab olunur.

QIRMIZI GÜL-1

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev

E. H. Qazıbəyova

C. M. Tələi

Q. M. Həsənova

A. A. Zamanov

Sort 2011-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00136).

Mənşəyi: Sort institutun dünya genofondundan yerli şəraitə uyğunlaşan, boylarının qısa, bir bərabərdə paylanmasına və arxitektonikasına görə fərqlənən formalardan fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort qısaboyludur (78-84 sm), gövdəsi möhkəm, yatmaya davamlıdır, məhsuldar kollanması 2,4-2,5-dir. Vegetasiya müddəti suvarmada 225 gün təşkil edir, digər rayonlaşmış sortlardan 4-6 gün gec yetişir. Sort yüksək arxitektonikaya malikdir.

Növmüxtəlifliyi eritrospermumdur. Sünbülü düz, qısa, qırmızı rəngdədir. Qılçıqları qısa, dağınıq olub tüklüdür. Sortun dənı xırda, forması yarım-yumurtavari, rəngi qırmızı, şırımın xarakteri dayaz, qayəsi tüklüdür. Sünböldə sünbülcüklər orta sıxlıqdadır, dənlərin sayı 38-46 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Sortun suvarmada orta məhsuldarlığı 6,76 t/ha olmuşdur. Bu da rayonlaşmış Qiymətli-2/17 sortundan 2,2-2,7 t/ha çoxdur. Tərtər və Qobustan BTS-lərdə ekoloji sınaqlarda rayonlaşmış sortlardan orta hesabla 1,02 t/ha artıq məhsul vermişdir. Potensial məhsuldarlığı 7,0-8,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənın kütləsi 40-46 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 14,2-14,8%, kleykovinanın miqdarı 26,8-28,2%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Tədqiqat illərində sarı pasa, sürmə xəstəliklərinə tutulması müşahidə olunmamış, bəzi illərdə qonur pas xəstəliyinə zəif sirayətlənir. Şaxtaya davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sortun respublikanın əsasən suvarma və nəmliklə təmin olunan dağlıq və dağətəyi bölgələrində becərilməsi təklif olunur. Suvarma bölgələrində sort üçün ən yaxşı sələf çoxillik bitkilər və cərgəarası becərilən bitkilər, dağətəyi bölgələrdə isə qara və bitkili heriklərdir.

Səpin müddəti: Suvarma şəraitində sort üçün optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci və üçüncü, dağətəyi dəmyə şəraitində isə sentyabrın ikinci və üçüncü on günlükləri aralıqları hesab olunur.

Səpin norması: Suvarma şəraitində hektara 4,5-5,0 milyon, dağətəyi dəmyə şəraitində isə 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort üçün ən yaxşı gübrə normaları sələfdən və torpağın münbitliyindən asılı olaraq hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor, 40-60 kq kalium və 100-120 kq azot gübrələri hesab olunur.

LƏYAQƏTLİ – 80

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev
C. M. Təlai
Ə. C. Musayev
A. A. Cahangirov
N. H. Əzizova
Q. M. Həsənova
H. N. Həmidov

Sort 2011-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim olunmuşdur.

Mənşəyi: Sort Beynəlxalq Seleksiya Mərkəzindən alınmış payızlıq buğdanın yarım-quraq bölgələr üçün 7-ci müşahidə pitomnikində (7th WON-SA №473) olan buğda genotiplərin-dən fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (98-108 sm), gövdəsi möhkəm, yatmaya davamlıdır, məhsuldar kollanması 3,2-3,6-dır. Vegetasiya müddəti dağlıq və dağətəyi bölgələrdə 242-246 gün olub Bezostaya 1 sortundan 6-8 gün tez yetişir.

Növmüxtəlifliyi eritrospermumdur. Sünbülü iyvari, orta ölçüdə, ağ rəngdə, qılçıqlıdır. Qılçıqları zəif və şaxələnmişdir. Sortun dənə orta irilikdə və şırımın xarakteri dayaz, rəngi qırmızı olub, yumurtavari və qayəsi tüklüdür. Sünbüldə sünbüclüklər orta sıxlıqda yerləşmiş, sünbüldə dənələrin sayı 52-54 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Sortun Qobustan Bölgə Təcrübə Stansiyasında orta məhsuldarlığı dəmyədə 5,42 t/ha olub rayonlaşmış Bezostaya 1 sortundan 1,0-1,5 tondan artıq dənə məhsulu vermişdir. Potensial məhsuldarlığı dağlıq və dağətəyi quraq dəmyə şəraitində 5,5-6,0 t/ha-dır.

Dənə keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 39-41 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 14,6-15,1%, kleykovina 30,6-34,4%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sarı və qonur pas, unlu şəh, sürmə xəstəliklərinə, qışa və quraqlığa qarşı davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və salafəri: Əsasən respublikanın nəmliklə təmin olunmayan dağlıq və dağətəyi bölgələrində becərilməsi təklif olunur. Dəmyə bölgələrində əsasən noxud sələfindən və qara herikdən sonra əkilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Dağlıq və dağətəyi dəmyə şəraitində optimal səpin müddəti sentyabr ayının 20-dən oktyabrın 10-dəkdir.

Səpin norması: Dağlıq və dağətəyi dəmyə şəraitində hektara 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort üçün optimal gübrə norması sələfdən asılı olaraq hektara təsiredici maddə hesabı ilə 60-80 kq fosfor, 50-60 kq kalium və 70-90 kq azot gübrələri hesab olunur.

FƏRƏHİM

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: F. Ş. Mahmudov
Ə. C. Musayev
A. M. Abdullayev
T. T. İsmayılov
S. K. Hacıyeva
Q. M. Həsənova
E. R. İbrahimov

Sort 2011-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda Azərbaycanın K-46324; D66 x Gürcüstanın (İndiyskaya N x Doli 35-4və yerli İran nümunəsi 351826 (Az. kataloqu K-02052) sort nümunələrinin mürəkkəb hibridləşməsindən yaradılmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (93-103 sm), yatmaya davamlıdır, tez yetişəndir. Vegetasiya müddəti quraq dəmyədə üçillik orta 189 gün olub standart Əzəmətli 95 sortundan 3-4 gün tez yetişir.

Növmüxtəlifliyi lütessensdir. Sünbülü iyvari, orta uzunluqda, orta sıxlıqda, ağ rəngdə, qılçıqsızdır. Sünbüclüklərin forması oval, sünbüclük pulcuğunun dişciyi qısa küt, tilin görünüşü zəifdir. Sortun dənisi orta irilikdə, şırımın xarakteri dayaz, rəngi qırmızı olub yumurtavari və qayəsi seyrək tüklüdür. Sünbüldə dənələrin sayı 48-51 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Cəlilabad Bölgə Təcrübə Stansiyasında sortun məhsuldarlığı Cənubi Muğanın nəmliklə təmin olunmayan quraq dəmyə şəraitində 3,14-3,31 t/ha olmuşdur. Potensial məhsuldarlığı 4,0-5,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 41-44 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 13,4-14,0%, kleykovinanın miqdarı 28,4-32,8 %-dir. Yüksək texnoloji və çörək bişirmə keyfiyyətinə malikdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sarı pas xəstəliyinə orta davamlı olmuş, qonur pas və sürmə xəstəliklərinə sirayətlənməsi müşahidə edilməmişdir. Quraqlığa davamlıdır, qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Əsasən ölkənin quraq dəmyə və nəmliklə təmin olunmuş dağətəyi, eləcə də suvarılan aralıq bölgələrində becərilməsi tövsiyə olunur. Quraq dəmyə bölgələrində qara herik, paxlalı bitkilərdən (noxud, mərci), suvarma şəraitində isə çoxillik və cərgəarası becərilən bitkilərdən sonra becərilməsi məsləhət görülür.

Səpin müddəti: Sortun optimal səpin müddəti quraq dəmyə və suvarmada oktyabrın ikinci və noyabrın birinci on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Hektara 4,5-5,0 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək məhsul almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 90-100 kq fosfor, 40-60 kq kalium və 90-120 kq azot gübrələrinin verilməsi məsləhətdir.

MUROV - 2

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: A. M. Abdullayev

Ə. C. Musayev

F. Ş. Mahmudov

V. F. İbadov

M. H. Seyidov

Sort 2011-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00137).

Mənşəyi: Sort Amerika mənşəli Weels sortu ilə Spartanka (Rusiya) sortunun növdaxili hibridlərindən fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboylu (98-105 sm) olub, yatmaya qarşı davamlıdır. Üçillik orta vegetasiya müddəti 202 gün olub bölgə üçün digər rayonlaşmış sortlardan 3-4 gün tez yetişir.

Növmüxtəlifliyi lütessensdir. Sünbülü ağ rəngdə, qılçıqsız, iyvaridir. Sünbüllüklər sünbül oxunda orta sıxlıqdadır. Sünbüllük pulcuğu oval formada olub sinirlənməsi və tilin görünüşü güclüdür. Sünbüllük pulcuğunun dişiyi qısa, küt, çiyi ensizdir. Sortun dənisi iri, qırmızı rəngdə və yumurtavari formada olub şırımın xarakteri dayaz və qayəsi tüküdür.

Məhsuldarlığı: İnstitutun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında orta məhsuldarlığı suvarmada 5,95 t/ha olmuşdur ki, bu da standartdan 0,4-0,7 t/ha yüksəkdir. Sortun potensial məhsuldarlığı 6,5-7,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 45,2-53,4 qramdır. Dənin şüşəvariliyi 82-100% arasında dəyişir. Dəndə zülalın miqdarı 15,3-16,7%, kleykovinanın miqdarı isə 30-32%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort pas xəstəliklərinə qarşı orta davamlıdır. Sürmə xəstəliklərinə süni fonda az miqdarda sirayətlənir. Qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sort respublikanın suvarılan aralıq və həmçinin nəmliklə təmin olunmuş dağətəyi bölgələrdə becərilməsi məsləhət görülür. Suvarma bölgələrində sort üçün ən yaxşı sələf çoxillik bitkilər və cərgəarası becərilən bitkilər, dağətəyi bölgələrdə isə qara və bitkili heriklər hesab olunur.

Səpin müddəti: Suvarma şəraitində sort üçün optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci və noyabrın birinci, dağətəyi dəmyə şəraitində isə sentyabrın ikinci və noyabrın birinci on günlükləri aralıqları hesab olunur.

Səpin norması: Suvarma şəraitində hektara 4,5-5,0 milyon, dağətəyi dəmyə şəraitində isə 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort üçün ən yüksək gübrə normaları, hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor, 40-60 kq kalium və 90-120 kq azot gübrələrinin verilməsi hesab olunur.

PƏRVİN

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: A. M. Abdullayev
Ə. C. Musayev
C. M. Təlai
S. K. Hacıyeva
F. Ş. Mahmudov
E. R. İbrahimov
S. M. Məmmədova
B. B. Nəzərov
G. H. Poladova

Sort 2012-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda Ümumrusiya Bitkiçilik İnstitutunun (ÜRBI) K-58369 nümunəsi və yerli Azəri sortunun bekkorss hibrid kombinasiyasından (TT09603-(K-58369xAzəri)xK-58369) təkrar fərdi seçmə yolu ilə yaradılmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (106-111 sm), yatmaya davamlıdır. Vegetasiya müddəti suarmada 199-212 gün olub orta yetişkəndir. Kollanması yaxşıdır. Yarpaqlarının rəngi tünd yaşıl olub kollanma vaxtı mum təbəqəsi ilə örtülmüşdür.

Növmüxtəlifliyi lütessensdir. Sünbülü uzun (8,3-11,0sm), forması iyvari, sünbülçük pulcuğu oval, kili orta inkişaf etmiş, sinirlənməsi zəif, pulcuğun dişciyi qısa küt, çiyini enli düz formadadır. Sortun dənisi orta irilikdə, şırımın xarakteri dayaz, rəngi açıq qırmızı olub forması yumurtavari və dəninin qayəsi tüküldür. Sünböldə dənələrin sayı 43-47 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Tərtər BTS-də sortun orta məhsuldarlığı suarmada 6,7 t/ha olmuşdur ki, bu da rayonlaşmış Aran sortundan 0,7 ton yüksəkdir. Potensial məhsuldarlığı 7,5-8,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 37-46 qram, dəninin şüşəvariliyi 70-90%, dəndə zülalın miqdarı 14,5-15,5%, kleykovinanın miqdarı 30-35%-dir. Yüksək texnoloji və çörək bişirmə keyfiyyətinə malikdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sarı pas və unlu şəhə qarşı davamlıdır, qonur pasa qarşı orta həssaslıq reaksiyası göstərmişdir. Qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Respublikanın suvarılan aran və dağətəyi bölgələrində becərilməsi məsləhət görülür. Pambıq və cərgəarası becərilən bitkilərdən sonra səpilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti suvarma şəraitində oktyabrın ikinci və noyabrın birinci on günlükləri aralığı, dağətəyi dəmyə bölgələrdə isə sentyabrın 20-dən oktyabrın 10-dək olan dövr hesab olunur.

Səpin norması: Hektara suarmada 4,5-5,0 milyon, dağlıq və dağətəyi dəmyə şəraitində isə 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort üçün ən yaxşı gübrə kimi sələfdən və torpağın münbitliyindən asılı olaraq hektara təsiredici maddə hesabı ilə 100-120 kq fosfor, 60 kq kalium və 100-120 kq azot gübrələrinin verilməsi məqsədmüvafiq hesab olunur.

MAHMUD - 80

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: Ə. C. Musayev

M. Q. Əhmədov

V. F. İbadov

M. N. Mahmudov

Sort 2012-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında İCAR-DA beynəlxalq mərkəzindən alınmış Mərkəzi və Qərbi Asiya regionu üçün sarı pasın 5-ci tutucu pitomnikindəki (5th CWA-RTN-166) yumşaq buğda hibrid kombinasiyasından (AGRI/NaCH//KAUZ) çoxqatlı fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (100-110 sm), gövdəsi yatmaya davamlıdır. Orta yetişən sortdur. Vegetasiya müddəti suarmada 204-218 gün olub rayonlaşmış Aran sortundan 2-4 gün tez yetişir. Kollanma forması yerə yarım sərilən olub, kollanması yüksəkdir. Cücərtisinin və bitkisinin rəngi yaşıldır.

Növmüxtəlifliyi eritrospermumdur. Sünbülü ağ rəngdə olub silindrvari, orta irilikdə və orta sıxlıqdadır. Sünbülcük pulcuğu ovalvari formada, kil dişi qısa, azacıq əyilən, sinirlənmə zəif, tilin görüntüsü zəif, çiyin forması düzdür. Sünbüldə sünbülcüklər sıx yerləşmiş, sünbüldə dənələrin sayı 41-45 ədəddir. Sortun dənə orta irilikdə, şırımın xarakteri dayaz, rəngi qırmızı, forması yumru və qayəsi tüklüdür.

Məhsuldarlığı: Tərtər BTS-də sortun üç ildə orta məhsuldarlığı suarmada 4,20 t/ha olub, rayonlaşmış Aran sortundan 0,70 ton artıq məhsul vermişdir. Yüksək məhsuldar sort olaraq, potensial məhsuldarlığı hektardan 8,0 tondan çoxdur.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 32-38 qramdır. Dənə şüşəvariliyi 58-77%. Dəndə zülalın miqdarı 14,1-14,5 %, yaş kleykovinanın miqdarı 29-32% və texnoloji keyfiyyəti yaxşıdır.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sarı və qonur pas xəstəliklərinə davamlıdır. Quraqlığa davamlıdır, qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Azərbaycanın suvarılan düzən və təmin olunmuş dağətəyi dəmyə bölgələrində becərilməsi məsləhət görülür. Suarmada pambıq və digər cərgəarası becərilən bitkilərdən, dağətəyi dəmyə bölgələrdə isə qara və bitkili heriklərdən sonra əkilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddətləri suarmada oktyabr ayının ikinci və üçüncü on günlükləri aralığı, dağətəyi dəmyə bölgələrdə isə sentyabrın 20-dən oktyabrın 10-dəkdir.

Səpin norması: Hektara 4,5-5,0 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Sort üçün yaxşı gübrə normaları sələfdən və torpağın münbitliyindən asılı olaraq hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor və 40-60 kq kalium və 80-100 kq azot gübrələri hesab olunur.

MARXAL

YUMŞAQ BUĞDA SORTU

Müəlliflər: Ə. C. Musayev
A. N. Məmmədova
A. M. Abdullayev
M. Ş. Şükürov
S. K. Hacıyeva
Q. M. Əliyev
Q. M. Həsənova
K. O. Əhmədova

Sort 2012-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda CİMMYT-dən introduksiya olunmuş Yr 1/7 geninin daşıyıcısı “Arona” və Yerli “Tərəqqi” yumşaq buğda sortlarının (Arona(s)6Yr1/7x Tərəqqi) hibrid kombinasiyasından təkrar fərdi seçmə yolu ilə yaradılmışdır.

Ümumi xarakteristikası: Sort ortaboyludur (105-110 sm), yatmaya qarşı davamlıdır. Vegetasiya müddəti 221-230 gündür. Kollanması yaxşıdır. Cücərtilər və boruya çıxma fazasında yarpaqları tünd yaşıl rəngdədir.

Növmüxtəlifliyi lütessensdir. Sünbülün forması silindrik, ağ rəngli, uzun (11-13sm), orta sıxlıqlı, sünbülçük pulcuğu lansetvaridir. Sünbülçük pulcuğu dimdikli, çiyin forması düz ensiz təpəcikli, tili zəifdir. Sortun dənə iri, şırımın xarakteri dayaz, rəngi qırmızı olub forması yarımuzun və qayəsi tük-lüdür. Sünbüldə dənələrin sayı 65-69 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Şəki Dayaq Məntəqəsində sortun məhsuldarlığı nəmliklə qismən təmin olunmuş dəmyə şəraitində 3,8-4,1 t/ha olub rayonlaşmış Şəki 1 sortundan 0,8-1,0 ton artıq dən məhsulu vermişdir. Potensial məhsuldarlığı hektara 4,5-5,0 tondur.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 38-44 qram, şüşəvarilik 70-100 %, dəndə zülalın miqdarı 14,0-14,6%, kleykovinanın miqdarı 28-36%-dir. Sort yüksək çörək bişirmə keyfiyyətinə malikdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Bərk sürməyə, unlu şəhə və qonur pasa orta davamlı, sarı pasa davamlıdır. Qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və saləfləri: Respublikanın nəmliklə təmin olunmuş dağlıq və dağətəyi dəmyə bölgələrində becərilməsi məsləhət görülür. Cərgəarası becərilən bitkilərdən sonra səpilməsi tövsiyə olunur.

Səpin müddəti: Oktyabr ayının ikinci və noyabrın birinci on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Hektara 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək məhsul almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor, 60 kq kalium və 90-100 kq azot gübrələri verilməlidir.

Bærk buğda
Triticum durum Desf.

MİRBƏŞİR-50

BƏRK BUĞDA SORTU

Müəlliflər: Ə. C. Musayev

C. Ə. Əliyev

V. F. İbadov

M. H. Seyidov

İ. İ. Hüseynov

Z. H. Xəlilova

Sort 1988-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 4650).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda Meksika mənşəli “Pobellon-67” sortunun Şərq sortu ilə növdaxili hibridləşdirilməsindən fərdi seçmə ilə alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Becərilmə tərzinə görə yazlıq və payızlıq xassəlidir. Bitkinin boyu suvarma şəraitində 100-110 sm olub yatmaya nisbətən davamlıdır. Orta yetişəndir, Şərq sortu ilə eyni vaxtda yetişir.

Növmüxtəlifliyi leukurumdur. Sünbülü prizmaşəkillidir və çox sıxdır. Sünbülün pulucuğu yumru-oval, aydın damarlıdır. Til dişi qısa və itidir. Sünbülcük pulcuğunun çiyi biçimlidir. Qılçıqları uzun, zəif dağılan, kobud və dişlidir. Sortun dənə çox iri, şırımın xarakteri dərin olmayıb rəngi ağ, şüşəvari və oval formadadır.

Məhsuldarlığı: Suvarma şəraitində sortun orta məhsuldarlığı 4,80 t/ha olmuş və standart sortdan 0,98t/ha artıq məhsul alınmışdır. Potensial məhsuldarlığı 5,5-6,0 t/ha-dır.

Dənə keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 43-52 qramdır. Dənənin makaron keyfiyyəti yaxşıdır, dənə zülalın miqdarı 13-16%, kleykovinanın miqdarı isə 24-33%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort sürmə və pas xəstəlikləri ilə zəif, septarioz və unlu şəh xəstəlikləri ilə orta dərəcədə sirayətlənir. Sortun qışa davamlılığı zəifdir. Quraqlığa və tökülməyə davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sort respublikanın suvarılan və dəmyə bölgələrində rayonlaşdırılmışdır. Suvarma bölgələrində əsasən pambıq və digər cərgəarası becərilən bitki sələfindən, dəmyə bölgələrdə isə qara herikdən sonra əkilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Dağətəyi dəmyə şəraitində optimal səpin müddəti sentyabrın sonundan oktyabrın əvvəlində, suvarılan aralıq rayonlarda isə oktyabrın 20-dən noyabr ayının 10-dəkdir. Bu sort pambıq sələfindən sonra noyabr ayının sonuna doğru səpilsə belə, normal məhsul almaq mümkündür.

Səpin norması: Dağətəyi dəmyə şəraitində optimal səpin norması hektara 3,0-3,5 milyon, suvarma şəraitində isə 3,5-4,0 milyon cücərən toxum hesab olunur. Gecikmiş səpinlərdə normanı 10 % artırmaq lazımdır.

Gübrə norması: Yüksək və keyfiyyətli dənə məhsulu almaq üçün şum altına təsiredici maddə hesabı ilə hektara 70-90 kg fosfor, 40-60 kg kalium gübrələri və 80-120 kq azot gübrəsi isə iki dəfə yemləmə şəklində verilməlidir.

QARAQILÇIQ-2

BƏRK BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev

E. H. Qazıbəyova

Ə. C. Musayev

S. A. Səfərov

V. F. İbadov

G. Ə. Əhmədov

Sort 1990-cı ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 5249).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda yerli Qaraqılçiq sortu Norin-10 sortunun çarpazlaşdırılmasından çoxqatlı fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort yarımpayızlıq xassəli olub, qısa boyludur (78-85 sm), yatmaya qarşı davamlıdır, tez yetişəndir, kollanması yüksəkdir, bitkinin rəngi boruya çıxna fazasında açıq-yaşıl rəngdədir.

Növmüxtəlifliyi apulikumudur. Sünbülü silindrik şəkilli, iridir, sıxlığı orta dərəcədədir. Qılçıqları uzun, azacıq kobud, zəif dişli, qara rəngdədir. Sünbülçük pulcuqları uzunsov, oval, sıx tüklü, iri və qırmızımtıl rənglidir. Sortun dənisi orta irilikdə, şırımın xarakteri dayaz, rəngi ağ, şüşəvari olub yarımuzun və qayəsi çılpaqdır.

Məhsuldarlığı: Sortun orta məhsuldarlığı 6,0 t/ha olmuşdur. Rayonlaşmış bərk buğda sortlarından 0,5-0,8 t/hayüksək məhsul verməsi ilə fərqlənir. Respublikanın bərk buğda əkilən bütün bölgələrində bu sorta yüksək məhsuldarlığına görə üstünlük verilir. Potensial məhsuldarlığı 7,0-8,0 t/ha-dır, təsərrüfat şəraitində yüksək aqrotexniki qulluq şəraitində 6,0-7,0 t/ha məhsul alınmışdır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 45-50 qramdır. Dənin şüşəvariliyi 96-100%, dəndə zülalın miqdarı 15,0-16,0%, kleykovinanın miqdarı 28-32%-dir. Ümumi makaron keyfiyyəti çox yüksəkdir (4,9 bal).

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas xəstəliklərinə, unlu şəhə, bərk sürməyə davamlıdır, toz sürməyə zəif sirayətlənə bilər. Sortun qısa və quraqlığa davamlılığı azdır.

Becərmə bölgələri və sələfləri: Sort Azərbaycanın suvarılan, dağatəyi düzən suvarılan dağatəyi səhra və aşağı dağlıq bölgələrində becərmək üçün rayonlaşdırılıb. Suvarma bölgələrində əsasən pambıq sələflərindən, dəmyə şölgələrində isə qara herikdən sonra əkilməsi münasibdir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabr ayının 20-dən noyabrın 15-dəkdir. Lakin gecikmiş əkinlərdə də səpmək olar.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində suvarma şəraitində hektara 4,0-4,5 milyon, dəmyə şəraitində 3,5-4,0 milyon cücərən toxum hesabı ilə səpilməlidir.

Gübrə norması: Yüksək və keyfiyyətli dən məhsulu almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 90-120 kq fosfor, 50-60 kq kalium və 90-120 kq azot gübrələri verilməlidir.

TƏRTƏR

BƏRK BUĞDA SORTU

Müəlliflər: Ə. C. Musayev

C. Ə. Əliyev

V. F. İbadov

M. H. Seyidov

A. A. Hüseynzadə

Sort 1992-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00001).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET İnstitutunda İtaliya mənşəli “Georqio-447” sortunun “Məhsuldar” sortu ilə növdaxali hibridləşdirilməsindən alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort intensiv tipli olub, həyat tərzi payızlıqdır, yatmaya tam davamlıdır. Bitkisinin boyu 90-95 sm-dir. Vegetasiya müddəti 180-218 gündür. Gec yetişkəndir, kolları yaxşıdır. Bitkinin kolları orta vəziyyətdədir. Boruya çıxma dövründə bitkinin rəngi yaşıldır.

Növmüxtəlifliyi provensialədir. Sünbülün uzunluğu və sıxlığı ortadır. Sünbülçük pulcuğu iti, uzunsov-oval, zəif sivrilənmişdir, çiyini isə ensiz və çıxıntılıdır. Qılçıqları uzun, qara rəngli, kobud və zəif dağılındır. Sünbüldə dənələrin sayı 50-52 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında sortun orta məhsuldarlığı suvarmada 6,39 t/ha olub standart sortdan 1,38 ton artıq məhsul vermişdir. Sortun potensial məhsuldarlığı 6,5-7,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: Dəni çox iridir. 1000 dənənin kütləsi 53-58 qramdır. Dənin şüşəvariliyi 90-100%, dəndə zülalın miqdarı 15,4-16,0%, kleykovinin miqdarı 28-30%-dir. Makaron keyfiyyəti qənaətbəxşdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas və unlu şəh xəstəlikləri ilə zəif, gövdə pası ilə orta dərəcədə sirayətlənir. Sürmə xəstəliklərinə qarşı davamlıdır. Qısa davamlılığı zəifdir.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sort əsasən Respublikanın suvarılan düzən bölgələrində becərilməsi təklif olunur. Pambıq və digər cərgəarası becərilən bitkilərdən sonra əkilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci yarısından noyabrın birinci ongunlüyü aralığı hesab olunur, gecikmiş əkinlərdə pambıq sələfindən sonra da səpmək olar.

Səpin norması: Hektara 4,0-4,5 milyon cücərmə qabiliyyətinə malik toxum səpilməlidir. Səpin müddəti gecikdirilmiş sahələrdə bu normanı 10% artırmaq olar.

Gübrə norması: Sortun yüksək məhsuldar olmasını nəzərə alaraq yüksək aqrofondada becərilməlidir. Belə ki, şum altına təsiredici maddə hesabı ilə hektara 90-100 kq fosfor, 50-60 kq kalium və yemləmə şəklində isə 80-100 kq azot gübrəsi verilməsi məsləhətdir.

VÜQAR

BƏRK BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev

E. H. Qazıbəyova

Ə. C. Musayev

S. Ə. Səfərov

V. F. İbadov

Ş. A. Əhmədov

Sort 1994-cü ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00007).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda Meksika mənşəli Oviaçik-65 bərk buğda sortu ilə yerli Şərq sortunun növdaxili hibridləşməsindən fərdi seçmə aparmaqla alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort yarımpayızlıq xassəli olub orta boyludur (85-90 sm), tez yetişəndir, vegetasiya müddəti 192-220 gündür, kollanması yüksəkdir, quraqlığa davamlıdır. Bitkinin rəngi inkişaf dövründə açıq-yaşıldır.

Növmüxtəlifliyi leukurumdur. Sünbülü ağ rəngli olub prizmatik, xırda, sıx, əyilməyəndir. Sünbülçük pulcuğu kütdür, dişləri qısa və itidir. Qılçıqları uzun, ağ, kobud, dişvari və zəif şaxəlidir. Sortun dənə orta irilikdə, şırımın xarakteri orta, rəngi ağ, şüşəvari olub yarımuzun və qayəsi çılpaqdır.

Məhsuldarlığı: Orta məhsuldarlığı suvarmada 6,73t/ha olub standart sortlardan hektardan 1,5-2,0 ton artıq dən məhsulu vermişdir. Potensial məhsuldarlığı suvarmada 6,0-7,0 t/ha-dır. Dəmyə şəraitində hektardan 3,5-4,5 ton dən məhsulu almaq mümkündür. Gecikmiş əkinlərdə də nisbətən yüksək məhsul verir.

Dənə keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 50-55 qramdır, dənənin şüşəvariliyi 85-99%, dənə zülalın miqdarı 14-15%, kleykovinanın miqdarı 28-30%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas xəstəliklərinə, unlu şəhə, bərk sürməyə davamlıdır. Rayonlaşmış bərk buğdalara nisbətən quraqlığa davamlıdır. Şaxtaya davamlılığı zəifdir.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sort suvarma bölgələri üçün rayonlaşsa da, nəmliklə təmin olunmuş dəmyə bölgələrdə də becərilməsi məqsədəuyğundur. Cənubi Muğanda geniş əkin sahələrinə malikdir. Sələf kimi pambıq, digər cərgəarası becərilən bitkilər, dəmyədə isə qara heriyin götürülməsi daha səmərəlidir.

Səpin müddəti: Sortun optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci və noyabrın birinci on günlükləri aralığı hesab olunur. Gecikmiş əkinlərdə bu normanı 10% artırmaq lazımdır.

Səpin norması: Suvarma şəraitində 4,0-4,5 milyon, dəmyə şəraitində isə 3,5-4,0 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək və keyfiyyətli dən məhsulu almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor, 50-60 kq kalium və 90-120 kq azot gübrələri verilməlidir.

ŞİRASLAN - 23

BƏRK BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev

E. H. Qazıbəyova

Ə. C. Musayev

R. U. Mahmudov

S. A. Səfərov

M. H. Seyidov

Sort 1996-cı ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00023).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda yerli Şərq sortu ilə Meksika mənşəli Ovi-açık-65 sortunun növdaxili hibridləşdirilməsindən qısa boyluluğuna, tez yetişkənliyinə və başqa təsərrüfat əhəmiyyətli xüsusiyyətlərinə görə fərdi seçmə apararaq alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort qısa boylu olub (82-85 sm) intensiv tiplidir, yatmaya qarşı davamlıdır, yarım payızlıqdır, tez yetişəndir, Şərq sortundan 5-8 gün tez yetişir. Kollanması yaxşıdır.

Növmüxtəlifliyi leukurumdur. Sünbüllüklərin uzunluğu və sıxlığı ortadır, prizmatikdir, qılçıqları uzun və ağ rəngdədir. Sünbüldə dənələrin sayı 50-54 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Sortun üçillik məhsuldarlığı suvarmada 5,8-6,2 t/ha tərtibində olmuşdur. Quraqlıq illərində rayonlaşmış sortlardan 0,5-0,8 t/ha çox məhsul verir. Sortun potensial məhsuldarlığı 6,0-7,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: Dəni iridir, 1000 dənənin kütləsi 50-54 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 14,0-15,5%, kleykovinanın miqdarı 28,0-30,0%-dir. Dəni şüşəvaridir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas və unlu şəh xəstəliklərinə, bərk və toz sürməyə qarşı və quraqlığa davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Suvarılan və qışı mülayim olan dəmyə bölgələrdə becərilməsi tövsiyə olunur. Suvarmada pambıq və digər cərgəarası becərilən bitkilərdən dəmyədə isə qara və bitkili heriklərdən sonra əkilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci yarısından noyabrın birinci yarısına qədər olan dövr hesab olunur.

Səpin norması: Optimal səpin norması hektara 4,0-4,5 milyon cücərən toxumdan ibarətdir.

Gübrə norması: Sort yüksək aqrofondada becərməyə tələbkardır. Şum altına təsiredici maddə hesabı ilə hektara 80-120 kq fosfor, 50-60 kq kalium gübrələri, 100-120 kq azot gübrəsi isə yemləmə şəklində iki dəfəyə verilməsi məsləhətdir.

TƏRTƏR - 2

BƏRK BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev

Ə. C. Musayev

V. F. İbadov

M. H. Seyidov

M. N. Mahmudov

Sort 1996-cı ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında yerli Tərtər sortundan çoxqatlı fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort ortaboyludur (108-114 sm), yatmaya qarşı davamlıdır, payızlıqdır, gec yetişəndir. Vegetasiya müddəti suvarmada 217-222 gün təşkil edir. Kollanması yaxşıdır. Yarpaqların rəngi kollanma vaxtı açıq yaşıl və orta dərəcədə mum təbəqəsi ilə örtülmüşdür. Tökülməyə davamlıdır.

Növmüxtəlifliyi provensialədir. Sünbülü iyvari, qara və orta irilikdədir. Sünbül pulcuğunun forması uzunsov oval, sinrilənməsi zəif, çiyinin ölçüsü qısa, forması içəri əyiləndir. Qılçıqlar uzun, paralel, rəngi qaradır. Sortun dənisi iri, şırımın xarakteri orta, rəngi ağ, forması uzunsov və qayəsi çılpaqdır.

Məhsuldarlığı: Sortun orta məhsuldarlığı suvarmada 5,89 t/ha olub standart sortdan 0,4-0,6 t/ha yüksək olmuşdur. Sortun potensial məhsuldarlığı 6,5-7,5 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 58-60 qramdır. Dənin şüşəvariliyi 95-100%, dəndə zülalın miqdarı 15-16%, kleykovinanın miqdarı 29-32%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas xəstəliklərinə orta davamlı və bərk sürməyə isə orta həssasdır. Şaxtaya davamlılığı zəifdir.

Becərmə bölgələri və sələfləri: Sortun respublikanın suvarılan düzən bölgələrində becərilməsi tövsiyə edilir. Pambıq və digər cərgəarası becərilən bitkilərdən sonra əkilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Sort üçün optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci və üçüncü on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində hektara 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur

Gübrə norması: Sort torpaq münbitliyinə tələbkardır. Şum altına təsiredici maddə hesabı ilə hektara 80-120 kq fosfor, 50-60 kq kalium gübrələrinin, 90-100 kq azot gübrələrinin isə yemləmə şiklində iki dəfəyə verilməsi məsləhətdir.

YAQUT

BƏRK BUĞDA SORTU

Müəlliflər: Z. A. Məmmədov

Ə. C. Musayev

Z. İ. Əkrərov

R. U. Mahmudov

M. H. Seyidov

Sort 1998-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında növlərəarası uzaq hibridləşdirilmədən (F./Atlas 66 x SRA-Cin.171/ x Atlas 66) alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort ortaboylu (98-101 sm) olub yatmaya və tökülməyə qarşı davamlıdır. Vegetasiya müddəti 192-198 gün təşkil edir. Kolun forması yarım dik durandır, yarpaqları açıq yaşıl-dır və mum təbəqəsi ilə örtülür.

Növmüxtəlifliyi herdeiformadır. Sünbülü silindrik formada olub orta uzunluqda (9-10 sm), orta sıxlıqda və qırmızı rəngdədir. Sünbül pulcuğu lansetvari formada, zəif sinrilənmiş və çiyinsizdir. Qılçıqları uzun düz, xarakteri orta kobudluqda və rəngi qırmızıdır. Sortun dənisi orta irilikdə, uzunsov oval, şırımın xarakteri dayaz, rəngi ağ, qayəsi tüksüzdür.

Məhsuldarlığı: Sortun Tərtər BTS-də orta məhsuldarlığı suvarmada 6,52 t/ha olub standart sort-dan 1,1-1,4 t/ha yüksək olmuşdur. Sortun potensial məhsuldarlığı 7,5-8,5 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 48-50 qramdır. Dənin şüşəvariliyi 85-97%, dəndə zülalın miqdarı 14-15%, kleykovina 26-28%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas və sürmə xəstəliklərinə orta davamlıdır. Quraqlığa davamlıdır, qışlaması yaxşıdır.

Becərmə bölgələri və saləfləri: Respublikanın suvarılan və təmin olunmuş dəmyə bölgələrində becərməsi məsləhət görülür. Pambıq və digər cərgəarası becərilən bitkilərdən sonra əkilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Sort üçün optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci və üçüncü on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində hektara 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur

Gübrə norması: Şum altına təsiredici maddə hesabı ilə hektara 70-90 kq fosfor, 50-60 kq kalium gübrələrinin, 90-100 kq azot gübrəsinin isə yeşilmə şiklində iki dəfəyə verilməsi məsləhətdir.

BƏRƏKƏTLİ - 95

BƏRK BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev

E. H. Qazıbəyova

R. U. Mahmudov

Ə. C. Musayev

V. F. İbadov

M. H. Seyidov

Sort 1999-cu ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00044).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda yerli Qırmızı buğda sortu ilə Qaraqılçığ-2 sortunun növdaxili hibridləşməsindən yüksək məhsuldarlığına, keyfiyyətinə və ekstremal amillərə davamlığına görə fərdi seçmə aparmaqla yaradılmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort intensiv tipli olub, orta boyludur (88-97 sm), yarım payızlıqdır, vegetasiya müddəti 210-219 gündür, kolları yaxşıdır, bitkinin boruya çıxma dövründə rəngi açıq yaşıldır.

Növmüxtəlifliyi hordeiformadır. Sünbülü qırmızı rəngdə olub prizmatik formadadır. Sünbüllükləri sıx yerləşmişdir, qılçıqları uzun və qırmızımtıl rəngdədir. Qılçıqları uzun, dişli və qırmızıdır. Sortun dənisi iri, şırımım xarakteri orta dərinlikdə, rəngi ağ və uzunsovdur.

Məhsuldarlığı: Sortun təsərrüfat şəraitində optimal qida rejimində orta məhsuldarlığı 5,0 t/ha-dan çox olmuşdur. Sortun potensial məhsuldarlığı suvarmada 7,0-8,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 56-60 qramdır. Dənin şüşəvariliyi 85-90%, dəndə zülalın miqdarı 13,5-14,5%, kleykovinanın miqdarı 26,0-28,0%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas, unlu şəh, sürmə xəstəliklərinə, quraqlığa və saxtaya davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Suvarılan, dağətəyi və dəmyə bölgələrində becərilməsi təklif olunur. Suvarmada pambıq, cərgəarası becərilən bitkilərdən, dəmyə şəraitində isə qara və bitkili heriklərdən sonra əkilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Sort üçün optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci yarısından noyabrın birinci yarısınaqədər olan dövr hesab olunur.

Səpin norması: Hektara 4,0-4,5 milyon cücərmə qabiliyyəti olan toxum səpilməlidir. Səpin müddəti gecikdirilmiş sahələrdə bu normanı 10% artırmaq olar.

Gübrə norması: Sort yüksək aqrofonda becərilməyə tələbkardır. Şum altına təsiredici maddə hesabı ilə hektara 90-100 kq fosfor, 50-60 kq kalium və 100-120 kq azot gübrəsi isə yemləmə şəklində iki dəfəyə verilməsi məsləhətdir.

TURAN

BƏRK BUĞDA SORTU

Müəlliflər: Ə. C. Musayev
C. Ə. Əliyev
V. F. İbadov
M. H. Seyidov
F. Ş. Mahmudov
A. A. Hüseynzadə

Sort 1999-cu ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00045).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda bərk buğda hibridləri qarışığından çoxqatlı fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sortun boyu orta hündürlükdədir (106-114 sm), yatmaya davamlıdır. Vegetasiya müddəti 218-230 gün olub Qaraqılçığ 2 sortundan 5-7 gün gec yetişir. Kollanması yaxşıdır. Cücərtiləri və vegetasiyanın boruya çıxma fazasında yarpaqların rəngi açıq yaşıldır və mum təbəqəsi ilə örtülü olur.

Növmüxtəlifliyi leukomelandır: Sünbülü orta irilikdə iyvari formasındadır. Sünbülçük pulcuğu uzunsov oval, kil dişi qısa iti, çiyin forması biçimlidir. Qılçıqları uzun, paralel, kobud, rəngi isə qarıdır. Sortun dənisi iri, şırımın xarakteri dayaz, rəngi ağ və yumurtavari formadadır.

Məhsuldarlığı: Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında sortun orta məhsuldarlığı suvarmada 7,05 t/ha olub rayonlaşmış sortlardan 0,6-0,8 ton artıq məhsul vermişdir. Potensial məhsuldarlığı 7,0-7,5 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 50-61 qramdır. Dənin şüşəvariliyi 80-100%, dəndə zülalın miqdarı 14,5-15,5 %, kleykovinin miqdarı 28-30%-dir. Dənin makaron keyfiyyəti yaxşıdır.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas və unlu şəh xəstəliklərinə qarşı davamlı olub bərk sürmə ilə zəif sirayətlənir. Azərbaycanın suvarılan aran bölgələrində yaxşı qışlayır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Qarabağ, Mil və Şirvan düzünün suvarma şəraitində becərilməsi tövsiyə olunur. Pambıq və digər cərgəarası becərilən bitkilərdən sonra əkilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Sort üçün optimal səpin müddəti oktyabr ayının ikinci və üçüncü on günlükləri aralığı hesab olunur. Bununla belə, pambıq sələfindən sonra gecikmiş əkinlərdə yüksək məhsul almaq mümkündür.

Səpin norması: Hektara 4,0-4,5 milyon cücərən toxum səpilməlidir. Gecikmiş səpinlərdə səpin normasını 10% artırmaq lazımdır.

Gübrə norması: Sortun yüksək məhsuldar olmasını nəzərə alaraq yüksək aqrofonda becərilməsi tövsiyə olunur. Belə ki, hektara təsiredici maddə hesabı ilə 80-100 kq fosfor, 60 kq kalium və 100-120 kq azot gübrələrinin verilməsi məsləhətdir.

ƏLİNCƏ - 84

BƏRK BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev

E. H. Qazıbəyova

R. U. Mahmudov

Ə. C. Musayev

V. F. İbadov

M. H. Seyidov

Sort 2000-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00048).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda yerli Şərqi sortu ilə Vüqar sortunun növdaxili hibridləşməsindən məhsuldarlığına, keyfiyyətinə və başqa təsərrüfat əhəmiyyətli xüsusiyyətlərinə görə fərdi seçmə aparmaqla alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort intensiv tipli olub orta boyludur (85-95 sm), yatmaya qarşı davamlıdır, yarım payızlıqdır, tezyetışkəndir, kollanması yaxşıdır, vegetasiya müddəti 210-215 gündür.

Növmüxtəlifliyi leukurumdur. Sünbülün uzunluğu və sıxlığı orta, silindrik formadadır. Sünbülçük pulcuğu uzunsov-oval, zəif sinirlənmişdir. Sünbülü və qılçıqları ağ rəngdədir. Sortun dəni iri, şırımım xarakteri orta dərinlikdə, rəngi ağ və uzunsovdur.

Məhsuldarlığı: Sortun təsərrüfat şəraitində orta məhsuldarlığı 5,5-6,0 t/ha tərtibində olmuşdur. Bu da rayonlaşmış sortlardan 0,8-1,0 t/ha çoxdur. Sortun potensial məhsuldarlığı suvarmada 7,5-8,5 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənin kütləsi 55-60 qramdır. Dənin şüşəvariliyi 88-92%, zülalın miqdarı 13-15%, kleykovinanın miqdarı 26-28%-dir.

Xəstəlik və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas və unlu şəh xəstəliyinə davamlıdır, bərk sürməyə zəif sirayətlənir. Quraqlığa davamlıdır, qısa davamlılığı zəifdir.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Mülayim qışı olan dəmyə və suvarılan düzən bölgələrdə becərilməsi məsləhət görülür. Pambıq və digər cərgəarası becərilən bitkilərdən, qara və bitkili heriklərdən sonra əkilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci yarısından noyabrın birinci ongunlüyünə qədər olan dövr hesab olunur.

Səpin norması: Hektara 4,0-4,5 milyon cücərmə qabiliyyətinə malik toxum səpilməlidir. Səpin müddəti gecikdirildikdə bu norma 10% artırılmalıdır.

Gübrə norması: Sort yüksək aqrofonda becərilməyə tələbkardır. Şum altına hektara təsiredici maddə hesabı ilə 90-120 kq fosfor, 50-60 kq kalium, 80-120 kq azot gübrəsi isə yemləmə şəklində iki dəfə verilməlidir.

QARABAĞ

BƏRK BUĞDA SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev
Ə. C. Musayev
V. F. İbadov
F. Ş. Mahmudov
M. H. Seyidov
M. Q. Əhmədov
M. N. Mahmudov

Sort 2008-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00102).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda Tunis mənşəli Bida NP ilə yerli Tərtər sortlarının növdaxili hibridləşdirilməsindən fərdi seçmə aparılmaqla yaradılmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort payızlıq xassəli olub ortaboyludur (97-104 sm), ortayetişəndir, kollanması yüksəkdir, bitkinin rəngi boruyaçıxma fazasında açıq-yaşıl rəngdədir. Bitkinin gövdəsi möhkəm olub yatmaya tam davamlıdır. Vegetasiya müddəti 188-193 gün olub standart sortdan 3-5 gün gec yetişir.

Növmüxtəlifliyi provinsialedir: Sünbülü iyvari şəkilli, qara rəngli, orta irilikdə və sıxlıqdadır. Qılçıqları uzun, paralel, kobud dişli, qara rəngdədir. Sünbülçük pulcuqları uzunsov oval, qısa və sinirlidir. Sortun dənə iri, şırımın xarakteri orta, rəngi ağ, forması uzunsovdur.

Məhsuldarlığı: Sortun yüksək aqrotexniki qulluq şəraitində məhsuldarlığı 5,50-7,55 t/ha tərtibində tərəddüd etmişdir. Rayonlaşmış bərk buğda sortları ilə müqayisədə 0,5-0,8 t/ha artıq, məhsulu verməsi ilə fərqlənir. Potensial məhsuldarlığı suvarmada 7,0-8,0 t/ha-dır.

Dənə keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 55-59 qramdır. Dənəni şüşəvariliyi 98-100%, dəndə zülalın miqdarı 14,0-16,2%, kleykovinanın miqdarı 27-29%-dir. Ümumi makaron keyfiyyəti çox yüksəkdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas xəstəliklərinə, unlu şəhə, bərk sürməyə davamlı, quraqlığa isə orta davamlıdır. Qışlaması yaxşıdır.

Becərmə bölgələri və sələfləri: Respublikanın bərk buğda əkilən suvarılan aran, dağətəyi və düzən dəmyə bölgələrdə becərilməsi tövsiyə olunur. Suvarma bölgələrində əsasən pambıq sələflərindən, dəmyə bölgələrində isə qara herikdən sonra əkilməsi münasibdir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabr ayının 20-dən noyabrın 10-dəkdir.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində suvarma şəraitində hektara 4,0-4,5 milyon, dəmyə şəraitində 3,5-4,0 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək və keyfiyyətli dənə məhsulu almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 90-120 kq fosfor və 50-60 kq kalium və 90-120 kq azot gübrələri verilməlidir.

A close-up photograph of several green barley spikes. The spikes are elongated and composed of many small, overlapping grains. Each spike is topped with a long, feathery awn made of numerous fine, hair-like bristles. The background is a soft-focus field of similar green barley plants.

Arpa

Hordeum vulgare L.

QARABAĞ -7

ARPA SORTU

Müəlliflər: H. S. Hüseynov

Ə. C. Musayev

C. Ə. Əliyev

C. Q. Həşimov

Sort 1988-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 4659).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında Dünya kolleksiyasından kütləvi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort intensiv tipli olub yatmaya davamlıdır. Bitkinin boyu 87-106 sm tərtibində dəyişir. Vegetasiya müddəti 167-211 gündür. Bitkinin kollanması orta vəziyyətdədir. Boruya çıxma dövründə bitkinin rəngi açıq yaşıldır.

Növmüxtəlifliyi *nutansdır.* Sünbülləri ikicərgəli, qılçıqlı, küləşi sarıdır. Sünbülün uzunluğu və sıxlığı ortadır. Sünbücük pulcuğu orta, uzunluqdadır, zəif damarlıdır. Qılçıqları qismən uzundur, dişlidir, rəngi sarı və zəif dağılandır. Dəni orta iri sarı rəngdədir.

Məhsuldarlığı: Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında üçillik orta məhsuldarlığı suvarmada 55,3 t/ha olmuşdur. Sort məhsuldardır. Potensial məhsuldarlığı 55-60 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: Dəni orta irilikdədir. 1000 ədəd dənin kütləsi 40-41 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 10-11%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas və unlu şəh xəstəlikləri ilə zəif dərəcədə sirayətlənir. Sürmə xəstəliklərinə davamlıdır. Qışlamayı yaxşı keçirir.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Qarabağ düzənliyinin və respublikanın digər suvarılan bölgələrində becərilməsi təklif olunur. Sortun suvarma şəraiti üçün ən yaxşı sələfi cərgəarası becərilən bitkilər hesab olunur.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci yarısından noyabrın birinci yarısınaqədər olan dövr hesab olunur.

Səpin norması: Hektara 3,0-3,5 milyon cücərmə qabiliyyətinə malik toxum səpilməsi tövsiyə olunur. Səpin müddəti gecikdirilmiş sahələrdə bu normanı 10% artırmaq olar.

Gübrə norması: Sortun yüksək məhsuldar olmasını nəzərə alaraq yüksək aqrofonda becərilməlidir. Belə ki, şum altına hektara təsiredici maddə hesabı ilə 90-100 kq fosfor, 50-60 kq kalium gübrələrinin, 80 kq azot gübrəsinin isə vegetasiya müddətində yemləmə şəklində iki dəfəyə verilməsi məsləhətdir.

QARABAĞ - 21

ARPA SORTU

Müəlliflər: H. S. Hüseynov

C. Q. Həşimov

E. M. Əhmədov

Sort 1997-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00032).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında yerli ikicərgəli arpa hibridləri populyasiyasından fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort intensiv tipli olub, yatmaya tam davamlıdır. Bitkisinin boyu 88-100 sm-dir. Vegetasiya müddəti 170-200 gün arasında dəyişir. Rayonlaşmış Qarabağ-7 sortundan 3-5 gün tez yetişir. Bitkinin yarpaqlarının rəngi açıq yaşıldır.

Növmüxtəlifliyi *nutansdır.* Sünbülləri ikicərgəli, qılçıqlı, küləşi sarıdır. Sünbülün uzunluğu və sıxlığı ortadır. Qılçıqları orta uzunluqda, dişlidir, rəngi sarı və zəif dağılındır. Dəni iri və sarı rəngdədir.

Məhsuldarlığı: Sortun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında üçillik orta məhsuldarlığı suvarmada 6,17 t/ha olub, Qarabağ 7 sortundan 0,64 ton artıq məhsul vermişdir. Sort yüksək məhsuldardır. Potensial məhsuldarlığı 5,5-6,5 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: Dəni çox iridir. 1000 ədəd dənin kütləsi 44-50 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 11-12%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas və unlu şəh xəstəlikləri ilə zəif dərəcədə sirayətlənir. Sürmə xəstəliklərinə qarşı davamlıdır. Sortun qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Qarabağ düzənliyinin və eyni zamanda respublikanın digər suvarılan bölgələri üçün becərilməsi təklif olunur. Sortun suvarma şəraitində ən yaxşı sələfləri cərgəarası becərilən bitkilər hesab olunur.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabrın ikinci yarısından noyabrın birinci yarısınaqədər olan dövr hesab olunur.

Səpin norması: Hektara 3,0-3,5 milyon cücərmə qabiliyyətinə malik toxumla səpilməlidir. Səpin müddəti gecikdirilmiş sahələrdə səpin normasını 10% artırmaq olar.

Gübrə norması: Sortun yüksək məhsuldar olmasını nəzərə alaraq yüksək aqrofonda, şum altına təsiredici maddə hesabı ilə hektara 80-100 kq fosfor, 50-60 kq kalium gübrələrinin, 80 kq azot gübrəsinin isə vegetasiya müddətində yemləmə şəklində verilməsi məsləhətdir.

QARABAĞ - 23

ARPA SORTU

Müəlliflər: Ə. C. Musayev

H. C. Həşimova

M. Ə. Babayev

V. F. İbadov

M. H. Seyidov

Sort 1999-cu ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında, Qarabağ 7 arpa sortunun Almaniyə mənşəli Danilo sortu ilə növlərəarası hibridləşmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort ikicərgəli olub qısa boyludur (81-83 sm), yatmaya, dənin tökülməsinə davamlıdır, yarpaqların rəngi açıq yaşıldır və mum təbəqəsi ilə zəif örtülmüşdür. Vegetasiya müddəti üçillik orta 171 gün təşkil edir.

Növmüxtəlifliyi *erektumdur.* Sünbülü orta uzunluqda, açıq sarı rəngdə, iyşəkili və orta sıxlıqdadır. Qılçıqları uzun, dağılan, xırda dişli və açıq sarı rəngdədir. Dəni iri, yumurtavari formada, açıq sarı rəngdədir.

Məhsuldarlığı: Sortun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında üçillik orta məhsuldarlığı 6,2 t/ha olmuşdur ki, bu da bölgə üçün rayonlaşmış sortdan 6,6 t/ha çoxdur. Sortun potensial məhsuldarlığı 6,5-7,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 ədəd dəninin kütləsi 45-49 qramdır, dəndə zülalın miqdarı 11.5-12.7% -dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort pas, sürmə xəstəliklərinə davamlı, unlu şəhə orta həssasdır. Sortun qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sortun suvarma və dağətəyi bölgələrdə becərilməsi məsləhət görülür. Ən yaxşı sələfləri suvarma şəraitində cərgəarası becərilən bitkilər, nəmliklə təmin edilməmiş dəmyədə isə qara herikdir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabrın üçüncü və noyabrın ikinci on günlükləri aralığı hesab olunur. Gecikmiş və yaz əkinlərində də istifadə etmək olar.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində hektara səpin norması 2,5-3,0 milyon gecikdirilmiş və yaz səpinlərində isə 3,5-4,0 milyon cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək və keyfiyyətli dən məhsulu almaq üçün hər hektara təsiredici maddə hesabı ilə 60 kq fosfor, 60 kq kalium və 100 kq azot gübrələri verilməlidir.

CƏLİLƏBAD - 19

ARPA SORTU

Müəlliflər: Q. H. Orucov
H. S. Hüseyinov
Ə. C. Musayev
F. V. Şərbətov
Y. F. Əliyev

Sort 2001-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00060).

Mənşəyi: Sortun Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Cəlilabad Bölgə Təcrübə Stansiyasında İngiltərə mənşəli ikicərgəli arpa genotiplərindən çoxqatlı kütləvi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort intensiv tipli olub, yatmaya davamlıdır. Bitkinin boyu 90-100 sm, vegetasiya müddəti 177-184 gündür. Bölgə üçün rayonlaşmış sortdan 5-8 gün tez yetişir. Bitkinin kollanması orta səviyyədədir. Boruya çıxma dövründə bitkinin yarpaqlarının rəngi açıq yaşıldır.

Növmüxtəlifliyi *nutansdır*. Sünbülün uzunluğu və sıxlığı ortadır. Sünbülçük pulcuğu uzunsov-oval, zəif damarlıdır. Qılçıqları orta, sarı rəngli, kobud və zəif dağılındır.

Məhsuldarlığı: Cəlilabad Bölgə Təcrübə Stansiyasında sortun üçillik orta məhsuldarlığı 4,21 t/ha olub, Standart sortdan hektara 1,45 ton artıq məhsul vermişdir. Sort yüksək məhsuldardır. Potensial məhsuldarlığı dəmyədə hektardan 6,0-7,0 tondur.

Dənin keyfiyyəti: Dəni orta iridir. 1000 ədəd dənin kütləsi 40-44 qramdır, dəndə zülalın miqdarı 11,0-12,0%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas və unlu şəh xəstəlikləri ilə zəif dərəcədə sirayətlənir. Sort helmintosporioz və sürmə xəstəliklərinə davamlıdır. Quraqlığa davamlıdır və qışlamayı yaxşı keçirir.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Cənubi Muğan bölgəsi və respublikanın digər dəmyə bölgələrində becərilməsi tövsiyə olunur.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabrın üçüncü və noyabrın birinci on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində hektara 3,0-3,5 milyon cücərə bilən toxum səpilməlidir.

Gübrə norması: Sortun yüksək məhsuldar olmasını nəzərə alaraq yüksək aqrofonda becərilməlidir. Belə ki, şum altına hektara təsiredici maddə hesabı ilə 90 kq fosfor, 60 kq kalium gübrələrinin, vegetasiya dövründə 70 kq azot gübrəsinin verilməsi məsləhətdir.

QARABAĞ - 22

ARPA SORTU

Müəlliflər: Q. A. Novruzlu
Ə. C. Musayev
H. S. Hüseynov
M. Ə. Babayev
E. M. Əhmədov

Sort 2002-ci ildən Azərbaycan Respublikası seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət Reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00065).

Sortun mənşəyi: Sort Azərbaycan Elmi Tədqiqat Əkinçilik İnstitutunun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında, arpanın Dünya kolleksiyasından (*VİR*) çoxqatlı fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort intensiv tipli olub yatmaya davamlıdır. Bitkinin boyu 85-97 sm-dir. Vegetasiya müddəti 193-210 gündür. Bitkinin kollanması orta vəziyyətdədir.

Növmüxtəlifliyi *nutansdır*. Boruya çıxma dövründə bitkinin rəngi açıq yaşıldır. Sünbülün uzunluğu və sıxlığı ortadır. Sünbülcük pulcuğu orta uzunluqdadır. Qılçıqları qismən uzundur.

Məhsuldarlığı: Sort məhsuldar olub, potensial məhsuldarlığı hektardan 70-75 sentnerdir.

Dənin keyfiyyəti: Dəni orta irilikdədir. 1000 ədəd dənin kütləsi 42 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 12.5-13.5 % -dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas xəstəliklərinə olduqca az sirayətlənir. Unlu şəh və sürmə xəstəliklərinə davamlıdır. Duza, quraqlığa davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Qarabağ düzənliyi, Şirvan bölgəsi, respublikanın digər suvarılan və dəmyə bölgələri üçün becərilməsi təklif olunur.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabr ayının ikinci yarısından noyabr ayının birinci yarısınaqədər hesab olunur.

Səpin norması: Hektara 3,0-3,5 milyon cücərən toxum səpilməlidir. Səpin müddəti gecikdirilmiş sahələrdə bu normanı 10 % artırmaq olar.

Gübrə norması: Sortun yüksək məhsuldar olmasını nəzərə alaraq yüksək aqrofonda becərilməlidir. Belə ki, şum altına hektara, təsiredici maddə hesabı ilə səpinqabağı 90-100 kq fosfor, 50-60 kq kalium, 80 kq azot gübrəsinin yemləmə şəklində iki dəfəyə verilməsi məsləhətdir.

QARABAĞ -33

ARPA SORTU

Müəlliflər: Ə. C. Musayev

H. C. Həşimova

M. Ə. Babayev

Q. H. Orucov

S. M. Məmmədova

M. H. Seyidov

Sort 2006-cı ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında, ICARDA-dan introduksiya olunmuş payızlıq və fakultativ arpanın beynəlxalq sort sınağı (IWFBYT-20) pitomnikindəki genotiplərdən fərdi seçmə yolu ilə yaradılmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort yarım payızlıqdır, boyu 85-90 sm, yatmaya, dəninin tökülməsinə tam davamlı, asan döyülən və tez yetişəndir. Vegetasiya müddəti 183-187 gün arasında dəyişir. Kollanması yüksəkdir. Bitkiləri kollanma fazasında yarım dikduran, yarpaqları tüksüz, zəif mum təbəqəsi ilə örtülüdür. Boruya çıxma zamanı yarpaqlarının rəngi açıq yaşıl olur.

Növmüxtəlifliyi erektumdur. Sünbülü orta uzunluqda (6,5 sm), açıq sarı rəngdə, iyşəkili və sıxdır. Bir sünbüldə dənələrin sayı 29-31 ədəddir. Qılçıqları açıq sarı rəngdə, uzun, zəif dişikli və dağılındır. Dəni orta irilikdə, açıq sarı, uzunsovdur.

Məhsuldarlığı: Sortun Tərtər Bölgə Təcrübə Stansiyasında suarmada orta məhsuldarlığı 5,7 t/ha olmuşdur ki, bu da Qarabağ 7 sortuna nisbətən 0,8 t/ha çoxdur. Sortun potensial məhsuldarlığı 6,0-6,5 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 54-58 qram, dəndə zülalın miqdarı 13.0-13.6 % -dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort qonur pas, ləkəli helmintosporioz xəstəliklərinə orta davamlı, unlu şəh və toz sürməyə davamlıdır. Sort qısa davamlı və yerə yatmayandır.

Becərilmə bölgələri və saləfləri: Sortun suvarılan və nəmliklə təmin olunmuş dəmyə bölgələrində becərilməsi məsləhət görülür. Ən yaxşı saləfləri suvarma şəraitində cərgəarası becərilən bitkilər, nəmliklə təmin olunmuş dəmyədə isə herikdir.

Səpin müddəti: Becərmə bölgələrindən asılı olaraq optimal səpin müddəti oktyabrın üçüncü və noyabrın birinci və ikinci on günləri aralığıdır. Gecikmiş və yaz səpinlərində də istifadə etmək olar.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində hektara səpin norması 2,5-3,0 milyon gecikdirilmiş və yaz səpinlərində isə 3,5-4,0 milyon cücərə bilən toxum məsarifi məsləhət görülür.

Gübrə norması: Keyfiyyətli və yüksək dən məhsulu almaq üçün hər hektara təsiredici maddə hesabı ilə 60 kq fosfor, 60 kq kalium və 100 kq azot gübrəsi verilməlidir.

QÜDRƏTLİ - 48

ARPA SORTU

Müəlliflər: Ə. C. Musayev

C. M. Təlai

Z. A. Məmmədov

A. A. Cahangirov

B. M. Əhmədov

E. R. İbrahimov

Sort 2007-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Qobustan Bölgə Təcrübə Stansiyasında İCARDA-dan introduksiya olunmuş payızlıq arpanın beynəlxalq seleksiya materiallarından seçmə (İBCB-WT-119) pitomnikindəki çoxcərgəli genotiplərdən kütləvi seçmə yolu ilə yaradılmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sortu payızlıqdır. Boyu 90-110 sm, yatmaya, dənin tökülməsinə davamlı, asan döyüləndir. Vegetasiya müddəti dağlıq dəmyədə 230-240 gün olub, tez yetişəndir. Kollanması yüksəkdir. Bitkiləri kollanma fazasında yerəyatan, yarpaqları tüksüz və rəngi tünd yaşıldır.

Növmüxtəlifliyi *pallidumdur*. Sünbülü orta uzunluqda (6,5-7,0 sm), açıq sarı rəngdə və orta sıxlıqdadır. Bir sünbüldə dənələrin sayı orta hesabla 40-45 ədəddir. Qılçıqları açıq sarı rəngdə, uzun və zəif dişciklidir. Dəni orta irilikdə, açıq sarı və uzunsovdur.

Məhsuldarlığı: Sortun Qobustan Bölgə Təcrübə Stansiyasında üçillik orta məhsuldarlığı 4,25 t/ha olmuşdur ki, bu da Pallidium 596 sortuna nisbətən hər hektardan 0,8-1,0 t/ha çox məhsul vermişdir. Sortun potensial məhsuldarlığı 5,0-5,5 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənin kütləsi 46-48 qramdır, dəndə zülalın miqdarı 12,5-13,5% -dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort qonur pas və bərk sürməyə davamlı və unlu şəh, ləkəli helmintosporioz xəstəliklərinə qarşı orta davamlıdır. Sort şaxtaya və quraqlığa davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sortun nəmliklə təmin olunmamış dəmyə şəraitinə malik dağlıq və dağətəyi bölgələrində becərməsi məsləhət görülür. Ən yaxşı sələfi qara və bitkili heriklərdir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabrın ayının birinci və ikinci on günlükləri aralığıdır. Gecikmiş səpinlərdə də istifadə etmək olar.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində səpin norması hektara 3,0-3,5 milyon cücərə bilən toxum səpilməsi məsləhət görülür. Gecikmiş səpinlərdə səpin normasını 10-15%-ə qədər artırmaq məqsədə müvafiqdir.

Gübrə norması: Keyfiyyətli və yüksək dən məhsulu almaq üçün hər hektara təsiredici maddə hesabı ilə 60 kq fosfor, 50 kq kalium və 60 kg azot gübrələrinin verilməsi məsləhətdir.

BAHARLI

ARPA SORTU

Müəlliflər: Q. H. Orucov
Ə. C. Musayev
P. S. Qarayev
T. T. İsmayılov
Q. M. Həsənova

Sort 2009-cu ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00114).

Mənşəyi: Payızlıq çoxcərgəli arpa sortu *ICARDA*-dan introduksiya olunmuş Rihani-03 nümunəsindən çoxqatlı kütləvi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort ortaboyludur (95-110 sm), gövdəsi nisbətən möhkəm, yatmaya davamlıdır, məhsuldar kollanması 3,5-4,5-dir. Vegetasiya müddəti dəmyə şəraitində üç ildə orta hesabla 182 gün təşkil edir ki, bu da rayonlaşmış sortdan 5-6 gün qısadır. Yarpaqların rəngi açıq yaşıl olub, kollanma vaxtı zəif mum təbəqəsi ilə örtülür.

Növmüxtəlifliyi parallelum körndür: Sünbülü silindirik formada olub, düz, orta irilikdə (8-9sm), sarı rəngdədir. Sünbüldə sünbülcüklər orta sıxlıqda yerləşmiş, sünbüldə dənələrin sayı 54-60 ədəddir. Qılçıqları orta uzunluqda və xarakteri zərifdir. Dənələri orta irilikdə, yumurtavari formada, rəngi sarı və şırımın xarakteri ortadır.

Məhsuldarlığı: Nəmliklə təmin olunmamış dəmyə şəraitində məhsuldarlığı 3,0-3,4 t/ha arasında dəyişmişdir. Rayonlaşmış arpa sortlarından 0,6-1,0 t/ha yüksək məhsul verməsi ilə fərqlənir. Sortun yüksək aqrotexniki şəraitdə potensial məhsuldarlığı 6,5-7,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 46-48 qramdır, dəndə zülalın miqdarı 10,7-11,0% -dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort sarı və qonur pasa, sürmə və unlu şəh xəstəliklərinə orta davamlıdır. Standartla müqayisədə tez yetişdiyindən yaz-yay quraqlığından qaçır.

Becərilmə bölgələri və saləfləri: Sortun Cənubi Muğan və respublikanın digər dəmyə və suvarma bölgələrində becərilməsi təklif olunur. Dəmyə bölgələrində qara herikdən, suvarma rayonlarında isə pambıqdan və digər cərgəarası becərilən bitkilərdən sonra əkilməsi münasibdir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti oktyabrın üçüncü və noyabrın birinci on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Hektara 3,0-3,5 milyon ədəd cücərə bilən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Şum altına hektara təsiredici maddə hesabı ilə 90 kq fosfor, 60 kq kalium gübrələrinin vegetasiya müddətində isə 60 kq azot gübrəsinin yemləmə şəklində iki dəfəyə verilməsi məsləhətdir.

DƏYANƏTLİ

ARPA SORTU

Müəlliflər: C. M. Təlai

Ə. C. Musayev

A. A. Cahangirov

B. M. Əhmədov

M. Q. Əhmədov

E. R. İbrahimov

Sort 2009-cu ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Qobustan Bölgə Təcrübə Stansiyası şəraitində İCARDA-dan introduksiya olunmuş payızlıq arpanın beynəlxalq müşahidə (IBON-WT-48) pitomnikindəki ikicərgəli arpa genotiplərindən kütləvi seçmə aparmaqla yaradılmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort payızlıqdır. Boyu 96-108 sm, yatmaya, dəninin tökülməsinə tam davamlı, asan döyüləndir. Vegetasiya müddəti dağlıq dəmyədə 234-237 gün olub, rayonlaşmış Cəlilabad-19 sortundan 3-4 gün tez yetişir. Kollanması yüksəkdir. Bitkiləri kollanma fazasında yerə yatan, yarpaqları tüksüz, mum təbəqəsi ilə örtülməmişdir, rəngi tünd yaşıldır.

Növmüxtəlifliyi nutansdır. Sünbülü orta uzunluqda (8,0-8,5 sm), iy formasında, açıq sarı rəngdə və sıxdır. Bir sünbüldə dənələrin sayı 30-35 ədəddir. Qılıçları açıq sarı rəngdə, uzun, xırda dişikli və dağılmayıdır. Dəni orta irilikdə, açıq sarı, yarımuzundur.

Məhsuldarlığı: Sortun nəmliklə təmin olunmamış dağlıq dəmyə şəraitində üçillik orta məhsuldarlığı 4,66 t/ha olmuşdur ki, bu da Cəlilabad-19 sortuna nisbətən 0,92 t/ha çoxdur. Sortun potensial məhsuldarlığı 5,0-5,5 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 42-48 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 13,0-13,2% tərtibində dəyişir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Təbii və həmçinin süni sirayətlənmə fonlarında sarı pasa orta davamlı, qonur pas, unlu şəh və toz sürmə xəstəliklərinə qarşı davamlıdır. Bəzi illərdə rinxosporioz xəstəliyinə zəif tutulur. Sort quraqlığa və şaxtaya davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sortun nəmliklə təmin olunmamış dağlıq və dağətəyi dəmyə bölgələrdə becərilməsi məsləhət görülür. Ən yaxşı sələflər quraq dəmyə şəraitində qara və bitkili heriklərdir.

Səpin müddəti: Becərilmə bölgələrindən asılı olaraq optimal səpin müddəti oktyabrın birinci və ikinci on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində hektara səpin norması 2,5-3,0 milyon (140-150 kq), gecikdirilmiş və yaz səpinlərində isə 3,5-4,0 milyon (160-170 kq) cücərə bilən toxum səpilməsi məsləhət görülür.

Gübrə norması: keyfiyyətli və yüksək dən məhsulu almaq üçün hər hektara təsiredici maddə hesabı ilə 60 kq fosfor, 50 kq kalium və 60 kq azot gübrəsi verilməlidir

SADIQ

ARPA SORTU

Müəlliflər: C. M. Təlai

Ə. C. Musayev

Q. A. Novruzlu

S. İ. Şərbətov

C. Ə. Bayramova

Q. M. Həsənova

Sort 2012-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: İkicərgəli arpa sortu Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Cəlilabad Bölgə Təcrübə Stansiyasında İCARDA-dan introduksiya olunmuş *Arar/Rhn-03/Tadmor* nümunəsindən fərdi seçmə yolu ilə yaradılmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort qısa boylu olub (80 sm), yerə yatmaya davamlıdır. Bitkidə məhsuldar gövdələrin sayı 6,3 ədəddir. Vegetasiya müddəti 186-190 gün təşkil edib, digər rayonlaşmış sortlardan 3-4 gün tez yetişir. Bitkinin yarpaqlarının rəngi açıq yaşıl rəngdədir, mum təbəqəsi ilə örtülməyib.

Növmüxtəlifliyi nutansdır: Sünbülü uzun (13-15 sm), orta sıxlıqda, silindirik formada və rəngi açıq sarıdır. Qılçıqları uzun, xarakteri dişli, rəngi açıq sarıdır. Dəni iri, uzunsov, açıq sarı rəngdədir. Bir sünbüldə dənələrin sayı 35,3 ədəd, bir sünbüldə dənənin kütləsi 1,23 qramdır.

Məhsuldarlığı: Sortun nəmliklə təmin olunmamış quraq dəmyə şəraitində üçillik orta məhsuldarlığı 3,15 t/ha olmuşdur. Bu da rayonlaşmış Cəlilabad 19 sortundan 0,39 t/ha yüksəkdir. Sortun potensial məhsuldarlığı yağmurlarla müxtəlif dərəcədə təmin olunmuş dəmyə şəraitində 4,5-5,5 t/ha-dır.

Dənənin keyfiyyəti: 1000 ədəd dənənin kütləsi 42,0 q, dəndə zülalın miqdarı 11,3% -dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Pas xəstəliklərinə davamlı, unlu şəh və septorioz xəstəliklərinə zəif sirayətlənir. Quraqlığa davamlıdır, qışı yaxşı keçirir.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Respublikanın nəmliklə az təmin edilmiş aran və dağətəyi bölgələrində becərilməsi məsləhət görülür. Dəmyə bölgələrdə qara herikdən və cərgəarası becərilən bitkilərdən (noxud, mərci) sonra əkilməsi münasibdir.

Səpin müddəti: Sort üçün optimal səpin müddəti oktyabrın üçüncü və noyabrın üçüncü on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində hektara 3,0-3,5 milyon cücərən toxum səpilməlidir.

Gübrə norması: Şum altına hektara təsiredici maddə hesabı ilə 90 kq fosfor, 60 kq kalium gübrələri və 70 kg azot gübrəsi yeşilmə şəklində iki dəfəyə verilməsi məsləhətdir.

A close-up photograph of three ears of yellow corn. The corn cobs are the central focus, showing rows of bright yellow, plump kernels. The husks are a vibrant green and are partially peeled back, revealing the kernels. The background is dark, making the corn stand out. The text 'Qarğıdalı' is overlaid in a bold, red, sans-serif font, and 'Zea mays L.' is overlaid in a red, italicized serif font below it.

Qarğıdalı

Zea mays L.

ZAQATALA YERLİ YAXŞILAŞDIRILMIŞ QARĞIDALI SORTU

Müəlliflər: G. S. Unçiyeva
H. M. Əlicanov
Ə. C. Musayev
Ş. B. Bulacova

Sort 1962-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 1141).

Mənşəyi: Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Zaqatala Bölgə Təcrübə Stansiyasında «Yerli sarı nişastalı» qarğıdalı sortundan fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sortun tam yetişmə fazasında boyu 274 sm-dir. Vegetasiya müddəti 125-130 gündür. Gövdədə yarpaqların sayı 18-20 ədəddir. Qıçanın gövdəyə birləşmə hündürlüyü 175 sm olub konusvari formadadır. Qıçanın uzunluğu 20-30 sm, eni isə 4,5-5,0 sm-dir. Qıçada cərgələrin sayı 16 ədəd və hər cərgədə dəninin miqdarı 40-55 ədəd olmaqla dən çıxımı 78% dir. Qıçaların sayı 1,3 ədəd, dənisi şüşəvaridir.

Növmüxtəlifliyi *Zea mays L. sub. indurata var. vulgata (Sturt) Bailey*. Bərk qarğıdalıya aid olub dənisi şüşəvari və oval formasındadır. Dəninin rəngi sarı, endospermanın rəngi ağdır. Qıça oxunun rəngi isə sarıdır.

Məhsuldarlığı: Sortun potensial məhsuldarlığı nəmliklə təmin edilmiş dəmyə şəraitində 5,5-6,5 t/ha, suvarma bölgələrdə isə 6,5-7,5 t/ha təşkil edir. Yaşıl kütlə məhsulu 70,0-80,0 t/ha -dır.

Dəninin keyfiyyəti: 1000 dəninin kütləsi 360-370 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 7,5-8,0 %, nişastanın miqdarı 60-65%, yağın miqdarı isə 5,5-6,0 %-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort qovuqlu sürmə və fuzarioz xəstəliklərinə qismən davamlı olmuşdur. Çəmən kəpənəyi və mənənə ilə zədələnməsi zəif səviyyədədir. Sort quraqlığa orta davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sort Azərbaycanın suvarılan aralıq və nəmliklə təmin edilmiş dəmyə bölgələrdə becərilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Ən yaxşı sələf dənli və texniki bitkilərdən sonra əkilməsi məqsədəuyğundur.

Səpin müddəti: Aralıq bölgələrdə aprelin birinci ongunlüyündə, dağlıq və dağətəyi bölgələrdə isə aprelin üçüncü ongunlüyündə əkilməsi tövsiyə olunur.

Səpin norması: Dən üçün səpin norması hektara 40-45 min, yaşıl kütlə məhsulu üçün isə 65-70 min cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək və keyfiyyətli dən məhsulu almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 100-120 kq fosfor, 70-90 kq kalium və 120-150 kq azot gübrələri verilməlidir.

ZAQATALA-514

QARĞIDALI SORTU

Müəlliflər: G. Ş. Unçiyeva

H. M. Əlicanov

Ə. C. Musayev

B. Ə. Məmmədov

N. R. Əfəndiyev

Sort 1998-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00038).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Zaqatala Bölgə Təcrübə Stansi-yasında hibrid mənşəli Krasnodar-5TB və Krasnodar-236-nın çarpazlaşdırılmasından seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort ortayetişən olub vegetasiya müddəti 108-114 gün təşkil edir. Bitkinin boyu 296-336 sm, yetişmə fazasında yarpaqların sayı 15-18 ədəddir, yatmaya və quraqlığa davamlılığı yüksəkdir. Bir bitkidə qıçaların sayı 1,0-dir.

Növ müxtəlifliyi *Zea mays indentata sturt bailey leucodon*. Qıçaları konusvari, dənə və özəyi ağ rəngdədir. Qıçadan dən çıxımı 80-84%-dir. Qıçanın uzunluğu 22,6 sm, oxunda dən cərgələrinin sayı 14-16 ədəd, bir cərgədə dənələrin sayı 43 ədəddir.

Məhsuldarlığı: Sort yüksək aqrotexniki şəraitdə yüksək potensial məhsuldarlığa malikdir. Sortun Zaqatala BTS-in nəmliklə təmin edilmiş dəmyə şəraitində dən məhsuldarlığı 8,5-10,5 t/ha, yaşıl kütlə məhsulu isə 57,7-67,4 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000dənin kütləsi 325-390 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 10,0-11,1%, yağın miqdarı 6,8-7,5%, nişasta 45-55%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Xəstəlik və zərərvericilərə qarşı davamlıdır. Təbii fonda qovuqlu sürmə və fuzariozla sirayətlənmə dərəcəsi zəif səviyyədədir. Sort yatmaya və quraqlığa davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və saləfləri: Sort respublikanın suvarma və nəmliklə təmin edilmiş dəmyə bölgələrində becərilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Əsasən cərgəarası və dənli bitkilərdən sonra əkilməsi daha münasibdir.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti aran rayonlarında aprelin birinci ongünlüyü, dağətəyi və dağlıq rayonlarda isə aprelin üçüncü ongünlüyüdür.

Səpin norması: Dən üçün optimal səpin norması hektara 40-45 min, yaşıl kütlə üçün 60-70 min cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək və keyfiyyətli dən məhsulu almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 90 kq fosfor, 90 kq kalium və 150 kq azot gübrələri verilməlidir.

MİRVARİ

QARĞIDALI SORTU

Müəlliflər: H. M. Əlicanov

G. Ş. Unçiyeva

Ş. B. Bulacova

Ə. C. Musayev

R. U. Mahmudov

Sort 1999-cu ildə Azərbaycan Respublikası Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Zaqatala Bölgə Təcrübə Stansiyasında Mərkəzi Asiya tipli 522x23 hibridinin populyasiyasından fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Tam yetişmə fазasında bitkinin boyu 235-245 sm olub tam yetişmə müddəti 94-96 gündür. Tez yetişəndir. Süd-mum yetişkənliyinə qədər olan dövr 74-76 gündür. Yatmaya davamlıdır. Bir bitkidə qıçaların orta sayı 1,1-dir.

Növmüxtəlifliyi *Zea mays indentata sturt bailey flavorubra*. Bərk qarğıdalıya aid olub qıçası konusvari, dənə sarı dişvaridir. Bitkidə yarpaqların sayı 12 ədəddir. Əsas qıçanın gövdəyə birləşmə hündürlüyü 70-75 sm-dir. Qıçanın uzunluğu 18-25sm, qıçada cərgələrin sayı 16-18 ədəddir. Quru qıçada dən çıxımı 83%-dir. Cərgəarası dənərdə şırımın xarakteri orta dərinlikdədir.

Məhsuldarlığı: Sortun Zaqatala BTS-də üçillik orta dən məhsuldarlığı nəmliklə təmin edilmiş dəmyədə 6,53 t/ha olmuşdur. Sortun potensial dən məhsuldarlığı nəmliklə təmin edilmiş dəmyədə 6,5-7,5 t/ha, suvarmada isə 8,0-8,5 t/ha təşkil edir. Yaşıl kütlə məhsuldarlığı 30,0-35,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: Dənlər orta irilikdə olub 1000 dənənin kütləsi 300-320 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 9,5-10,5 %, yağın miqdarı 7,5-8,0%, nişastanın miqdarı 43,2-45,0%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlığı: Xəstəlik və zərərvericilərə qarşı nisbətən davamlıdır. Təbii fonda qovuqlu sürmə və fuzariozla sirayətlənməsi zəif səviyyədədir. Zərərvericilərlə zədələnməsi zəifdir. Sort quraqlığa və yatmaya davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sort Azərbaycanın suvarma və nəmliklə təmin olunmuş bölgələrində becərilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Buğda, arpa və texniki bitkilərdən sonra əkilməsi məqsədəuyğundur.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti aran rayonlarda aprelin birinci, dağətəyi bölgələrdə aprelin ikinci, dağlıq rayonlarda isə aprelin üçüncü on günlükləri hesab olunur.

Səpin norması: Dən üçün hektara 45-50 min, yaşıl kütlə üçün 60-70 min cücərən toxum səpilməlidir.

Gübrə norması: Yüksək dən və yaşıl kütlə məhsulu almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə N₁₅₀ P₁₂₀ K₉₀, dəmyədə isə N₁₂₀ P₁₀₀ K₉₀ verilməlidir.

ZAQATALA-68

QARĞIDALI SORTU

Müəlliflər: G. Ş. Unçiyeva
H. M. Əlicanov
Ə. C. Musayev
B. A. Məmmədov
A. M. Əsədov

Sort 2001-ci ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00077).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Zaqatala Bölgə Təcrübə Stansi-yasında Zaqatala yerli yaxşılaşdırılmış sortundan fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort ortayetişəndir. Vegetasiya müddəti 110-112 gündür. Bitkinin boyu 280-310 sm, yetişmə fazasında yarpaqların sayı 15-18 ədəddir. Bitkidə qıçaların sayı 1,2-dir. Qıça oxunda dən cərgələrinin sayı 16-24 ədəd, bir cərgədə dənlərin sayı 42-56 ədəd arasındadır. Quru qıçadan dən çıxımı 83%-dir.

Növmüxtəlifliyi *Zea mays indentata sturt bailey flavorubra*. Qıçaları konusvari, dənə sarı, özəyi qırmızı rəngdədir.

Məhsuldarlığı: Sort yüksək aqrotexniki şəraitdə çox böyük məhsuldarlıq potensialına malikdir. Sortun potensial məhsuldarlığı nəmliklə təmin edilmiş dəmyə şəraitində 8,5-9,0 t/ha, suarmada isə 10,0-11,0 t/ha təşkil edir. Sortun yaşıl kütlə məhsuldarlığı isə 50,0-60,0 t/ha-dir.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənənin kütləsi 350-370 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 10-12%, yağın miqdarı 7,8-8,5%, nişastanın miqdarı 50-55 %-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Xəstəlik və zərərvericilərə qarşı davamlıdır. Qovuqlu sürmə və fuzarioz xəstəliklərinə qarşı qismən davamlıdır. Qarğıdalı və çəmən kəpənəyi ilə zədələnmə orta, mənənə ilə zəif səviyyədə olmuşdur. Sort yatmaya və quraqlığa davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və saləfləri: Respublikanın suvarılan aralıq və nəmliklə təmin edilən dağlıq və dağətəyi bölgələrində buğda, arpa və texniki bitkilərdən sonra becərilməsi məqsədəuyğundur.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti aralıq rayonlarında aprelin birinci, dağətəyi və dağlıq rayonlarda isə aprelin üçüncü ongünlükləridir.

Səpin norması: Dən üçün optimal səpin norması hektara 40-45 min, yaşıl kütlə üçün 60-70 min cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək və keyfiyyətli dən məhsulu almaq üçün torpağa təsiredici maddə hesabı ilə 150 kq fosfor, 90 kq kalium və 120-150 kq azot gübrələri verilməlidir.

ZAQATALA-420

QARĞIDALI SORTU

Müəlliflər: H. M. Əlicanov

G. Ş. Unçiyeva

Ə. C. Musayev

S. Ə. Dünyamalıyev

Sort 2009-cu ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00115).

Mənşəyi: Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunun Zaqatala Bölgə Təcrübə Stansiyasında 7242-1365x /P21-2 hibrid populyasiyasından fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sort orta tez yetişəndir. Vegetasiya müddəti 102-104 gündür. Bitkinin boyu 240-250 sm, əsas gövdədə yarpaqların sayı 13 ədəddir, kollanır. Əsas qıçanın gövdəyə birləşmə hündürlüyü 80-90 sm-dir.

Növmüxtəlifliyi *Zea mays indentata sturt bailey flavorubra*. Bərk qarğıdalı növünə aiddir. Qıçalar 20-27 sm uzunluqda olub konusvari formadadır. Dəni sarı, özəyi qırmızı rəngdədir. Qıçada dən cərgələrinin sayı 16-20 ədəd, bir cərgədə dənlərin sayı 42-52 ədəddir. Quru qıçadan dən çıxımı 82%-dir.

Məhsuldarlığı: Sortun Zaqatala BTS-də üçillik orta dən məhsuldarlığı nəmliklə təmin edilmiş dəmyədə 7,3 t/ha olmuşdur. Sortun potensial məhsuldarlığı yüksəkdir. Nəmliklə təmin olunmuş dəmyə şəraitində 7,0-8,0 t/ha, suvarmada isə 9,0-10,0 t/ha dən məhsuldarlığına malikdir. Yaşıl kütlə məhsuldarlığı 35,0-40,0 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənin kütləsi 300-310 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 10,8-11,1%, yağın miqdarı 8,5-10%, nişastanın miqdarı 45-50%-dir. Dənin şüşəvariliyi nisbətən yüksəkdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Xəstəlik və zərərvericilərə qarşı nisbətən davamlıdır. Qovuqlu sürmə, fuzarioz xəstəliklərinə orta davamlıdır. Qarğıdalı və çəmən kəpənəyi ilə zədələnmə orta, mənənə ilə zəif səviyyədədir. Yatmaya davamlılığı yüksəkdir. Quraqlığa davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sort Azərbaycanın Böyük və Kiçik Qafqazın alçaq dağlıq və Şəki Zaqatala bölgələrində becərilmək üçün rayonlaşdırılıb.

Səpin müddəti: Optimal səpin müddəti aran rayonlarında aprelin birinci, dağətəyi və dağlıq rayonlarda isə aprelin üçüncü on günlükləri hesab olunur.

Səpin norması: Dən üçün hektara 45-50 min, yaşıl kütlə üçün 60-70 min cücərən toxum səpilməlidir.

Gübrə norması: Yüksək və keyfiyyətli dən məhsulu almaq üçün hektara təsiredici maddə hesabı ilə 150 kq fosfor, 90 kq kalium və 120-150 kq azot gübrələri verilməlidir.

QÜRUR

QARĞIDALI SORTU

Müəlliflər: C. M. Təlai
Ə. C. Musayev
S. Ə. Dünyamaliyev
S. A. Abdulbaqiyeva
S. M. Məmmədova
N. İ. Kərimov
H. S. Sofiyev
S. A. Əhmədov

Sort 2012-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Zaqatala Bölgə Təcrübə Stansiyasında K₂3HxKa₂Zp559 hibridlərindən fərdi seçmə yolu ilə yaradılıb.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sortun tam yetişmə fazasında boyu 238 sm-ə çatır. Gövdə yarpaqlarının sayı 13 ədəddir. Vegetasiya müddəti 103-105 gün olub standartdan 3-5 gün tez yetişir.

Növmüxtəlifliyi *Zea mays indentata sturt bailey flavorubra*. Bərk qarğıdalıya aid olub qıçası kəmərsizdir. Qıçanın bitkidə yerləşmə hündürlüyü 80 sm, qıçada cərgələrin sayı 18 ədəd, bir cərgədə dəninin sayı 48-50 ədəddir. Dəni sarımtıl dişvaridir.

Məhsuldarlığı: Sortun potensial məhsuldarlığı nəmliklə təmin olunan dəmyə şəraitində 10,0-11,0 t/ha, yaşıl kütlə məhsulu 50,0-60,0 t/ha olmuşdur.

Dənin keyfiyyəti: Dəni orta irilikdədir. 1000 dəninin kütləsi 342-350 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 11,4 %, yağın miqdarı 12,2 %, nişastanın miqdarı 58,4%-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort qovuşlu sürmə və fuzarioz xəstəliklərinə qismən davamlıdır. Qarğıdalı və çəmən kəpənəyi ilə zədələnməsi zəif səviyyədədir. Sort yatmaya və quraqlığa davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Respublikanın nəmliklə təmin olunmuş dəmyə və suvarma bölgələrində becərilməsi təklif olunur. Aran, dağətəyi və dağlıq bölgələrdə dənli, cərgəarası becərilən və texniki bitkilərdən sonra əkilməsi məqsədəuyğundur.

Səpin müddəti: Sort üçün optimal səpin müddəti aran rayonlarda aprelin birinci ongunlüyü, dağlıq və dağətəyi bölgələrdə isə aprelin üçüncü ongunlüyü hesab olunur.

Səpin norması: Dən üçün hektara 45-50 min, yaşıl kütlə üçün 60-70 min cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Yüksək dən və yaşıl kütlə məhsulu almaq üçün hektara fiziki çəkiddə 20 ton peyin, təsiredici maddə hesabı ilə 120-150 kq fosfor, 80-90 kq kalium gübrələri şum altına, 120-150 kq azot gübrəsi isə bitkinin inkişafının 5-6 yarpaq və 8-10 yarpaq əmələgəlmə mərhələlərində yemləmə şəklində verilməsi tövsiyə olunur.

Ərzaq paxlalıları

AZNIİZ-304

NOXUD SORTU

Müəlliflər: N. S. Əmirov

G. M. Müslüмова

Sort 1986-cı ildə Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 4149).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda hibridləşmə yolu ilə yaradılmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Bitkiləri kompakt olub, hündürboyludur (65-80 sm) və mexaniki yığım üçün tam yararlıdır. Yatmaya və paxlaların tökülməsinə davamlıdır. Sortun yaz səpinlərində vegetasiya müddəti 90-100 gün təşkil edir.

Növmüxtəlifliyi: *Cicer arietinum L.transkaukaziko-rubessens*. Paxlaları sarı rəngdədir. Dəni tünd qəhvəyi rəngdə olub, səthi sərtidir.

Məhsuldarlığı: Sortun yaz səpinlərdə üçillik orta məhsuldarlığı suvarmada 1,67 t/ha təşkil edir. Sortun potensial məhsuldarlığı 2,5-3,0 t/ha təşkil edir.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənin kütləsi 250-280 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 24,0-26,4 %-dir. Bişmə müddəti orta dərəcədədir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort askoxitoz və fuzarioz xəstəliklərinə və quraqlığa orta dərəcədə davamlıdır.

Becərilmə bölgələri və saləfləri: Sort həm dəmyə, həm də suvarma şəraitində becərilə bilər. Dəmyə bölgələrdə qara herik və ya dənli taxıl bitkisindən sonra əkildikdə yüksək məhsul verir.

Səpin müddəti: Sortun yaz əkinlərində optimal səpin müddəti fevralın üçüncü və martın ikinci on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində dəmyə bölgələrdə 300-350 min, suvarma şəraitində isə 350-400 min cücərən toxum səpilməlidir.

Gübrə norması: Yüksək və keyfiyyətli məhsul almaq üçün şum altına hektara təsiredici maddə hesabı ilə 90 kq fosfor, 50 kq kalium və böyümənin ilk dövrlərində isə 30 kq azot gübrəsinin verilməsi məsləhətdir.

AZNIİZ - 303

NOXUD SORTU

Müəlliflər: N. S. Əmirov

L. Ə. Əmirov

G. M. Müslümova

Sort 1991-cı ildə Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 234971).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda hibridləşmə yolu ilə yaradılmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Bitkilərinin forması kompaktdır, düzdür, boyu 85 sm və daha çoxdur. Yerə yatmaya və dənin tökülməsinə davamlıdır. Sortun yaz səpinlərində vegetasiya müddəti 86-95 gündür.

Növmüxtəlifliyi *Cicer arietinum L.transkaukaziko-karneum*. Paxlası tam yetişmə zamanı samanı-sarı rənglidir. İlk paxlaları yer səthindən 25-30 sm hündürlükdə yerləşir. Dəni yumru olub, səthi hamardır.

Məhsuldarlığı: Sortun yaz səpinlərdə üçillik orta məhsuldarlığı suvarmada 1,63 t/ha olmuşdur. Sortun potensial məhsuldarlığı 2,2-2,5 t/ha təşkil edir.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənin kütləsi 280-310 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 25,6-27,0 %-dir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort askozitoz və fuzarioz xəstəliklərinə zəif tutulur. Quraqlığa davamlıdır, qışlaması yaxşıdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sort həm dəmyə, həm də suvarma bölgələrində becərilə bilər. Dəmyə bölgələrdə qara herik və ya dənli taxıl bitkilərindən sonra əkildikdə məhsulu yüksək olur.

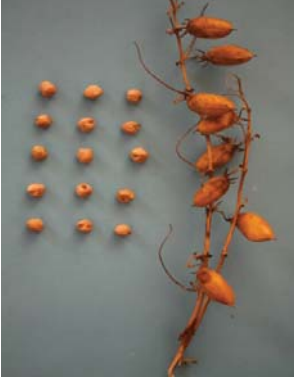
Səpin müddəti: Sortun yaz əkinlərində optimal səpin müddəti fevralın üçüncü və martın ikinci on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində dəmyə bölgələrdə 300-350 min, suvarma şəraitində isə 400-450 min cücərən toxum səpilməlidir.

Gübrə norması: Yüksək və keyfiyyətli məhsul almaq üçün şum altına hektara təsiredici maddə hesabı ilə 90 kq fosfor, 50 kq kalium gübrələrinin, 30 kq azot gübrəsinin isə cücərtilər alındıqdan sonra yemləmə şəklində verilməsi tövsiyə edilir.

AZNİİZ - 50

NOXUD SORTU

Müəlliflər: L. Ə. Əmirov
Z. İ. Əkbərov
R. S. Mirzəyev
Q. M. Həsənova

Sort 2000-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda Özbəkistan SP-64 noxud nümunəsindən çoxqatlı fərdi seçmə aparmaqla alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Bitkisi dik durandır, yığcam formada olub, boyu 55-65 sm-dir. İlk paxlalar 25-35 sm hündürlükdə əmələ gəlir. Yatmaya və paxlaların tökülməsinə davamlıdır. Mexanikləşdirilmiş becərməyə çox münasibdir. Vegetasiyanın ilk fazasında sürətli böyüyür. Vegetasiya müddəti payız səpinlərində 155-159 gün olub, rayonlaşmış AZNİİZ 303 sortundan 8-12 gün tez yetişir.

Növmüxtəlifliyi *Cicer arietinum L., transkaukazikum*. Yarpaqları mürəkkəb lələkvari formada olub, kənarları dişlidir. Çiçəklərinin ölçüləri iri, rəngi ağdır. Paxlaları samanı-sarı rəngdədir. Dəni orta irilikdə və dəyirmi formada, açıq sarı, səthi hamardır.

Məhsuldarlığı: Sortun payız səpinlərində üçillik orta dən məhsuldarlığı dəmyədə 1,61 t/ha olub, AZNİİZ 303 sortundan 0,22 ton artıq dən məhsulu vermişdir. Sortun potensial məhsuldarlığı 2,0 t/ha təşkil edir.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənin kütləsi 290-300 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 20,1-23,0%-dir. Dən keyfiyyəti ortadır. Sort dənlik istiqamətlidir və ərzaq üçün qiymətlidir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Askoxitoz xəstəliyinə davamlıdır və fuzariozla zəif sirayətlənir. Quraqlığa davamlıdır və qışlaması orta səviyyədədir.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sort əsasən respublikanın dəmyə və dağətəyi bölgələrində becərilməsi tövsiyə edilir. Sort üçün ən yaxşı sələf herik və dənli bitkilərdir.

Səpin müddəti: Qış qabağı səpinlərin noyabrın üçüncü və dekabrın birinci, yaz səpinlərinin isə martın birinci və ikinci on günlükləri aralığında aparılması məsləhətdir.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində dəmyə bölgələrdə hektara 300-350 min cücərən toxum səpilməlidir.

Gübrə norması: Yüksək məhsul almaq üçün şum altına hektara təsiredici maddə hesabı ilə 90-100 kq fosfor, 90 kq kalium gübrələri və böyümənin ilk dövrlərində isə 30 kq azot gübrəsinin verilməsi tövsiyə olunur.

NAİL

NOXUD SORTU

Müəlliflər: N. S. Əmirov

B. A. Qasimov

Sort 2002-ci ildə Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00066).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda yerli mənşəli Şər qapısı (*Naxçıvan MR*) noxud sortundan fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Bitkiləri əyilən tipli olub, hündürlüyü 35-40 sm-ə çatır. İlk paxlaları yer səthindən 15-20 sm hündürlükdə yerləşir. Yatmaya və paxlaların tökülməsinə davamlıdır. Vegetasiya müddəti 160-165 gün təşkil edir.

Növmüxtəlifliyi *Cicer arietinum L. v. kabuli*. Yarpaqları mürəkkəb lələkvari formada olub, kənarları dişlidir. Paxlaları sarı rəngdədir. Dəni iri və qabırğalı formada və rəngi açıq sarı olub, səthi hamardır.

Məhsuldarlığı: Sortun yaz səpinlərində üçillik orta dən məhsuldarlığı suarmada 1,25 t/ha olmuşdur. Sortun potensial məhsuldarlığı 1,8-2,0 t/ha təşkil edir.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənin kütləsi 400-430 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı becərilmə şəraitindən asılı olaraq 27%-ə qədər çatır.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort askoxitoz xəstəliyinə orta davamlıdır. Quraqlığa davamlı, qısa davamsızdır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sortun əsasən respublikanın Aran bölgələrində becərilməsi tövsiyə edilir. Sort üçün ən yaxşı sələf herik və dənli bitkilərdir.

Səpin müddəti: Sortun optimal səpin müddəti respublikanın Aran bölgələrində fevralın ikinci və martın birinci on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində dəmyə bölgələrdə hektara 250-300 min, suarma şəraitində isə 350-400 min cücərən toxum səpilməlidir.

Gübrə norması: Yüksək məhsul almaq üçün şum altına hektara təsiredici maddə hesabı ilə 120 kq fosfor, 90 kq kalium və böyümənin ilk dövrlərində isə 30 kq azot gübrələrinin verilməsi məsləhətdir.

NƏRMİN

NOXUD SORTU

Müəlliflər: L. Ə. Əmirov

R. S. Mirzəyev

Z. İ. Əkrərov

Q. M. Həsənova

Sort 2006-cı ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00092)

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda İCARDA-dan introduksiya olunmuş *Flip 95-65* seleksiya xəttindən fərdi seçmə yolu ilə yaradılmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Bitkiləri ştamb tipli olub, hündürlüyü 60-65 sm-ə çatır, yatmaya, paxlaların tökülməsinə davamlıdır. Mexanikləşdirilmiş səpin və yığım üçün çox əlverişlidir. İlk paxlaları yer səthindən 25-30 sm hündürlükdə yerləşir. Yetişmə vaxtı yarpaqları tökülür. Sortun qış qabağı səpinlərdə vegetasiya müddəti 170-175 gün təşkil edir. Bölgə üçün rayonlaşmış AZNİİZ-303 sortundan 6-9 gün tez yetişir.

Növmüxtəlifliyi *Cicer arietinum L. v transkaukazikum*. Dəni açıq samanı-sarı rənglidir, səthi hamarlıdır. Çiçəklərinin xarakteri qoltuqlu, iri və ağdır. Bir bitkidə paxlaların sayı 26-34 ədəd, forması oval, rəngi sarıdır. Paxlada toxumların sayı 1-2 ədəd olub, orta irilikdə, rəgi açıq sarıdır.

Məhsuldarlığı: Sort qış qabağı əkinlərdə yaz səpinlərinə nisbətən yüksək məhsul verir. Sortun qış qabağı səpinlərdə üçillik orta dən məhsuldarlığı dəmyədə 1,61 t/ha olub, AZNİİZ 303 sortundan 0,43 ton artıq məhsul vermişdir. Potensial məhsuldarlığı 2,4 t/ha təşkil edir.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənin kütləsi 340-350 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 24-25 % -dir. Yüksək dad keyfiyyətinə malikdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort аскохитоз xəstəliklərinə davamlı, fuzariozla isə zəif sirayətlənir. Quraqlığa davamlılığı yüksəkdir

Becərilmə bölgələri və saləfləri: Respublikanın Cənubi-Muğan və digər dəmyə, eləcə də suvarma bölgələrdə becərilməsi tövsiyə olunur. Nəmliklə təmin olunmayan dəmyə şəraitində sort üçün ən yaxşı sələf herik, dənli bitkilər, aran suvarma rayonlarında isə taxıl və cərgəarası becərilən bitkilər hesab olunur.

Səpin müddəti: Respublikanın Cənubi-Muğan və digər aran bölgələrində qış qabağı səpin dekabrın birinci ongunlüyü, dağətəyi və dağlıq bölgələrdə isə erkən yaz səpinləri fevralın üçüncü və martın ikinci ongunlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində dəmyə bölgələrində hektara 320-350 min, suvarma şəraitində isə 400-450 min cücərən toxum səpilməlidir.

Gübrə norması: Yüksək məhsul almaq üçün şum altına hektara təsiredici maddə hesabı ilə 90-110 kq fosfor, 90 kq kalium gübrələri və böyümənin ilk dövrlərində isə 30 kq azot gübrəsinin verilməsi məsləhətdir.

SULTAN

NOXUD SORTU

Müəlliflər: L. Ə. Əmirov
R. S. Mirzəyev
Ə. C. Musayev
C. M. Tələi
A. A. Cahangirov
Q. M. Həsənova
B. H. Sadıqov

Sort 2008-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik Institutunda *ICARDA*-dan introduksiya olunmuş *Flip 98-178C* genetik mənbəyindən fərdi və kütləvi seçmə metodları ilə yaradılmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Bitkinin forması kolvari olub, boyu 70-80 sm-dir. Yarpaqları tək lələkvari, iri və kənarları dilimlidir. Sortun qış qabağı səpinlərdə vegetasiya müddəti aran bölgələrdə 168-174 gün, dağətəyi bölgələrdə isə 225-230 gün təşkil edir. Rayonlaşmış Nərmin sortundan 3-5 gün gec yetişir. Yatmaya və dənin tökülməsinə davamlıdır. Mexanikləşdirilmiş yığıma əlverişlidir.

Növmüxtəlifliyi *Cicer arietinum L.v transkaukazikum*. Çiçəyin xarakteri tək, rəngi ağ, çiçək saplağı orta uzunluqda, rəngi yaşıldır. Paxlanın tam yetişmə dövründə rəngi sarıdır. Dəni iri, forması küncü, rəngi sarımtıl, səthi hamarlır.

Məhsuldarlığı: Sortun qış qabağı səpinlərdə üçillik orta dən məhsuldarlığı dəmyədə 1,74 t/ha olub, Nərmin sortundan 0,1 ton artıq dən məhsulu vermişdir. Sortun potensial məhsuldarlığı 2,5 t/ha təşkil edir.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənin kütləsi 390-400 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 26-27%-dir. Yüksək dad keyfiyyətinə malikdir. Sort dənlik istiqamətlidir və ərzaq üçün qiymətlidir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort askoxitoz xəstəliyinə, quraqlığa və qışa davamlılığı ilə seçilir.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Əsasən respublikanın nəmliklə müxtəlif dərəcədə təmin olunan aran, dağətəyi dəmyə bölgələrdə becərilməsi tövsiyə olunur. Sort üçün ən yaxşı sələf herik, dənli bitkilər, aran suvarma rayonlarında isə taxıl və cərgəarası becərilən bitkilər hesab olunur.

Səpin müddəti: Respublikanın dağlıq və dağətəyi bölgələrində qış qabağı səpinlər noyabrın ikinci və üçüncü, Cənubi Muğan və digər aran bölgələrində noyabrın üçüncü və dekabrın birinci, yaz səpinləri isə fevralın üçüncü və martın birinci ongünlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində dəmyə bölgələrində hektara 300-350 min, suvarma şəraitində isə 400-450 min cücərən toxum səpilməlidir.

Gübrə norması: Yüksək məhsul almaq üçün şum altına hektara təsiredici maddə hesabı ilə 120 kq fosfor, 90 kq kalium gübrələri və böyümənin ilk dövrlərində 30 kq azot gübrəsinin verilməsi tövsiyə olunur.

ÇƏRƏZ

ARAXIS SORTU

Müəlliflər: C. Ə. Əliyev

Z. İ. Əkpərov

Ə. C. Musayev

C. M. Tələi

H. İ. Məmmədov

M. H. Seyidov

Sort 2005-ci ildə Seleksiya Nailiyyətlərinin Sınağı və Mühafizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik Institutunda Yarımquraq Tropiklərdə Kənd Təsərrüfatı Bitkiləri üzrə Beynəlxalq Tədqiqat İnstitutundan (*ICRISAT*) introduksiya edilən və yerli şəraitə uyğunlaşan araxis genotiplərindən (*ICGV93143*) fərdi seçmə aparmaqla alınmışdır.

Ümumi xüsusiyyətləri: Sortun kollarının hündürlüyü 50-55 sm, budaqların sayı 4-5 ədəd, bir bitkidə olan paxlaların sayı 20-25 ədəd, bitkidən olan dənlərin sayı 45-48 ədəddir. Vegetasiya müddəti 170-175 gün arasında dəyişir.

Növmüxtəlifliyi *Arachis hipogaea L. fastigiata vulgaris*. Yarpaqları iri, rəngi yaşıl, forması ovalvari, kənarları bütöv, üzərində tükcüyü yoxdur. Gövdənin quruluşu bütöv olub, buğumaların sayı 7-9 ədəddir. Dənləri iri, forması uzunsov, rəngi açıq qırmızıdır.

Məhsuldarlığı: Sort yüksək kollanma səviyyəsi və eləcə də hündür boyluğu hesabına vegetasiya müddətində daha çox ümumi quru biokütlə formalaşdırır. Sortun Şəki-Zaqatala bölgəsinin nəmliklə təmin edilmiş dəmyə şəraitində üçillik orta məhsuldarlığı 2,76 t/ha olmuşdur. Bu da rayonlaşmış Zaqatala 295/1 sortundan 0,74-1,20 t/ha yüksəkdir. Potensial məhsuldarlığı 3,0-3,5 t/ha-dır.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənin kütləsi 850-900 qramdır. Dəndə yağın miqdarı 55-59 % -dir. Dad keyfiyyəti yüksəkdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort fuzarioz və askozitox xəstəliklərinə orta davamlıdır. Quraqlığa davamlılığı ortadır.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Sortun Şəki-Zaqatala bölgəsinin nəmliklə təmin olunmuş dəmyə şəraiti ilə yanaşı, respublikanın suvarma bölgələrində də becərilməsi məqsədə uyğundur. Sort üçün ən yaxşı sələf payızlıq dənli taxıl və yazlıq cərgəarası becərilən bitkilər və qara herik hesab olunur.

Səpin müddəti: Sort üçün optimal səpin müddəti aprelin üçüncü və mayın birinci on günlükləri aralığı hesab olunur.

Səpin norması: Hektara 100-115 kg cücərən toxum səpilməsi tövsiyə olunur.

Gübrə norması: Torpağın münbitliyi və əlavə məhsul artımı nəzərə alınmaqla hektara təsiredici maddə hesabı ilə 60-80 kq fosfor, 50-60 kq kalium və 50-80 kq azot gübrələri verilməlidir. Azot gübrəsinin 30%-ni səpin qabağı, qalan hissəsini isə iki dəfəyə, o cümlədən 40%-ni çıxış alınandan 2-3 həftə sonra, qalan 30%-ni isə paxla əmələgəlmə-dəndolma dövründə verilməsi məsləhət görülür.

ARZU

MƏRCİ SORTU

Müəlliflər: L. Ə. Əmirov

Z. İ. Əkpərov

C. M. Tələi

R. S. Mirzəyev

Sort 2009-cu ildən Azərbaycan Respublikasının seleksiya nailiyyətlərinin Dövlət reyestrinə daxildir və patentlə mühafizə olunur (Patent № 00116).

Mənşəyi: Sort Azərbaycan ET Əkinçilik İnstitutunda *İCARDA*-dan introduksiya olunmuş İLL6037 formasından fərdi və kütləvi seçmə metodları ilə yaradılmışdır. Sort dənlik istiqamətlidir və ərzaq üçün qiymətlidir.

Ümumi xüsusiyyətləri: Bitkiləri kolvari olub, hündürboyludur (35-40 sm). Sortun qışqabağı səpinlərdə vegetasiya müddəti 172-180 gün təşkil edir. Rayonlaşmış Azər sortundan 2-5 gün tez yetişir, erkən yazda sürətlə boy atır.

Növmüxtəlifliyi *Lens culinaris Medik.ssp.nummularia*. Bitkinin forması kolvari, gövdəsi qabırğalı, yarpaqları cüt lələkvari, forması ellipsvari, kənarı bütövdür. Çiçəkləri salxım formasında, iri çiçək saplağı uzun, rəngi yaşıldır. Dəni iri, forması yumru, rəngi açıq-yaşıl, səthi hamardır, ləpə yarpaqları sarımtıldır.

Məhsuldarlığı: Sortun qış qabağı səpinlərdə üçillik orta məhsuldarlığı dəmyədə 0,91 t/ha olub, Azər sortundan 0,19 ton artıq dən məhsulu vermişdir. Sortun potensial məhsuldarlığı 1,4-1,6 t/ha təşkil edir.

Dənin keyfiyyəti: 1000 dənin kütləsi 60-65 qramdır. Dəndə zülalın miqdarı 25-27%-dir. Dad keyfiyyəti yüksəkdir.

Xəstəliklərə və iqlim şəraitinə davamlılığı: Sort fuzarioz xəstəliyinə və quraqlığa davamlıdır. Qışlamamı yaxşı keçirir.

Becərilmə bölgələri və sələfləri: Respublikanın Cənubi Muğan və digər dəmyə, eləcə də suvarma bölgələrində becərməsi tövsiyə olunur. Nəmliklə təmin edilməmiş dəmyə şəraitində ən yaxşı sələf herik, dənli bitkilər, suvarma bölgələrində isə taxıl və cərgəarası becərilən bitkilər hesab olunur.

Səpin müddəti: Sortun qış qabağı optimal səpin müddəti noyabrın ikinci və dekabrın birinci on günlükləri yaz səpinləri isə fevralın ikinci on günlüyü hesab olunur.

Səpin norması: Optimal səpin müddətində dəmyə bölgələrində hektara 2,0-2,1 mln., suvarma şəraitində isə 2,5-3,0 mln cücərən toxum səpilməlidir.

Gübrə norması: Yüksək və keyfiyyətli məhsul almaq üçün şum altına hektara təsiredici maddə hesabı ilə 120 kq fosfor, 90 kq kalium, böyümənin ilk dövrlərində isə 30 kq azot gübrələrinin verilməsi tövsiyə edilir.

АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ ЗЕМЛЕДЕЛИЯ

Территория Азербайджанской Республики, славящаяся разнообразием естественно-географических особенностей, характеризуется существованием всех почвенно-климатических зон, распространенных в мире, за исключением тропических и лесо-саванных типов. С точки зрения благоприятных физико-географических условий, республика обладает богатыми климатическими ресурсами. Все это создает приемлемые возможности для возделывания здесь сельскохозяйственных культур.

Азербайджан древнеземледельческий край. Расположение страны в благоприятных природно-географических условиях способствовало всестороннему развитию здесь земледелия. Археологические раскопки доказывают, что Азербайджан является одним из основных центров зерноводства, виноградарства, садоводства, овощеводства и животноводства. Развитие зерноводства и других стратегически важных отраслей сельского хозяйства в стране находится в центре внимания. Азербайджанский НИИ Земледелия, на протяжении более 60 лет своего существования, сыграл огромную роль в обеспечении продовольственной безопасности страны и оставил свой глубокий след в истории. В течение этих лет изменились взгляды и методы подхода к исследованию, и каждое поколение ученых, развивая научное наследие своих предшественников, добивалось больших успехов в бесчисленных научных работах прикладного и фундаментального характера, проводимых в направлении улучшения сортов растений и создания прогрессивных технологий возделывания.

Азербайджанский НИИ Земледелия был основан при Академии Наук Азербайджана 20 мая 1950 года в соответствии с Постановлениями СМ СССР №2117 «О мерах по увеличению производства пшеницы и хлопка в колхозах и совхозах Азербайджанской ССР» и СМ и ЦК КП (б) Азербайджана от 6 июня 1950 года №802 «О мерах по увеличению производства пшеницы в колхозах и совхозах Азербайджанской ССР». Институт начал функционировать с октября месяца 1950 года.

Согласно Постановлению ЦК КПСС и СМ СССР от 14 февраля 1956 года №253, приказу Министерства сельского хозяйства СССР от 8 марта 1956 года №87 и Постановлению ЦК КП Азербайджана и Совета Министров Азербайджанской ССР от 27 апреля 1956 года №222 «О мерах по улучшению работы научно-исследовательских учреждений по сельскому хозяйству» Азербайджанский НИИ земледелия переходит в подчинение Министерства сельского хозяйства Азербайджана. Институт реформируется на базе Азербайджанской Государственной селекционной станции (ныне Тертерской Зонально-Опытной Станции (ЗОС)), основанной в 1933 году.

С целью обеспечения высококондиционными семенами хозяйств, специализированных на увеличении производства зерна в республике и улучшения деятельности семеноводческой работы по приказу МСХ Азербайджана №263 от 16 августа 1993 года, на базе Института земледелия было создано НПО «Элит». С 2000 года Институт земледелия перешел в подчинение Аграрно-научного центра МСХ, созданного на основании решения Кабинета Министров Азербайджанской Республики №190 от 16 декабря 1999 года «О приспособлении аграрной науки и научно-технических программ к новым экономическим отношениям и проводимым в республике реформам, устранении параллелизма и разбросанности в этой области, формировании единых стратегических целей в научных работах, улучшении внедрения полученных результатов в производство».

К настоящему 2013 году в обновленную структуру Института земледелия входят 3 отдела (Селекция растений; Физиология растений и биотехнология; Устойчивое земледелие и диверсификация растений), 4 лаборатории (Качество зерна; Первичное семеноводство и качество семян; Контроль над болезнями и вредителями; Почвенные и растительные анализы), а также группа информации, внедрения и тренинга, библиотека и компьютерный центр, кафедра общественных наук и иностранных языков, 6 экспериментальных хозяйств, расположенных в

разных регионах страны (Джалилабадская ЗОС; Гобустанская ЗОС; Тертерская ЗОС; Закаतालская ЗОС; Шекинский ОП и Апшеронское ПЭХ).

В середине XX века для продвижения науки в малоразвитой, с точки зрения сельского хозяйства, стране была большая потребность в подготовке научных кадров высшей квалификации. Первостепенной задачей института, со дня его основания, было укомплектование его высококвалифицированными кадрами и дальнейшее повышение их квалификации. Обеспечение института научными кадрами осуществлялось, в основном, через аспирантуру и диссертантуру. В аспирантуре института проводилась подготовка сотрудников высокой квалификации по селекции и семеноводству, генетике, физиологии растений, биохимии, биофизике, защите растений от вредителей и болезней, общему земледелию, растениеводству, агрофизике, агрохимии и т.д. По инициативе академика Джалала Алиева, начиная с 1972 года, с этой целью в институт были привлечены выпускники ведущих высших учебных заведений страны по различным специальностям: биологии, химии, физике, математике, вычислительной технике, сельскому хозяйству, которые вначале отправлялись на 2-х годичную стажировку, а затем в целевую аспирантуру в соответствующие научные центры бывшего Союза.

Более 80 молодых научных сотрудников прошли долгосрочную стажировку в научных центрах бывшего СССР по следующим специальностям: биофизика, биохимия, биотехнология, физика почв, агрохимия, молекулярная биология, математическое моделирование агроэкосистемы, математическое моделирование фотосинтетических процессов, математическая обработка экспериментальных данных с применением ЭВМ, генетика, молекулярная генетика, физиология растений, радиобиология, техническая кибернетика и теория информации, фитопатология, иммунитет растений к болезням, селекция на засухоустойчивость, машины, аппараты и системы кондиционирования. За период с 1972 по 1988 год подготовлено в целевой аспирантуре 48 специалистов. После приобретения независимости подготовка высококвалифицированных кадров, в основном, продолжается в самой республике и в рамках сотрудничества с международными селекционными центрами *CIMMYT* (Международный Селекционный Центр по улучшению кукурузы и пшеницы) и *ICARDA* (Международный Центр по Сельскохозяйственным Исследованиям в засушливых регионах).

За период деятельности института было подготовлено, включая целевую аспирантуру, более 400 специалистов высокой квалификации, из них около 255 человек, успешно защитивших свои диссертационные работы, получили ученую степень кандидатов наук. В том числе отделом Физиологии растений и биотехнологии были подготовлены 79 кандидатов наук по следующим специальностям: «Физиология растений» - 35, «Биохимия» - 12, «Биофизика» - 16, «Молекулярная биология» - 2, «Молекулярная генетика» - 1, «Биоорганическая химия» - 2, «Радиобиология» - 4, «Микробиология» - 2, «Математическая биология» - 5.

7 научных сотрудников Института, по результатам своих многолетних плодотворных научных исследований, оформили докторские диссертации. Традиция в подготовке кадров и ныне успешно продолжается. Так, начиная с 1996 года, более 30 молодых сотрудников института, в рамках сотрудничества, обучались на краткосрочных и долгосрочных курсах повышения квалификации, посвященных улучшению сортов пшеницы и арахиса, ржавчинным болезням, созданию базы данных генетических ресурсов растений, основным вредителям и болезням зерновых культур, почвенно-защитным и ресурсосберегающим технологиям возделывания, проводившихся в международных центрах *CIMMYT*, *ICARDA*, *IPGRI*, *ICRISAT* и *IKBA* и охватывающих разные страны (Индия, Иран, Мексика, Объединённая Арабская Республика (ОАЭ), Сирия, Турция и т.д.). Подготовленные высококвалифицированные кадры в настоящее время работают в различных научно-исследовательских институтах и высших учебных заведениях страны, являются ответственными работниками государственных и правительственных органов, а также приглашены и успешно работают в качестве высококвалифицированных специалистов в таких странах, как США, Германия, Франция, Канада, Австралия, Англия, Япония, Китай, Швеция и др.

В настоящее время в институте работают 110 научных сотрудников, из них: 1 академик, 5 докторов и 53 кандидата наук. За историю существования института в нем работали ученые И.Дж.Раджабли, С.Ф.Гусейнов, В.Н.Громачевский, К.А.Алекперов, И.С.Сафаров, Ш.Г.Самедов, Р.Дж.Алескерзаде, С.И.Сулейманов и другие видные ученые, внесшие огром-

ный вклад в аграрную науку. Ныне эти традиции с достоинством продолжаются академиком Дж.А.Алиевым, А.Дж.Мусаевым и другими.

Исходя из поставленных целей и задач, основные научно-теоретические исследования выполнялись в Институте Земледелия и на его Апшеронской Экспериментальной базе, а исследовательские работы научно-производственного характера выполнялись в Тертерской (орошение), Гобустанской (необеспеченная горная богара), Джалилабадской (необеспеченная низменная богара), Закатальской (обеспеченная богара) зональных опытных станциях, расположенных в различных регионах и характеризующих почвенно-климатические условия основных зон республики, в Шекинском опорном пункте, в Государственных сельскохозяйственных производственных предприятиях и фермерских хозяйствах.

Основное направление научных исследований института - разработка и совершенствование теоретических основ селекции и семеноводства, создание базы данных генетических ресурсов растений, выведение новых высокоурожайных зерновых, зернобобовых сортов, а также сортов, обладающих устойчивостью к биотическим и абиотическим условиям среды, скороспелостью, иммунитетом и высокими качествами, ведение первичного семеноводства и производства элиты, разработка и внедрение технологии возделывания зерновых, зернобобовых культур, совершенствование приемов обработки почвы в зональной системе земледелия на основе внедрения достижений науки в области генетики, физиологии, биохимии, защиты растений и технологии, а также новых направлений науки биотехнологии, генной и клеточной инженерии, математических методов и компьютерной техники.

Институт также занимается основными проблемами земледелия, соответствующими разным почвенно-климатическим регионам республики: плодородием, сохранением и обеспечением влажности, улучшением системы обработки почвы, разработкой самых эффективных методов технологии возделывания новых сортов зерновых, зернобобовых культур, системой удобрений, режимом орошения.

В рамках Программы модернизации Института в исследовательской работе Института были осуществлены серьезные реформы, согласно которым исследования в области селекции и технологии производства проводятся по 5 программам (пшеница, ячмень, кукуруза, продовольственные бобовые и устойчивое земледелие). В соответствии с поставленными целями и задачами этих программ в научную деятельность института входят нижеследующие работы:

- Создание новых высокоурожайных, качественных, экологически адаптирующихся сортов растений при помощи гибридизации и отбора гермоплазмы из местных и интродуцированных сортов.
- Увеличение устойчивости растений к биотическим, абиотическим стрессовым (засухе, высокой температуре, засолению, зиме, болезням и т.д.) факторам.
- Повышение урожайности и качества растений в условиях орошения и богарного земледелия, с применением современных технологий (интегрированное управление вредителями, минимальные и нулевые почвообрабатывающие технологии, эффективное использование водных ресурсов и т.д.).
- Производство биологически чистых, высококондиционных, оригинальных, суперэлитных и элитных семян.
- Усиление сотрудничества с консультативными центрами по внедрению новых сортов и технологий и определению приоритетов исследований.

С этой целью, ежегодно для исследований в институте на площади 65-70 га закладываются полевые опыты с более чем 20 тыс. образцами зерновых и зернобобовых культур. Из них 51,0% приходится на долю мягкой пшеницы, 35% - твердой пшеницы, 8,0% - ячменя, 2,0% - кукурузы и 4% - на продовольственные бобовые (нут, чечевица).

Созданные и районированные в республике до 1970 года сорта были экстенсивного типа и не обеспечивали получение высоких урожаев, в результате чего урожайность зерновых в республике не превышала 0,9-1,2 т/га. Поэтому весьма важно было создать новые высокоурожайные и качественные сорта, соответствующие местным экологическим условиям каждого региона. Для этого, в первую очередь, требовалось разработать глубоконаучные, теоретические и методические основы создания новых урожайных сортов зерновых культур интенсивного типа. После 70-х годов, под руководством и при непосредственном участии академика Д.А.Алиева, произошло коренное изменение в этой области. В первую очередь, была подготов-

лена всесторонняя, научнообоснованная комплексная селекционная программа, рассчитанная на длительный период.

Основная цель этой программы заключалась в разработке теоретических основ и экспериментальных методов создания более высокопродуктивных и качественных сортов зерновых культур интенсивного типа, комплексно-устойчивых к засухе, соли, высокой температуре, холоду, морозу, болезням и вредителям, а также полеганию, соответствующих разным агроэкологическим зонам Азербайджанской Республики и отвечающих требованиям сельскохозяйственного производства. К этой работе были привлечены специалисты, работающие в области физиологии растений, селекции, генетики, биохимии, технологии, фитопатологии и энтомологии.

Для этой цели, в первую очередь, был создан Генбанк пшеницы по морфофизиологическим и другим важным признакам - богатый генофонд растений, интродуцированных из международных центров *CIMMIT*, *ICARDA* и из институтов бывших постсоветских стран, занимающихся селекцией пшеницы. Этот генофонд используется для выявления наследуемости фотосинтетических признаков, изучения наследственности, донорных особенностей генотипов, для проведения целесообразной селекции на основе комплексных признаков. Одним словом, в результате фундаментальных и практических исследований, проведенных академиком Д.А.Алиевым в конце предыдущего века в направлении повышения урожайности низкорослых интенсивных сортов пшеницы, в Азербайджане возникла настоящая «Зеленая Революция», которая получила огромный резонанс в мире. Для выявления тайны фотосинтетической деятельности пшеницы и направления ее в желаемую сторону были проведены генетические и селекционные работы. И этим, развивая исследования в области биологии, в институте заложены основы для развития молекулярной биологии и биотехнологии.

В итоге проведенных в различных зонах республики глубоко научных комплексных работ успешно разрешились вопросы практической селекции, создано 118 различных сортов сельскохозяйственных культур, которые были представлены в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений (ГКИОСД) с целью районирования. 90% созданных и районированных сортов растений приходится на период после 70-х годов. Начиная с 1970 года, эти успехи были достигнуты благодаря подготовке и внедрению комплекса всесторонне обоснованных, с научной точки зрения, селекционных программ под руководством академика Джалала Алиева. Их них 63, в том числе 21 сорт мягкой пшеницы, 15 - твердой пшеницы, 9 - ячменя, 1 - ржи, 1 - овса, 1 - тритикале, 4 - кукурузы, 4 - нута, 2 - чечевицы, 1 - фасоли, 1 - арахиса и 4 сорта табака были районированы и включены в Государственный реестр селекционных достижений. После реформы в институте в качестве объектов исследования используются, в основном, 6 самых перспективных для республики видов растений (мягкая и твердая пшеница, ячмень, кукуруза, горох, чечевица).

Огромное внимание в институте уделяется также фундаментальным исследованиям. В результате изучения показателей и признаков фотосинтетической деятельности, морфофизиологических и агрономических особенностей, реальной и потенциальной возможности генотипов пшеницы, в совокупности с факторами окружающей среды, академиком Д.А.Алиевым были созданы тесты модели «Идеальной пшеницы». Созданные сорта отражали в себе комплекс признаков: скороспелость, устойчивость к болезням, засухе и другим стрессовым факторам, высококачественность. Они принадлежат к интенсивному типу, характеризуются низкорослостью и выравненностью на поле. В то же время, используя международные классификаторы, определены эффективные гены и доноры против основных болезней пшеницы. Внедрена генетическая паспортизация сортов пшеницы, привлеченных в селекцию, по основным морфологическим свойствам и по различным качественным и количественным признакам.

Сегодня более 70%-ным патентовладельцем от 59 сортов зерновых и зернобобовых культур (28 - мягкой, 9 - твердой пшеницы, 8 - ячменя, 7 - кукурузы, 5 - нута, 2 - чечевицы), входящих в мандат и Госреестр селекционных достижений, является АЗНИИ Земледелия.

Добились высоких результатов в создании сортов твердой пшеницы Гарагылчыг-2, Мирбашир-50, Вугар, Шираслан-23, Тергер, Баракетли-95, Аланджа-84 и других сортов интенсивного типа. Урожайность этих сортов составляет 7-9 т/га и они имеют большие посевные площади (80-85%) в республике. Эти сорта также показали высокие результаты в республиках Туркменистан и Узбекистан.

В результате переоценки в различных экологических регионах образцов пшеницы, выбранных в результате проведенных комплексных исследований, созданы многочисленные перспективные сорта. Определены принципы создания сортов в соответствии с регионами, созданы сорта, которые обеспечивают получение стабильного продукта в этих областях независимо от экологических условий окружающей среды. Созданные сорта пшеницы относятся к интенсивному типу, объединяя комплексные признаки, скороспелость, устойчивость к болезням, засухе и др. стрессовым условиям, характеризуются низким и равномерным распределением роста. С этой целью, учитывая биологические и генетические особенности исходных родительских форм, в результате долгосрочных теоретических и экспериментальных исследований, на основе тестов модели «Идеальная пшеница», разработанной в институте Д.А.Алиевым, выбраны гибридные поколения и, организуя полевые демонстративные посеы в фермерских хозяйствах регионов страны с резко отличающимися почвенно-климатическими условиями, считающимися перспективными формами, была разработана система комплексной оценки.

В результате проведенных исследований в направлении создания сортов пшеницы, устойчивых к абиотическим стрессовым факторам, образующимся вследствие глобального потепления, выведены сорта твердой пшеницы - Баракетли-95, мягкой пшеницы Гобустан, Рузи-84, Шеки-1, дающие в условиях засушливой богары урожай с гектара в пределах 4,5-5,0 тонны. За последние годы, в результате проведенных работ по селекции пшеницы в Азербайджане для условий орошения созданы сорта мягкой пшеницы Азаметли-95, Нурлу-99, Тале-38, Аран, Гырмызы гюль-1, твердой пшеницы Карабах, урожайность которых составляет с гектара более 8,0 тонн. Перспективные сорта мягкой пшеницы Гюнашли, Зирва-80, Егана, Кызыл бугда, Фатима, Лаягатли-80, Шафаг-2, Махмуд-80, Мархал, Парвин, Фарахим, ячменя Карабах-33, Гудратли-48, Даянатли, Садык находятся на тестировании в Государственной Комиссии по Испытанию и Охране Селекционных Достижений. Районированные сорта ячменя Карабах-7, Карабах-21, Джалилабад-19, Карабах-22, Бахарлы, кукурузы - Закатальская местная улучшенная, Закатала-514, Закатала-68, Закатала-420, нута - Наил, Нармин и чечевицы - Арзу возделываются на больших площадях, и семена этих сортов пользуются большим спросом среди фермеров. Площадь посева вышеперечисленных сортов, отличающихся устойчивостью к болезням, зиме, полеганию в республике составляет свыше 500 тыс.га.

Неслучайно, иностранные ученые, представляющие 41 страну на международной конференции, проходившей 24-30 июля 2011 года в Баку и посвященной «Фотосинтетическим исследованиям для процветания», высоко оценили созданные под руководством академика Д.А.Алиева новые сорта пшеницы, имеющие большие посевные площади.

Наряду с практической селекцией и теоретическими разработками, институт уделяет большое внимание организации производственного сортоиспытания в различных экологических зонах страны и ускоренному размножению семян районированных и перспективных сортов. В ЗОС-ах института производится выращивание суперэлитных и элитных семян с целью передачи в специализированные семеноводческие хозяйства для размножения их до элиты и первой репродукции.

Ежегодно в ЗОС-ах института на площади 600-700 га ведется семеноводческая деятельность 35 районированных зерновых и зернобобовых сортов (14 - мягкой пшеницы, 9 - твердой пшеницы, 6 - ячменя, 4 - кукурузы, 1 - нута и 1 - чечевицы) института. В этих хозяйствах производятся элитные, суперэлитные и оригинальные семена в пределах 1000-1200 тонн. Элитные семена, производимые в этих хозяйствах, согласно квоте, на основании распределения МСХ, раздаются более 120-ти государственным и частным семеноводческим хозяйствам.

Институт земледелия, начиная с 1996 года, сотрудничает с международными селекционными центрами *CIMMIT* и *ICARDA* в области интродукции и испытания образцов зерновых и зернобобовых культур, участвует в международных и региональных мероприятиях, проводит кадровую подготовку на курсах обучения. В результате совместного сотрудничества созданы и районированы 4 сорта мягкой пшеницы, 1 - ячменя, 1 - нута и 1 - чечевицы. Эти сорта возделываются на больших посевных площадях.

Многие научные разработки института проводились на уровне, соответствующем мировым достижениям, и за период деятельности 12 из них признаны изобретениями и получены авторские свидетельства Государственного Научно-Технического Комитета по изобретательству и открытиям, а по 9 получены удостоверения за рационализаторские предложения.

Из 118 созданных в институте сортов сельскохозяйственных культур, 63 по решению Государственной Комиссии по Испытанию и Охране Достижений районированы для различных зон республики, на них получены авторские свидетельства на правах изобретений. Твердые сорта пшеницы, созданные учеными института, по показателям качества, превышающим мировые стандарты, с 1981 по 1989 год 11 раз были представлены на Всесоюзных Выставках Достижений Народного Хозяйства в Москве, 19 раз на республиканских выставках, 9 раз на международных выставках, в том числе в 1982 году в Алжире, столице Анголы – Луанде, в 1983 году в столице Эфиопии – Аддис-Абебе, в 1984 году в столице Венгрии – Будапеште, в 1985 году в столице Индии – Дели, а также в других странах и неоднократно награждались призами и медалями.

За высокое качество научно-исследовательских работ и эффективное внедрение их в производство коллектив института неоднократно был признан победителем социалистических соревнований и в 1978, 1980, 1981, 1982, 1984, 1986, 1987 годах был награжден переходящим знаменем, почетными грамотами и дипломами.

За научные достижения и внедрение их в производство 10 ведущих ученых института награждены почетными званиями, орденами и медалями.

Для оказания научно-методической и практической помощи ведущие ученые Института более 7000 раз выезжали в хозяйства республики. За период своей деятельности институтом проведено до 500 конференций, сделано 2300 докладов и прочитано 800 лекций. С целью пропаганды последних достижений науки и передового опыта хозяйствам, фермерам и деловым людям подготовлено более 400 передач по республиканскому радио и телевидению, снято и показано 4 документальных фильма. Согласно Постановлению Кабинета Министров Азербайджанской Республики, 159 разработок института были приняты для внедрения в производство.

Ученые института, более 500 раз принимая участие на национальном, субрегиональном, региональном, всесоюзных и международных конференциях, симпозиумах, конгрессах и съездах, докладывали о результатах своих напряженных научных исследований.

Результаты исследований ученых за период деятельности института отражены более чем в 60 монографиях и книгах, 219 брошюрах, 3500 статьях, 38 плакатах, 50 буклетах, 5 каталогах сортов зерновых культур и 23 томах трудов института.

В достижении Институтом земледелия такого огромного успеха, в первую очередь, большая заслуга принадлежит выдающемуся ученому, доктору биологических наук, профессору, заслуженному деятелю науки, действительному члену Национальной Академии наук Азербайджана, иностранному члену Российской Академии Сельскохозяйственных наук, Академии Аграрных наук Украины и республики Беларусь, члену Международного общества по исследованию Фотосинтеза, Международного общества по Молекулярной биологии растений, Международного общества по клеточному Стрессу, Американского общества Биологов растений, Японского общества Физиологов растений, Председателю Азербайджанского Национального комитета по «Биоэтике, этике науки и технологии» при ЮНЕСКО, Президенту Фонда «Развития новых отраслей биологической науки», председателю Азербайджанского общества биохимиков и молекулярных биологов, Джалалу Алирза оглу Алиеву. Работая в институте с первых дней его основания, он внес неопределимый вклад в сельскохозяйственную биологию и разработку научно-теоретических основ селекции, создание новых высокоурожайных сортов интенсивного типа, создал новые формы сочетания фундаментальных исследований с прикладной наукой. Научная деятельность академика Д.А.Алиева была направлена на изучение сельскохозяйственных культур, повышение их урожайности для удовлетворения потребностей населения страны в продовольственных продуктах и устранения их дефицита.

Созданные самоотверженными учеными Института земледелия в течение этих лет бесчисленные сорта, знаменитая селекционная школа, богатый генофонд пшеницы, написанные ценные научные труды являются национальным богатством Азербайджана и останутся наследием для будущих поколений, и веками будут играть роль в обеспечении продовольственной безопасности страны.

Мягкая пшеница
***Triticum aestivum* L.**

ПЕРЗИВАН - 1

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: Н. Р. Эфендиев
А. Дж. Мусаев
Г. Я. Абдурагимов
Э. В. Агабабов

Сорт в 1990 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 5257).

Происхождение: Сорт получен в Закатальской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем индивидуального отбора из гибридов мягкой пшеницы, полученных от межвидового скрещивания (Местная Джар Бугда х Бол Бугда).

Общая характеристика: Сорт высокорослый (130-150 см), склонный к полеганию. Кустистость средняя. Устойчивый к осыпанию зерна. Vegetационный период – 224-226 дней, созревает на 2-3 дня раньше, чем стандартный сорт.

Разновидность эритроспермум. Колос средней крупности и плотности, цвет белый, остистый. Зерно крупное, характер бороздки средний, цвет красный, форма овальная. основание опушенное. Число зерен в колосе – 42-46 штук.

Урожайность: Сорт высокоурожайный. В Закатальской ЗОС в условиях обеспеченной богары средняя урожайность сорта составляла 4,12 т/га, что выше урожайности стандарта на 0,7 т/га. Потенциальная урожайность – 4,5-5,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен составляет 43-45 г. Содержание белка в зерне – 12,0-14,0%, клейковины – 25-28%. Хлебопекарное качество сорта удовлетворительное.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: В слабой степени поражается желтой и бурой ржавчиной и мучнистой росой. Перезимовка в Шеки-Закатальской зоне хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Сорт районирован для возделывания в регионах относительно обеспеченной богары. Предшественниками для сорта могут служить пропашные культуры и черный пар.

Сроки посева: Оптимальным сроком посева является промежуток между второй и третьей декадой октября

Нормы высева: Рекомендуется посев 4,5-5,0 млн всхожих семян на гектар. При поздних посевах норму можно увеличить на 10 %-ов.

Нормы удобрений: Целесообразно внесение 80-100 кг фосфорных, 50-60 кг калийных, 70-90 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

МИРБАШИР – 128

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. Дж. Мусаев
В. Ф. Ибадов
М. Г. Сеидов

Сорт в 1996 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00082).

Происхождение: Сорт получен в Азербайджанском НИИ земледелия путем межвидового скрещивания сортов Безостая-1 и «S-127» Пакистанского происхождения.

Общая характеристика: Сорт устойчив к полеганию, высота 95-100 см. Созревает одновременно с сортом Безостая-1. Устойчив к осыпанию. Всходы и растения темно-зеленые.

Разновидность эритроспермум. Колос средней длины и плотности. Колосковые чешуи полукруглые, ости короткие, слабо разбросанные и грубые.

Урожайность: В Тертерской ЗОС средний урожай при орошении составил 6,34 т/га, что на 0,69 тонн выше сорта Безостая-1. Высокоурожайный сорт. Потенциальная урожайность – 6,0-7,0 т/га.

Качество зерна: Зерно крупное, масса 1000 зерен – 37-47 г. Содержание белка в зерне – 14,7-15,3%, клейковины – 28-30%. Хлебопекарное качество хорошее.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Грибными болезнями поражается средне или слабо. Устойчивость к засухе средняя, перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: В основном предлагается выращивание в орошаемых регионах и на богаре республики. В орошаемых регионах лучшими предшественниками считаются многолетние травы и пропашные культуры, а для богары – черный и занятые пары.

Сроки посева: В условиях богары оптимальный срок посева – с 20 сентября по 10 октября, а при орошении – с 20 октября до 10-го ноября.

Нормы высева: В предгорных богарных условиях рекомендуется норма высева 4,0-4,5 млн, при орошении – 4,5-5,0 млн всхожих семян на один гектар.

Нормы удобрений: В зависимости от предшественников и от плодородия почвы необходимо вносить 80-100 кг фосфорных, 40-60 кг калийных и 80-100 кг азотных удобрения из расчета действующего вещества на гектар. Фосфорные и калийные удобрения вносят под основную вспашку, а азотные – ранней весной в виде подкормки, в период кущения и в начале фазы выхода в трубку.

ТАРАГГИ

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. М. Абдуллаев
П. П. Наскидашвили
В. Ф. Ибадов
Н. Г. Гафаров

Сорт в 1997 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00031).

Происхождение: Сорт выведен в Азербайджанском НИИ земледелия путем внутривидовой гибридизации сортообразца *K-290612РовКе.Рет.Ру.* мексиканского происхождения с Югославским сортом Панония-45319, с последующим повторным индивидуальным отбором.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (100-100 см), устойчив к полеганию. Продуктивная кустистость – 2,7-3,4. Энергия прорастания очень высокая, начальные фазы вегетации проходят очень быстро, что при умеренной зиме приводит к массовому трубкованию. Поэтому при поздних посевах, особенно после хлопчатника, где поля поздно освобождаются из-под этой культуры, даёт лучшие результаты. Вегетационный период по трехлетним данным составил в среднем 206 дней.

Разновидность лютеценс. Колос длинный (10,0-12,5 см), белого цвета, безостый, цилиндрической формы, рыхлый. Колосковая чешуя овальная, килевой зубец короткий, тупой, плечо килевого зубца узкое, приподнятое. Зерно средней крупности, красного цвета, овальной формы, характер бороздки неглубокий, основание опушенное.

Урожайность: Средняя урожайность по трехлетним данным в условиях орошения составила 6,65 т/га, превысив соответствующий стандарт в среднем на 0,86 т/га. Потенциальная урожайность – 6,5-7,0 тонн с гектара.

Качество зерна: Масса 1000 зерен составляет в среднем 45-49 г. Содержание белка в зерне составляет 14-15%, клейковины – 30-32%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: В годы испытания сорт показал высокую устойчивость к грибковым болезням, в последние годы был восприимчив к желтой ржавчине. Засухоустойчивый, перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендован для выращивания в орошаемых низменностях и на обеспеченной богаре предгорных регионов Азербайджана. Лучшими предшественниками считаются хлопчатник и другие пропашные культуры.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева в условиях орошения являются вторая и третья декады октября, на обеспеченной богаре предгорья – вторая и третья декады сентября.

Нормы высева: Рекомендуются норма высева для поливных зон – 4,5-5,0 млн, для богары – 4,0-4,5 млн всхожих зерен на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого и качественного урожая рекомендуется внести 80-100 кг фосфорных, 50-60 кг калийных и 90-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

САБА

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: **Д. А. Алиев**
А. М. Абдуллаев
А. Дж. Мусаев
Ф. Ш. Махмудов
В. Ф. Ибадов
М. Г. Сеидов

Сорт в 1997 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт выведен в Азербайджанском НИИ земледелия путем сложной внутривидовой гибридизации с участием Грузинского сорта Тетри-ипкли, Югославского сорта Панония 45319 и Безостой-1, с последующим повторным индивидуальным отбором.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (90-110 см), устойчив к полеганию. Вегетационный период составляет 190-210 дней, созревает одновременно со стандартом. Кустистость хорошая. Всходы и листья в период трубкования зелёные.

Разновидность *лютесценс*. Колос средней длины, белого цвета, безостый, цилиндрической формы, средней плотности. Колосковая чешуя яйцевидная, килевой зубец короткий, тупой, плечо килевого зубца широкое, прямое, нервация слабая. Зерно средней крупности, красного цвета, яйцевидной формы, характер бороздки средний, основание зерна опушенное. Число зерен в колосе – 42-48 штук.

Урожайность: В Тертерской Зональной Опытной Станции урожайность сорта на поливе превышала стандарт на 0,4 т/га. Потенциальная урожайность – 6,0-6,5 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен составляет 43,0-45,0 г. Стекловидность высокая (до 90 %), содержание белка в зерне составляет 12-14%, клейковины – 25,0-29,0 %. Обладает высокими технологическими и хлебопекарными качествами.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Среднеустойчив к ржавчинным болезням, устойчив к мучнистой росе и твердой головне. Перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендован для выращивания на орошаемых низменностях и обеспеченной богаре предгорных регионов Азербайджана. Лучшими предшественниками в орошаемых регионах считаются хлопчатник и другие пропашные культуры, на богаре – черный пар.

Сроки посева: Для поливных зон оптимальный срок посева – период между второй декадой октября и первой декадой ноября.

Нормы высева: Для орошаемых зон рекомендуется норма высева 4,5-5,0 млн, для богары – 4,0-4,5 млн всхожих зерен на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого урожая рекомендуется внести 100-150 кг фосфорных, 60 кг калийных и 100-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

МУРОВ

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. М. Абдуллаев

А. Дж. Мусаев

Ф. Ш. Махмудов

М. Г. Сеидов

Сорт в 1998 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт выведен в Азербайджанском НИИ земледелия путем внутривидовой гибридизации Американского сорта Weels и Спартанка (Россия), с последующим повторным индивидуальным отбором.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (90-100 см), устойчив к полеганию. Вегетационный период составляет 185-207 дней, созревает одновременно со стандартом. Кустистость хорошая. Всходы и листья в период трубкования темно-зеленые.

Разновидность лютесценс. Колос средней длины, белого цвета, безостый, цилиндрической формы, средней плотности. Колосковая чешуя яйцевидная, килевой зубец короткий, тупой, плечо килевого зубца узкое, приподнятое. Зерно крупное, красного цвета, яйцевидной формы, характер бороздки неглубокий, основание зерна опушенное. Число зерен в колосе – 38-42.

Урожайность: В Тертерской Зональной Опытной Станции урожайность сорта на поливе составила в среднем 6,6 т/га, что превысило стандарт на 0,9 т/га. Потенциальная урожайность – 6,5-7,5 т/га.

Качество зерно: Масса 1000 зерен составляет 45,0-48,0 г. Стекловидность средняя (45-50 %), содержание белка в зерне – 12,0-14,5%, клейковины – 25,0-29,0 %.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Среднеустойчив к ржавчинным болезням, мучнистой росе и твердой головне. Перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: В основном рекомендован для выращивания в орошаемых низменностях и частично на обеспеченной богаре регионов Азербайджана. Лучшими предшественниками в орошаемых регионах считаются хлопчатник и другие пропашные культуры, на богаре – черный и занятые пары.

Сроки посева: Для поливных зон оптимальные сроки посева – вторая и третья декады октября.

Нормы высева: Оптимальная норма высева на орошении – 4,5-5,0 млн, для богары – 4,0-4,5 млн всхожих зерен на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого урожая рекомендуется внести 100-150 кг фосфорных, 60 кг калийных и 100-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

АЗЕРИ

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. М. Абдуллаев
А. Дж. Мусаев
Ф. Ш. Махмудов
Г. В. Ахмедов
М. Г. Сеидов
И. Дж. Камбаров

Сорт в 1999 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00043).

Происхождение: Сорт Азери выведен в Азербайджанском НИИ земледелия внутривидовой гибридизацией Югославского сорта Панония-45319 и Безостая-1 с последующим повторным индивидуальным отбором.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (91-107 см), устойчив к полеганию. Вегетационный период составляет 220-224 дней, созревает одновременно с Безостой-1. Кустистость хорошая. Всходы и листья в период трубкования темно-зеленые.

Разновидность лютесценс. Колос длинный, цилиндрической формы. Колосковая чешуя овальная, килевый зубец короткий, неострый, плечо килевого зубца широкое, прямое.

Урожайность: В Тертерской Зональной Опытной Станции урожайность сорта на поливе составила в среднем 6,5 т/га, превысив стандарт Безостую 1 на 0,4 т/га. Потенциальная урожайность – 6,5-7,0 тонн с гектара.

Качество зерна: Зерно крупное, масса 1000 зерен составляет 46-49 г. Стекловидность – 80-90%, содержание белка в зерне – 13,1-15,5%, клейковины – 26-28%. Обладает высокими технологическими и хлебопекарными качествами.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Среднеустойчив к ржавчинным болезням и мучнистой росе, сравнительно чувствителен к твердой головне. Перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендован для выращивания в орошаемых низменных и предгорных регионах Азербайджана. Рекомендуются высевать после хлопчатника и других пропашных культур.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – со второй декады октября по первую декаду ноября.

Нормы высева: Рекомендуются высевать 4,5-5,0 млн всхожих зерен на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого урожая рекомендуется внести 100-150 кг фосфорных, 60 кг калийных и 100-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

БАЯЗ

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. М. Абдуллаев
А. Дж. Мусаев
Ф. Ш. Махмудов
В. Ф. Ибадов
М. Г. Сеидов

Сорт в 1999 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт выведен в Азербайджанском НИИ земледелия путем внутривидовой гибридизации Кыргызского Карлика с местным сортом Дюрдане, с последующим повторным индивидуальным отбором.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (100-112 см), устойчив к полеганию. Вегетационный период составляет 184-215 дней. Кустистость хорошая. Всходы и листья в период трубкования зеленые.

Разновидность эритролеукон. Колос длинный с красной окраской, остистый, цилиндрической формы, средней плотности. Колосковая чешуя овальная, со слабой нервацией, килевой зубец длинный, острый, плечо килевого зубца узкое, прямое, пухлое. Зерно средней крупности, белого цвета, полуокруглой формы, характер бороздки неглубокий, основание зерна опушенное. Число зерен в колосе – 50-54 штук.

Урожайность: В Тертерской Зональной Опытной Станции урожайность сорта на поливе составила в среднем 6,2 т/га, что превысило стандарт на 0,8 т/га. Потенциальная урожайность – 6,0-7,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен составляет 38-41 г. Стекловидность – 70-77%, содержание белка в зерне составляет 14,1-14,9%, клейковины – 28-33 %. Хлебопекарное качество удовлетворительное.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Среднеустойчив к ржавчинным болезням, мучнистой росе и твердой головне. Перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендован для выращивания в орошаемых низменностях и на обеспеченной богаре предгорных регионов Азербайджана. Лучшими предшественниками в орошаемых регионах считаются многолетние травы и пропашные культуры, на богаре – занятый и черный пары.

Сроки посева: Для орошаемых зон оптимальными сроками посева считаются вторая декада октября и первая декада ноября, в горных и предгорных зонах – с 20-го сентября до 10-20 октября.

Нормы высева: Оптимальная норма высева – 4,5-5,0 млн всхожих зерен на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого урожая рекомендуется внести 100-150 кг фосфорных, 60 кг калийных и 100-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

АКИНЧИ-84

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. Дж. Мусаев

Д. А. Алиев

В. Ф. Ибадов

М. Г. Сеидов

Сорт в 2000 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00050).

Происхождение: Сорт получен в Азербайджанском НИИ земледелия путем индивидуального отбора мягкой пшеницы Венгерского происхождения.

Общая характеристика: Сорт устойчив к полеганию, высота растений меняется в пределах 85-95 см. Всходы и колосья темно-зеленые. При орошении вегетационный период составляет 216-220 дней, созревает на 2-3 дня раньше, чем другие районированные сорта.

Разновидность эритроспермум. Колос цилиндрический, средней длины (10-12см). Колосковые чешуи овальные, зубец согнутый, плечи с выступом, ости среднелиннные, параллельные и грубые. Зерна сорта крупные, форма овальная, цвет красный, характер бороздки неглубокий, основание опушенное.

Урожайность: В Тертерской ЗОС средняя урожайность сорта за три года в условиях орошения составляла 6,45 т/га и превысила стандартный сорт Безостая-1 на 0,50 т/га. Потенциальная урожайность – 6,5-7,5% т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 47-53 г. Содержание белка в зерне – 13,8-14,3%, а клейковины – 24,0-28,0%. Хлебопекарное качество удовлетворительное.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Поражаемость грибковыми болезнями слабая. В условиях Азербайджана хорошо зимует.

Предшественники и зоны возделывания: В основном предлагается выращивание в орошаемой низменности и на частично обеспеченной влажностью богаре. В условиях орошения самыми хорошими предшественниками являются многолетние травы и пропашные культуры, на обеспеченной влажностью богаре – черный и занятые пары.

Сроки посева: При орошении оптимальный срок посева – со второй декады октября по первую декаду ноября, а для богары – с 20 сентября до 10-го октября.

Нормы высева: В условиях орошения рекомендуется норма высева 4,5-5,0 млн, в предгорных богарных зонах – 4,0-5,0 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Для сорта рекомендуется оптимальная норма удобрений, в зависимости от предшественников, 90-100 кг фосфорных, 50-60 кг калийных и 90-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ГИЙМАТЛИ - 2/17

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: **Д.А.Алиев**
Э.Г.Казибекова
Р.У.Махмудов
А.Дж.Мусаев
М.Г.Сеидов
М.Н.Махмудов

Сорт в 2001 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00059).

Происхождение: Сорт получен путем индивидуального отбора из приспособленного к местным условиям, собранного в Азербайджанском НИИ земледелия генофонда мягкой пшеницы, интродуцированной из Международных селекционных центров.

Общая характеристика: Сорт интенсивного типа, среднерослый (85-95 см), кустистость хорошая, стебель твердый, устойчив к полеганию. Vegetационный период – 215-220 дней, цвет растений беловато-зеленый.

Разновидность вельютинум. Колос длинный, призматический, безостый и опушенный. Колоски расположены плотно, устойчивы к осыпанию. Беловато-серый цвет колоса очень легко отличает его от других сортов. Зерно среднего размера, красное и яйцеобразное, основание опушенное характер бороздки средний.

Урожайность: Средняя урожайность сорта была не менее 6,0 т/га. Сорт является более продуктивным по сравнению с районированными сортами. Потенциальная урожайность сорта – 8,0-10,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 45-40 г. Содержание белка в зерне – 13,5-14,8%, клейковины – 25-28%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Среднечувствителен к ржавчинам, устойчивость к мучнистой росе и головне средняя. Перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Целесообразно выращивать сорта в орошаемых низменных, горных и предгорных зонах, обеспеченных влагой. Рекомендуется сеять после хлопчатника и других пропашных культур.

Сроки посева: Оптимальный срок посева – от второй декады октября до конца второй декады ноября.

Нормы высева: Оптимальная норма посева – 4,5-5,0 млн всхожих семян на гектар. При поздних посевах можно увеличить на 10%.

Нормы удобрений: Сорт требователен к высокому агрофону выращивания. До посева под основную вспашку необходимо вносить 80-120 кг фосфорных, 50-60 кг калийных, а также 80-150 кг азотных удобрений два раза в виде подкормки за период вегетации из расчета действующего вещества.

АЗАМЕТЛИ - 95

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: **Д. А. Алиев**
Р. У. Махмудов
Дж. М. Талаи
А. Дж. Мусаев
М. Г. Сеидов

Сорт в 2005 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00086).

Происхождение: Сорт получен путем индивидуального отбора от генотипов международного питомника элитного сортоиспытания мягкой пшеницы (16 ESWYT-12) интродуцированной из CIMMIT, адаптированной к местным условиям.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (94-96 см), соломина прочная, устойчив к полеганию, продуктивная кустистость – 2,3-2,5. Скороспелый, при орошении вегетационный период составляет 215-218 дней, созревает на 5-6 дней раньше, чем другие районированные сорта. Из-за скороспелости избегает весенне-летней засухи. Зимостойчивость средняя.

Разновидность грекум. Колос цилиндрический, средней плотности, белого цвета при полной спелости сгибается. Ости белые, относительно длинные и раскидистые, колоски в колосе расположены плотно, зерно средней крупности, характер бороздки неглубокий, белого цвета, полукруглое, основание опушенное. Количество зерна в колосе – 40-42 шт.

Урожайность: Средняя урожайность за три года составляет 7,65 т/га, что превышает на 2,0-3,0 т/га районированный сорт Мирбашир 128. В экологических испытаниях, проведенных в различных регионах, полученные урожаи были на 25-35% выше по сравнению с ранне районированными сортами. Потенциальная урожайность сорта – 8,0-9,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 42-47 г. Содержание белка в зерне – 14,2-15,0%, клейковины – 30-32%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Устойчивость к желтой и бурой ржавчинам, мучнистой росе и другим грибным заболеваниям средняя.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется выращивание, в основном, в орошаемых и богарных регионах страны. В орошаемых регионах лучшими предшественниками считаются хлопчатник и другие пропашные культуры, а в условиях богары – черный и занятые пары.

Сроки посева: Оптимальным сроком посева при орошении является период от второй декады октября до первой декады ноября, в условиях богары – от второй декады сентября до первой декады октября.

Норма высева: При орошении оптимальной нормой высева считается 4,0-4,5 млн, а для богары – 3,5-4,0 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Сорт требователен к интенсивному выращиванию. Для получения высококачественного урожая зерна целесообразно внесение 80-100 кг фосфорных, 50-60 кг калийных и 100-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

НУРЛУ- 99

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: Д. А. Алиев
А. Дж. Мусаев
В. Ф. Ибадов
М. Г. Сеидов
М. Г. Ахмедов
М. Н. Махмудов

Сорт в 2005 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00087).

Происхождение: Сорт получен в Азербайджанском НИИ земледелия путем индивидуального отбора из гибридов мягкой пшеницы, полученных по линии *CIMMIT/ICARDA*.

Общая характеристика: Сорт низкорослый (70-80 см), устойчив к полеганию. Вегетационный период – 188-192 дня, созревает на 8-10 дней раньше, чем стандартный сорт.

Разновидность грекум. Колос среднего размера и средней плотности, цвет белый, форма цилиндрическая. Колосковая чешуя овальная, ости средней длины, белого цвета. Зерно средней крупности, характер бороздки неглубокой, цвет белый, полуокруглый, основание опушенное. Число зерен в колосе – 43-47 штук.

Урожайность: Сорт высокоурожайный. В Тертерской ЗОС в условиях орошения средняя урожайность сорта составляла 7,74 т/га, что выше стандарта Мирбашир-128 на 1,54 т/га. Урожайность в фермерском хозяйстве составляла 7,5 т/га. Потенциальная урожайность – 8,0-9,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен составляет 37-40 г. Содержание белка в зерне – 13,8-14,5%, клейковины – 27-29%. Хлебопекарное качество сорта высокое.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт слабо поражается ржавчиной и другими грибковыми заболеваниями. Перезимовка во всех зерносеющих регионах республики хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Предлагается возделывание в условиях орошения, частично богары и в предгорных регионах республики. В условиях орошения предшественниками для сорта могут служить многолетние травы и пропашные культуры, на богаре - черный и занятый пар.

Сроки посева: В условиях богары и в предгорных регионах оптимальный срок посева – с 20-го сентября до 10-го октября, на орошении – с 20-го октября до 10-го ноября.

Норма высева: Рекомендуются посев на поливе 4,5-5,0 млн, в условиях богары – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Сорт очень требователен к удобрениям. Исходя из этого, учитывая предшественников и плодородие почвы, целесообразно внесение 80-100 кг фосфорных, 40-60 кг калийных, 100-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ПИРШАХИН – 1

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: Дж. М. Талаи
А. А. Заманов
А. Дж. Мусаев
С. А. Абдулбагиева
Г. М. Гасанова
М. Г. Сеидов

Сорт в 2006 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт получен индивидуальным отбором из генофонда, собранного в отделе Физиологии растений и биотехнологии Азербайджанского НИИ земледелия по архитектонике и физиологическим показателям.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (94-98 см), стебель твердый, устойчив к полеганию, продуктивная кустистость – 2,4-2,5. Vegetационный период в условиях орошения составляет 219-222 дня, созревает на 4-6 дней позже стандартного сорта Азаметли-95.

Разновидность грекум. Колос цилиндрический, ровный, средней длины, цвет белый, ости длинные. Зерно средней крупности, овальное, цвет белый. Основание опушенное, продолговатое. Колоски в колосе расположены неплотно. Число зерен в колосе – 46-50 штук.

Урожайность: На Апшеронской Экспериментальной базе Института в условиях орошения средняя урожайность была 7,35 т/га, что больше стандартного сорта Азаметли-95 на 0,35-1,1 т/га. В экологических испытаниях, проведенных в различных богарных зонах, по урожайности превышают стандартные сорта на 0,76 т/га. Потенциальная урожайность составляет 7,5-8,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен составляет 49-55 г. Содержание белка в зерне – 14,8-15,2%, клейковины – 29,8-31,2%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт средневосприимчив к желтой ржавчине, а к бурой ржавчине, головне и мучнистой росе среднеустойчив. Перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: В основном рекомендуется возделывание в условиях орошения и частично обеспеченных влагой предгорных и горных регионах республики. В условиях орошения предшественниками для сорта могут служить многолетние травы и пропашные культуры, а в условиях богары – черный и занятые пары.

Сроки посева: В условиях богары и в предгорных регионах оптимальный срок посева – с 20-го сентября по 10-е октября, в условиях орошения – период между второй и третьей декадами октября.

Нормы высева: В условиях орошения рекомендуется посев 4,5-5,0 млн, в предгорных условиях богары – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высоких урожаев необходимо внесение 100-120 кг фосфорных, 50-60 кг калийных, 100-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ГЮНАШЛИ

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: Дж. М. Талаи
С. И. Гусейнов
А. Дж. Мусаев
Дж. А. Байрамова
Ф. Ш. Махмудов
Э. Р. Ибрагимов

Сорт в 2006 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт получен путем индивидуального отбора из генотипов пшеницы, полученных из регионального питомника сортоиспытания мягкой пшеницы (*RBWYT-FA №21*), интродуцированный.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (81-92 см), стебель твердый, устойчив к полеганию, продуктивная кустистость – 3,0-4,0. Vegetационный период составляет 213-216 дней, на 2-3 дня созревает раньше сорта Азаметли-95.

Разновидность эритроспермум. Колос цилиндрический, длинный, прямой, белый. Зерно среднее, характер бороздки средний, цвет красный, основание опушенное, форма полуудлиненная, цвет красный. Число зерен в колосе – 46-53 штук.

Урожайность: Средняя урожайность в условиях необеспеченной богары Южной Мугани составляла 5,1 т/га, по сравнению со стандартом была выше на 0,5-1,0 т/га. В экологических и региональных испытаниях по урожайности превышает стандартные сорта на 0,6 т/га. Потенциальная урожайность на богаре составляет 5,0-6,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 45-50 г. Содержание белка в зерне – 14,8-15,6%, вес сырой клейковины – 28,0-29,8%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Слабо поражается желтой и бурой ржавчиной, головней, устойчив к мучнистой росе. Перезимовка хорошая. Сорт устойчив к засухе.

Предшественники и зоны возделывания: В основном рекомендуется возделывание в необеспеченных низменных и предгорных зонах республики. В условиях богары предшественниками для сорта являются черный и занятый пар.

Сроки посева: Оптимальный срок посева в предгорных регионах – с 20-го сентября по 10-е октября, в условиях низменной богары – с 20-го октября по 10 ноября.

Нормы высева: Оптимальная норма посева 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: В зависимости от предшественников целесообразно внесение 60-80 кг фосфорных, 50-60 кг калийных, 70-90 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ГОБУСТАН

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: Д. А. Алиев
Р. У. Махмудов
Дж. М. Талаи
А. Дж. Мусаев
М. Г. Сеидов

Сорт в 2007 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00096).

Происхождение: Сорт получен в Азербайджанском НИИ земледелия путем индивидуального отбора от генотипов, адаптированных к местным условиям из регионального питомника наблюдения за мягкими пшеницами для полузасушливых условий (*RBWON SAA-2*), интродуцированного из *ICARDA*.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (90-100 см), соломина прочная, устойчив к полеганию, продуктивная кустистость 2,3-2,4. Раннеспелый.

Разновидность грекум. Колос длинный, цилиндрической формы, при полной спелости относительно сгибается, средней плотности и белого цвета. Ости белые, грубые, зубчатые. Колоски в колосе расположены плотно, зерно средней крупности, характер бороздки неглубокий, цвет белый, полукруглый и основание опушенное. Число зерен в колосе составляет 40-45 штук.

Урожайность: При орошении средняя урожайность сорта составляла 7,35 т/га. В экологических испытаниях, проведенных в различных регионах, урожай был на 20-40% выше по сравнению с районированными сортами. Потенциальная урожайность – 8,0-9,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 40-44 г. Содержание белка в зерне – 14,2-16,0%, клейковины – 30,0-31,0%. Имеет высокие хлебопекарные качества.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: В годы исследования не наблюдалось поражение желтой ржавчиной и головней. Из-за ранней спелости в весенне-летний период не подвергался действию засухи.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется выращивать сорта, в основном, в условиях засушливой богары, предгорья и относительно орошаемых регионах. В регионах богары лучшим предшественником для сорта считается черный и занятые пары, для орошаемых регионов - многолетние травы и пропашные культуры.

Сроки посева: Для горных и предгорных регионов в условиях богары оптимальный срок посева – с 20 сентября до 10 октября, а при орошении – со второй декады октября по первую декаду ноября.

Нормы высева: Рекомендуется для условий орошения 4,0-4,5 млн, а в условиях богары – 3,5-4,0 млн всхожих семян на 1 га.

Нормы удобрений: Для получения высокого и качественного урожая зерна рекомендуется внесение 80-100 кг фосфорных, 50-60 кг калийных и 100-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ШЕКИ -1

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: **Г. Я. Абдурахманов**

А. Н. Мамедова

А. Дж. Мусаев

Ф. Ш. Махмудов

М. Ш. Шукюров

Г. М. Гасанова

Сорт в 2007 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00097).

Происхождение: Сорт выведен в Шекинском опорном пункте Азербайджанского НИИ земледелия путем многократного отбора из гибридизации сортов Безостая-1 /Азербайджан-1/ Безостая-1.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (105-110 см), устойчив к полеганию и осыпанию зерна. Vegetационный период – 230-240 дней, среднеспелый, легко обмолачивается, кустистость хорошая.

Разновидность лютесценс. Колос белый, средней крупности и плотности, безостый. Зерно средней крупности, характер бороздки неглубокий, цвет красный, основание опушенное.

Урожайность: Средний урожай сорта в условиях богары, менее обеспеченной влагой, составляет 4,51 т/га и превышает стандарт на 0,4 т/га. Потенциальная урожайность – 5,0-6,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 45-50 г, содержание белка в зерне – 12,0-14,0%, клейковины – 28-32%. Хлебопекарные качества удовлетворительные.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: К ржавчине и мучнистой росе поражаемость средняя. В условиях Шеки-Закаталы перезимовка хорошая, устойчив к засухе.

Предшественники и зоны возделывания: Предлагается выращивание сорта в зонах богары, менее обеспеченных влажностью. Предшественниками рекомендуются черный пар и пропашные культуры.

Сроки посева: Оптимальный срок посева – между первой и третьей декадами октября. При посеве до 10 ноября дает лучший урожай.

Нормы высева: Рекомендуется 3,5-4,0 млн всхожих семян на гектар.

Норма удобрения: Во время выращивания сорта предлагается внесение 80-100 кг фосфорных, 50-60 кг калийных и 70-90 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

РУЗИ- 84

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: Д. А. Алиев
Р. У. Махмудов
Дж. М. Талаи
А. Дж. Мусаев
А. А. Джахангиров
М. Г. Сеидов

Сорт в 2007 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00098).

Происхождение: Сорт получен путем индивидуального отбора из генофонда пшеницы, собранного в отделе физиологии растений и биотехнологии Азербайджанского НИИ земледелия.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (97-103 см), стебель твердый, устойчив к полеганию, продуктивная кустистость 2,3-2,5. Vegetационный период в условиях предгорной богары в среднем составляет 254 дня, созревает на 5-6 дней раньше районированного для региона сорта.

Разновидность грекум. Колос цилиндрический, ровный, средней длины, цвет белый. Зерно средней крупности, яйцевидное, цвет белый, основание опушенное. Расположение колосков в колосе средней плотности, число зерен в колосе – 33-35 штук.

Урожайность: Средняя урожайность сорта на богаре в Гобустанской ЗОС составляла 4,79 т/га, что выше урожайности районированного сорта Мирбашир 128 на 0,8-1,0 т/га. В экологических испытаниях, проведенных в других хозяйствах АЗНИИ Земледелия, выявилось, что урожайность сорта по сравнению с районированными сортами была выше на 15-35%. Потенциальная урожайность на засушливой богаре составляет 4,5-5,5 т/га, на орошении – 7,0-8,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен составляет 41-43 г. Содержание белка в зерне – 12,3-12,8%, клейковины – 26,0-27,2%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт среднеустойчив к желтой ржавчине, головне, мучнистой росе. Благодаря скороспелости не подвергается весенне-летней засухе. Перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется в основном возделывание в богарных, полузасушливых и в предгорных регионах республики. Возделывание в условиях орошения также эффективно. В орошаемых зонах предшественниками для сорта могут служить многолетние травы и пропашные культуры, а в условиях богары – черный и занятый пар.

Сроки посева: Оптимальным сроком посева сорта в условиях горных и предгорных регионов считается период с 20-го сентября по 10-е октября, в орошаемых зонах – со второй декады октября до первой декады ноября.

Нормы высева: В условиях орошения рекомендуется посев 4,5-5,0 млн, в предгорных условиях богары – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар.

Норма удобрений: Оптимальной нормой удобрений в зависимости от предшественников считается 60-80 кг фосфорных, 50-60 кг калийных, 70-90 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ЕГАНА

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. Дж. Мусаев
М. Г. Ахмедов
В. Ф. Ибадов
Г. М. Гасанова
М. Г. Сеидов
М. Н. Махмудов

Сорт в 2007 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт выведен в Азербайджанском НИИ земледелия из популяции, полученной от гибридизации сортов мягких пшениц Краснодарского 23 х (Мовчанка х Одесская полукарликовая), путем многократного индивидуального отбора.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (90-103 см), соломина крепкая, устойчив к полеганию, продуктивная кустистость – 4-5. При орошении вегетационный период в среднем за три года составил 204 дня, созревает на 3-4 дня раньше, чем другие районированные сорта.

Разновидность ферругинеум. Колос цилиндрический, при полном созревании сгибается, средней крупности и плотности, красного цвета. Ости красные, средней длины. Зерно сорта средней величины, красного цвета, основание опушенное, форма полуокруглая. Колоски в колосе расположены плотно. Количество зерен в колосе – 40-44 штуки.

Урожайность: В Тертерской ЗОС при орошении средняя урожайность сорта составляла 6,62 т/га, что превышает по урожаю районированный сорт Нурлу-99 на 0,42 т/га. Потенциальная урожайность – 8,0-9,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 39-43 г. Содержание белка в зерне – 14,2-14,8%, клейковины – 28-32%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт в годы исследования показывал устойчивую реакцию к ржавчинным болезням и головне. Из-за ранней спелости не подвергается весенне-летней засухе. Перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуются возделывание в низменных орошаемых зонах и в зонах предгорной богары. При орошении лучшими предшественниками являются хлопчатник и другие пропашные культуры, в предгорных зонах – черный и занятые пары.

Сроки посева: При орошении оптимальный срок посева – с 20-го октября до 10-го ноября, на предгорной богаре – с 30-го сентября до 10-го октября.

Нормы высева: В предгорных зонах норма посева – 4,0-4,5 млн, а на орошении – 4,5-5,0 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: В зависимости от предшественников и плодородия почвы, для получения высокого урожая предлагается внесение 80-100 кг фосфорных, 40-60 кг калийных и 80-100 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

АГАЛИ

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. Дж. Мусаев
А. Н. Мамедова
А. М. Абдуллаев
Г. М. Алиев
М. Ш. Шукюров
К. К. Асланова

Сорт в 2007 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт выведен в Азербайджанском НИИ земледелия путем внутривидовой гибридизации местного образца 01172 лютесценс с сортом Солва, с последующим повторным индивидуальным отбором.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (110-115см), устойчив к полеганию. Vegetационный период составляет 230-235 дней, созревает на 2-3 дня раньше, по сравнению с районированным сортом Шеки-1. Кустистость хорошая. Всходы и листья в период трубкования зеленые.

Разновидность лютесценс. Колос длинный, белого цвета, безостый, цилиндрической формы, средней плотности. Колосковая чешуя яйцевидная со слабой нервацией, килевой зубец короткий, тупой, плечо килевого зубца слабо приподнятое, выражен слабо. Зерно средней крупности, бледно-красного цвета, яйцевидной формы, характер бороздки средний, основание зерна опушенное. Количество зерен в колосе 45-55.

Урожайность: В Шекинском Опорном Пункте на менее обеспеченной богаре урожайность составила в среднем 5,07 т/га, что выше стандарта Шеки-1 на 1,2 т/га. Потенциальная урожайность – 6,0-7,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен составляет 45-53 г. Стекловидность высокая (82-100%), содержание белка в зерне - 5-16%, клейковины – 30-32%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт среднеустойчив к ржавчинным болезням и мучнистой росе, устойчив к головне. Засухоустойчивость средняя, перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендован в основном для выращивания на менее обеспеченной богаре, частично в предгорных, а также орошаемых регионах Азербайджана. Лучшими предшественниками для орошаемых регионов считаются многолетние травы и пропашные культуры, на богаре – черный и занятые пары.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – вторая и третья декады октября.

Нормы высева: Оптимальная норма высева – 4,5-5,0 млн всхожих зерен на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого урожая рекомендуется внести 80-100-кг фосфорных, 40-60 кг калийных и 100-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ЗИРВА - 85

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. Дж. Мусаев
М. Г. Ахмедов
В. Ф. Ибадов
М. Г. Сеидов
М. Н. Махмудов

Сорт в 2008 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт получен из популяции гибридов мягких пшениц путем индивидуального отбора в Азербайджанском НИИ земледелия.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (90-100 см), соломина крепкая, устойчив к полеганию, продуктивная кустистость – 3,4-3,8. При орошении вегетационный период 197-204 дня, на 3-5 дней созревает позже по сравнению с районированным сортом Нурлу-99.

Разновидность эритроспермум. Колос цилиндрический, при полном созревании сгибается, средней длины, белого цвета. Ости белые, средней длины и слабые. Зерно сорта среднего размера, красного цвета, основание опушенное, форма полуокруглая, колоски в колосе расположены со средней плотностью, количество зерен в колосе - 39-41 штука.

Урожайность: В Тертерской ЗОС при орошении средняя урожайность сорта составляла 7,12 т/га, что превышает по урожаю районированный сорт Нурлу-99 на 0,30-0,80 т/га. Потенциальная урожайность – 8,0-9,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 39-43 г. Содержание белка в зерне – 14,2-14,8%, клейковины – 28,0-32,0%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Показывает устойчивую реакцию к грибным болезням. Из-за ранней спелости не подвергается весенне-летней засухе.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуются выращивание в орошаемых низменных регионах и в зонах предгорной богары. При орошении лучшими предшественниками являются хлопчатник и другие пропашные культуры, в предгорных зонах – черный и занятые пары.

Сроки посева: При орошении оптимальный срок посева – с 20-го октября до 10-го ноября, а на предгорной богаре – с 30-го сентября до 10-го октября.

Нормы посева: Оптимальная норма посева в предгорных зонах – 4,0-4,5 млн, а на орошении – 4,5-5,0 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: В зависимости от предшественников и плодородия почвы, предлагается для получения высокого урожая внесение 80-100 кг фосфорных, 40-60 кг калийных и 80-100 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

УГУР

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: **З. А. Мамедов**
А. Дж. Мусаев
Р. У. Махмудов
М. Г. Сеидов

Сорт в 2008 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00103).

Происхождение: Сорт выведен в Азербайджанском НИИ земледелия путем межвидовой сложной ступенчатой гибридизации (комбинация - Озимая пшеница x Tritikale) F₁ Безостая 1/2² x Cinnamon 1/2¹ x Безостая 1) с последующим повторным индивидуальным отбором.

Общая характеристика: Сорт считается экологически пластичным, по образу жизни озимый, среднерослый (100-110 см), устойчив к полеганию. Vegetационный период составляет в среднем 193-201 день. Кустистость хорошая. Всходы и листья в период трубкования зеленые, неопушенные, покрыты слабым восковым налетом.

Разновидность лютесценс. Колос средней длины (8-10 см), белого цвета, безостый, цилиндрической формы, средней плотности. Колосковая чешуя овальная, со слабой нервацией, киль среднеразвитый, килевой зубец короткий, тупой. Зерно крупное, красного цвета, яйцевидной формы, характер бороздки средний, основание зерна опушенное. Число зерен в колосе – 48-55 штук.

Урожайность: Средняя урожайность сорта составляет 6,37 т/га, что выше на 0,68 т/га соответствующего стандарта. Потенциальная урожайность – 6,0-7,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен составляет 42-46 г. Содержание белка в зерне – 13,0-13,4%, клейковины – 28-35%. Хлебопекарное качество хорошее.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт на естественном и искусственном фонах устойчив к мучнистой росе и пыльной головне. На искусственном фоне слабо поражается твердой головней и ржавчинами. Засухоустойчивость средняя, перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендован для выращивания в орошаемых низменностях и на обеспеченной богаре предгорных регионов Азербайджана. Предлагается высевать после черных и занятых паров и пропашных культур.

Сроки посева: Оптимальный срок посева для поливных зон – со второй декады октября по первую декаду ноября.

Нормы высева: Рекомендуется норма высева 4,5-5,0 млн всхожих зерен на гектар

Нормы удобрений: Для получения высокого урожая рекомендуется внести 100-120 кг фосфорных, 50-60 кг калийных и 90-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

АРАН

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: Д. А. Алиев
А. Дж. Мусаев
В. Ф. Ибадов
М. Г. Ахмедов
М. Г. Сеидов
М. Н. Махмудов

Сорт в 2009 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00117).

Происхождение: Сорт выведен Азербайджанским НИИ земледелия методом индивидуального отбора гибридной популяции мягкой пшеницы.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (96,0-102 см), устойчив к полеганию. Средне-незрелый. Вегетационный период – 208-221 дня, созревает на 3-5 дней позже сорта Мирбашир-128, кустистость хорошая и прилегающая. Цвет всходов и растения зеленый.

Разновидность лютеценс. Колос цилиндрической формы, средней длины и плотности. Колосковая чешуя овальная, килевой зубчик короткий, слегка согнутый, плечо прямое. Зерна средней крупности, красные, основание опушенное, характер бороздки средний, форма овальная.

Урожайность: В Тертерской ЗОС в условиях орошения в течение трех лет средняя урожайность сорта составила 7,06 т/га, что на 1,31 т/га выше сорта Мирбашир-128. Потенциальная урожайность – 7,0-8,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 43-48 г. Зерно стекловидное (63-82%), содержание белка в зерне – 13,6-14,7%, а клейковины – 28-32%. Хлебопекарные качества высокие.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Среднеустойчив к грибным болезням и засухе. Зимостойкость хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется выращивание в орошаемых регионах Азербайджана и в зонах обеспеченных влажностью. Лучшими предшественниками являются хлопчатник и другие пропашные культуры.

Сроки посева: Оптимальным сроком посева считается промежуток второй и третьей декадой октября.

Нормы высева: В орошаемых условиях рекомендуется норма высева 4,5-5,0 млн, а для богары – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар.

Норма удобрений: Для получения высокого и качественного урожая целесообразно вносить 100-120 кг фосфорных, 60 кг калийных и 100 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ТАЛЕ -38

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: **Д. А. Алиев**
Дж. М. Талаи
А. Дж. Мусаев
М. Г. Сеидов
Г. М. Гасанова

Сорт в 2009 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00131).

Происхождение: Сорт получен в Азербайджанском НИИ земледелия путем индивидуального отбора от генотипов, адаптированных к местным условиям из питомника наблюдения озимой пшеницы для орошаемых условий (2nd WWONIR-227), интродуцированной из Международного селекционного центра.

Общая характеристика: Сорт озимый среднерослый (92-97 см), устойчив к полеганию, продуктивная кустистость – 2,4-2,5. В орошаемых условиях вегетационный период составляет 223-225 дней, созревает на 5-7 дней позже, чем районированные сорта. Сорт имеет высокую архитектуру.

Разновидность грекум. Колос ровный, средней длины и белого цвета. Ости средней длины и разбросанные. Зерно сорта крупное, белое, основание опушенное, средней длины. Колос плотный, число зерен в колосе – 47-49 штук.

Урожайность: Средний урожай сорта при орошении составляет 7,08 т/га, что превышает урожайность районированного сорта Гийматли-2/17 на 2,3-2,5 т/га. В экологических испытаниях, проведенных в различных регионах, по урожайности превышают ранее районированные сорта на 1,0-1,5 т/га. Потенциальная урожайность – 8,0-9,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 44-49 г. Содержание белка в зерне – 13,8-14,5%, клейковины – 26,0-28,0%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Среднеустойчив к желтой, бурой ржавчинам, мучнистой росе, головне. Морозостойкость высокая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется выращивание в орошаемых и обеспеченных влажностью горных и предгорных зонах республики. В орошаемых зонах лучшими предшественниками считаются многолетние травы и пропашные культуры, а в условиях горных и предгорных зон – черный и занятые пары.

Сроки посева: При орошении оптимальный срок посева – период между второй и третьей декадами октября, на предгорных богарах – период между второй и третьей декадами сентября.

Нормы высева: При орошении оптимальная норма посева – 4,5-5,0 млн, а в условиях предгорной богары – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого урожая целесообразно вносить 80-100 кг фосфорных, 40-60 кг калийных и 100-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ГЫЗЫЛ БУГДА

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: Д. А. Алиев
Дж. М. Талаи
А. Дж. Мусаев
А. А. Джахангиров
М. Г. Сеидов
Г. М. Гасанова
Г. Н. Гамидов

Сорт в 2009 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт получен в Азербайджанском НИИ земледелия путем индивидуального отбора из генотипов, относящихся к питомнику наблюдения за озимыми мягкими пшеницами для полузасушливых условий (7th WON-SA №473), интродуцированных из Международных Селекционных Центров.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (99-110 см), устойчив к полеганию, продуктивная кустистость – 3,0-3,2. Вегетационный период в условиях горных и предгорных регионов богары составляет 243-245 дней, созревает на 5-7 дней раньше сорта Безостая-1.

Разновидность лютеценс. Колос веретеновидный, средний, цвет белый и безостый. Зерно среднее, характер бороздки неглубокий, яйцеобразное, цвет красный. Основание опушенное, колоски расположены плотно. Число зерен в колосе – 45-48 штук.

Урожайность: Средняя урожайность в Гобустанской ЗОС на богаре составляла 4,83 т/га, по сравнению с районированным сортом Безостая-1 была выше на 0,6-0,9 т/га. Потенциальная урожайность составляет 5,0-6,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен составляет 44,0-48,4 г. Содержание белка в зерне – 14,1-15,0%, клейковины – 28,0-36,2%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт устойчив к желтой и бурой ржавчине, головне, зиме и засухе.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется в основном возделывание в условиях предгорных и горных регионов богары республики. В условиях богары предшественниками для сорта могут служить черный и занятые пары.

Сроки посева: В условиях предгорных и горных регионов богары оптимальный срок посева – с 20-го сентября по 10-е октября.

Нормы высева: Оптимальная норма посева в горных и предгорных условиях богары – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: В зависимости от предшественников и плодородия почвы, целесообразно внесение 60-80 кг фосфорных, 50-60 кг калийных, 70-90 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ШАФАГ - 2

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. М. Абдуллаев
А. Дж. Мусаев
М. Г. Сеидов
С. К. Гаджиева
Г. Г. Поладова
Н. А. Гейдарова

Сорт в 2009 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт выведен в Азербайджанском НИИ земледелия путем внутривидовой сложной ступенчатой гибридизации с участием образца К- 58369 из Всесоюзного института растениеводства (ВИР) и сортов местной селекции Шафак и Саба, с последующим повторным индивидуальным отбором.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (99-116 см), устойчив к полеганию. Вегетационный период составляет 178-190 дней, созревает одновременно со стандартом. Кустиность хорошая. Всходы и листья в период трубкования зеленые, восковой налет отсутствует.

Разновидность *лютесценс*. Колос длинный (11-13 см), веретеновидной формы, белого цвета, средней плотности. Колосковая чешуя овальная, нервация слабая, килевой зубец колосковой чешуи короткий и тупой, плечо зубца узкое, приподнятое, киль сильно выражен. Зерно средней крупности, характер бороздки средний, цвет светло-красный, яйцевидной формы, основание опушенное. Количество зерен в колосе – 42-46 штук.

Урожайность: В Тертерской Зональной Опытной Станции урожайность сорта на поливе составила в среднем 6,6 т/га, превысив стандарт Аран на 0,7 т/га. Потенциальная урожайность – 7,5-8,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен составляет 46-49 г. Стекловидность – 56-80%, содержание белка в зерне – 14,0-14,9%, клейковины – 33-38%. Обладает высокими технологическими и хлебопекарными качествами.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Устойчив к желтой ржавчине и головне, среднечувствителен к бурой ржавчине.

Предшественники и зоны возделывания: В основном рекомендован для выращивания в орошаемых низменностях и частично на обеспеченной богаре предгорных регионов Азербайджана. Приемлемо высевать после хлопчатника и других пропашных культур.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – вторая и третья декады октября.

Нормы высева: Рекомендуются высевать 4,5-5,0 млн всхожих зерен на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого урожая рекомендуется внести 100-150 кг фосфора, 60 кг калия и 100-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ФАТИМА

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. Дж. Мусаев
М. Г. Ахмедов
В. Ф. Ибадов
А. И. Моргунов
М. Г. Сеидов
М. Н. Махмудов

Сорт в 2009 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт получен путем многократного индивидуального отбора из гибридной комбинации (Н80/5/KVZ/3/BB/ СНА/TOR73/4/TEMU47-77, E2E1) Аргентинского происхождения.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (92-97 см), устойчив к полеганию, продуктивная кустистость – 4,5-5,0. Vegetационный период в условиях орошения в среднем за 3 года составил 204 дня, на 5-7 дней созревает раньше стандартного сорта.

Разновидность эритроспермум. Колос цилиндрический, при полном созревании слегка изгибается, средней величины и плотности, цвет белый. Ости белые, средней длины и слабые. Зерно среднее, характер бороздки неглубокий, основание среднеопушенное, удлиненной формы, цвет красный. Число зерен в колосе – 41-45 штук.

Урожайность: Средняя урожайность за 3 года в условиях полива составляла 7,01 т/га и была выше на 0,49 т/га по сравнению с районированным сортом Нурлу-99. Потенциальная урожайность составляет 8,0-9,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен в среднем составляет 38-41 г. Содержание белка в зерне – 13,7-14,5 %, сырой клейковины – 28,0-30,0%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: В годы исследований сорт проявил устойчивую реакцию к желтой и бурой ржавчине и головне. Сорт, благодаря скороспелости, не подвергается весенне-летней засухе. Перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется возделывание в орошаемых низменных и предгорных богарных условиях республики. В условиях богары предшественниками для сорта являются черный и занятый пар, а в условиях орошения благоприятными считаются многолетние травы и пропашные культуры.

Сроки посева: В условиях орошения оптимальный срок посева – период с 20-го октября до 10-го ноября, в условиях предгорной богары – с 30-го сентября по 10-е октября.

Нормы посева: В предгорных условиях богары оптимальная норма посева – 4,0-4,5 млн, на орошении – 4,5-5,0 млн всхожих семян на гектар.

Норма удобрений: В зависимости от предшественников и плодородия почвы, целесообразно внесение 80-100 кг фосфорных, 40-60 кг калийных, 90-100 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ГЫРМЫЗЫ ГЮЛЬ-1

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: **Д. А. Алиев**
Э. Г. Казибекова
Дж. М. Талаи
Г. М. Гасанова
А. А. Заманов

Сорт в 2011 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00136).

Происхождение: Сорт получен Азербайджанским НИИ земледелия путем индивидуального отбора из образцов мирового генофонда, отличившихся по архитектонике, выравненности в посеве, низкорослости и адаптирующихся к местным условиям.

Общая характеристика: Сорт низкорослый (78-84 см), стебель твердый, устойчив к полеганию, продуктивная кустистость – 2,4-2,5. Vegetационный период в условиях орошения составляет 225 дней, созревает на 4-6 дней позже, чем другие районированные сорта. Сорт имеет отличную архитектонику.

Разновидность эритроспермум. Колос ровный, короткий, цвет красный. Ости короткие, раскидистые, опущенные. Зерно мелкое, полуяйцеобразное, характер бороздки неглубокий, цвет красный. Основание опущенное. Колоски в колосе расположены в средней плотности. Число зерен в колосе – 38-46 штук.

Урожайность: Средняя урожайность сорта в условиях орошения была 6,76 т/га. Это выше урожайности районированного сорта Гийметли-2/17 на 2,2-2,7 т/га. В экологических испытаниях, проведенных в Тертерской и Гобустанской ЗОС, по урожайности превышает районированные сорта на 1,02 т/га. Потенциальная урожайность составляет 7,0-8,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен составляет 40-46 г. Содержание белка в зерне – 14,2-14,8%, клейковины – 26,8-28,2%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: За годы исследований не наблюдалось поражения желтой ржавчиной и головней, в некоторые годы слабо поражался бурой ржавчиной. Сорт морозоустойчивый.

Предшественники и зоны возделывания: В основном предлагается возделывание в условиях орошения, частично обеспеченной богары горных и предгорных регионов республики. В условиях орошения предшественниками для сорта могут быть многолетние травы и пропашные культуры, на богаре – черный и занятые пары.

Сроки посева: Оптимальный срок посева сорта в условиях орошения - период между второй и третьей декадами октября, а в условиях предгорной богары – период между второй и третьей декадой сентября.

Норма высева: На орошении рекомендуется посев 4,5-5,0 млн, в предгорных богарных условиях – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Целесообразно внесение, в зависимости от предшественников и плодородия почвы, 80-100 кг фосфорных, 40-60 кг калийных, 100-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ЛЕЯГАТЛИ – 80

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: Д. А. Алиев
Дж. М. Талаи
А. Дж. Мусаев
А. А. Джахангиров
Н. Г. Азизова
Г. М. Гасанова
Г. Н. Гамидов

Сорт в 2011 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт получен путем индивидуального отбора из генотипов, относящихся к питомнику наблюдения за озимыми мягкими пшеницами для полу-засушливых условий (*7th WON-SA №473*), интродуцированных из международных селекционных центров.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (98-108 см), устойчив к полеганию, продуктивная кустистость – 3,2-3,6. Вегетационный период в условиях богары предгорных и горных регионов составляет 242-246 дней, созревает на 6-8 дней раньше сорта Безостая-1.

Разновидность эритроспермум. Колос веретеновидный, средней величины, цвет белый, ости слабые и разветвленные. Зерно среднее, характер бороздки неглубокий, основание опушенное, яйцевидной формы, цвет красный. Число зерен в колосе – 52-54 штуки.

Урожайность: Средняя урожайность в Гобустанской ЗОС в условиях богары составляла 5,42 т/га и была выше на 1,0-1,5 т/га по сравнению с районированным сортом Безостая-1. Потенциальная урожайность в предгорных и горных регионах богары составляет 5,5-6,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 39-41 г. Содержание белка в зерне – 14,6-15,1%, сырой клейковины – 30,6-34,4%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт устойчив к желтой и бурой ржавчине, головне, мучнистой росе, зиме и засухе.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется возделывание в горных и предгорных богарных условиях республики. В условиях богары предшественниками для сорта являются черный и занятый пар.

Сроки посева: Оптимальный срок посева в условиях орошения – период между второй и третьей декадой октября, в предгорных регионах богары – с 20-го сентября по 10-е октября.

Норма высева: Оптимальная норма посева в горных и предгорных условиях богары – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: В зависимости от предшественников целесообразно внесение 60-80 кг фосфорных, 50-60 кг калийных, 70-90 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ФАРАХИМ

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: Ф. Ш. Махмудов
А. Дж. Мусаев
А. М. Абдуллаев
Т. Т. Исмаилов
С. К. Гаджиева
Г. М. Гасанова
Э. Р. Ибрагимов

Сорт в 2011 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт выведен в Азербайджанском НИИ земледелия путем внутривидовой сложной ступенчатой гибридизации местного образца k-46324; D66 Грузинского образца гибридного происхождения (Индийская х Доли 35-4) и Иранского местного образца 351826 (Аз.каталог К-02052), с последующим повторным индивидуальным отбором.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (93-103 см), устойчив к полеганию. Vegetационный период составляет в среднем 189 дней, созревает на 3-4 дня раньше, чем Азаматли-99. Кустистость хорошая. Всходы и листья в период трубкования зеленые.

Разновидность лютеценс. Колос средней длины (9-10 см), белого цвета, безостый, веретеновидной формы, средней плотности. Колосковая чешуя овальная, со слабой нервацией, киль среднеразвитый, килевой зубец короткий, тупой. Зерно средней крупности, слабо-красного цвета, яйцевидной формы, характер бороздки неглубокий, основание зерна опушенное. Число зерен в колосе – 48-51 штука.

Урожайность: В Джалилабадской Зональной Опытной Станции урожайность сорта на засушливой богаре составила 3,14-3,31 т/га. Потенциальная урожайность – 4,0-5,0 т/га.

Качество зерно: Масса 1000 зерен составляет 41-44 г. Содержание белка в зерне составляет 13,4-14,0%, клейковины – 28,4-32,8 %.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт среднеустойчив к желтой ржавчине, не наблюдается поражаемость бурой ржавчиной и головней. Засухоустойчивый, перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендован для выращивания, в основном, на необеспеченной засушливой богаре, а также на орошаемых низменностях. Предлагается высевать на богаре после черного пара и зернобобовых (нут, чечевица), на поливе после многолетних трав и пропашных культур.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева для засушливой богары и для поливных зон – вторая декада октября и первая декада ноября.

Нормы высева: Оптимальная норма высева – 4,5-5,0 млн всхожих зерен на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого урожая рекомендуется внести 90-100 кг фосфорных, 40-60 кг калийных и 90-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

МУРОВ – 2

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. М. Абдуллаев

А. Дж. Мусаев

Ф. Ш. Махмудов

В. Ф. Ибадов

М. Г. Сеидов

Сорт в 2011 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00137).

Происхождение: Сорт выведен в Азербайджанском НИИ земледелия путем внутривидовой гибридизации Американского сорта Weels и Спартанка (Россия), с последующим повторным индивидуальным отбором.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (90-105 см), устойчив к полеганию. Вегетационный период составляет в среднем 202 дня, созревает на 3-4 дня раньше, по сравнению с другими районированными сортами. Кустистость хорошая. Всходы и листья в период трубкования темно-зеленые.

Разновидность лютеценс. Колос белого цвета, безостый, веретеновидной формы, средней плотности. Колосковая чешуя овальная, килевой зубец короткий, неострый, плечо килевого зубца узкое, прямое. Зерно крупное, красного цвета, яйцевидной формы, характер бороздки неглубокий, основание зерна опушенное.

Урожайность: В Тертерской Зональной Опытной Станции урожайность сорта на поливе составила в среднем 5,95 т/га, что превысило стандарт на 0,4-0,7 т/га. Потенциальная урожайность – 6,5-7,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен составляет 45,2-53,4 г. Стекловидность высокая (82-100%), содержание белка в зерне составляет 15,3-16,7%, клейковины – 30-32%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Среднеустойчив к ржавчинным болезням и мучнистой росе. На инфекционном фоне слабо поражается твердой головней. Перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендован для выращивания в орошаемых низменностях и на обеспеченной богаре предгорных регионов Азербайджана. Лучшими предшественниками в орошаемых регионах считаются многолетние травы и пропашные культуры, на богаре – черный и занятые пары.

Сроки посева: Для поливных зон оптимальные сроки посева – со второй декады октября по первую декаду ноября, для богары – со второй декады сентября по первую декаду ноября.

Нормы высева: Рекомендуются норма высева для поливных зон 4,5-5,0 млн, для богары – 4,0-4,5 млн всхожих зерен на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого урожая рекомендуется внести 100-150 кг фосфорных, 60 кг калийных и 100-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ПАРВИН

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. М. Абдуллаев
А. Дж. Мусаев
Дж. М. Талаи
С. К. Гаджиева
Ф. Ш. Махмудов
Е. Р. Ибрагимов
С. М. Мамедова
Б. Б. Назаров
Г. Г. Поладова

Сорт в 2012 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт выведен в Азербайджанском НИИ земледелия путем внутривидовой гибридизации с бек-кроссированием образца К-58369 с местным сортом Азери, с последующим повторным индивидуальным отбором.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (106-111 см), устойчив к полеганию. Vegetационный период составляет 199-212 дней. Кустистость хорошая. Всходы и листья в период трубкования темно-зеленые.

Разновидность лютесценс. Колос средней длины (8-11 см), белого цвета, безостый, веретеновидной формы, средней плотности. Колосковая чешуя овальная, со слабой нервацией, киль среднеразвитый, килевой зубец короткий тупой, плечо килевого зубца широкое, прямое. Зерно слабо-красного цвета, яйцевидной формы, характер бороздки неглубокий, основание зерна опушенное. Число зерен в колосе – 43-47 штук.

Урожайность: В Тертерской Зональной Опытной Станции урожайность сорта на поливе составила в среднем 6,7 т/га, что превысило стандарт на 0,7 т/га. Потенциальная урожайность – 7,5-8,0 тонн с гектара.

Качество зерна: Масса 1000 зерен составляет 37-46 г. Стекловидность высокая (70-90 %), содержание белка в зерне составляет 14,5-15,5%, клейковины – 30-35%. Обладает высокими технологическими и хлебопекарными качествами.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт среднечувствителен к бурой ржавчине, устойчив к желтой ржавчине и мучнистой росе. Перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендован для выращивания на орошаемых низменностях и на обеспеченной богаре предгорных регионов Азербайджана. Предлагается высевать в условиях орошения после хлопчатника и других пропашных культур.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева для поливных зон - со второй декады октября по первую декаду ноября, для предгорных богарных условий – с 20-го сентября до 10-го октября.

Нормы высева: Оптимальная норма высева для полива – 4,5-5,0 млн, для богары – 4,0-4,5 млн всхожих зерен на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого урожая рекомендуется внести 100-120 кг фосфорных, 60 кг калийных и 100-120 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

МАХМУД – 80

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. Дж. Мусаев
М. Г. Ахмедов
В. Ф. Ибадов
М. Н. Махмудов

Сорт в 2012 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт получен в Тертерской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем многократного индивидуального отбора из гибридной комбинации мягкой пшеницы, полученной из международного центра ICARDA (5th CWA-RTN-166), предназначенной для возделывания в регионе Центральной и Западной Азии (AGRI/NaCH//KAUZ).

Общая характеристика: Сорт среднерослый (100-110 см), среднеспелый, устойчив к полеганию. Vegetационный период в условиях орошения в среднем составляет 204-218 дней, созревает на 2-4 дня раньше стандартного сорта Аран. Форма куста полулежачая, кустистость высокая.

Разновидность эритроспермум. Колос цилиндрический, разной величины и плотности, цвет белый, колосковая чешуя овальной формы, зубцы колосковой чешуи короткие, слегка изгибающиеся, градация слабая, килевой зубец слабый, форма плеча ровная. Колоски в колосе расположены плотно, число зерен в колосе 41-45 штук. Зерно среднее, бороздка неглубокая, основание среднеопушенное, круглой формы, цвет красный.

Урожайность: Средняя урожайность за 3 года в Тертерской ЗОС составляла 4,20 т/га и была выше на 0,70 т/га по сравнению с районированным сортом Аран. Сорт высокоурожайный, потенциальная урожайность составляет 8,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен составляет 32-38 г. Содержание белка в зерне – 14,1-14,5 %, сырой клейковины – 29-32%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт устойчив к желтой и бурой ржавчине. Устойчив к засухе, хорошо переносит зиму.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуются возделывание в условиях орошения и в предгорных обеспеченных богарных зонах. В условиях богары предшественниками для сорта являются черный и занятый пар. В условиях полива благоприятными считаются хлопчатник и зернопропашные культуры.

Нормы высева: Оптимальная норма посева – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар.

Сроки посева: В условиях полива оптимальный срок посева – период между второй и третьей декадами октября, в условиях богары предгорных регионов – с 20-го сентября по 10-е октября.

Норма удобрений: В зависимости от предшественников и плодородия почвы, целесообразно внесение 80-100 кг фосфорных, 40-60 кг калийных, 90-100 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

МАРХАЛ

СОРТ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. Дж. Мусаев
А. Н. Мамедова
А. М. Абдуллаев
М. Ш. Шукюров
С. К. Гаджиева
Г. М. Алиев
Г. М. Гасанова
К. О. Ахмедова

Сорт в 2012 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт выведен в Азербайджанском НИИ земледелия путем внутривидовой гибридизации с участием образца носителя гена устойчивости Yr 1/7 “Arona” и местного сорта Тарагги, с последующим повторным индивидуальным отбором.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (105-110 см), устойчив к полеганию. Vegetационный период составляет 221-230 дней. Кустистость хорошая. Всходы и листья в период трубкования темно-зеленые

Разновидность лютесценс. Колос длинный (11-13 см), белого цвета, безостый, цилиндрической формы, средней плотности. Колосковая чешуя ланцетная, килевой зубец клювовидный, плечо килевого зубца узкое, прямое с бугорками, нервация слабая. Зерно крупное, слабо-красного цвета, полудлинной формы, характер бороздки неглубокий, основание зерна опушенное. Число зерен в колосе – 65-69 штук.

Урожайность: В Шекинском Опорном Пункте на менее обеспеченной богаре урожайность варьировала в пределах 3,8-4,1 т/га, превысив стандарт Шеки-1 на 0,8-1,0 т/га. Потенциальная урожайность – 4,5-5,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен составляет 38-44 г. Стекловидность высокая (70-100 %), содержание белка в зерне составляет 14,0-14,6%, клейковины – 28-36%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Среднеустойчив к бурой ржавчине, мучнистой росе, твердой головне, устойчив к желтой ржавчине. Перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендован для выращивания на обеспеченной богаре горных и предгорных регионов Азербайджана. Лучшими предшественниками считаются пропашные культуры.

Сроки посева: Оптимальный срок посева – период между второй декадой октября и первой декадой ноября.

Нормы высева: Оптимальная норма высева – 4,5-5,0 млн всхожих зерен на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого урожая рекомендуется внести 80-100 кг фосфорных, 60 кг калийных и 90-100 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

Твердая пшеница
***Triticum durum* Desf.**

МИРБАШИР-50

СОРТ ТВЕРДОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. Дж. Мусаев

Д. А. Алиев

В. Ф. Ибадов

М. Г. Сеидов

И. И. Гусейнов

З. Г. Халилова

Сорт в 1988 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 4650).

Происхождение: Сорт получен в Азербайджанском НИИ земледелия путем индивидуального отбора из гибридной комбинации местного сорта «Шарк» и «Робеллон-67» (Мексика).

Общая характеристика: Сорт полуинтенсивного типа, среднерослый (100-110 см), устойчивость к полеганию средняя. Образ жизни полуозимый. Среднераннеспелый, созревает одновременно с сортом Шарк. Кустистость средняя.

Разновидность *leucurum*. Колос короткий, призматической формы, плотный. Окраска колосьев и остей белая. Колосковые чешуи овальной формы, жилкование четкое, килевый зубец короткий и острый, плечо скошенное. Ости длинные, грубые, зазубренные, слабораскидистые. Зерно крупное, овальной формы, средней величины, белое, характер бороздки неглубокий.

Урожайность: В орошаемых условиях средняя урожайность составила 4,80 т/га, превышая стандарт на 0,98 т/га. Потенциальная урожайность – 5,5-6,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 43-52 г. Количество белка в зерне – 13-16%, клейковины – 24-33%. Макаронные качества хорошие.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт слабо восприимчив к ржавчинной болезни и головне, средневосприимчив к септориозу и мучнистой росе. Засухоустойчивость высокая. Зимостойкость низкая. Устойчив к осыпанию зерна.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуются выращивать в низменных орошаемых и богарных условиях. На орошении лучшими предшественниками являются хлопчатник и другие пропашные культуры, а на богаре – черный пар.

Сроки посева: В предгорных богарных условиях оптимальные сроки посева – конец сентября - начало октября, на орошении – со второй декады октября по первую декаду ноября. В поздних посевах, после уборки хлопчатника, можно получить стабильные урожаи.

Нормы высева: Оптимальная норма высева на богаре – 3,0-3,5 млн, при орошении – 3,5-4,0 млн всхожих семян на 1 га.

Нормы удобрений: Для получения высокого и качественного урожая под вспашку нужно вносить 70-90 кг фосфора, 40-60 кг калия, 80-120 кг азотного удобрения из расчета действующего вещества на гектар.

ГАРАГЫЛЧЫГ-2

СОРТ ТВЕРДОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: **Д. А. Алиев**
Э. Г. Казибекова
А. Дж. Мусаев
С. А. Сафаров
В. Ф. Ибадов
Г. А. Ахмедов

Сорт в 1990 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 5249).

Происхождение: Сорт получен в Азербайджанском НИИ земледелия путем многократного индивидуального отбора из гибридной комбинации староместного сорта «Гарагылчыг» и «Norin-10».

Общая характеристика: Сорт интенсивного типа, низкорослый (78-85см), устойчивость к полеганию высокая. Образ жизни полуозимый, раннеспелый, кустистость высокая. Окраска растений в фазе трубкования светло-зеленая.

Разновидность апуликум. Колос крупный, средней плотности, цилиндрический. Колосковые чешуи удлинено-овальной формы, крупные, опущенные, окраска красноватая. Ости слабозазубренные, относительно грубые, черные, длинные, прямые. Зерно средней крупности, белое, полуудлиненной формы, характер бороздки неглубокий, хохолок не развит.

Урожайность: Потенциальная урожайность – 7,0-8,0 т/га. Средняя урожайность в орошаемых условиях составила 6,0 т/га, превышая стандарт на 0,5-0,8 т/га. Из-за высокой потенциальной урожайности, имеет преимущества перед другими сортами во всех зерносеющих районах. При высокой агротехнике и при оптимальных условиях можно получить 6,0-7,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 45-50 г. Стекловидность высокая (96-100%), количество белка в зерне – 15,0-16,0%, клейковины – 28-32%. Макароны качества высокие.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт устойчив к ржавчинным болезням, мучнистой росе и твердой головне, слабо восприимчив к пыльной головне. Засухоустойчивость и зимостойкость низкая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется выращивать в орошаемых предгорных и орошаемых низменных районах и частично в богарных условиях. На орошении лучшие предшественники – хлопчатник и другие пропашные культуры, а на богаре – черный пар.

Сроки посева: В предгорных, богарных условиях оптимальные сроки посева – промежуток между второй декадой сентября и началом октября, на орошении – со второй декады октября до середины ноября. В поздних посевах, после уборки хлопчатника, также можно получить стабильные урожаи.

Нормы высева: Оптимальная норма высева на богаре – 3,5-4,0 млн, при орошении – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого и качественного урожая под вспашку нужно вносить 90-120 кг фосфора, 50-60 кг калия из расчета действующего вещества на гектар. Азотное удобрение (90-120 кг) нужно вносить два раза в виде подкормки.

ТЕРТЕР

СОРТ ТВЕРДОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. Дж. Мусаев
Д. А. Алиев
В. Ф. Ибадов
М. Г. Сеидов
А. А. Гусейнзаде

Сорт в 1992 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00001).

Происхождение: Сорт получен в Азербайджанском НИИ земледелия путем внутривидовой гибридизации итальянского сорта “Georgio-447” с местным сортом «Махсулдар».

Общая характеристика: Сорт интенсивного типа, среднерослый (90-95 см), устойчивость к полеганию высокая. Образ жизни биологически озимый. Продолжительность вегетационного периода 180-218 дней, позднеспелый. Кустистость средняя. Окраска растений в фазе трубкования зеленая.

Разновидность провинсиале. Колос средней длины и плотности, цилиндрический. Колосковые чешуи удлинненно-овальной формы, острые, плечо узкое с развитым зубцом. Ости грубые, черные, длинные, слабораскидистые. Зерно белое, удлинненной формы, крупное, число зерен в колосе – 50-52 шт.

Урожайность: Потенциальная урожайность – 6,5-7,0 т/га. В Тертерской ЗОС на орошении средняя урожайность составила 6,39 т/га, превышая стандарт на 1,38 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 53-58 г. Стекловидность зерна – 90-100%, количество белка в зерне – 15,4-16,0%, клейковины – 28-30%. Макароны качества удовлетворительные.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт слабо восприимчив к ржавчинным болезням и мучнистой росе, поражаемость стеблевой ржавчиной средняя, устойчив к пыльной и твердой головне. Зимостойкость низкая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуются в основном выращивать в низменных орошаемых условиях Азербайджана. Приемлемыми предшественниками являются хлопчатник и другие пропашные культуры.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – со второй половины октября по первую декаду ноября. В поздних посевах, после уборки хлопчатника, также можно получить стабильные урожаи.

Нормы высева: Оптимальная норма – 4,0-4,5 млн всхожих семян на 1 га, при поздних посевах норму высева следует увеличить на 10%.

Нормы удобрений: Сорт требователен к условиям высокого агрофона. Под вспашку нужно вносить 90-100 кг фосфора, 50-60 кг калия из расчета действующего вещества на гектар. Азотное удобрение (80-100 кг) нужно вносить два раза в виде подкормки.

ВУГАР

СОРТ ТВЕРДОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: Д. А. Алиев
Э. Г. Казибекова
А. Дж. Мусаев
С. А. Сафаров
В. Ф. Ибадов
Ш. А. Ахмедов

Сорт в 1994 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00007).

Происхождение: Сорт получен в Азербайджанском НИИ земледелия путем многократного индивидуального отбора из гибридной комбинации местного сорта «Шарк» и «Овиачик-65» (Мексика).

Общая характеристика: Сорт интенсивного типа, среднерослый (85-90 см), устойчивость к полеганию высокая. Образ жизни полуозимый. Продолжительность вегетационного периода – 192-220 дней, среднераннеспелый. Кустистость высокая. Окраска растений во всех фазах развития светло-зеленая.

Разновидность леукурум. Колос короткий и плотный, призматической формы, непонижающийся. Окраска колосьев и остей белая. Колосковые чешуи овальной формы, зубец короткий и острый. Ости длинные, грубые, зазубренные, слабораскидистые. Зерно белое, удлинённой формы, средней крупности, без хохолка.

Урожайность: Потенциальная урожайность – 6,0-7,0 т/га. В орошаемых условиях средняя урожайность составила 6,73 т/га, превышая стандарт на 1,5-2,0 т/га. В богарных условиях урожайность – 3,5-4,5 т/га. В поздних посевах так же можно получить высокие урожаи.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 50-55 г. Стекловидность зерна – 85-99%, количество белка в зерне – 14-15%, клейковины – 28-30%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт устойчив к ржавчинным болезням и мучнистой росе, твердой головне. По сравнению с районированными сортами, засухоустойчивость высокая. Морозостойкость низкая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуются выращивать в низменных орошаемых условиях и на обеспеченной богаре. В Южной Мугане сорт имеет большие посевные площади. На орошении наилучшими предшественниками являются хлопчатник и другие пропашные культуры, а на богаре – черный пар.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – со второй декады октября по первую декаду ноября.

Нормы высева: Оптимальная норма на орошении – 4,0-4,5 млн, на богаре – 3,5-4,0 млн всхожих семян на гектар. При поздних посевах норму следует увеличить на 10%.

Нормы удобрений: Сорт требователен к условиям высокого агрофона. Под вспашку, с учетом действующего вещества, нужно вносить 80-100 кг фосфора, 50-60 кг калия и 90-120 кг азотного удобрения из расчета действующего вещества на гектар.

ШИРАСЛАН-23

СОРТ ТВЕРДОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: Д. А. Алиев
Э. Г. Казибекова
А. Дж. Мусаев
Р. У. Махмудов
С. А. Сафаров
М. Г. Сеидов

Сорт в 1996 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00023).

Происхождение: Сорт получен в Азербайджанском НИИ земледелия путем гибридной комбинации местного сорта «Шарк» и «Овиачик-65» (Мексика) и многократного индивидуального отбора по низкорослости, скороспелости и другим хозяйственно-ценным признакам.

Общая характеристика: Сорт интенсивного типа, низкорослый (82-85 см), устойчивость к полеганию высокая. Образ жизни полуозимый. Скороспелый, созревает на 5-7 дней раньше, чем сорт Шарк. Кустистость хорошая. Окраска растений в фазе трубкования зеленая.

Разновидность леукурум. Колос средней длины и плотности, цилиндрический. Колосковые чешуи удлиненно-овальной формы. Окраска колосьев и остей белая. Ости длинные, параллельные. Зерно белое, удлиненной формы, крупное, число зерен в колосе 50-54 шт.

Урожайность: Потенциальная урожайность – 6,0-7,0 т/га. В орошаемых условиях урожайность за три года варьировала в пределах 5,8-6,2 т/га. В засушливые годы по урожайности превышает районированные сорта на 0,5-0,8 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 50-54 г. Стекловидность зерна – высокая, количество белка в зерне – 14,0-15,5%, клейковины – 28-30%. Макароны качества хорошие.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт устойчив к ржавчинным болезням и мучнистой росе, пыльной и твердой головне. Засухоустойчивость высокая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется выращивать в орошаемых и богарных условиях с умеренным зимним периодом. На орошении лучшими предшественниками считаются хлопчатник и другие пропашные культуры, на богаре – черный и занятые пары.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – со второй половины октября до середины ноября.

Нормы высева: Оптимальная норма – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Сорт требователен к условиям высокого агрофона. Под вспашку нужно вносить 80-120 кг фосфора, 50-60 кг калия из расчета действующего вещества на гектар. Азотное удобрение (100-120 кг) нужно вносить два раза в виде подкормки.

ТЕРТЕР-2

СОРТ ОЗИМОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: Д. А. Алиев
А. Дж. Мусаев
В. Ф. Ибадов
М. Г. Сеидов
М. Н. Махмудов

Сорт в 1996 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт получен в Тертерской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем многократного индивидуального отбора из местного сорта Тертер.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (108-114 см), устойчивость к полеганию и осыпанию зерна высокая. Образ жизни биологически озимый. Продолжительность вегетационного периода – 217-222 дней, позднеспелый. Кустистость хорошая. Окраска растений в фазе кущения светло-зеленая, в средней степени покрыт восковым налетом.

Разновидность провинсиале. Колос средней длины и плотности, веретеновидный. Колосковые чешуи удлинненно-овальной формы, нервация и плечо слабо развиты, плечо узкое с загнутым во внутрь зубцом, красные на черном фоне. Ости грубые, черные, длинные, параллельные. Зерно белое, удлинненной формы, крупное, характер бороздки не- глубокий, основание без хохолка.

Урожайность: Потенциальная урожайность – 6,5-7,5 т/га. Средняя урожайность в оптимальных, орошаемых условиях Тертерской ЗОС составила 5,89 т/га, превышая стандарт на 0,4-0,6 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 58-60 г. Стекловидность высокая (95-100%), количество белка в зерне – 15-16%, клейковины – 29-32%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт среднеустойчив к ржавчинным болезням, мучнистой росе и средневосприимчив к твердой головне. Зимостойкость слабая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется выращивать в низменных, орошаемых условиях. На орошении лучшими предшественниками считаются хлопчатник и пропашные культуры.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – вторая и третья декады октября.

Нормы высева: В оптимальные сроки рекомендуемая норма высева – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрения: Сорт требователен к плодородию почвы. Под вспашку нужно вносить 80-120 кг фосфора, 50-60 кг калия из расчета действующего вещества на гектар. Азотное удобрение (90-100 кг) нужно вносить два раза в виде подкормки.

ЯГУТ

СОРТ ТВЕРДОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: З. А. Мамедов

А. Дж. Мусаев

З. И. Акперов

Р. У. Махмудов

М. Г. Сеидов

Сорт в 1998 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт получен в Тертерской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем многократного индивидуального отбора из межвидовой гибридной комбинации (F./Atlas 66 x SRA-Cin.171/ x Atlas 66).

Общая характеристика: Сорт среднерослый (98-101 см), устойчивость к полеганию и осыпаемости высокая. Образ жизни полуозимый. Вегетационный период – 192-198 дней, среднераннеспелый, кустистость высокая, полустелющийся. Окраска растений в фазе трубкования светло-зеленая, с восковым налетом.

Разновидность гордеиформ. Колос средней длины (9-10 см) и плотности, цилиндрический. Колосковые чешуи и ости красные. Колосковые чешуи ланцетной формы, нервация и плечо слабо развиты. Ости длинные, среднегубые, параллельные. Зерно средней крупности, удлинненно-овальной формы, характер бороздки неглубокий, окраска белая, хохолок не развит.

Урожайность: Потенциальная урожайность – 7,5-8,5 т/га. В оптимальных орошаемых условиях Тертерской ЗОС средняя урожайность составила 6,52 т/га, превышая стандарт на 1,1-1,4 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 48-50 г. Стекловидность высокая (85-97%), количество белка в зерне – 14-15%, клейковины – 26-28%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт среднеустойчив к ржавчинным болезням, мучнистой росе и твердой головне. Засухоустойчивый, перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется выращивать на орошении и в условиях обеспеченной богары. На орошении лучшими предшественниками являются хлопчатник и другие прпашные культуры, а на богаре – черный пар.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева - вторая и третья декады октября.

Нормы высева: В оптимальные сроки рекомендуемая норма высева – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрения: Под вспашку нужно вносить 70-90 кг фосфора, 50-60 кг калия из расчета действующего вещества на гектар. Азотное удобрение (90-100 кг) нужно вносить два раза в виде подкормки.

БАРАКАТЛИ-95

СОРТ ТВЕРДОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: Д. А. Алиев
Э. Г. Казибекова
Р. У. Махмудов
А. Дж. Мусаев
В. Ф. Ибадов
М. Г. Сеидов

Сорт в 1999 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00044).

Происхождение: Сорт выведен в Азербайджанском НИИ земледелия путем индивидуального отбора по урожайности, качеству и стрессовым факторам из гибридной комбинации местных сортов Гырмызы бугда и Гарагылчыг- 2.

Общая характеристика: Сорт интенсивного типа, среднерослый (88-97 см), устойчивость к полеганию высокая. Образ жизни полуозимый. Продолжительность вегетационного периода – 210-219 дней. Кустистость хорошая. Окраска растений в фазе трубкования светло-зеленая.

Разновидность гордеиформ. Колос средней длины и плотности, призматической формы. Колосковые чешуи овальной формы. Окраска колосьев и остей красная. Ости параллельные, длинные и зазубренные. Зерно белое, удлиненной формы, крупное, характер бороздки средний.

Урожайность: Потенциальная урожайность – 7,0-8,0 т/га. В производственных орошаемых условиях средняя урожайность составила более 5,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 56-60 г. Стекловидность зерна – 85-90%, количество белка в зерне – 13,5-14,5%, клейковины – 26-28%. Макароны качества хорошие.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт устойчив к ржавчинным болезням, мучнистой росе и засухе. Перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется выращивать в орошаемых предгорных и богарных регионах республики. На орошении хорошими предшественниками являются хлопчатник и другие пропашные культуры, на богаре – черный и занятые пары.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – со второй половины октября по первую половину ноября.

Нормы высева: Оптимальная норма – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар, при поздних посевах норму высева следует увеличить на 10%.

Нормы удобрений: Сорт требователен к условиям высокого агрофона. Под вспашку нужно вносить 90-100 кг фосфора, 50-60 кг калия из расчета действующего вещества на гектар. Азотное удобрение (100-120 кг) нужно вносить два раза в виде подкормки.

ТУРАН

СОРТ ТВЕРДОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: А. Дж. Мусаев
Д. А. Алиев
В. Ф. Ибадов
М. Г. Сеидов
Ф. Ш. Махмудов
А. А. Гусейнзаде

Сорт в 1999 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00045).

Происхождение: Сорт получен в Азербайджанском НИИ земледелия путем многократного индивидуального отбора из гибридной популяции.

Общая характеристика: Сорт средне-высокорослый (106-114 см), устойчив к полеганию. Продолжительность вегетационного периода – 218-230 дней, созревает на 5-7 дней позже, чем сорт Гарагылчыг 2. Кустистость средняя. Окраска проростков и листьев в фазе трубкования светло-зеленая, с восковым налетом.

Разновидность леукомелан. Колос средней длины, веретеновидный. Колосковые чешуи удлинненно-овальные, килевой зубец короткий, острый, плечо скошенное. Ости черные, грубые, длинные и параллельные. Зерно белое, яйцевидной формы, крупное, характер бороздки неглубокий.

Урожайность: Потенциальная урожайность – 7,0-7,5 т/га. Средняя урожайность в орошаемых условиях Тергерской ЗОС составила 7,05 т/га, превысив районированные сорта на 0,6-0,8 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 50-61 г. Стекловидность зерна – 80-100%, количество белка – 14,5-15,5 %, клейковины – 28-30%. Макароны качества хорошие.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: К ржавчинным болезням и мучнистой росе устойчив, слабо восприимчив к твердой головне. В низменных орошаемых условиях Азербайджана перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется выращивать в низменных орошаемых регионах низменного Карабаха, Миля и Ширвана. Хорошими предшественникам являются хлопчатник и другие пропашные культуры.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – вторая и третья декады октября. После хлопчатника в поздние сроки также можно получать стабильно высокие урожаи.

Нормы высева: Оптимальная норма – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар, при поздних посевах норму высева следует увеличить на 10%.

Нормы удобрений: Рекомендуется выращивать на высоком агрофоне, нужно вносить 80-100 кг фосфора, 60 кг калия, 100-120 кг азотного удобрения из расчета действующего вещества на гектар.

АЛИНДЖА-84

СОРТ ТВЕРДОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: **Д. А. Алиев**
Э. Г. Казибекова
Р. У. Махмудов
А. Дж. Мусаев
В. Ф. Ибадов
М. Г. Сеидов

Сорт в 2000 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00048).

Происхождение: Сорт получен в Азербайджанском НИИ земледелия, путем многократного индивидуального отбора по урожайности, качеству и другим хозяйственно-ценным признакам из гибридной комбинации местных сортов Шарк и Вугар.

Общая характеристика: Сорт интенсивного типа, среднерослый (85-95 см), устойчивость к полеганию высокая. Образ жизни полуозимый. Продолжительность вегетационного периода – 210-215 дней, среднескороспелый сорт. Кустистость средняя.

Разновидность леукурум. Колос средней длины и плотности, цилиндрический. Колосковые чешуи удлинненно-овальной формы, нервация слабо выражена. Окраска колосьев и остей белая. Ости параллельные, в 2 раза длиннее колоса. Зерно белое, удлинненной формы, крупное, характер бороздки средний.

Урожайность: Потенциальная урожайность – 7,5-8,5 т/га. В орошаемых производственных условиях средняя урожайность варьировала в пределах 5,5-6,0 т/га, превысив районированные сорта на 0,8-1,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 55-60 г. Стекловидность зерна – 88-92%, количество белка – 13-15%, клейковины – 26-28%. Макароны качества хорошие.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт устойчив к ржавчинным болезням и мучнистой росе, слабо восприимчив к твердой головне. В условиях Азербайджана засухоустойчивость высокая, зимостойкость слабая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется выращивать в орошаемых низменных и богарных регионах, имеющих благоприятные зимы. Лучшими предшественниками считаются хлопчатник и другие пропашные культуры, черный и занятые пары.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – со второй половины октября по первую декаду ноября.

Нормы высева: Оптимальная норма – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар, при поздних посевах норму высева следует увеличить на 10%.

Нормы удобрений: Сорт требователен к условиям высокого агрофона. Под вспашку нужно вносить 90-120 кг фосфора, 50-60 кг калия из расчета действующего вещества на гектар. Азотное удобрение (80-120 кг) нужно вносить два раза в виде подкормки.

КАРАБАХ

СОРТ ТВЕРДОЙ ПШЕНИЦЫ

Авторы: Д. А. Алиев
А. Дж. Мусаев
В. Ф. Ибадов
Ф. Ш. Махмудов
М. Г. Сеидов
М. Г. Ахмедов
М. Н. Махмудов

Сорт в 2008 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00102).

Происхождение: Сорт получен в Азербайджанском НИИ Земледелия путем многократного индивидуального отбора из гибридной комбинации местного сорта Тертер и “Bida NP” (Тунис).

Общая характеристика: Сорт интенсивного типа, среднерослый (97-104 см), устойчивость к полеганию высокая. Образ жизни биологически озимый. Vegetационный период – 188-193 дня, созревает на 3-5 дней позже, чем стандарт. Среднераннеспелый, кустистость высокая. Окраска растений в фазе трубкования светло-зеленая.

Разновидность провинсиале. Колос средней длины и плотности, веретеновидный. Колосковые чешуи удлинненно-овальной формы, короткие, нервация хорошо развита. Ости черные, длинные, грубые, зазубренные, параллельные. Зерно белое, удлиненной формы, крупное, характер бороздки неглубокий.

Урожайность: Потенциальная урожайность – 7,0-8,0 т/га. В оптимальных орошаемых условиях средняя урожайность составила 5,5-7,5 т/га, превышая стандарт на 0,5-0,8 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 55-59 г. Стекловидность высокая (98-100%), количество белка в зерне – 14,0-16,2%, клейковины – 27-29%. Макароны качества высокие.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт устойчив к ржавчинным болезням, мучнистой росе и твердой головне. Засухоустойчивость и зимостойкость средняя.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется выращивать в орошаемых, предгорных и низменных богарных зонах республики. На орошении лучшими предшественниками являются хлопчатник и другие пропашные культуры, а на богаре – черный пар.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – со второй декады октября по первую декаду ноября.

Нормы высева: Оптимальная норма высева на богаре – 3,5-4,0 млн, при орошении – 4,0-4,5 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрения: Для получения высокого и качественного урожая под вспашку нужно вносить 90-120 кг фосфора, 50-60 кг калия из расчета действующего вещества на гектар. Азотное удобрение (90-120 кг) нужно вносить два раза в виде подкормки.

A close-up photograph of several green barley spikes. The spikes are elongated and covered in fine, long awns that give them a feathery appearance. The color is a vibrant green, and the background is softly blurred, showing more of the same plants.

Ячмень

Hordeum vulgare L.

КАРАБАХ-7

СОРТ ЯЧМЕНЯ

Авторы: **Г. С. Гусейнов**
А. Дж. Мусаев
Д. А. Алиев
Дж. Г. Гашимов

Сорт в 1988 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 4659).

Происхождение: Сорт создан в Тертерской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем массового отбора из мировой коллекции двурядного ячменя.

Общая характеристика: Сорт интенсивного типа и устойчив к полеганию. Высота растений – 87-106 см. Продолжительность вегетационного периода – 167-211 дней. Кустистость растений средняя. Цвет растений в период выхода в трубку светло-зеленый.

Разновидность нутан. Колос двурядный, остистый, солома желтая. Длина и плотность колоса средняя. Колосковые чешуи средней длины жилкование слабое. Ости частично длинные, зубчатые, слаборазбросанные, цвет желтый. Зерно средней крупности, желтого цвета.

Урожайность: Средняя урожайность сорта за 3 года в Тертерской ЗОС на поливе была 5,53 т/га. Сорт высокоурожайный. Потенциальная урожайность – 5,5-6,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 40-41 г. Содержание белка в зерне – 10-11 %.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: В слабой степени поражается мучнистой росой и ржавчинными болезнями, устойчив к головне. Перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуются возделывание в Карабахской низменности и в других орошаемых зонах республики. В условиях орошения пропашные культуры являются самыми лучшими предшественниками.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – со второй половины октября по первую половину ноября.

Нормы высева: Оптимальная норма – 3,0-3,5 млн всхожих семян на гектар. При поздних посевах можно повысить норму на 10 %.

Нормы удобрений: Рекомендуются внести 80-100 кг фосфора, 50-60 кг калия и 80 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар

КАРАБАХ-21

СОРТ ЯЧМЕНЯ

Авторы: **Г. С. Гусейнов**
Дж. Г. Гашимов
Э. М. Ахмедов

Сорт в 1997 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00032).

Происхождение: Сорт получен в Тергерской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем индивидуального отбора из гибридных популяций двурядного ячменя.

Общая характеристика: Сорт относится к интенсивному типу и весьма устойчив к полеганию. Высота растений – 88-100 см. Продолжительность вегетационного периода колеблется от 170 до 200 дней. Созревает раньше районированного сорта Карабах 7 на 3-5 дней. Цвет листьев светло-зеленый.

Разновидность нутанс. Колос двурядный, остистый, солома желтая. Длина и плотность колоса средняя. Длина остей средняя, зубчатая, цвет желтый и слабо разбросанный. Зерно крупное, желтого цвета.

Урожайность: Средняя урожайность сорта за 3 года в Тетерской ЗОС была 6,17 т/га и превышала стандартный сорт Карабах 7 на 0,64 т/га. Сорт высокоурожайный. Потенциальная урожайность – 5,5-6,5 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 44-50 г, содержание белка в зерне - 11-12 %.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: В слабой степени поражается ржавчиной и мучнистой росой, устойчив к головне. Перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуются возделывание в Карабахской низменности, а также в других орошаемых зонах республики. Лучшими предшественниками в условиях орошения считаются пропашные культуры.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – со второй половины октября по первую половину ноября.

Нормы высева: Оптимальная норма – 3,0-3,5 млн всхожих семян на гектар. В поздних посевах можно превышать посевные нормы на 10 %.

Нормы удобрений: Учитывая высокую урожайность сорта, рекомендуется вносить 80-100 кг фосфора, 50-60 кг калия и 80 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

КАРАБАХ - 23

СОРТ ЯЧМЕНЯ

Авторы: А. Дж. Мусаев
Г. Дж. Гашимова
М. А. Бабаев
В. Ф. Ибадов
М. Г. Сеидов

Сорт в 1999 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт создан в Тертерской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем межвидовой гибридизации, при участии сортов Карабах-7 и Данило Германского происхождения.

Общая характеристика: Сорт двухрядный, короткостебельный (81-83 см), устойчив к полеганию и осыпанию зерна, цвет листьев светло-зеленый, слабо покрыт восковым налетом. Vegetационный период в среднем за три года составил 171 день.

Разновидность эректум. Длина и плотность колоса средняя, цвет светло-желтый, веретеновидный. Ости длинные, мелко-зубчатые, светло-желтого цвета. Зерно крупное, яйцевидной формы, светло-желтого цвета.

Урожайность: Урожайность сорта в условиях орошения в среднем за три года в Тертерской ЗОС составила 6,2 т/га и превысила стандартный сорт для данной зоны на 0,6 т/га. Потенциальная урожайность сорта составляет 6,5-7,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 45-49 г, содержание белка в зерне – 11,5-12,7 %.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт устойчив к ржавчинам и головне, средне чувствительный к мучнистой росе. Презимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется возделывание сорта в условиях орошения и в предгорных зонах республики. Самыми лучшими предшественниками для орошаемых зон являются пропашные культуры, а для необеспеченной богары – черный пар.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – с третьей декады октября по вторую декаду ноября.

Нормы высева: При оптимальном сроке посева рекомендуется высевать 2,5-3,0 млн, а для поздних посевов – 3,5-4,0 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого и качественного урожая зерна на каждый гектар рекомендуется вносить 60 кг фосфора, 60 кг калия и 100 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ДЖАЛИЛАБАД-19

СОРТ ЯЧМЕНЯ

Авторы: Г. Г. Оруджев
Г. С. Гусейнов
А. Дж. Мусаев
Ф. В. Шербетов
Ю. Ф. Алиев

Сорт в 2001 году включен в Государственный Реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00060).

Происхождение: Сорт выведен Джалилабадской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия многократным массовым отбором из образца двурядного ячменя К-26788 английского происхождения.

Общая характеристика: Сорт входит в группу интенсивного типа и устойчив к полеганию. Высота растения – 90-100 см. Vegetационный период составляет 177-184 дня, созревает на 5-8 дней раньше, чем стандартный сорт. Кустистость средняя. Окраска листьев в период выхода в трубку светло-зеленая.

Разновидность нутанс. Длина и плотность колоса средняя. Колосковая чешуя длинная. Ости средние, светло-желтого цвета, грубые и слаборазбросанные.

Урожайность: Средняя урожайность сорта за три года в Джалилабадской ЗОС была 4,21 т/га и превышала стандарт на 1,45 т/га. Сорт высокоурожайный. Потенциальная урожайность составляет 6,0-7,0 т/га.

Качество зерна: Зерно средней крупности. Масса 1000 зерен – 40-44 г. Содержание белка в зерне – 11,0-12,0 %.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: В слабой степени поражается ржавчиной и мучнистой росой. Сорт устойчив к гельминтоспориозу и головне. Засухоустойчивый и хорошо переносит перезимовку.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется возделывание в Южной Мугани и других богарных зонах. Рекомендуется сеять в богарных условиях после черного пара и пропашных культур (нут, чечевица).

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – с третьей декады октября по первую декаду ноября.

Нормы высева: В оптимальный срок посева на гектар рекомендуется высевать 3,0-3,5 млн всхожих семян.

Нормы удобрений: Учитывая высокую урожайность сорта, рекомендуется вносить 90-100 кг фосфора, 50-60 кг калия и 70-80 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

КАРАБАХ - 22

СОРТ ЯЧМЕНЯ

Авторы: Г. А. Новрузлу
А. Дж. Мусаев
Г. С. Гусейнов
М. А. Бабаев
Э. М. Ахмедов

Сорт в 2002 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00065).

Происхождение: Сорт создан в Тертерской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем многократного индивидуального отбора из мировой коллекции Всероссийского института растениеводства.

Общая характеристика: Сорт принадлежит к интенсивному типу и устойчив к полеганию. Высота растения – 85-97 см. Продолжительность вегетационного периода составляет 193-210 дней. Кустистость растений средняя.

Разновидность нутанс. Цвет растений в период выхода в трубку светло-зеленый, соломы светло-желтый. Длина колоса, колосковой чешуи и плотность средняя. Ости желтые, сравнительно длинные и зубчатые.

Урожайность: Сорт высокоурожайный, потенциальная урожайность – 7,0-7,5 т/га.

Качество зерна: Зерно средней крупности. Масса 1000 зерен – 40-42 г, содержание белка в зерне – 12,5-13,5 %.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Ржавчинными болезнями поражается очень редко. Устойчив к мучнистой росе и головне. Сорт соле- и засухоустойчивый.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуются для возделывания в Карабахской и Ширванской низменности, а также в других орошаемых и богарных зонах республики.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – со второй половины октября по первую половину ноября.

Нормы высева: Оптимальная норма – 3,0-3,5 млн всхожих семян на гектар. В поздних посевах можно повысить норму на 10 %.

Нормы удобрений: Учитывая потенциальную урожайность, сорт должен возделываться на высоком агрофоне. Перед посевом рекомендуется внести 90-100 кг фосфора, 50-60 кг калия, а также 80 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

КАРАБАХ - 33

СОРТ ЯЧМЕНЯ

Авторы: А. Дж. Мусаев
Г. Дж. Гашимова
М. А. Бабаев
Г. Г. Оруджев
С. М. Мамедова
М. Г. Сеидов

Сорт в 2006 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт создан в Тертерской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем индивидуального отбора из генотипов, относящихся к питомнику международного сортоиспытания озимого и факультативного ячменя (IWFBYT-20), интродуцированных по линии ICARDA.

Общая характеристика: Сорт является полуозимым, высота растения – 85-90 см, устойчив к полеганию и осыпанию зерна, легко обмолачиваемый и скороспелый. Вегетационный период колеблется в пределах 183-187 дней. Кустистость высокая. В период кущения листья неопушенные, покрыты слабым восковым налетом. Во время выхода в трубку цвет листьев становится светло-зеленый.

Разновидность эректум. Колос средней длины (6,5 см), светло-желтого цвета, веретеновидный и плотный. Число зерен в колосе – 29-31 шт. Ости светло-желтого цвета, длинные, слабо зубчатые. Зерно средней крупности, цвет светло-желтый, форма удлиненная.

Урожайность: Средняя урожайность сорта при орошении в Тертерской ЗОС составила 5,7 т/га и превысила сорт Карабах 7 на 0,8 т/га. Потенциальная урожайность сорта составляет 6,0-6,5 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 54-58 г, содержание белка в зерне – 13,0-13,6%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт среднеустойчивый к бурой ржавчине и пятнистому гельминтоспориозу, устойчив к мучнистой росе и пыльной головне. Сорт зимостойкий.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется возделывание в зонах орошения и обеспеченной богары. Самыми лучшими предшественниками в условиях полива являются пропашные культуры, а в обеспеченных богарных условиях – пар.

Сроки посева: В зависимости от зон возделывания, оптимальным сроком посева является период от третьей декады октября до второй декады ноября. Сорт можно использовать в поздних и весенних посевах.

Нормы высева: Оптимальная норма высева в оптимальные сроки – 2,5-3,0 млн, в поздних и весенних посевах – 3,5-4,0 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Для получения качественного и высокого урожая зерна рекомендуется внести 60 кг фосфорных, 60 кг калийных и 100 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

ГУДРАТЛИ-48

СОРТ ЯЧМЕНЯ

Авторы: А. Дж. Мусаев
Дж. М. Талаи
З. А. Мамедов
А. А. Джахангиров
Б. М. Ахмедов
Э. Р. Ибрагимов

Сорт в 2007 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт создан в Гобустанской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем массового отбора интродуцированных из *ICARDA* генотипов международных селекционных материалов (ICB-WT-119) многорядного озимого ячменя.

Общая характеристика: Сорт биологически озимый. Высота – 90-110 см, устойчив к полеганию и осыпанию, зерно легкообмолачиваемое. Вегетационный период на богаре в горных условиях – 230-240 дней, скороспелый. Кустистость высокая, растения в фазе кущения полегающие, листья неопушенные, цвет темно-зеленый.

Разновидность паллидиум. Длина колоса средняя (6,5-7,0 см), светло-желтого цвета, плотность средняя. Число зерен в колосе в среднем 40-45 шт. Цвет ости светло-желтый, ости длинные и слабо зубчатые. Зерно средней крупности, светло-желтое и удлиненное.

Урожайность: Средняя урожайность сорта за 3 года в Гобустанской ЗОС составила 4,25 т/га и превысила стандарт Паллидиум-596 на 0,8-1,0 т/га. Потенциальная урожайность сорта составляет 5,0-5,5 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 46-48 г, содержание белка в зерне – 12,5-13,5%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт устойчив к бурой ржавчине и твердой головне, среднеустойчив к мучнистой росе и пятнистому гельминтоспориозу. Сорт засухо- и морозоустойчивый.

Зоны возделывания и предшественники: Рекомендуется возделывание сорта в необеспеченных богарных условиях, в горных и предгорных зонах. Самый лучший предшественник – черный и занятые пары.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – первая и вторая декады октября.

Нормы высевы: При оптимальном сроке посева рекомендуется 3,0-3,5 млн всхожих семян на гектар. При поздних посевах целесообразно повысить нормы посева на 10-15%.

Нормы удобрений: С целью получения качественного и высокого урожая зерна под посев необходимо внести 60 кг фосфорных, 50 кг калийных и 60 кг азотных удобрений из расчета действующего вещества на гектар.

БАХАРЛЫ

СОРТ ЯЧМЕНЯ

Авторы: **Г. Г. Оруджов**
А. Дж. Мусаев
П. С. Гараев
Т. Т. Исмаилов
Г. М. Гасанова

Сорт в 2009 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00114).

Происхождение: Сорт создан многократным массовым отбором из многорядного озимого ячменя Rihani-03, интродуцированного из ICARDA.

Общая характеристика: Сорт среднерослый (95-110 см), стебли относительно стойкие, устойчив к полеганию, продуктивная кустистость – 3,5-4,5 штук. Продолжительность вегетационного периода на богаре в среднем за три года составила 182 дня, что короче периода стандартного сорта на 5-6 дней. Цвет листьев светло-зеленый и покрывается во время кушения слабым восковым налетом.

Разновидность параллелиум körn. Колос прямой и цилиндрический, средней величины (8-9 см), желтого цвета. Плотность колосков средняя, число зерен в колосе – 54-60 штук. Длина остей средняя. Зерно средней крупности, форма яйцевидная, цвет желтый, характер бороздки средний.

Урожайность: В условиях необеспеченной богары урожайность была 3,0-3,4 т/га, что выше урожая стандартного сорта на 0,6-1,0 т/га. Потенциальная урожайность сорта при высоком агротехническом уровне составляет 6,5-7,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 46-48 г, содержание белка в зерне – 10,7-11,0%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт среднеустойчив к желтой и бурой ржавчинным болезням, головне и мучнистой росе. Благодаря скороспелости избегает воздействия весенне-летней засухи.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется возделывание сорта в Южной Мугани и в других богарных и поливных зонах республики. Лучшими предшественниками в условиях богары являются черный пар, а на орошении - хлопчатник и другие пропашные культуры.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – с третьей декады октября по первую декаду ноября.

Нормы высева: Оптимальная норма – 3,0-3,5 млн всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Рекомендуется внести на гектар под основную вспашку 90 кг фосфорных, 60 кг калийных удобрений из расчета действующего вещества на гектар. Азотные удобрения (60 кг) вносят в виде подкормки два раза за вегетационный период.

ДАЯНАТЛИ

СОРТ ЯЧМЕНЯ

Авторы: Дж. М. Талаи
А. Дж. Мусаев
А. А. Джахангиров
Б. М. Ахмедов
М. Г. Ахмедов
Э. Р. Ибрагимов

Сорт в 2009 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт создан в Гобустанской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем массового отбора интродуцированного из ICARDA международного питомника наблюдения (IBON-WT-48) двурядного озимого ячменя.

Общая характеристика: Сорт озимый. Высота – 96-108 см, устойчив к полеганию и осыпанию зерна. Vegetационный период на богаре в горных условиях – 234-237 дней, созревает на 3-4 дня раньше стандартного сорта Джалилабад-19. Кустистость высокая, полегающий во время кущения, листья неопушенные и не покрыты восковым налетом, цвет листьев темно-зеленый.

Разновидность нутанс. Длина колоса средняя (8,0-8,5 см), колос веретеновидный, плотный, светло-желтого цвета. Число зерен в колосе – 30-35 шт. Ости светло-желтого цвета, длинные, мелко зубчатые, неразбросанной формы. Зерно средней крупности, светло-желтое, полудлинное.

Урожайность: Средняя урожайность сорта за три года на необеспеченной богаре в предгорных условиях составила 4,66 т/га, что превышает стандарт Джалилабад 19 на 0,92 т/га. Потенциальная урожайность сорта – 5,0-5,5 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 42-48 г, содержание белка в зерне – 13,0-13,2%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт на естественном и искусственном фоне среднеустойчив к желтой ржавчине, устойчив к бурой ржавчине, мучнистой росе и головням. Иногда слабо поражается ринхоспориозом. Сорт устойчив к засухе и морозу.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется возделывание сорта на необеспеченной богаре горных и предгорных зон. Самыми лучшими предшественниками в засушливых богарных условиях являются черный и занятые пары.

Сроки посева: Оптимальным сроком посева, в зависимости от зон возделывания, считается промежуток между первой и второй декадами октября.

Нормы высева: Рекомендуется при оптимальном сроке посева 2,5-3,0 млн (140-150 кг), при поздних и весенних посевах – 3,5-4,0 млн (160-170 кг) всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Для получения качественного и высокого урожая зерна необходимо внести 60 кг фосфора, 50 кг калия и 60 кг азота из расчета действующего вещества на гектар.

САДЫГ

СОРТ ЯЧМЕНЯ

Авторы: Дж. М. Талаи
А. Дж. Мусаев
Г. А. Новрузлу
С. И. Шербетов
Дж. А. Байрамова
Г. М. Гасанова

Сорт в 2012 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений

Происхождение: Двурядный сорт ячменя создан в Джалилабадской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем индивидуального отбора из образца *Arar/Rhn-03/Tadmor*, интродуцированного из *ICARDA*.

Общая характеристика: Сорт короткостебельный (77-80 см), устойчив к полеганию. Число продуктивных стеблей – 6,3 шт. Vegetационный период составляет 186-190 дней, созревает на 3-4 дня раньше, чем стандартные сорта. Цвет листьев светло-зеленый, не покрыт восковым налетом.

Разновидность нутанс. Колос длинный (13,0-15,0 см), плотность средняя, форма цилиндрическая, цвет светло-желтый. Ости длинные, зубчатые, светло-желтые. Зерно крупное, длинное, светло-желтого цвета. Число зерен в колосе – 34-37 шт.

Урожайность: Урожайность сорта в среднем за три года в необеспеченных богарных условиях составила 3,15 т/га и превысила стандартный сорт Джалилабад 19 на 0,39 т/га. Потенциальная урожайность сорта в богарных условиях, обеспеченных в различной степени, составляет 4,5-5,5 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 41-43 г, содержание белка в зерне – 11,0-11,5%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Устойчив к ржавчинным болезням, в слабой степени поражается мучнистой росой и септориозом. Засухоустойчив, перезимовка хорошая.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется возделывание на менее обеспеченных влагой низменных и предгорных зонах республики. В условиях богары рекомендуется сеять после черного пара и пропашных (нут, чечевица) культур.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – с третьей декады октября до третьей декады ноября.

Нормы высева: При оптимальном сроке посева рекомендуется высевать 3,0-3,5 млн. всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Рекомендуется внесение под основную вспашку 90 кг фосфора, 60 кг калия из расчета действующего вещества на гектар. Азотные удобрения (70 кг) вносят в виде подкормки два раза за период вегетации.

A close-up photograph of three ears of yellow corn. The corn cobs are the central focus, showing rows of bright yellow, plump kernels. The husks are a vibrant green and are partially peeled back, revealing the kernels. The background is dark, making the corn stand out. The text 'Кукуруза' is overlaid in the center in a bold, red, sans-serif font.

Кукуруза

Zea mays L.

ЗАКАТАЛЬСКАЯ МЕСТНАЯ УЛУЧШЕННАЯ

СОРТ КУКУРУЗЫ

Авторы: Г. Ш. Унчиева
А. Дж. Мусаев
Г. М. Алиджанов
Ш. Б. Буладжова

Сорт в 1962 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент №1141).

Происхождение: Сорт выведен в Закалинской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем индивидуального отбора из сорта кукурузы «Местный желтый крахмальный».

Общая характеристика: Высота сорта в фазе полной спелости – 274 см. Вегетационный период – 125-130 дней. Число листьев на главном стебле – 18-20 штук. Початок закладывается на высоте 175 см, конусообразной формы. Длина початка – 20-30 см, а ширина – 4,5-5,0 см. Число рядков на початке – 16 штук и число зерен в каждом рядке – 40-55 штук, выход зерна с початка при обмолоте – 78%. Число початков на растении – 1,3 шт.

Разновидность *Zea mays L. sub. indurata var. vulgata (Sturt) Bailey*. Относится к твердой кукурузе, зерно стекловидное и овальной формы. Цвет зерна желтый, эндосперм белый. Ость початка желтая.

Урожайность: Потенциальная урожайность в условиях обеспеченной богары составляет 5,5-6,5 т/га, а в орошаемых регионах – 6,5-7,5 т/га. Урожайность зеленой массы сорта – 70,0-80,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 360-370 г. Содержание белка в зерне – 7,5-8,0%, крахмала – 60-65%, а жира – 5,5-6,0%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт менее устойчив к пузырчатой головне и фузариозу. Уровень повреждаемости луговой бабочкой и тлей – слабый. Засухоустойчивость средняя.

Предшественники и зоны возделывания: Сорт рекомендуется выращивать на обеспеченной влагой богаре и в орошаемых низменных регионах Азербайджана. Самые хорошие предшественники – зерновые и технические культуры.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева для сорта в низменных регионах – первая декада апреля, а в горных и предгорных регионах – третья декада апреля.

Нормы высева: Для получения высокого урожая зерна рекомендуется 45-50 тыс., зеленой массы - 65-70 тыс. всхожих семян на один гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого и качественного урожая зерна рекомендуется внесение 100-120 кг фосфора, 70-90 кг калия и 120-150 кг азота из расчета действующего вещества на гектар.

ЗАКАТАЛА - 514

СОРТ КУКУРУЗЫ

Авторы: Г. Ш. Унчиева
Г. М. Алиджанов
А. Дж. Мусаев
Б. А. Мамедов
Н. Р. Эфендиев

Сорт в 1998 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00038).

Происхождение: Сорт выведен в Закатальской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем отбора после скрещивания гибридов Краснодар-5ТВ и Краснодар- 236.

Общая характеристика: Сорт среднеспелый, вегетационный период – 108-114 дней. Высота растения – 296-336 см, число листьев на главном стебле в период созревания – 15-18 штук. Число початков на растении – 1,0 шт.

Разновидность *Zea mays indentata sturt bailey leucodon*. Початки конусообразные, зерно и стержень белого цвета. Выход зерна с початка при обмолоте – 80-84%. Длина початка – 22,6 см, число рядков в ости – 14-16 штук, число зерен в рядке – 43 шт.

Урожайность: В условиях высокой агротехники сорт имеет большой потенциал урожайности. Урожайность зерна в Закатальском ЗОС в условиях обеспеченной богары – 8,5-10,5 т/га, а зеленой массы – 57,7-67,4 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 325-390 г. Содержание белка в зерне – 10,0-11,1%, жира – 6,8-7,5%, крахмала – 45-55%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт устойчив к болезням и вредителям. Уровень поражаемости пузырчатой головней и фузариозом на естественном фоне – слабый. Сорт устойчив к засухе и полеганию.

Предшественники и зоны возделывания: Сорт предназначен для выращивания на обеспеченной влагой богаре и в орошаемых низменных зонах республики. В основном целесообразен посев после зерновых и пропашных культур.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева для сорта в низменных регионах – первая декада апреля, а предгорных и горных регионах – третья декада апреля.

Нормы высева: Для получения высокого урожая зерна рекомендуется 40-45 тыс., зеленой массы – 60-70 тыс. всхожих семян на один гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого и качественного урожая зерна рекомендуется внесение 90 кг фосфора, 90 кг калия и 150 кг азота из расчета действующего вещества на гектар.

МИРВАРИ

СОРТ КУКУРУЗЫ

Авторы: Г. М. Алиджанов

Г. Ш. Унчиева

Ш. Б. Буладжова

А. Дж. Мусаев

Р. У. Махмудов

Сорт в 1999 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт выведен в Закатальской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем индивидуального отбора из гибридной популяции 522х23 Центрально-Азиатского типа.

Общая характеристика: Высота сорта в фазе полной спелости – 235-245 см, вегетационный период – 94-96 дней. Сорт скороспелый. До периода молочно-восковой спелости – 74-76 дней. Устойчив к полеганию. Среднее число початков на растении – 1,1 шт.

Разновидность *Zea mays indentata sturt bailey flavorubra*. Относится к твердой кукурузе, початок конусообразный, зерно желтое, зубовидное. Число листьев на главном стебле – 12 штук. Початок закладывается на высоте 70-75 см. Длина початка – 18-25 см, число рядков на початке – 16-18 штук. Выход зерна с початка при обмолоте – 83%. Бороздка средней глубины.

Урожайность: Урожайность сорта в среднем за три года в Закатальской ЗОС в условиях обеспеченной богары составила 6,53 т/га. Потенциальная урожайность сорта в условиях обеспеченной богары составляет 6,5-7,5 т/га, а при поливе – 8,0-8,5 т/га. Урожайность зеленой массы сорта – 30,0-35,0 т/га.

Качество зерна: Зерна средней величины, масса 1000 зерен – 300-320 г. Содержание белка в зерне – 9,5-10,5%, жира – 7,5-8,0%, крахмала – 43,2-45,0%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт менее устойчив к болезням и вредителям. Уровень поражаемости пузырчатой головней и фузариозом на естественном фоне – слабый. Повреждаемость вредителями – слабая. Устойчивость к засухе и полеганию – высокая.

Предшественники и зоны возделывания: Сорт предназначен для выращивания на обеспеченной влагой богаре и в орошаемых низменных регионах Азербайджана. Целесообразен посев после пшеницы, ячменя и технических культур.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева для сорта в низменных регионах – первая декада апреля, в предгорных регионах – вторая, а в горных – третья декада апреля.

Нормы высева: Для получения высокого урожая зерна рекомендуется 45-50 тыс., зеленой массы – 60-70 тыс. всхожих семян на один гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого и качественного урожая зерна в орошении рекомендуется внесение 150 кг азота, 120 кг фосфора, 90 кг калия, на богаре – 120 кг азота, 100 кг фосфора, 90 кг калия из расчета действующего вещества на гектар.

ЗАКАТАЛА - 68

СОРТ КУКУРУЗЫ

Авторы: Г. Ш. Унчиева
Н. М. Алиджанов
А. Дж. Мусаев
Б. А. Мамедов
А. М. Асадов

Сорт в 2001 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00077).

Происхождение: Сорт выведен в Закалинской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем индивидуального отбора из Закалальского местного улучшенного сорта.

Общая характеристика: Сорт среднеспелый. Вегетационный период – 110-112 дней. Высота растения – 280-310 см, число листьев на главном стебле в фазе полной спелости – 15-18 штук. Число початков на растении – 1,2 шт. Число рядков на початке – 16-24 штук, число зерен в каждом рядке – 42-56 штук. Выход зерна с початка при обмолоте – 83%.

Разновидность *Zea mays indentata sturt bailey flavorubra*. Початки конусообразные, зерно желтое, стержень красного цвета.

Урожайность: В условиях высокой агротехники сорт имеет большой потенциал урожайности. Потенциальная урожайность в условиях обеспеченной богары составляет 8,5-9,0 т/га, а при поливе – 10,0-11,0 т/га. Урожайность зеленой массы сорта – 50,0-60,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 350-370 г. Содержание белка в зерне – 10-12%, жира – 7,8-8,5%, крахмала – 50-55%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт устойчив к болезням и вредителям. Менее устойчив к пузырчатой головне и фузариозу. Уровень повреждаемости луговой бабочкой – средний, тлей – слабый. Сорт устойчив к засухе и полеганию.

Предшественники и зоны возделывания: Сорт рекомендуется выращивать на обеспеченной влагой богаре и в орошаемых низменных, горных и предгорных регионах республики, после пшеницы, ячменя и технических культур.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева для сорта в низменных регионах – первая декада апреля, а горных и предгорных регионах – третья декада апреля.

Нормы высева: Для получения высокого урожая зерна рекомендуется 45-50 тыс., зеленой массы – 60-70 тыс. всхожих семян на один гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого и качественного урожая зерна рекомендуется внесение 150 кг фосфора, 90 кг калия и 120-150 кг азота из расчета действующего вещества на гектар.

ЗАКАТАЛА - 420

СОРТ КУКУРУЗЫ

Авторы: Г. М. Алиджанов
Г. Ш. Унчиева
А. Дж. Мусаев
С. А. Дунямалиев

Сорт в 2009 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00115).

Происхождение: Сорт выведен в Закаталинской ЗОС Азербайджанского НИИ земледелия путем индивидуального отбора из гибридной популяции 7242-1365х/P21-2.

Общая характеристика: Сорт средне-раннеспелый. Вегетационный период – 102-104 дня. Высота растения – 240-250 см. Число листьев на главном стебле – 13 штук, кустится. Початок закладывается на высоте 80-90 см.

Разновидность *Zea mays indentata sturt bailey flavorubra*. Длина початка – 20-27 см, конусообразной формы. Относится к твердой кукурузе, зерно стекловидное и овальной формы. Цвет зерна желтый, ость початка красного цвета. Число рядков на початке – 16-20 штук, число зерен в каждом рядке – 42-52 штук. Выход зерна с початка при обмолоте – 78%.

Урожайность: Урожайность сорта в среднем за три года в Закаतालском ЗОС в условиях обеспеченной богары составила 7,3 т/га. Потенциальная урожайность сорта высока. В условиях обеспеченной богары составляет 7,0-8,0 т/га, а при поливе – 9,0-10,0 т/га. Урожайность зеленой массы сорта – 35,0-40,0 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 зерен – 300-310 г. Содержание белка в зерне – 10,8-11,1%, жира – 8,5-10,0%, крахмала – 45-50%. Стекловидность зерна сравнительно высокая.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт сравнительно устойчив к болезням и вредителям. Устойчивость к пузырчатой головне и фузариозу – средняя. Уровень повреждаемости луговой бабочкой - средний, тлей – слабый. Устойчивость к засухе и полеганию – высокая.

Предшественники и зоны возделывания: Сорт районирован для возделывания в Азербайджане в низких горных зонах Большого и Малого Кавказа и в зоне Шеки-Закаталы.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева для сорта в низменных регионах – первая декада апреля, а горных и предгорных регионах – третья декада апреля.

Нормы высева: Для получения высокого урожая зерна рекомендуется 45-50 тыс., зеленой массы – 65-70 тыс. всхожих семян на один гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого и качественного урожая зерна рекомендуется внесение 150 кг фосфора, 90 кг калия и 120-150 кг азота из расчета действующего вещества на гектар.

ГУРУР

СОРТ КУКУРУЗЫ

Авторы: Дж. М. Талаи
А. Дж. Мусаев
С. А. Дунямалиев
С. А. Абдулбагиева
С. М. Мамедова
Н. И. Керимов
Г. С. Софиев
С. А. Ахмедов

Сорт в 2012 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Сорт выведен в Закаталинской ЗОС путем индивидуального отбора из гибрида Kz3HxKazZp559.

Общая характеристика: Высота сорта в фазе полной спелости достигает до 238 см. Число листьев на главном стебле – 13 штук. Vegetационный период – 103-105 дней, созревает на 3-5 дней раньше по сравнению со стандартом.

Разновидность *Zea mays indentata sturt bailey flavorubra*. Початок твердый, конусовидной формы. Початок закладывается на высоте 80 см, число рядков на початке – 18 штук, число зерен в каждом рядке – 48-50 штук. Зерно желтовато-зубовидное.

Урожайность: Потенциальная урожайность зерна в условиях обеспеченной богары составляет 10,0-11,0 т/га, зеленой массы сорта – 50,0-60,0 т/га.

Качество зерна: Зерно средней величины, масса 1000 зерен – 342-350 г. Содержание белка в зерне – 11,4%, жира – 12,2%, крахмала – 58,4%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт сравнительно устойчив к пузырчатой головне и фузариозу. Уровень повреждения луговой бабочкой и тлей - слабый. Устойчивость к полеганию и засухе – высокая.

Предшественники и зоны возделывания: Сорт рекомендуется выращивать в условиях обеспеченной влагой богары и в орошаемых зонах республики. Целесообразно выращивание после зерновых и технических культур в низменных, предгорных, горных зонах.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева для сорта в низменных регионах – первая декада апреля, а в горных и предгорных регионах – третья декада апреля.

Нормы высева: Для получения высокого урожая зерна рекомендуется 45-50 тыс., зеленой массы – 60-70 тыс. всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого урожая зерна и зеленой массы рекомендуемая норма внесения минеральных удобрений составляет 120-150 кг фосфора, 80-90 кг калия и 120-150 кг азота из расчета действующего вещества на гектар.

A photograph of a field of green legume plants, likely vetch, with many small white flowers. The plants are densely packed and cover the ground. The text "ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫЕ БОБОВЫЕ" is overlaid in the center in a bold, red, sans-serif font.

**ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫЕ
БОБОВЫЕ**

АЗНИИЗ – 304

СОРТ НУТА

Авторы: Н. С. Амиров
Г. М. Муслимова

Сорт в 1986 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 4149).

Происхождение: Сорт выведен в Азербайджанском НИИ земледелия методом гибридизации.

Общая характеристика: Растения компактные, высотой 65-75 см. Сорт пригоден к механизированной уборке. Устойчив к полеганию, бобы не опадают. Продолжительность вегетационного периода в весенних посевах составляет 90-100 дней.

Разновидность *Cicer arietinum L.transkaukaziko-rubessens*. Бобы желтого цвета. Семена темно-коричневые, ребристые с шереховатой поверхностью.

Урожайность: В весенних посевах за три года изучения урожайность составила 1,67 т/га. Потенциальная урожайность – до 2,5 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 семян – 250-280 г. Содержание белка – 24,0-26,4%. Развариваемость средней степени.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт среднеустойчив к аскохитозу и фузариозу, а также к засухе.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется выращивать как на богаре, так и на поливе. В богарных условиях высокие урожаи получают при посеве после черного пара и зерновых культур.

Сроки посева: Оптимальные сроки весеннего посева – с третьей декады февраля до второй декады марта.

Нормы высева: При оптимальных сроках посева на богаре высевается 300-350 тыс., а на поливе – 350-400 тыс. всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высоких и качественных урожаев под вспашку вносят 90 кг фосфорных, 50 кг калийных удобрений и в начальной стадии роста растений 30 кг азота в виде подкормки из расчета действующего вещества на гектар.

АЗНИИЗ - 303

СОРТ НУТА

Авторы: Н. С. Амиров

Л. А. Амиров

Г. М. Муслимова

Сорт в 1991 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 234971).

Происхождение: Выведен методом гибридизации в Азербайджанском НИИ Земледелия.

Общая характеристика: Растения прямостоячие, компактные, высотой 65-80 см. Сорт устойчив к полеганию и осыпанию бобов. Продолжительность вегетационного периода в весенних посевах – 86-95 дней.

Разновидность *Cicer arietinum L.transkaukaziko-karneum*. Во время созревания окраска бобов соломенно-желтая. Первичные бобы расположены на высоте 25-30 см. Пригоден к механизированному возделыванию. Семена круглые, поверхность гладкая.

Урожайность: Средняя урожайность за три года в условиях орошения составила 1,63т/га. Потенциальная урожайность составляет 2,2-2,5 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 семян 280-310 гр. Содержание белка 25,6-27,0%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт слабо поражается аскохитозом и фузариозом. Устойчив к засухе и хорошо зимует.

Предшественники и зоны возделывания: Можно возделывать как в богарных, так и в поливных зонах. В условиях богары черный пар и зерновые культуры считаются наилучшими предшественниками.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – с третьей декады февраля до второй декады марта.

Нормы высева: При оптимальных сроках посева в богарных условиях высевается 300-350 тыс., а на орошении – 400-450 тыс. всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого и качественного урожая под вспашку вносят 90 кг фосфорных, 50 кг калийных удобрений и 30 кг азота после полных всходов в виде подкормки из расчета действующего вещества на гектар.

АЗНИИЗ – 50

СОРТ НУТА

Авторы: Л. А. Амиров
З. И. Акперов
Р. С. Мирзоев
Г. М. Гасанова

Сорт в 2000 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений Азербайджанской Республики.

Происхождение: Выведен в Азербайджанском НИИ земледелия методом многократного отбора из СР-64 (Узбекистан).

Общая характеристика: Растения прямостоячие, компактного типа, высотой 55-65 см. Нижние бобы расположены на высоте 25-30 см. Устойчив к полеганию и опадению бобов. Пригоден к механизированному возделыванию. В подзимних посевах продолжительность вегетационного периода составляет 155-159 дней. Скороспелый. На 8-10 дней созревает раньше районированного сорта АзНИИЗ 303.

Разновидность *Cicer arietineum L., transkaukazikum*. Лист сложно перистый, оканчивается одиночным листочком с зубовидными краями. Цветки крупные, белые. Бобы светло-соломенные. Семена средние (t.intermediate), круглые, светло-желтые, с гладкой поверхностью.

Урожайность: Средняя урожайность за три года в подзимних посевах на богаре составила 1,62 т/га, что на 0,22 т/га больше сорта АЗНИИЗ- 303. Потенциальная урожайность - 2,0 т /га.

Качество зерна: Масса 1000 семян – 290-300 г. Содержание белка в зерне доходят до 23,0%. Вкусовые качества высокие.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Устойчив к аскохитозу и слабо поражается фузариозом. Устойчив к засухе. Зимостойкость средняя.

Предшественники и зоны возделывания: Рекомендуется для возделывания, в основном, в богарной и предгорной зонах. Наилучшие предшественники – пар и зерновые культуры.

Сроки посева: Оптимальные сроки подзимнего посева – с третьей декады ноября по первую декаду декабря, весеннего посева – с первой до второй декады марта.

Нормы высева: В оптимальных сроках посева на богаре высевается 350-400 тыс. всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Чтобы получить высокий урожай под вспашку вносят 90-100 кг фосфорных, 90 кг калийных удобрений и в начальных фазах роста 30 кг азота в виде подкормки из расчета действующего вещества на гектар.

НАИЛ

СОРТ НУТА

Авторы: Н. С. Амиров
Б. А. Гасымов

Сорт в 2002 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00066).

Происхождение: Сорт выведен в Азербайджанском НИИ земледелии методом индивидуального отбора из местного сорта Шарк Гапысы (Нахичеванская АР).

Общая характеристика: Растения раскидистые, высотой 35-40 см. Первичные бобы расположены на высоте 15-20 см. Устойчив к полеганию и бобы не опадают. Продолжительность вегетационного периода – 160-165 дней.

Разновидность *Cicer arietinum L. v. kabuli*. Лист сложноперистый, края зубчатые. Бобы желтые с волосками. Семена средней крупности, ребристые, светло-желтые. Поверхность гладкая.

Урожайность: При весеннем посеве в поливных условиях за три года изучения урожайность составила 1,25 т/га. Потенциальная урожайность составляет 1,5-1,8 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 семян – 400-430 г. Содержание белка доходит до 27%.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт среднеустойчив к аскохитозу. Устойчив к засухе, незимостойкий.

Предшественники и зоны возделывания: Сорт предлагается для возделывания в низменных районах республики. Наилучшие предшественники - пар и зерновые культуры.

Сроки посева: В низменных районах республики оптимальными сроками посева являются вторая декада февраля - первая декада марта.

Нормы высева: При оптимальных сроках посева в богарных условиях высевается 250-300 тыс., а на орошении – 350-400 тыс. всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высоких урожаев под основную вспашку вносят 120 кг фосфора, 90 кг калия и в начальных фазах роста 30 кг азота в виде подкормки из расчета действующего вещества на гектар

НАРМИН

СОРТ НУТА

Авторы: Л. А. Амиров
Р. С. Мирзоев
З. И. Акперов
Г. М. Гасанова

Сорт в 2006 году включен в Государственный реестр селекционных достижений Азербайджанской Республики и защищен патентом (Патент № 00092).

Происхождение: Выведен в Азербайджанском НИИ земледелия методом индивидуального отбора из селекционной линии Flir 95-65, интродуцированной из ICARDA.

Общая характеристика: Растения сорта штамбовые, высотой 60-65 см. Устойчив к полеганию и осыпанию бобов. Очень пригоден к механизированному посеву и уборке. Первичные бобы расположены на высоте 25-30 см. Во время созревания листья опадают. Продолжительность вегетационного периода в подзимних посевах составляет 170-175 дней. Сорт созревает на 6-9 дней раньше районированного сорта АзНИИЗ 303.

Разновидность *Cicer arietinum L. v transkaukazikum*. Семена светло-желтые. Поверхность гладкая. Цветки крупные, белые. Число бобов на одном растении составляет 26-34 шт., овальной формы, цвет желтый. В бобах число семян 1-2 шт., средней крупности (v.kabuli), светло желтые, поверхность гладкая.

Урожайность: По сравнению с весенними посевами наибольшую урожайность сорт показывает в подзимних посевах. Средняя урожайность в подзимних посевах за три года на богаре составила 1,61 т/га и превысила сорт АзНИИЗ 303 на 0,43т/га. Потенциальная урожайность – 2,4 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 семян – 340-350 г. Содержание белка – 24-25 %. Вкусовые качества высокие. Сорт продовольственного направления.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт устойчив к аскохитозу и слабо поражается фузариозом. Устойчивость к засухе высокая.

Предшественники и зоны возделывания: Сорт предлагается для возделывания в Южно-Муганской зоне и в других районах в условиях богары, а также поливных зонах республики. В условиях богары наилучшими предшественниками считаются черный пар и зерновые культуры. В низменных поливных районах – зерновые и пропашные культуры.

Сроки посева: В Южно-Муганской и других низменных зонах республики рекомендуется подзимний сев в первой и второй декадах декабря, в предгорных и горных зонах ранневесенний посев - с третьей декады февраля до второй декады марта.

Нормы высева: В оптимальных сроках высева в богарных зонах высевается 320-350 тыс., а в условиях полива 400-450 тыс. всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высокого урожая под вспашку вносят 90-100 кг фосфорных, 90 кг калийных удобрений и на начальных стадиях роста растений 30 кг азота в виде подкормки из расчета действующего вещества на гектар

СУЛТАН

СОРТ НУТА

Авторы: Л. А. Амиров
Р. С. Мирзоев
А. Дж. Мусаев
Дж. М. Талаи
А. А. Джахангиров
Г. М. Гасанова
Б. Г. Садыгов

Сорт в 2008 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений Азербайджанской Республики.

Происхождение: Выведен в Азербайджанском НИИ земледелия методами индивидуального и массового отборов из генетического источника Flp 98-178, интродуцированного из ICARDA.

Общая характеристика: Форма растения прямостоячая, высотой до 70-80 см. Листья крупные, перистые с зубчатыми краями. Продолжительность вегетационного периода в подзимних посевах в низменных зонах – 168-174 дня, а в предгорных зонах – 225-230 дней. Созревает на 3-5 дней позже сорта Нармин. Устойчив к полеганию и осыпанию бобов. Пригоден к механизированному возделыванию.

Разновидность *Cicer arietinum L. v transkaukazikum*. Цветки крупные, одиночные, белые, цветоножки средние, зеленые. Бобы во время созревания желтые. Семена крупные (*т. кабули*), светло-желтого цвета, гладкие.

Урожайность: В подзимних посевах за три года испытания в условиях богары средняя урожайность составила 1,74 т/га и на 0,14 т/га превысила стандартный сорт Нармин. Потенциальная урожайность составляет 2,5 т/га.

Качество зерна: Сорт зернового и продовольственного направления. Масса 1000 семян 390-400 гр. Содержание белка в зерне 26-27%. Вкусовые качества высокие.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт отличается устойчивостью к аскохитозу и засухе, а также зимостойкостью.

Предшественники и зоны возделывания: Сорт предлагается для возделывания, в основном, в низменных и предгорных зонах республики. Наилучшими предшественниками являются пар, зерновые и пропашные культуры.

Сроки посева: В предгорных зонах подзимние посевы проводятся во второй и третьей декадах ноября, а в Южной Мугане и в других низменных районах – с третьей декады ноября до первой декады декабря. Весенние посевы – с третьей декады февраля до третьей декады марта.

Нормы высева: В оптимальных сроках посева в богарных условиях высевается 300-350 тыс., а в поливных условиях – 400-450 тыс. всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высоких урожаев под вспашку вносят 120 кг фосфорных, 90 кг калийных удобрений и на начальных стадиях роста растений 30 кг азота в виде подкормки из расчета действующего вещества на гектар.

ЧАРЕЗ

СОРТ АРАХИСА

Авторы: Д. А. Алиев
З. И. Акперов
А. Дж. Мусаев
Дж. М. Талаи
Х. И. Мамедов
М. Г. Сеидов

Сорт в 2005 году передан в Государственную Комиссию по Испытанию и Охране Селекционных Достижений.

Происхождение: Выведен в Азербайджанском НИИ земледелия методом индивидуального отбора из генотипов арахиса (*ICGV93143*), интродуцированного из Международного Института по исследованию сельскохозяйственных культур в полузасушливых тропиках (*ICRISAT*).

Общая характеристика: Сорт высокорослый (50-55 см), число ветвей – 4-5 штук. Число бобов с одного растения – 20-25 штук. Число зерен с одного растения – 45-48 штук. Vegetационный период составляет 170-175 дней.

Разновидность *Arachis hypogaea L. fastigiata vulgaris*. Лист крупный, зеленый, листочки овальные, цельнокрайние без волосков. На главном стебле 7-9 междоузлий. Зернышки продолговатые, крупные, светло-красные.

Урожайность: В Шеки-Закатальской зоне в условиях обеспеченной богары средняя урожайность составила 2,76 т/га, что на 0,74-1,2 т/га больше стандартного сорта Загатала 295/1. Потенциальная урожайность – 3,0-3,5 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 семян – 850-900 г. Содержание жира в зернах – 55-59%. Вкусовые качества высокие.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт среднеустойчив к фузариозу и аскохитозу, а также к засухе.

Предшественники и зоны возделывания: Предлагается для возделывания в условиях обеспеченной богары и в поливных условиях республики. Лучшими предшественниками являются озимые зерновые, пропашные культуры и черный пар.

Сроки посева: Оптимальные сроки посева – с третьей декады апреля до первой декады мая.

Нормы высева: Оптимальная норма - 100-115 кг всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Для получения высоких урожаев вносят 60-80 кг фосфора, 50-60 кг калия и 50-80 кг азота из расчета действующего вещества на гектар. Желательно 30% азота вносить перед посевом, а остальные 40% спустя 2-3 недели после всходов и 30% в период образования бобов и налива семян.

АРЗУ

СОРТ ЧЕЧЕВИЦЫ

Авторы: Л. А. Амиров
З. И. Акперов
Дж. М. Талаи
Р. С. Мирзоев

Сорт в 2009 году включен в Государственный реестр селекционных достижений и защищен патентом (Патент № 00116).

Происхождение: Выведен в Азербайджанском НИИ земледелия методами индивидуального и массового отбора из интродуцированного из *ICARDA* селекционного материала ILL6037. Сорт крупносемянный, пищевого направления.

Общая характеристика: Растения кустовые, высокорослые (35-40 см). Вегетационный период в подзимних посевах составляет 172-180 дней. На 2-5 дней созревает раньше районированного сорта Азер. С повышением температуры весной интенсивно растет.

Разновидность *Lens culinaris Medik. ssp. nummularia*. Растения кустовые, ребристые, листья сложные, парно-перистые. Листочки эллипсовидные, цельнокрайние. Цветоножки длинные, зеленые. Цветки белые. Семена крупные, светло-зеленые, круглые. Поверхность гладкая. Семядоли желтые.

Урожайность: За три года испытания при подзимнем посеве в богарных условиях урожайность составила 0,91 т/га и превысила стандартный сорт Азер на 0,19 т/га. Потенциальная урожайность – 1,4-1,6 т/га.

Качество зерна: Масса 1000 семян – 60-65 г. Содержание белка доходит до 27%. Вкусовые качества высокие.

Устойчивость к болезням и климатическим условиям: Сорт устойчив к фузариозу и засухе. Зимостойкий.

Предшественники и зоны возделывания: Предлагается для возделывания в Южной Мугане, а также в других богарных и поливных зонах республики. Наилучшими предшественниками на богаре являются черный пар и зерновые культуры, а на орошении – зерновые и пропашные культуры.

Сроки посева: Оптимальные сроки подзимнего посева – со второй декады ноября до первой декады декабря, весеннего посева – со второй декады февраля до второй декады марта.

Нормы высева: В условиях богары высевается 2,0-2,1 млн., а в условиях полива – 2,5-3,0 млн. всхожих семян на гектар.

Нормы удобрений: Под основную вспашку вносят 120 кг фосфора, 90 кг калия и на начальных стадиях роста растений 30 кг азота в виде подкормки из расчета действующего вещества на гектар.

AZERBAIJAN RESEARCH INSTITUTE OF CROP HUSBANDRY

Territory of the Azerbaijan Republic is characterized by the existence of all edaphic-climatic zones, prevailing in the world, except for tropical and forest-savanna types. The Republic has rich climatic resources due to favorable physical and geographical conditions. All of this gives acceptable opportunities for cropping here.

Azerbaijan is an ancient agricultural land. Location of the country in favorable natural and geographical conditions provided a basis for comprehensive development of agriculture. Archaeological excavations prove that Azerbaijan is the main center of grain farming, viticulture, horticulture and stockbreeding. Development of grain farming and other strategically important sectors of agriculture in the country is the focus of attention. During more than 60 years of existence the Azerbaijan Research Institute of Crop Husbandry played a huge role in ensuring food security of the country and left its lasting mark on history. Methods and attitudes concerning the approach to study have changed over these years, and each generation of scientists improved the scientific heritage of their predecessors, and achieved great success in improving plant varieties and creation of advanced cultivation technologies by performing numerous scientific studies of applied and fundamental nature.

Azerbaijan Research Institute of Crop Husbandry was organized on May 20, 1950 in accordance with Decrees of the CM of the USSR № 2117 “On measures to increase the production of wheat and cotton in collective and state farms of the Azerbaijan SSR” and the CM and the Central Committee of the Communist Party (Bolsheviks) of Azerbaijan from June 6, 1950 № 802 “On measures to increase wheat production in collective and state farms of the Azerbaijan SSR” under the Academy of Sciences of Azerbaijan. The Institute started its activities since October 1950.

Azerbaijan Research Institute of Crop Husbandry was placed under the authority of the Ministry of Agriculture of Azerbaijan by the Decree № 253 of the CC of the CPSU and the CM of the USSR from February 14, 1956, the Order №87 of the Ministry of Agriculture of the USSR from March 8, 1956, and the Decree of the CC of the CP of Azerbaijan and the Council of Ministers of the Azerbaijan SSR from April 27, 1956 №222 “On measures to improve the work of research institutions in agriculture”. The Institute was reformed on the basis of the Azerbaijan State Breeding Station (now the Tartar Zonal Experimental Station (ZES)), founded in 1933.

In order to increase grain production in the Republic, supplying specialized farms with highly conditioned seeds and improving the performance of seed-growing works, “Elit” NGO was established on the basis of the Institute of Agriculture, based on the Order №263 k of the Ministry of Agriculture of Azerbaijan from August 16, 1993.

Since 2000, the Institute of Agriculture is a part of the Agrarian Research Center of the Ministry of Agriculture, established by the Resolution № 190 of the Cabinet of Ministers of Azerbaijan Republic on the adaptation of agricultural science and scientific and technology program to new economic relations and reforms carried out in the Republic, removing concurrency and dispersion in this field, developing an integrated strategic objective of the research work, improving the introduction of the obtained results in production from December 16, 1999.

To date, 2013, the structure of the Institute of Crop Husbandry includes 3 Divisions (Plant Breeding, Plant Physiology and Biotechnology, Sustainable Agriculture and Diversification of Plants), 4 Laboratories (Grain Quality, Initial Seed Farming and Seed Quality, Disease and Pest Control, Soil and Plant Analyzes), and also the Group for information, implementation and training, Department of Social Sciences and Foreign Languages, library and computer center, 6 experimental farms (Jalilabad ZES; Gobustan ZES; Tartar ZES, Zagatala ZES, Shaki SP and Absheron PEF).

The main objective of the Institute since its establishment was staffing with highly qualified personnel and further enhancement of their skills. Providing the Institute with scientific staff was

carried out mainly through full-time and part-time postgraduate studies. Training of highly qualified personnel specialized in breeding and seed production, genetics, plant physiology and biochemistry, biophysics, plant protection from pests and diseases, general farming, plant cultivation, etc. was conducted at a full-time postgraduate school of the Institute. On the initiative of Academician Jalal Aliyev since 1972 graduates of the leading higher educational institutions of the country in different fields: biology, chemistry, physics, mathematics, agriculture were invited to the Institute for this purpose, they initially were sent for 2-year training, and then for the objective full-time postgraduate studies in the relevant scientific centers of the former Soviet Union.

More than 80 young researchers have passed a long-term practical training in scientific centers of the former USSR in the following specialties: biophysics, biochemistry, molecular biology, mathematical modeling of agroecosystems and photosynthetic processes, genetics, molecular genetics, plant physiology, radiobiology, phytopathology, plant immunity to diseases, etc.. 48 specialists were trained in objective full-time postgraduate school during the period from 1972 until 1988. After acquisition of independence, a personnel training is continuing mostly in the Republic and within the framework of cooperation with International Breeding Centers *CIMMYT (International Maize and Wheat Improvement Center)* and *ICARDA (International Center for Agricultural Research in the Dry Areas)*.

During the period of the Institute's activities, including the objective full-time postgraduate school, more than 400 highly qualified specialists were trained, including about 255 people who successfully defended their theses, received their PhD degrees, including 79 PhD's who were trained at the Department of Plant Physiology and Biotechnology in the following fields: "Plant Physiology" - 35, "Biochemistry" - 12, "Biophysics" - 16, "Molecular biology" - 2, "Molecular genetics" - 1, "Bioorganic chemistry" - 2, "Radiobiology" - 4, "Microbiology" - 2, "Mathematical biology" - 5 persons.

7 of the researches employed by the Institute defended their doctoral theses on a basis of the result of their long-term productive research works. Personnel training tradition is successfully continuing at present. So, since 1996, more than 30 young researchers of the Institute passed advanced training courses held in different countries (India, Iran, Mexico, United Arab Emirates (The UAE), Syria, Turkey, etc.), in International Centers such as *CIMMYT*, *ICARDA*, *IPGRI (International Plant Genetic Resources Institute)*, *ICRISAT (The International Crops Research Institute for the Semi-Arid-Tropics)* and *ICBA (International Center For Biosaline Agriculture)* within the framework of cooperation. They mainly focused on improvement of wheat and peanut varieties, rust diseases, creation of databases of plant genetic resources, major pests and diseases of crops, soil protective and resource conservation technologies of cultivation.

Highly qualified trained personnel are currently working in various research institutes and higher education institutions of the country, are the responsible officials of state authorities, and are invited and successfully work as highly qualified specialists in the countries such as the USA, Germany, France, Canada, Australia, Great Britain, Japan, China, Sweden etc. as well.

Currently 110 scientists are employed by the Institute, including 1 academician, 5 doctors of sciences and 53 PhD's. Scientists I.J.Rajabli, S.F.Huseynov, V.N.Gromachevsky, K.A.Alekperov, I.S.Safarov, Sh.G.Samedov, R.J.Aleskerzade, S.I.Suleymanov and others who made a huge contribution to agricultural science, worked there during the history of the existence of the Institute. Currently this tradition is continued with dignity by Academician J.A.Aliyev, A.J.Musayev and others.

Based on the objectives and tasks, the main scientific and theoretical studies were carried out in the Institute of Crop Husbandry and its Absheron Experimental Station, and research works of scientific and production nature were carried at Zonal Experimental Stations that characterize soil and climatic conditions of main zones of the Republic, in Terter (irrigation), Gobustan (unsupplied highland dryland), Jalilabad (unsupplied lowland dryland), Zagatala (supplied dryland), at Sheki supporting point, in the State Agricultural Production Enterprises and farms.

The main direction of the research of the Institute is development and improvement of theoretical basis of breeding and seed farming along with introduction of scientific achievements in fields of

genetics, physiology, biochemistry, plant protection and technologies as well as new areas of science - biotechnology, genetic and cellular engineering, mathematical methods and computer technology, creation of database of plant genetic resources, breeding of new high-yielding varieties of crops, legumes possessing immunity, early maturity, resistance to extreme conditions (drought, salinity, etc.), management of initial seed farming and production of elite varieties, development and implementation of technology of cultivation of crops, leguminous plants; improving methods of tillage in the zonal system of agriculture.

The Institute is also involved in the major problems of agriculture, corresponding to different edaphic-climatic regions of the Republic: fertility, moisture conservation and maintenance, improvement of tillage systems, development of the most effective methods of cultivation technology for new varieties of crops, leguminous plants; fertilization system, irrigation regime.

Research works on breeding and seed growing, phytopathology, entomology, genetics, physiology, biochemistry, biotechnology of soft and durum wheat, barley, maize, chickpeas and lentils are conducted in the Institute within the framework of the programs for wheat, barley, maize, food legumes, sustainable agriculture and diversification of plants. In accordance with the goals and objectives of these programs, scientific activities of the Institute consist of the following:

- Creation of new high-yielding, quality, environmentally adaptable plant varieties through hybridization and selection of germplasm from local and introduced varieties.
- Increase in resistance of plants to biotic, abiotic stress factors (drought, heat, salinity, winter, diseases, etc.).
- Increase in yield capacity and quality of plants in irrigation and dryland agriculture conditions, with the use of modern technologies (integrated pest management, minimum and zero tillage technologies, efficient use of water resources, etc.).
- Production of biologically pure, highly conditioned, original, super-elite and elite seeds.
- Strengthening of cooperation with advisory centers on introduction of new varieties and technologies and identification of research priorities.

Field experiments with more than 20 thousands of samples of crops and legumes are laid out on the area of 65-70 ha for the research at the Institute each year for this purpose. 51.0% of them are accounted for soft wheat, 35% - for durum wheat, 8.0% - for barley, 2.0% - for maize and 4 % - for food legumes (chickpeas, lentils).

Varieties created and regionalized in the Republic until 1970 were extensive type and did not provide high yields, resulting in the fact that yield capacity of crops in the Republic did not exceed 0.9-1.2 t/ha. Therefore it was very important to create new high-yielding and quality varieties which fit local environmental conditions of each region. For this purpose first of all it was necessary to develop deeply scientific theoretical and methodological basis for the creation of new productive varieties of intensive type crops. Since 70ies fundamental change was occurred in this field under the leadership and with the direct participation of Academician J.A.Aliyev. A comprehensive, scientifically based complex long-term breeding program was developed first of all.

The main objective of this program was to develop a theoretical basis and experimental methods to create more highly productive and quality intensive type crop varieties, complexly resistant to drought, salinity, heat, cold, frost, pests and diseases, as well as to lodging, corresponding to the different agro-ecological regions of the Azerbaijan Republic and meeting the requirements of agricultural production. Experts working in the fields of plant physiology, breeding, genetics, biochemistry, technology, phytopathology and entomology were involved in this work.

For this purpose, first of all, the Gene Bank - rich gene pool of wheat, introduced from International Centers *CIMMYT*, *ICARDA* and the institutions of the former Soviet countries engaged in wheat breeding was established by morphophysiological and other important characters. This gene pool is used to identify heritability of photosynthetic features, for study of heredity, donor features of genotypes, for appropriate selection on the basis of complex features. In short, as a result of fundamental and applied research carried out by Academician J.A.Aliyev at the end of the previous century in the direction of increasing the yield capacity of intensive low-growing varieties of wheat,

a real “Green Revolution”, which received a huge response in the world, occurred in Azerbaijan. Genetic and breeding works were carried out in order to reveal the secrets of photosynthetic activity and to turn it in the desired direction.

As a result of deeply scientific complex works conducted in different regions of the Republic practical breeding matters were successfully resolved, 118 various crop varieties which have been submitted to the State Committee on Testing and Protection of Breeding Achievements (SCTPBA) for regionalization were created. 63 of them, including 21 of soft wheat, 15 - durum wheat, 9 - barley, 1 - rye, 1 - oat, 1 - triticale, 4 - maize, 4 - chickpeas, 2 - lentils, 1 - bean, 1 - peanut, and 4 varieties of tobacco were regionalized and included in the State Registry of Breeding Achievements. 90% of created and regionalized varieties of plants are related to the period after the 70ies. Since 1970, these achievements were reached through the preparation and implementation of complex breeding programs fully justified from a scientific point of view under the leadership of Academician Jalal Aliyev.

Great attention is paid in the Institute to fundamental research as well. As a result of study of indicators and signs of photosynthetic activity, morphophysiological and agronomical differences, and the real and potential capabilities of wheat genotypes, together with environmental factors, Academician J.Aliyev created tests for “Ideal Wheat” model. Created varieties reflected a range of features: early maturity, resistance to diseases, drought and other stress factors, high quality. They belong to the intense type, are characterized by short height and the evenness of the field. At the same time the effective genes and donors against major diseases of wheat were identified using international classifiers. Genetic certification of wheat varieties involved in breeding by main morphological properties and various qualitative and quantitative features was implemented.

Good results were achieved in the creation of durum wheat Garagylchyg-2 Mirbashir-50, Vugar, Shiraslan-23, Tartar, Barakatli-95, Alanja-84 and other intensive type varieties. Yield capacity of these varieties is 7-9 t/ha, and they occupy 80-85% cultivation areas in the Republic. These varieties gave great results in Turkmenistan and Uzbekistan Republics as well.

As a result of the research carried out towards the creation of wheat varieties resistant to abiotic stress factors which result from global warming, Barakatli-95 durum wheat variety, Gobustan, Ruzi-84, Shaki-1 soft wheat varieties, giving the yield in a range of 4.5 - 5.0 tons per hectare in arid dryland conditions, were created.

Over the past years as a result of works carried out on wheat breeding in Azerbaijan for irrigation conditions Azamatli-95, Nurlu-99, Tale-38, Aran, Gyrgyz gul-1 soft wheat varieties, Garabag durum wheat variety the yield of which is more than 8,0 tonnes per hectare, were created. Promising Gunashli, Zirva-80, Yegane, Gyzyt bugda, Fatima, Layagatli-80, Shafaq-2, Mahmud-80, Marhal, Parvin, Farahim varieties of soft wheat, Garabag-33, Gudratli-48, Dayanatli, Sadig varieties of barley are collected in the State Committee for Testing and Protection of Breeding Achievements. Regionalized Garabag-7, Garabag-21, Jalilabad-19, Garabag-22, Baharli barley varieties, Zagatala local improved, Zagatala-514, Zagatala-68, Zagatala-420 maize varieties, Nail, Narmin chickpeas varieties, and Arzu lentils variety are cultivated over large areas and seeds of these varieties are in high demand among farmers.

It is no coincidence that foreign scientists representing 41 countries praised new wheat varieties with large cultivation areas created under the leadership of Academician J.A.Aliyev at the International Conference, held on July 24-30, 2011 in Baku, and dedicated to “Photosynthetic studies for prosperity”.

Nowadays, the Azerbaijan Research Institute of Crop Husbandry is a holder of more than 70% patents for 59 varieties of crops and legumes (28 of soft, 9 – of durum wheat, 8 - barley, 7- maize, 5 - chickpeas, 2 - lentils) included into the warrant of the State Registry of Breeding Achievements.

Along with practical breeding and theoretical developments the Institute pays a lot of attention to arrangement of the industrial variety trials in different ecological zones of the country and accelerated multiplication of seeds of regionalized and promising varieties. Cultivation of seeds of super elite and elite varieties seeds in order to transfer them to specialized seed farms for breeding to elite varieties

and first reproduction is carried out at the ZESs of the Institute.

Seed farming activity for 35 varieties of crops and legumes (14 of soft wheat, 9 of durum wheat, 6 of barley, 4 of maize, 1 of chickpea and 1 of lentil) of the Institute is conducted at the ZESs of the Institute every year in the area of 600-700 hectares. At these farms elite, super elite and original seeds are produced in an average amount of 1000-1200 tonnes. Elite seeds produced at these farms, according to the quota, on the basis of distribution by the Ministry of Agriculture, are distributed between more than 120 public and private seed growing farms.

Since 1996 the Institute of Crop Husbandry is collaborating with International Breeding Centers *CIMMYT*, *ICARDA* on introduction and testing of samples of crops and legumes, and participates in international and regional events, personnel training courses are held. As a result of joint collaboration 4 varieties of soft wheat, 1 – of barley, 1- of chickpea and 1 variety of lentils were created and regionalized. These varieties are cultivated on large crop areas.

Many scientific developments of the Institute were performed at a level corresponding to world achievements, and during the period of its activities 12 of them were recognized as inventions, and invention certificates were received for them from the State Scientific and Technical Committee of Inventions and Discoveries, and innovation certificates were received for 9 of them.

63 of 118 crop varieties created in the Institute were regionalized for different regions of the Republic by the Resolution of the State Commission for Testing and Protection of Achievements; Certificates of Authorship of the inventions were received for them.

Durum wheat varieties created by scientists of the Institute exceeding international standards by quality indicators 11 times were presented at the All-Union Exhibitions of Achievements of the National Economy in Moscow, 19 times at national exhibitions, including exhibition in Algeria in 1982, in Luanda, the capital city of Angola, in the Ethiopian capital Addis Ababa, in 1983, in the Hungarian capital, Budapest, in 1984, in the Indian capital, Delhi, in 1985, as well as in other countries, and repeatedly awarded prizes and medals, from 1981 until 1989.

Staff of the Institute have repeatedly been recognized as the winner of socialist competitions, and in 1978, 1980, 1981, 1982, 1984, 1986, 1987 were awarded the passing flag, diplomas and certificates for high quality of the research works and effective implementation of them in the production.

The top 10 scientists of the Institute were awarded honorary degrees, orders and medals for scientific achievements and their implementation in the production.

In order to provide scientific guidance and practical support scientists visited the farms of the Republic more than 7,000 times. During the period of activities the Institute held up to 500 conferences, 2300 reports were made and 800 lectures were delivered. In order to promote the latest science achievements and best practices for farms, farmers and business people more than 400 casts on the Republican radio and television were produced, 4 documentaries were made and shown. According to the Resolution of the Council of Ministers of the Azerbaijan Republic, 159 of the Institute's developments were adopted for implementation in the production.

The results of scientists' research during the period of activities of the Institute are reflected in more than 60 monographs and books, 219 brochures, 3.500 papers, 38 posters, 50 booklets, 5 catalogs of crop varieties and 23 volumes of proceedings of the Institute.

Much of the credit in the achievement such a huge success by the Institute of Agriculture belongs, in the first place, to a prominent scientist, Doctor of Biological Sciences, Professor, Honoured Scientific Worker, active member of the Azerbaijan National Academy of Sciences, foreign member of the Russian Academy of Agricultural Sciences, the Ukrainian Academy of Agrarian Sciences and the Academy of Agrarian Sciences of the Republic of Belarus, member of the International Society of Photosynthesis Research, the International Society for Plant Molecular Biology, the Cell Stress Society International, the American Society of Plant Biologists, Japanese Society of Plant Physiologists, Chairman of the Azerbaijan National Committee on Bioethics, Ethics of Science and Technology under UNESCO, Chairman of the Azerbaijan Society of Biochemists and Molecular Biologists, President of the Foundation of "Development of New Fields of Biology" (BEYSIF) Jalal Alirza Aliyev. While working at the Institute since the early days of its establishment, Jalal Aliyev

has made an invaluable contribution to the development of agricultural biology and development of scientific and theoretical basis of breeding, creation of new high-yielding varieties of intensive type, created new forms of combination of fundamental research and applied science. Scientific activity of Academician J.A.Aliyev was aimed at the study of crops, increasing their productivity to meet the needs of the population in food products and elimination of food shortage.

During these years countless varieties created, breeding school, rich wheat fund, valuable scientific works written by selfless scientists of the Institute of Crop Husbandry are the national wealth of Azerbaijan and will remain the heritage for future generations and will play a role in ensuring food security of the country for centuries.

Bread wheat
Triticum aestivum L.

PARZIVAN – 1

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: N. R. Efendiyev
A. J. Musayev
H. Y. Abdurahimov
E. V. Agababov

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 1990 and is protected by patent (Patent № 5257).

Origin: Variety has been obtained by individual selection from intraspecific hybridization of (Local Car wheat x Bol wheat) x Stella bread wheat varieties at Zagatala Regional Experiment Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is tall (130-150 cm), lodging-prone, resistant to shattering. Tillering is medium. Vegetation period is 224-226 days, matures 2-3 days earlier than standard variety.

Diversity *erythrospermum*. Spike is of medium length and density, white colored and awned. Grain of the variety is large, with medium furrow, red colored, oval, with hairy base. Number of grains per spikelet is 42-46.

Productivity: The average productivity of the variety at Zagatala RES (rainfed area with sufficient moisture) is 4.12 t/ha, which outyields the check variety by 0.7 ton/ha. Potential productivity of the variety is 4.5-5.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 43-45 gram, protein content is 12-14%, gluten content is 25-28%. The general baking quality is satisfactory.

Resistance to diseases and climatic conditions: Moderately infected with yellow and brown rust diseases, weakly infected with powdery mildew. Winterhardiness is good in Sheki-Zagatala region.

Cultivation regions and preceding crops: Variety was assigned for cultivation mainly in rainfed regions with sufficient moisture. Cultivation after row crops and bare fallow as preceding crop is more appropriate.

Sowing time: Optimum sowing time is a period between the second and third decades of October.

Seeding rate: It is recommended to sow 4.0-4.5 million viable seeds per hectare. In case of late planting this rate can be increased by 10%.

Fertilizer norm: During cultivation period 80-100 kg active of phosphorus, 50-60 kg of potassium and 70-90 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

MIRBASHIR – 128

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: A. J. Musayev
V. F. Ibadov
M. H. Seyidov

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 1996 and is protected by patent (Patent № 00082).

Origin: Variety has been obtained from intraspecific hybridization of Bezostaya-I variety and “S-271” variety of Pakistan origin at the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is lodging-resistant, plant height is 95-100 cm. Matures at the same time with Bezostaya-1 variety. Resistant to shattering. Tillering is grounded, sprout and plant color is dark green.

Diversity *erythrospermum*. Spike is of medium length and medium density. Spikelet glume is semicircular, awns are short, poorly dissipated and rough.

Productivity: The average productivity of the variety at the Tartar Regional Experiment Station in irrigated condition was 6.34 t/ha, which outyielded the Bezostaya-1 variety by 0.69 ton/ha. Highly productive variety. Potential productivity is 6.0-7.0 t/ha.

Grain quality: Grain is large, 1000 kernel weight is 37- 47 gram. Grain protein content is 14.7-15.3%, gluten content is 28-30%. Baking quality of the variety is good.

Resistance to diseases and climatic conditions: Mildly or moderately infected with fungal diseases. Drought resistance is moderate. Winters good at cereals grown regions of the Republic.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is recommended to be grown at irrigated and rainfed regions of the Republic. The best preceding crops for the variety in irrigated regions are perennial crops and row crops, but in rainfed condition – bare fallow and full fallow.

Sowing time: The optimum sowing period in rainfed condition is a period between the 20 September and the 10 October, and in irrigated condition between 20 October and 10 November.

Seeding rate: The recommended seed rate in foothill rainfed condition is 4.0-4.5 million seeds, and in irrigated condition – 4.5-5.0 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: Depending on preceding crops and soil fertility 80-100 kg of active phosphorus, 40-60 kg of potassium and 80-100 kg of nitrogen fertilizers per hectare are considered the best fertilizer rates for the variety. All the phosphorus and potassium fertilizers should be applied before ploughing, but nitrogen fertilizer should be applied in early spring at the beginning of tillering and stem elongation stages.

TARAGGI

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: A. M. Abdullayev

P. P. Naskidashvili

V. F. Ibadov

N. H. Gafarov

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 1997 and is protected by patent (Patent № 00031).

Origin: Variety has been obtained by individual selection from intraspecific hybrid of K-290612 Pob.Ke.Pet.Rul. sample of Mexico origin and 45319 Panoniya variety sample of Yugoslavia origin.

General characteristics: Variety is of medium height (100-110 cm), stem is hard and resistant to lodging. Productive tillering is 2.7-3.4. Sprouting energy is very high, because of fast vegetation during the years with mild winters is prone to massive stem elongation. So, late seeding, especially after planting of cotton, results in high efficiency. The 3-year average vegetation period is 206 days.

Diversity *lutescense*. Spike is oblong (10-12 cm), cylinder-shaped, sparse, awnless, white color. Grain of the variety is of medium size, oval shape, red color, furrow is superficial, base is hairy. Number of grains per spike is 45-50.

Productivity: The 3-year average productivity of the variety at the Tartar Regional Experimental Station in irrigation condition was 6.58 t/ha. In comparison with check variety this is 0.86 t/ha more yield. Potential productivity of the variety is 6.5-7.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 45-49 gram. Grain protein content is 14-15%, gluten content is 31-34 %.

Resistance to diseases and climatic conditions: The variety performed itself resistant to fungal diseases during research period, however, in recent years it shows sensitivity to yellow rust. Winterhardiness is good, resistant to drought.

Cultivation regions and preceding crops: Recommended to be grown in irrigated lowlands and rainfed foothill areas. The best preceding crops for the variety in irrigated condition are perennial crops and row crops, but in rainfed foothill regions – bare fallow and full fallow.

Sowing time: A period between the second and third decades of October is considered the optimum sowing time in irrigated condition, and in rainfed foothill condition – between the second and third decades of September.

Seeding rate: The recommended seed rate at optimum seeding period in irrigated regions is 4.5-5.0 million, and in rainfed regions – 4.0-4.5 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: Variety is sensitive to fertilizers. In order to obtain a high and quality yield 80-100 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium and 90-120 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

SABA

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
A. M. Abdullayev
A. J. Musayev
F. Sh. Mahmudov
V. F. Ibadov
M. H. Seyidov

The variety was submitted to the State Committee for Testing and Protection of Selection Achievements in 1997.

Origin: Variety has been obtained from complex hybridization of Georgian Tetri ipkli, Yugoslavian Panoniya-43319 and Bezostaya-1 varieties at the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of medium height (90-110 cm), resistant to lodging. Vegetation period is 190-210 days, matures simultaneously with check varieties. Tillering is good. Sprouts and foliage in stem elongation stage are green.

Diversity lutescence. Spike is of cylindrical shape. Spikelet glum is ovoid, keel barb is short, sharp, shoulder shape is wide flat and weak. Grain of the variety is of medium size, furrow is medium, color is red, shape is semicircular, base is hairy. Spikelets are located within the spike moderately dense, number of grains per spike is 42-48.

Productivity: In comparison with check variety it yielded 0.4 ton/ha more grain yield. Potential productivity is 6.0-6.5 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 43-45 gram, grain protein content is 12-14 %, gluten content is 25-29 %. Possesses high technological and baking quality.

Resistance to diseases and climatic conditions: Moderately resistant to rust diseases, resistant to smut diseases. Wintering is good.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation in irrigated lowlands and foothill regions of the Republic is recommended. Seeding after cotton and other row crops is more appropriate.

Sowing time: A period between the second decade of October and the first decade of November is considered the optimum sowing time.

Seeding rate: 4.5-5.0 million viable seeds per hectare is recommended.

Fertilizer rate: In order to obtain a high yield 100-150 kg of active phosphorus, 60 kg of potassium and 100-120 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

MUROV

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: A. M. Abdullayev

A. J. Musayev

F. Sh. Mahmudov

M. H. Seyidov

The variety was submitted to the State Committee for Testing and Protection of Selection Achievements in 1998.

Origin: Variety has been obtained by individual selection from intraspecific hybrids of American origin Weels variety and Spartanka (Russia) at the Tartar Regional Experimental Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of medium height (93-100 cm), resistant to lodging. Vegetation period is 185-207 days, matures simultaneously with the check variety. Tillering is good. Sprouts and foliage in stem elongation stages are dark green.

Diversity lutescence. Spike is of cylindrical shape, medium length, spikelet glume is ovoid, keel barb is short, sharp, shoulder is of narrow elevated shape. Grain of the variety is of medium size, furrow is superficial, color is red, shape is ovoid, base is hairy. Number of grains per spike is 38-42.

Productivity: The average productivity of the variety at the Tartar Regional Experimental Station in irrigated condition was 6.6 t/ha, which outyielded the check variety by 0.9 ton/ha.. Potential productivity of the variety is 6.5-7.5 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 45-48 grams. Grain is semivitreous (45-50%), protein content of the grain is 12.0-14.5%, gluten content is 25-29%. Possesses high technological and baking quality.

Resistance to diseases and climatic conditions: Moderately resistant to yellow and brown rust diseases, resistant to smut diseases. Wintering is good.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation in irrigated lowland and rainfed regions with sufficient moisture is recommended. Sowing after cotton and other row crops is more appropriate.

Sowing time: Period between the second and third decades of October is considered the optimum sowing time.

Seeding rate: Sowing of 4.5-5.0 million viable seeds per hectare is recommended.

Fertilizer norm: In order to obtain a high yield 100-120 kg of active phosphorus, 60 kg of potassium and 100-120 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

AZERI

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: A. M. Abdullayev

A. J. Musayev

F. Sh. Mahmudov

H. V. Ahmedov

M. H. Seyidov

I. J. Gambarov

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 1999 and is protected by patent (Patent № 00043).

Origin: Variety has been obtained by repetitive individual selection from hybrid of Yugoslavian Panoniya 45319 and Bezostaya-1 varieties at the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of medium height (91 – 107 cm), resistant to lodging. Vegetation period is 220-224 days, maturing simultaneously with Bezostaya 1 variety. Tillering is good. Sprouts and foliage in stem elongation stage are dark green.

Diversity lutescence: Spike is of oblong cylindrical shape. Spikelet glume is of oval shape, keel barb is short, sharp, shoulder shape is wide flat.

Productivity: The average productivity of the variety at the Tartar Regional Experimental Station in irrigated condition was 6.51 t/ha, which outyielded Bezostaya-1 variety by 0.4 ton/ha. Potential productivity is 6.5-7.0 ton per hectare.

Grain quality: Grain is large, 1000 kernel weight is 46-49 gram. Grain is vitreous (80-90 %), grain protein content is 13.1-15.5%, gluten content is 26-28%. Possesses high technological and baking quality.

Resistance to diseases and climatic conditions: Moderately resistant to rust diseases and powdery mildew, relatively sensitive to covered smut. Wintering is good.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation in irrigated lowland and foothill areas of Azerbaijan is recommended. It is more appropriate to grown after cotton and other row crops.

Sowing time: A period between the second and third decades of October is considered the optimum sowing time.

Seeding rate: It is recommended to sow 4.5-5.0 million viable seeds per hectare.

Fertilizer norm: In order to obtain high yield 100-150 kg of active phosphorus, 60 kg of potassium and 100-120 kg of nitrogen fertilizers should be applied given by the rate of active ingredient per hectare.

BAYAZ

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: A. M. Abdullayev

A. J. Musayev

F. Sh. Mahmudov

V. F. Ibadov

M. H. Seyidov

The variety was submitted to the State Committee for Testing and Protection of Selection Achievements in 1999.

Origin: Variety has been obtained by individual selection from intraspecific hybrid of Karlik variety of Kyrgyzstan origin and local Azerbaijani Durdane variety at the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of medium height (106-112 cm), with hard stem, resistant to lodging. Vegetation period in irrigation conditions varies from 184 to 215 days. Sprouts and foliage in stem elongation stage are green.

Diversity erythroleucon: Spike is oblong, cylindrical in shape, awns and spikelet glume are red. Spikelet glume is of oval shape, poorly nervated, barb is oblong, sharp, shoulder shape is narrow flat elevated. Grain of the variety is of medium size, furrow is superficial, color is red, shape is semicircular, base is hairy. Spikelets are located moderately dense within the spike, number of grains per spike is 50-54.

Productivity: The average productivity of the variety at the Tartar Regional Experimental Station in irrigated condition was 6.2 t/ha, i.e 0.8 ton extra yield compared to check variety. Potential productivity of the variety is 6.0-7.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 38-41 gram. Vitrescence of the grain is 70-77%, grain protein content is 14.1-14.9%, gluten content is 28-33%. Baking quality is satisfactory.

Resistance to diseases and climatic conditions: Moderately resistant to rust, powdery mildew, smut diseases. Wintering is good.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation in irrigated lowland, rainfed areas with sufficient moisture and also in foothill regions is recommended. It is more appropriate to cultivate after cotton and other row crops in irrigated condition, and after bare fallow and full fallow in rainfed regions.

Sowing time: In irrigated condition a period between the second decade of October and the first decade of November, and in highland and foothill regions – between 20 September and the 10 October is considered the optimum sowing time.

Seeding rate: The recommended seed rate in irrigated condition is 4.5-5.0 million viable seeds per hectare, and in highland and rainfed foothill condition – 4.0-4.5 million seeds.

Fertilizer rate: In order to obtain high yield 100-120 kg of active phosphorus, 60 kg of potassium and 100-120 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

AKINCHI - 84

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: A. J. Musayev
J. A. Aliyev
V. F. Ibadov
M. H. Seyidov

The variety has been included in the State Register Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 2000 and is protected by patent (Patent № 00050).

Origin: Variety has been obtained by individual selection from bread wheat varieties of Hungary origin at the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is lodging-resistant, plant height varies from 85 to 95 cm. Sprouts and spikes are dark green. Vegetation period in irrigated condition is 216-220 days, maturing 2-3 days earlier than other registered varieties.

Diversity *erythrospermum*. Spike is of cylindrical shape and medium length (10-12 cm). Spikelet glume is of oval shape, barb is bending backwards, shoulder is spury, awns are of medium length, parallel and rough. Grain of the variety is large, oval in shape, red colored, furrow is superficial, base is hairy.

Productivity: The 3-year average productivity of the variety at the Tartar Regional Experimental Station in irrigated condition is 6.45 ton/ha, outyielding the check variety Bezostaya-1 by 0.50 ton. High productive variety. Potential productivity is 6.5-7.5 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 47-53 gram. Grain protein content is 13.8-14.3 %, gluten content is 24-28 %.

Resistance to diseases and climatic conditions: Weakly infected with fungal diseases. Wintering is good in Azerbaijan condition.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation mainly in irrigated lowlands and partially in rainfed areas with sufficient moisture is recommended. The best preceding crops for the variety in irrigated regions are perennial crops row crops, but in rainfed areas with sufficient moisture – bare fallow and full fallow.

Sowing time: The optimum sowing time in irrigated condition is a period between the second decade of October and the first decade of November but in rainfed condition – between 20 September and 10 October.

Seeding rate: The recommended seed rate in irrigated condition is 4.5-5.0 million, and in rainfed foothill regions – 4.0-4.5 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: Depending on preceding crops 90-100 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium and 90-120 kg of nitrogen fertilizers is considered optimum fertilizer rate for the variety.

GIYMATLI - 2/17

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
E. H. Gazibeyova
R. U. Mahmudov
A. J. Musayev
M. H. Seyidov
M. N. Mahmudov

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 2001 and is protected by patent (Patent № 00059).

Origin: Variety has been obtained by individual selection from gene pool of bread wheat accessions introduced from International breeding centers and adapted to local condition at the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Intensive type, medium height (85-95 cm), tillering is good, stem is hard, resistant to lodging. Vegetation period is 215-220 days, plant color is whitish-green.

Diversity velutinum. Spike is oblong, prismatic, awnless. Spikelets are located very densely, resistant to shedding. Whitish grey color of the spike allows easily differentiating it from other varieties. Grain of the variety is of medium size, with medium furrow, red color, ovoid shape, and base is hairy.

Productivity: The average productivity of the variety was not less than 6.0 t/ha. Outyields registered varieties relatively. Potential productivity is 8.0-10.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 45-48 gram, grain protein content is 13.5-14.8%, gluten content is 25-28%.

Resistance to diseases and climatic conditions: Moderately sensitive to rust diseases, moderately resistant to powdery mildew, smut diseases. Wintering is good.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is recommended for cultivation in irrigated lowlands, and rainfed highland and foothill regions with sufficient moisture. Cultivation after cotton and other row crops as preceding ones is recommended.

Sowing time: A period between the first half of October and the second half of November is considered the optimum seeding period.

Seeding rate: 4.5-5.0 million viable seeds should be sown per hectare. In case of late seeding this rate can be increased by 10%.

Fertilizer norm: Variety requires preceding cultural agricultural practice. It is recommended to apply 80-120 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium per hectare before ploughing, and 100-150 kg of nitrogen fertilizers per hectare in two applications during cultivation period.

AZAMATLI - 95

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
R. U. Mahmudov
J. M. Talai
A. J. Musayev
M. H. Seyidov

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 2005 and is protected by patent (Patent № 00086).

Origin: Variety has been obtained by individual selection from bread wheat genotypes from 16th elite variety testing seed plot (*16 ESWYT-12*) introduced from *CIMMYT* and adapted to local conditions.

General characteristics: Variety is of medium height (94-96 cm), with hard stem, resistant to lodging, productive tillering is 2.3-2.5. Early maturing, vegetation period in irrigated condition is 215-218 days, matures 5-6 days earlier than other varieties registered. The variety is not exposed to spring-summer drought thanks to its early maturity characteristics.

Diversity *graecum*. Spike is cylindrical, bending after reaching full maturity, oblong, density is medium, and color is white. Awns are white, relatively oblong and sparse. Spikelets are densely located within the spike, grain is of medium size, furrow is superficial, color is white, semicircular, base is hairy. Number of grains per spike is 40-42.

Productivity: The 3-year average productivity of the variety was 7.35 tonnes/ha, which outyields the registered check variety Mirbashir 128 by 2.0-3.0 ton/ha. During environmental tests performed in different regions of the Republic provided 25-35% more grain yield registered varieties. Potential productivity is 8.0-9.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 42-47 gram. Grain protein content is 14.2-15.0%, gluten content is 30-32%.

Resistance to diseases and climatic conditions: Variety is resistant to yellow and brown rust, infection with powdery mildew and other fungal diseases was not observed.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is recommended for cultivation in irrigated, rainfed and foothill regions. In irrigated regions it is appropriate to be grown mainly after cotton as preceding crop, but in rainfed areas after bare fallow.

Sowing time: A period between the second decade of October and the first decade of November in irrigated condition, and between the second decade of September and the first decade of October in rainfed foothill regions is considered the optimum sowing time for the variety.

Seeding rate: During optimum sowing time 4.0-4.5million viable seeds should be sown per hectare in irrigated condition, and 3.5-4.0 million in rainfed condition.

Fertilizer rate: Variety requires intensive cultivation. In order to obtain high and quality grain yield 80-100 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium and 100-120 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

NURLU – 99

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
A. J. Musayev
V. F. Ibadov
M. H. Seyidov
M. G. Ahmedov
M. N. Mahmudov

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 2005 and is protected by patent (Patent № 00087).

Origin: Variety has been obtained at the Research Institute of Crop Husbandry through individual selection from bread wheat hybrids obtained from *CIMMYT/ICARDA*.

General characteristics: Variety is short (70-80 cm), resistant to lodging and grain shattering. Vegetation period is 188-192 days, matures 8-10 days earlier than check varieties. Tillering is upright.

Diversity graecum. Spike is of medium size and medium density, color is white, shape is cylindrical. Spikelet glum is of oval shape, awns are of medium length, white colored, weak. Grain of the variety is of medium size, furrow is superficial, color is white, shape is semicircular, base is hairy. Number of grains per spike is 43-47.

Productivity: Highly productive variety. The average productivity of the variety in the Tartar Terter Regional Experimental Station in irrigated condition was 7.74 t/ha, which outyielded the check variety Mirbashir-128 by 1.54 ton. In farm condition yielded 7.5 t/ha grain. Potential productivity is 8.0-9.0 ton.

Grain quality: 1000 kernel weight is 37-40 gram. Grain protein content is 13.8-14.5%, gluten content - 27-29%. Baking quality of the variety is high.

Resistance to diseases and climatic conditions: Weakly infected with rust and other fungal diseases. Wintering is good in cereal growing regions of the Republic.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation of the variety in irrigated, foothill and rainfed regions with sufficient moisture is proposed. The best preceding crops for the variety in irrigated regions are perennial crops and row crops, but in rainfed condition – bare fallow and full fallow.

Sowing time: The optimum seeding period in rainfed foothill regions is between 20 September and 20 October, and in irrigated condition – between the 20 October and 10 November.

Seeding rate: The recommended seeding rate for irrigated condition is 4.5-5.0 million, and for rainfed condition - 4.0-4.5 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: The variety requires fertilizers. Depending on preceding crops and soil fertility application of 80-100 kg of active phosphorus, 40-60 kg of potassium and 100-120 kg of nitrogen fertilizers per hectare are considered the best fertilizer rates per hectare.

PIRSHAHIN – 1

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: J. M. Talai
A. A. Zamanov
A. J. Musayev
S. A. Abdulbagiyeva
G. M. Hasanova
M. H. Seyidov

The variety was submitted to the State Committee for Testing and Protection of Selection Achievements in 2006.

Origin: Variety has been obtained by individual selection from wheat gene pool collected for many years by architectonics and physiological measures at the Department of Plant Physiology and Biotechnology.

General characteristics: Variety is of medium height (94-98 cm), with hard stem, resistant to lodging, productive tillering is 2.4-2.5. Vegetation period in irrigation conditions is 219-222 days, matures 4-6 days later than the standard Azamatli 95 variety.

Diversity *graecum*. Spike is cylindrical, erect, of medium length, white colored. Awns are oblong, separated, white colored. Grain of the variety is of medium size, oval, white colored, base is hairy, shape is oblong. Spikelets are located sparsely within the spike, number of grains per spike is 46-50.

Productivity: The average productivity in irrigated condition in Absheron Subsidiary Farm of the Institute was 7.35 t/ha. This is 0.35-1.1 t/ha more grain yield than the registered variety Azamatli 95. During environmental tests undertaken in different rainfed regions of the Republic it provided on average 0.76 t/ha more grain yield than registered. Potential productivity in irrigated condition is 7.5-8.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 49-55 gram. Grain protein content is 14.8-15.2%, gluten content – 29.8-31.2%.

Resistance to diseases and climatic conditions: Moderately sensitive to yellow rust, moderately resistant to powdery mildew and smut diseases. Wintering is good.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation of the variety mainly in irrigated regions and partially in rainfed foothill regions with moisture is proposed. The best preceding crops for the variety in irrigated regions are perennial crops and row crops, but and in rainfed condition – bare fallow and full fallow.

Sowing time: Optimum sowing time in irrigated regions is a period between the second and third decades of October, and in rainfed foothill condition – between the 20 September and the 10 October.

Seeding rate: The recommended seed rate in irrigated condition is 4.5-5.0 million, and in rainfed foothill condition – 4.0-4.5 million viable seeds per hectare.

Fertilizer norm: In order to obtain high yield 100-120 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium and 100-120 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

GUNASHLI

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: J. M. Talai
S. I. Huseynov
A. J. Musayev
J. A. Bayramova
F. Sh. Mahmudov
E. R. Ibrahimov

The variety was submitted to the State Committee for Testing and Protection of Selection Achievements in 2006.

Origin: Variety has been obtained by individual selection of wheat genotypes from the regional variety test nursery (RBWYT-FA №21) of International Selection Centers.

General characteristics: Variety is of medium height (81-92 cm), with hard stem, resistant to lodging, productive tillering is 3.0-4.0. Vegetation period is 213-216 days, matures 2-3 days later than the standard Azamatli 95 variety.

Diversity erythrospermum. Spike is cylindrical, erect, white colored. Awns are of medium length, flat, white colored. Grain of the variety is of medium size, furrow is medium, color is red, shape is semi-oblong, base is hairy. Spikelets are located sparsely within the spike, number of grains per spike is 46-53.

Productivity: The average productivity of the variety at the Jalilabad Regional Experimental Station in arid rainfed condition was 5.1 t/ha, which outyielded the check variety by 0.5-1.0 ton/ha. In environmental tests carried out in other regions it yielded on average 0.6 t/ha more grain t than registered variety. Potential productivity in arid rainfed condition is 5.0-6.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 45-50 gram. Grain protein content is 14.8-15.6%, gluten content is 28.0-29.8%.

Resistance to diseases and climatic conditions: Weakly infected with yellow and brown rust, smut diseases, resistant to powdery mildew, wintering is good. Drought resistance is high.

Cultivation regions and preceding crops predecessors: The variety is recommended for cultivation mainly in lowlands with sufficient moisture and arid rainfed foothill regions of the Republic. In rainfed regions cultivation after chickpea and other spring crops as preceding crops and after bare fallow is more appropriate.

Sowing time: Optimum sowing time in rainfed foothill and highland condition is a period between 20 September and 10 October, and in plain rainfed condition – between 20 October and 10 November.

Seeding rate: The recommended seed rate in highland and foothill, rainfed plain condition is 4.0-4.5 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: Application of 60-80 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium and 70-90 kg of nitrogen fertilizers per hectare is considered the optimum fertilizer rates for the variety depending on preceding crops.

GOBUSTAN

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
R. U. Mahmudov
J. M. Talai
A. J. Musayev
M. H. Seyidov

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 2007 and is protected by patent (Patent № 00096).

Origin: Variety has been obtained by individual selection from wheat genotypes obtained from regional bread wheat observation nursery for semi-arid areas (*RBWON (SAA)-2*) of International Selection Centers and adapted for local conditions.

General characteristics: Variety is of medium height (96-100 cm), with hard stem, resistant to lodging, productive tillering is 2.3-2.5. Early maturing.

Diversity *graecum*. Spike is cylindrical, partially bending after reaching maturity, oblong, of medium density and white color. Awns are white, rough and barbed. Spikelets are located densely within the spike, grain is of medium size, with superficial furrow, white colored, semicircular, with hairy base. Number of grains per spike is 40-45.

Productivity: The average productivity of the variety in irrigation conditions was 7.35 t/ha. It outyielded registered varieties by 20-40% during environmental tests carried out in different regions. Potential productivity is 8.0-9.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 40-44 gram. Grain protein content is 14.2-16.0%, gluten content - 30-31%. Possesses high technological and baking quality.

Resistance to diseases and climatic conditions: During study years infection of the variety with yellow rust and smut diseases was not observed. Because of its early maturity character the variety is not exposed to spring-summer drought.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is recommended for cultivation mainly in rainfed, semi-arid, foothill areas and partially in irrigated regions. In rainfed regions bare fallow and full fallow, and in irrigated regions - perennial crops and row crops are considered the best preceding crops.

Sowing time: In highland and rainfed foothill regions a period between 20 September and 10 October, and in irrigated condition – between the second decade of October and the first decade of November are considered the optimum seeding periods.

Seeding rate: The recommended seeding rate for irrigated condition is 4.0-4.5 million, and for rainfed condition - 3.5-4.0 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: In order to obtain high and quality grain yield 80-100 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium and 100-120 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

SHAKI – 1

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: H. Y. Abdurahimov
A. N. Mammadova
A. J. Musayev
F. Sh. Mahmudov
M. Sh. Shukurov
G. M. Hasanova

The variety has been included in the State Register of selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 2007 and is protected by patent (Patent № 00097).

Origin: Variety has been obtained by multilayer selection from hybridization of Bezostaya-1/Azerbaijan-1//Bezostaya-1 varieties at The Shaki Base Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of medium height (105-110 cm), resistant to lodging and shattering. Vegetation period is 230-240 days, medium maturing, easily threshing, tillering is good.

Diversity *lutescense*. Spike is white, medium size and density, awnless. Grain of the variety is medium size, with superficial furrow, red colored, base is hairy.

Productivity: In rainfed areas with relatively moisture productivity of the variety is 4.51 t/ha, outyielding the check variety by 0.4 ton/ha. Potential productivity of the variety is 5.0-6.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 45-50 gram, grain protein content is 12-14%, gluten content - 24-26%. The overall baking quality is satisfactory.

Resistance to diseases and climatic conditions: Moderately infected with rust and powdery mildew diseases. Wintering is good in Sheki-Zagatala regions, drought resistant.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is recommended for cultivation in rainfed regions with relatively moisture. Cultivation after row crops as preceding crops and after bare fallow is appropriate.

Sowing time: A period between the second and third decades of October is considered the optimum sowing time. However it provides good yield even sown until 10 November.

Seeding rate: The recommended seeding rate is 3.5-4.0 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: 80-100 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium and 70-90 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare during cultivation period.

RUZI - 84

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
R. U. Mahmudov
J. M. Talai
A. J. Musayev
A. A. Jahangirov
M. H. Seyidov

The variety has been included in the State Register of selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 2007 and is protected by patent (Patent № 00098).

Origin: Variety has been obtained by individual selection from wheat gene pool collected for many years at the Department of Plant Physiology and Biotechnology of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of medium height (93-103 cm), with hard stem, resistant to lodging, productive tillering is 2.3-2.5. The 3-year average vegetation period in foothill dryland conditions is 254 days, maturing 5-6 days earlier than varieties regionalized for the area.

Diversity *graecum*. Spike is cylindrical in shape, straight, medium size, white colored. Grain of the variety is of medium size, white color, ovoid shape, base is hairy. Spikelets are located within the spike with medium density, number of grains per spike is 33-35.

Productivity: The average productivity of the variety at Gobustan Experimental Station located in rainfed area was 4.79 t/ha, outyielding the check variety Mirbashir-128 by 0.8-1.0 t/ha. At environmental tests carried out in different regions it provided 15-35% more grain yield than other registered varieties.. Potential productivity in arid rainfed condition is 4.5-5.5 t/ha, in irrigated condition – 7.0-8.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 41-43 gram. Grain protein content is 12.3-12.8%, gluten content – 26.0-27.2%.

Resistance to diseases and climatic conditions: Moderately resistant to yellow rust, powdery mildew and smut diseases. Because of relatively early maturity character compared to check variety it is not exposed to spring-summer drought. Wintering is good.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is proposed for cultivation mainly in rainfed, semi-arid and foothill regions of the Republic.. Cultivation in irrigated areas is also efficient. It is appropriate to cultivate after chickpea as preceding crop and bare fallow in rainfed regions, and after perennial forage crops and row crops in irrigated regions.

Sowing time: The optimum sowing time in rainfed foothill and highland regions is between 20 September and 10 October, and in irrigated condition – between the second decade of October and the first decade of November.

Seeding rate: In rainfed foothill and highland condition the recommended seeding rate is 4.0-4.5 million, in irrigated condition – 4.5-5.0 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: Depending on preceding crops application of 60-80 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium and 70-90 kg of nitrogen fertilizers by the rate of active ingredient per hectare is considered the optimum fertilizer rate.

YEGANA

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: A. J. Musayev
M. G. Ahmedov
V. F. Ibadov
G. M. Hasanova
M. H. Seyidov
M. N. Mahmudov

The variety was submitted to the State Committee for Testing and Protection of Selection Achievements in 2007.

Origin: Variety has been obtained by individual multilayer selection from intraspecific hybridization of Krasnodarskaya-23 x (Movchanka x Odesskaya semidwarf) bread wheat varieties in the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of medium height (92-103 cm), with hard stem, resistant to lodging. Productive tillering is 4-5. Variety is early maturing. The 3-year average vegetation period in irrigation conditions is 204 days, maturing 3-4 days earlier than other regionalized varieties.

Diversity *ferrugineum*. Spike is cylindrical, partially bending after reaching maturity, size and density are medium and color is red. Awns are red, medium length, weak. Spikelets are located densely within the spike. Grain of the variety is of medium size, color is red, base is hairy, shape is semicircular. Number of grains per spike is 40-44.

Productivity: The 3-year average productivity of the variety at the Tartar Regional Experimental Station in irrigated condition is 6.62 t/ha, outyielding the registered variety Nurlu 99 by 0.42 t/ha.. Potential productivity of the variety is 8.0-9.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 39-43 gram. Protein content is 14.2-14.8%, wet gluten content is 28-32%.

Resistance to diseases and climatic conditions: During study years the variety demonstrated resistance to yellow and brown rust, smut diseases. Because of early maturity character it is not exposed to spring-summer drought, wintering is good.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is recommended for cultivation in irrigated rainfed foothill and plain regions of the Republic. The best preceding crops for the variety in irrigated regions are perennial crops and row crops, and in rainfed foothill regions - bare fallow and full fallow.

Sowing time: The optimum seeding period in irrigated condition is between 20 October and 10 November, and in rainfed foothill condition – between 30 September and 10 October.

Seeding rate: In irrigated condition the recommended seed rate is 4.5-5.0 million, and in rainfed foothill condition – 4.0-4.5 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: Depending on preceding crops and soil fertility application of 80-100 kg of active phosphorus, 40-60 kg of potassium and 80-100 kg of nitrogen fertilizers per hectare is considered the best fertilizer rates for the variety.

AGALI

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: A. J. Musayev
A. N. Mammadova
A. M. Abdullayev
G. M. Aliyev
M. Sh. Shukurov
K. K. Aslanova

The variety was submitted to the State Committee for Testing and Protection of Selection Achievements in 2007.

Origin: Variety has been obtained by individual selection from intraspecific hybridization of local lutescence 01172 sample and Solva variety at the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of medium height (110-115 cm), resistant to lodging. Vegetation period is 230-235 days, matures approximately 2-3 days earlier than Sheki variety assigned for Sheki-Zagatala region. Tillering is good. Sprouts and foliage in stem elongation stage are green.

Diversity lutescence. Spike is of oblong cylindrical shape. Spikelet glume is ovoid, nervation is poor, barb is short and sharp, shoulder is medium elevated, edge is weakly developed. Grain of the variety is of medium size, furrow is medium, weak, red colored, semicircular, and base is hairy. Number of grains per spike is 45-55.

Productivity: The average productivity of the variety at the Sheki Base Station in located rainfed area with sufficient moisture was 5.07 t/ha, outyielding the registered Sheki variety by 1.2 ton/ha. Potential productivity is 6.0-7.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 45-48 gram. Grain vitrescence is 60-65%, grain protein content is 14.1-14.9%, gluten content is 30-32%. Possesses high technological and baking quality.

Resistance to diseases and climatic conditions: Variety is resistant to smut diseases, moderately resistant to rust, powdery mildew, septoriosi diseases. Moderately resistant to drought, wintering is good.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is proposed for cultivation mainly in rainfed regions with sufficient moisture, and partially in foothill and irrigated regions of the country. In rainfed regions it is more appropriate to grow it after bare fallow and full fallow, and in irrigated regions – after perennial crops and row crops..

Sowing time: A period between the second and third decades of October is considered the optimum seeding rate for the variety.

Seeding rate: The recommended seed rate is 4.5-5.0 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: Depending on preceding crops and soil fertility application of 80-100 kg of active phosphorus, 40-60 kg of potassium and 80-100 kg of nitrogen fertilizers per hectare is considered the best fertilizer rates for the variety.

ZIRVA – 85

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: A. J. Musayev
M. G. Ahmedov
V. F. Ibadov
M. H. Seyidov
M. N. Mahmudov

The variety was submitted to the State Committee for Testing and Protection of Selection Achievements in 2008.

Origin: Variety has been obtained by individual selection from population of bread wheat variety hybrids at the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of medium height (96-100 cm), with hard stem, resistant to lodging, productive tillering is 3.4-3.8-dir. Vegetation period in irrigated condition is 197-204 days, matures 3-5 days later than the registered variety Nurlu 99.

Diversity erythrospermum. Spike is cylindrical, partially bending after reaching full maturity, is of medium size and medium density, white colored. Awns are white, of medium length, weak. Grain of the variety is of medium size, red colored, base is hairy, shape is semicircular. Spikelets are located within the spike moderately dense, number of grains per spike 39-41.

Productivity: The average productivity of the variety at the Tartar Regional Experimental Station in irrigated conditions was 7.12 t/ha, which outyields the registered variety Nurlu 99 by 0.30-0.80 ton/ha. Potential productivity is 8.0-9.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight 39-43 gram. Protein content is 14.2-14.8%, wet gluten content is 28-32%.

Resistance to diseases and climatic conditions: Demonstrated resistance reaction against yellow and brown rust, smut diseases. Because of early maturity character it is not exposed to spring-summer drought.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation of the variety is recommended in irrigated plain and rainfed foothill regions of the Republic. In irrigated regions the best preceding crops are perennial crops and row crops, in foothill regions – bare fallow and full fallow.

Sowing time: The optimum sowingtime in irrigated condition is aperiod between 20 October and 10 November, and in rainfed foothill condition - between 20 September and 10 October.

Seeding rate: The recommended seed rate in irrigated condition is 4.5-5.0 millions, and in rainfed foothill condition – 4.0-4.5 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: Depending on preceding crops and soil fertility application of 80-100 kg of active phosphorus, 40-60 kg of potassium and 80-100 kg of nitrogen fertilizers per hectare is considered the best fertilizer rates.

UGUR

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: Z. A. Mammadov
A. J. Musayev
R. U. Mahmudov
M. H. Seyidov

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 2008 and is protected by patent (Patent № 00103).

Origin: Variety has been obtained by multilayer individual selection from hybrid population obtained from interspecific multilayer remote hybridization combination (Winter wheat x Triticale) F₁ Bezostaya ½x Cinnamon /2x Bezostaya 1) carried out at the Tartar Regional Experimental Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is environmentally flexible and subsequently possesses winter wheat features. 100-110 cm in height, fully resistant to lodging and shattering. Vegetation period is 193-201 days, moderately maturing. Tillering is high. In this stage plants are semi-erect, foliage is hairless, poorly covered with waxy layer. In stem elongation stage foliage changes color from green to dark green.

Diversity *lutescense*. Spike is of medium length (8-10 cm), cylindrical shape, white color and medium density. Spikelet glume is oval, nervation is poor. Grain of the variety is of medium size, furrow is medium, color is red, shape is oval and base is hairy. Number of grains per spike is 48-55.

Productivity: The average productivity was 6.37 t/ha, and this value compared to standard varieties is 0.68 tonnes more. Potential productivity is 6.0-7.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 42-46 gram, protein content of the grain is 13.0-13.4%, gluten content - 28-35%. Baking quality of the variety is good.

Resistance to diseases and climatic conditions: In natural and artificial infestation conditions fully resistant to powdery mildew and loose smut diseases, in artificial infestation mildly infected with yellow and brown rust, covered smut diseases. Drought resistance is moderate, wintering is good.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation of the variety in irrigated and dryland areas supplied with moisture is recommended. Predecessors are bare fallow and seed fallow, legumes and row crops.

Sowing time: Depending on cultivation regions a period between the second decade of October and the first decade of November is considered the optimum seeding period.

Seeding rate: The recommended seeding rate is 4.5-5.0 million viable seeds per hectare.

Fertilizer norm: In order to obtain a high and quality grain product 100-120 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium and 90-120 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

ARAN

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
A. J. Musayev
V. F. Ibadov
M. G. Ahmedov
M. H. Seyidov
M. N. Mahmudov

The variety has been included in the State Registry of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 2009 and is protected by patent (Patent № 00117).

Origin: Variety has been obtained by individual selection from populations of wheat hybrids at the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of medium height (96-102 cm), resistant to lodging. Medium late-maturing variety. Vegetation period is 208-221 days, matures 3-5 days later than Mirbashir 128 variety. Tillering is high, grounded. Color of sprouts and plants is green.

Diversity lutescence. Spike is cylindrical, of medium size and medium density. Spikelet glum is oval-shaped, keel barb is short, minimally bending, nervation is poor, edge appearance is weak, shoulder shape is flat. Grain of the variety is of medium size, red color, base is hairy, furrow is superficial, shape is rounded. Number of grains per spikelet is 43-45.

Productivity: The 3-year average productivity of the variety at the Tartar Regional Experimental Station in irrigated conditions was 7.06 t/ha, outyielding Mirbashir-128 variety by 1.31 ton/ha. Highly productive variety, potential productivity is 7.0-8.0 ton per hectare.

Grain quality: 1000 kernel weight is 43-48 gram. Grain vitrescence is 63-82%, grain protein content is 13.6-14.7 %, wet gluten content - 28-32 %. Baking quality of the variety is high.

Resistance to diseases and climatic conditions: Moderately resistant to fungal diseases and drought. Wintering is good.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation in irrigated plain regions and rainfed regions of Azerbaijan with sufficient moisture is recommended. It is appropriate to seed after cotton and row crops.

Sowing time: A period between the second and third decades of October.

Seeding rate: The recommended seedrate in irrigated condition is 4.5-5.0 million, in rainfed regions – 4.0-4.5 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: In order to obtain high yield 100-120 kg of active phosphorus, 60 kg of potassium and 100-120 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

TALE-38

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
J. M. Talai
A. J. Musayev
M. H. Seyidov
G. M. Hasanova

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 2009 and is protected by patent (Patent № 00131).

Origin: Variety has been obtained by individual selection from wheat genotypes obtained from 2nd regional observation nursery of winter wheat for irrigated areas (2nd WWONIR-227) received from International Selection Centers and adapted for local conditions.

General characteristics: Variety is of medium height (92-97 cm), with hard stem, resistant to lodging, productive tillering is 2.4-2.5. Vegetation period in irrigation conditions is 223-225 days, maturing 5-7 days later than other regionalized varieties. Variety possesses high architectonics.

Diversity *graecum*. Spike is erect, of medium length, white colored. Awns are of medium length, dissipated. Grain of the variety is large, white colored, base is hairy, length is medium. Spikelets are located densely within the spike, number of grains is 47-49.

Productivity: The average productivity of the variety in irrigated condition was 7.08 t/ha. This was 2.3-2.5 t/ha more than Giymatli 2/17 variety. During environmental tests carried out in other regions it yielded on average 1.0-1.5 t/ha more grain than registered varieties. Potential productivity is 8.0-9.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 44-49 gram. Grain protein content is 13.8-14.5%, gluten content is 26-28%.

Resistance to diseases and climatic conditions: Moderately resistant to yellow rust, resistant to brown rust, powdery mildew and smut diseases. Wintering is good due to biologically winter type.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation of the variety mainly in irrigated regions and highland and foothill areas with sufficient moisture is recommended. The best preceding crops for the variety in irrigated regions are perennial crops and row crops, and in foothill regions – bare fallow and full fallow.

Sowing time: It is considered that the optimum seeding period in irrigated condition is between the second and third decades of October, and in rainfed foothill condition – between the second and third decades of September.

Seeding rate: The recommended seed rate in irrigated condition is 4.5-5.0 millions, and in rainfed foothill condition – 4.0-4.5 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: Depending on preceding crops and soil fertility application of 80-100 kg of active phosphorus, 40-60 kg of potassium and 100-120 kg of nitrogen fertilizers per hectare is considered the best fertilizer rates for the variety.

GYZYL BUGDA

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
J. M. Talai
A. J. Musayev
A. A. Jahangirov
M. H. Seyidov
G. M. Hasanova
H. N. Hamidov

The variety was submitted to the State Committee for Testing and Protection of Selection Achievements in 2009.

Origin: Variety has been obtained by individual selection of wheat genotypes from the 7th winter wheat variety testing nursery (7th WON-SA №473) for semi-arid areas introduced from International Selection Centers.

General characteristics: Variety is of medium height (99-110 cm), with hard stem, resistant to lodging, productive tillering is 3.0-3.2. Vegetation period in highland and foothill dryland regions is 243-245 days, matures 5-7 days earlier than Bezostaya 1 variety.

Diversity lutescence. Spike is spindle-shaped, medium, white colored, awnless. Grain of the variety is of medium size and furrow is superficial, red colored, ovoid in shape, base is hairy. Spikelets are densely located within the spike, number of grains per spike is 45-48.

Productivity: The average productivity of the variety at the Gobustan Regional Experimental Station in irrigated condition was 4.83 t/ha, outyielding the registered variety Bezostaya-1 by 0.6-0.9 ton/ha. Potential productivity is 5-6 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 41-48 gram. Grain protein content is 14.1-15.0%, gluten content is 28.0-36.2%.

Resistance to diseases and climatic conditions: Resistant to yellow and brown rust, smut diseases, winter and drought.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation mainly in highland regions and arid rainfed foothill of the Republic regions is proposed. In rainfed regions cultivation after chickpeas as preceding crop and bare fallow is preferable..

Sowing time: The optimum sowing time in highland and rainfed foothill condition is a period between 20 September and 10 October.

Seeding rate: The recommended seed rate in highland and rainfed foothill condition is 4.0-4.5 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: Depending on preceding crops application of 60-80 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium and 70-90 kg of nitrogen fertilizers per hectare is considered the optimum fertilizer rates.

SHAFAG - 2

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: A. M. Abdullayev
A. J. Musayev
M. H. Seyidov
S. K. Hajiyeva
G. H. Poladova
N. A. Heydarova

The variety was submitted to the State Committee for Testing and Protection of Selection Achievements in 2009.

Origin: Variety has been obtained by repetitive individual selection from touchdown hybrids of K-58369 sample of URBI, local Shafag and Saba bread wheat varieties at the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Height of the variety is 99-116 cm, resistant to lodging. Vegetation period is 178-190 days, matures simultaneously with standard variety. Tillering is good. Sprouts and foliage in stem elongation stage are green, do not covered with waxy layer.

Diversity lutescence. Spike is spindle-shaped, white colored, oblong (11-13 cm), of medium density, spikelet glume is oval, poorly nervated, barb of the spikelet glume is short, sharp, shoulder is narrow elevated, edge appearance is weak. Grain of the variety is of medium size, furrow is medium, color is light red, shape is ovoid, and base is hairy. Number of grains per spike is 42-46.

Productivity: The average productivity of the variety at the Tartar Regional Experimental Station in irrigated conditions was 6.6 t/ha, outyielding the check variety Arana by 0.7 ton/ha.. Potential productivity is 7.5-8.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 42-46 gram, vitreous, protein content of the grain is 14.0-14.9%, wet gluten content is 33.0-38.0%. Possesses high technological and baking quality.

Resistance to diseases and climatic conditions: Relatively sensitive to brown rust, resistant to yellow rust and smut diseases. Wintering is good.

Cultivation regions and predecessors: Cultivation mainly in irrigated lowland regions and partially in rainfed foothill regions of the country with sufficient moisture is recommended. Sowing after cotton and other row crops as preceding crops is more appropriate.

Sowing time: A period between the second and third decades of October is considered the optimum sowing time

Seeding rate: The recommended seed rate is 4.5-5.0 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: In order to obtain high yield 100-120 kg of active phosphorus, 60 kg of potassium and 100-120 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

FATIMA

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: A. J. Musayev
M. G. Ahmedov
V. F. Ibadov
A. I. Morgunov
M. H. Seyidov
M. N. Mahmudov

The variety was submitted to the State Committee for Testing and Protection of Selection Achievements in 2009.

Origin: Variety has been obtained by multilayer individual selection from combination of Argentine origin hybrids (H80/5/KVZ/3/BB/CHA/TOR73/4/TEMU47-77, E2E1).

General characteristics: Variety is of medium height (92-97 cm), with hard stem, resistant to lodging, productive tillering is 4.5-5.0. The 3-year average vegetation period in irrigation condition is 204 days, matures 3-4 days earlier than standard variety.

Diversity erythrospermum. Spike is cylinder-shaped, partially bending after reaching maturity, is of medium size, medium density, white colored. Awns are white, of medium length, weak. Grain of the variety is of medium size, red colored, basis is sparsely hairy, furrow is superficial, shape is oblong. Number of grains per spike is 41-45.

Productivity: The 3-year average productivity of the variety in irrigated condition was 7.01 t/ha, this is 0.49 t/ha more than variety the registered variety Nurlu 99. Potential productivity is 8.0-9.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 38-41 gram. Protein content is 13.7-14.5%, wet gluten content is 28-30%.

Resistance to diseases and climatic conditions: During study years the variety demonstrated resistance reaction to yellow and brown rust, smut diseases. Because of its early maturity feature it is not exposed to spring-summer drought, wintering is good.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation of the variety in irrigated plain areas and rainfed foothill regions of the Republic is recommended. In irrigated condition the best preceding crops for the variety are perennial crops and row crops, and in rainfed foothill condition – bare fallow and seeded fallow.

Sowing time: The optimum sowing time in irrigated condition is the period between 20 October and 10 November, and in rainfed foothill condition - between 30 September and 10 October.

Seeding rate: The recommended seed rate in irrigated condition is 4.5-5.0 million, and in foothill condition – 4.0-4.5 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: Depending on preceding crops and soil fertility application of 80-100 kg of active phosphorus, 40-60 kg of potassium and 90-120 kg of nitrogen fertilizers per hectare is considered the best fertilizer rates for the variety.

GYRMYZY GUL-1

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
E. H. Gazibeyova
J. M. Talai
G. M. Hasanova
A. A. Zamanov

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 2011 and is protected by patent (Patent № 00136).

Origin: Variety has been obtained by individual selection of forms adapted to local conditions, differing by short height, equal distribution and architectonics from world gene pool of the Institute.

General characteristics: Variety is of short height (78-84 cm), with hard stem, resistant to lodging, productive tillering 2.4-2.5. Vegetation period in irrigated condition is 225 days, maturing 4-6 days later than other registered varieties. Variety possesses high architectonics

Diversity *erythrospermum*. Spike is erect, short, red colored. Awns are short, dissipated, hairy. Grain of the variety is fine, shape is semi-ovoid, color is red, furrow is superficial, base is hairy. Spikelets are densely located within the spike, number of grains is 38-46.

Productivity: In irrigated condition the average productivity of the variety was 6.76 t/ha. This is 2.2-2.7 t/ha more yield than the registered variety Giymatli-2/17. During environmental tests carried out at Tartar and Gobustan RES it yielded on average 1.02 t/ha more grain product than registered varieties. Potential productivity is 7.0-8.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 40-46 gram. Grain protein content is 14.2-14.8%, gluten content – 26.8-28.2%.

Resistance to diseases and climatic conditions: During the studied years infection of the variety with yellow rust and smut diseases was not observed, in some years it was mildly infected with brown rust. It is frost resistant.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation of the variety mainly in irrigated and in highland and foothill regions of the Republic with sufficient moisture is recommended. The best preceding crops for the variety in irrigated regions are perennial crops and row crops, and in foothill regions – bare fallow and seeded fallow.

Sowing time: Optimum sowing time in irrigated condition is the period between the second and third decades of October, and in rainfed foothill condition – between the second and third decades of September.

Seeding rate: The recommended seed rate in irrigated condition is 4.5-5.0 million, and in rainfed foothill condition – 4.0-4.5 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: Depending on preceding crops and soil fertility application of 80-100 kg of active phosphorus, 40-60 kg of potassium and 100-120 kg of nitrogen fertilizers per hectare is considered the best fertilizer rates for the variety.

LAYAGATLI – 80

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
J. M. Talai
A. J. Musayev
A. A. Jahangirov
N. H. Azizova
G. M. Hasanova
H. N. Hamidov

The variety was submitted to the State Committee for Testing and Protection of Selection Achievements in 2011.

Origin: Variety has been obtained by individual selection of wheat genotypes from 7th winter wheat variety testing nursery (7th WON-SA №473) for semi-arid areas introduced from International Selection Centers.

General characteristics: Variety is of medium height (98-108 cm), with hard stem, resistant to lodging, productive tillering is 3.2-3.6. Vegetation period in highland and foothill regions is 242-246 days, matures 6-8 days earlier than Bezostaya 1 variety.

Diversity *erythrospermum*. Spike is spindle-shaped, medium sized, white colored, awned. Awns are weak and branched. Grain of the variety is of medium size and furrow is superficial, red colored, ovoid in shape and base is hairy. Spikelets are located within the spike moderately dense, number of grains per spike is 52-54.

Productivity: The average productivity of the variety in rainfed condition at Gobustan Regional Experimental Station was 5.42 t/ha, outyielding the registered Bezostaya-1 variety by 1.0-1.5 t/ha. Potential productivity in highland and rainfed foothill condition is 5.5-6.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 39-41 gram. Grain protein content is 14.6-15.1%, gluten content is 30.6-34.4%.

Resistance to diseases and climatic conditions: Resistant to yellow and brown rust, powdery mildew, smut diseases, winter and drought.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is recommended for cultivation mainly in rainfed highland and foothill regions of the Republic. In rainfed regions sowing after chickpea as preceding crop and bare fallow is preferable.

Sowing period: The optimum seeding period in highland and foothill dryland conditions is a time between the 20th of September and the 10th of October.

Seeding rate: The recommended seed rate in highland and rainfed foothill condition is 4.0-4.5 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: Depending on preceding crops application of 60-80 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium and 70-90 kg of nitrogen fertilizers per hectare is considered the optimum fertilizer rates for the variety.

FARAHIM

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: F. Sh. Mahmudov
A. J. Musayev
A. M. Abdullayev
T. T. Ismayilov
S. K. Hajiyeva
G. M. Hasanova
E. R. Ibrahimov

The variety was submitted to the State Committee for Testing and Protection of Selection Achievements in 2011.

Origin: Variety has been obtained from complex hybridization of Azerbaijani K-46324; D66 x Georgian (Indiyskaya N x Doli 35-4 and local Iranian 351826 sample (Az. catalogue K-02052) variety samples at Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of medium height (93-103 cm), resistant to lodging, early maturing. The 3-year average vegetation period in arid rainfed area is 189 days, matures 3-4 days earlier than the check variety Azamatli 95.

Diversity lutescence. Spike is spindle-shaped, of medium length, medium density, white colored, awnless. Spikelet shape is oval, barb of the spikelet glume is short and sharp, edge appearance is weak. Grain of the variety is of medium size, furrow is superficial, red colored, ovoid shape, base is sparsely hairy. Number of grains per spike is 48-51.

Productivity: Productivity of the variety in arid rainfed condition in Southern Mugan at the Jalilabad Regional Experimental Station was 3.14-3.31 t/ha. Potential productivity is 4.0-5.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 41-44 gram. Grain protein content is 13.4-14.0%, gluten content is 28.4-32.8 %-dir. Possesses high technological and baking quality.

Resistance to diseases and climatic conditions: Moderately resistant to yellow rust, infection with brown rust and smut diseases was not observed. Resistant to drought, wintering is good.

Cultivation regions and predecessors: The variety is recommended for cultivation mainly in arid rainfed and rainfed foothill regions of the country with sufficient moisture, and also in irrigated plain areas. Cultivation after bare fallow, legumes (chickpea, lentil) in arid rainfed regions, after perennial crops and row crops in irrigated condition is recommended.

Sowing time: A period between the second decade of October and the first decade of November is considered the optimum sowing time in arid rainfed and irrigated condition.

Seeding rate: The recommended seeding rate is 4.5-5.0 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: In order to obtain high yield it is recommended to apply 90-100 kg of active phosphorus, 40-60 kg of potassium and 90-120 kg of nitrogen fertilizers per hectare.

MUROV - 2

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: A. M. Abdullayev

A. J. Musayev

F. Sh. Mahmudov

V. F. Ibadov

M. H. Seyidov

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 2011 and is protected by patent (Patent № 00137).

Origin: Variety has been obtained by individual selection from intraspecific hybrids of American origin Weels variety and Spartanka (Russia).

General characteristics: Variety is of medium height (98-105 cm), resistant to lodging. The 3-year average vegetation period is 202 days, matures 3-4 days earlier than other varieties assigned for the region.

Diversity lutescence. Spike is white colored, awnless, spindle shaped. Spikelets are located moderately dense around the spike shaft. Spikelet glume is of oval shape, nervation and edge appearance are strong. Barb of the spikelet glume is short, sharp, shoulder is narrow. Grain of the variety is large, red colored and ovoid shaped, furrow is superficial, base is hairy.

Productivity: The average productivity of the variety at the Tartar Regional Experimental Station of the Institute in irrigated condition was 5.95 t/ha, which was 0.4-0.7 t/ha more than the check variety. Potential productivity of the variety is 6.5-7.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 45.2-53.4 gram. Vitrescence of the grain varies from 82 to 100%. Protein content of the grain is 15.3-16.7%, gluten content is 30-32%.

Resistance to diseases and climatic conditions: Variety is moderately resistant to rust diseases. Mildly infected with smut diseases in artificial infestation. Wintering is good.

Cultivation regions and predecessors: Cultivation in irrigated lowland and also in moist foothill areas of the Republic is recommended. It is considered that the best preceding crops for the variety in irrigated regions are perennial crops and row crops, but in foothill regions– bare fallow and seeded fallow.

Sowing time: It is considered that optimum sowing time in irrigated condition is the period between the second decade of October and the first decade of November, and in rainfed foothill condition – between the second decade of September and the first decade of November.

Seeding rate: The recommended seed rate in irrigated conditions is 4.5-5.0 million, and in rainfed foothill condition – 4.0-4.5 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: Application of 80-100 kg of active phosphorus, 40-60 kg of potassium and 90-120 kg of nitrogen fertilizers per hectare is considered the highest fertilizer rates for the variety.

PARVIN

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: A. M. Abdullayev
A. J. Musayev
J. M. Talai
S. K. Hajiyeva
F. Sh. Mahmudov
E. R. Ibrahimov
S. M. Mammadova
B. B. Nazarov
G. H. Poladova

The variety was submitted to the State Committee for Testing and Protection of Selection Achievements in 2012.

Origin: Variety has been obtained by repetitive selection from combination of hybrids (TT09603-(K-58369xAzeri)xK-58369) of URBI K-58369 sample and local Azeri backcross variety at the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of medium height (106-111 cm), resistant to lodging. Vegetation period in irrigated condition is 199-212 days, medium maturing. Tillering is good. Foliage color is dark green, is covered with waxy layer during tillering.

Diversity lutescence. Spike is oblong (8.3-11.0 cm), spindle-shaped, spikelet glume is oval, keel is moderately developed, nervation is weak, barb of the glume is short and sharp, shoulder is wide flat. Grain of the variety is of medium size, furrow is superficial, color is light red, ovoid shape, grain base is hairy. Number of grains per spike is 43-47.

Productivity: The average productivity of the variety at the Tartar RES in irrigated condition was 6.7 t/ha, this is 0.7 ton more than the registered variety Aran. Potential productivity is 7.5-8.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 37-46 gram, grain vitrescence is 70-90%, grain protein content is 14.5-15.5%, gluten content is 30-35%. Possesses high technological and baking quality.

Resistance to diseases and climatic conditions: Resistant to yellow rust and powdery mildew, demonstrated moderate sensitivity reaction against brown rust. Wintering is good.

Cultivation regions and predecessors: Cultivation in irrigated lowland and foothill regions of the Republic is recommended. It is more appropriate to be grown after cotton and row crops as preceding crops.

Sowing time: Period between the second decade of October and the first decade of November is considered the optimum sowing time in irrigated condition and between 20 September and 10 October – in rainfed foothill regions.

Seeding rate: The recommended optimum seeding rate in irrigated condition is 4.5-5.0 million, in highland and rainfed foothill condition – 4.0-4.5 million viable seeds per hectare.

Fertilizer rate: Depending on preceding crops and soil fertility 100-120 kg of active phosphorus, 60 kg of potassium and 100-120 kg of nitrogen fertilizers per hectare is considered the best appropriate fertilizer rates for the variety.

MAHMUD - 80

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: A. J. Musayev
M. G. Ahmedov
V. F. Ibadov
M. N. Mahmudov

The variety was submitted to the State Committee for Testing and Protection of Selection Achievements in 2012.

Origin: Variety has been obtained by multilayer selection from combination (AGRI/NaCH//KAUZ) of bread wheat hybrids from the 5th yellow rust conservation nursery (5th CWA-RTN-166) for Central and Western Asia region received by Tartar Regional Experiment Station of the Research Institute of Crop Husbandry from *ICARDA*.

General characteristics: Variety is of medium height (100-110 cm), stem is resistant to lodging. Medium maturing variety. Vegetation period in irrigated condition is 204-218 days, matures 2-4 days earlier than the registered variety Aran. Tillers are semi-grounded, tillering is high. Sprout and plant color is green.

Diversity *erythrospermum*. Spike is white, cylindrical, medium size and medium density. Spikelet glume is oval-shaped, keel barb is short, slightly bending, nervation is poor, edge appearance is weak, shoulder is flat. Spikelets are densely located within the spike; number of grains per spike is 41-45. Grain of the variety is of medium size, furrow is superficial, color is red, shape is rounded, and base is hairy.

Productivity: The 3-year average productivity of the variety at Tartar RES in irrigated condition is 4.20 ton/ha, outyielding registered Aran variety by 0.70 ton/ha. Highly productive variety, potential productivity is more than 8.0 ton per hectare.

Grain quality: 1000 kernel weight is 32-38 gram. Vitrescence of the grain is 58-77%. Protein content of the grain is 14.1-14.5 %, wet gluten content is 29-32% and technological quality is good.

Resistance to diseases and climatic conditions: Resistant to yellow and brown rust diseases. Resistant to drought, wintering is good.

Cultivation regions and predecessors: Cultivation in irrigated lowland and moist rainfed foothill regions is recommended. In irrigated condition it is advised to be grown after cotton and other row crops, and in arid rainfed foothill regions – after bare fallow and seeded fallow.

Sowing time: Optimum sowing time in irrigated condition is the period between the second and third decades of October, and in rainfed foothill regions – between 20 September and 10 October.

Seeding rate: Seeding of 4.5-5.0 million viable seeds per hectare is recommended.

Fertilizer rate: Depending on preceding crops and soil fertility application of 80-100 kg of active phosphorus, 40-60 kg of potassium and 80-100 kg of nitrogen fertilizers per hectare is considered the best fertilizer rates for the variety.

MARHAL

BREAD WHEAT VARIETY

Authors: A. J. Musayev
A. N. Mammadova
A. M. Abdullayev
M. Sh. Shukurov
S. K. Hajiyeva
G. M. Aliyev
G. M. Hasanova
K. O. Ahmedova

The variety was submitted to the State Committee for Testing and Protection of Selection Achievements in 2012.

Origin: Variety has been obtained by repetitive individual selection from combination of hybrids (Arona(s)6Yr1/7x Tereggi) of “Arona” and “Tereggi” bread wheat varieties carrying Yr 1/7 gene introduced from CIMMYT at Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of medium height (105-110 cm), resistant to lodging. Vegetation period is 221-230 days. Tillering is good. Sprouts and foliage in stem elongation stage are dark green.

Diversity lutescence. Spike is cylindrical, white colored, oblong (11-13 cm), moderately dense, spikelet glume is lancet-shaped. Spikelet glume is beaked, shoulder shape is flat narrow hilly, edge is weakly developed. Grain of the variety is large, furrow is superficial, red colored, semi-oblong in shape, and base is hairy. Number of grains per spike is 65-69.

Productivity: Productivity of the variety at the Sheki Base Station in relatively moist rainfed condition was 3.8-4.1 t/ha, outyielding the registered Sheki variety by 0.8-1.0 ton/ha. Potential productivity is 4.5-5.0 ton per hectare.

Grain quality: 1000 kernel weight is 38-44 gram, vitrescence is 70-100 %, protein content of the grain is 14.0-14.6%, gluten content is 28-36%. Variety possesses high baking quality.

Resistance to diseases and climatic conditions: Moderately resistant to covered smut, powdery mildew and brown rust, resistant to yellow rust. Wintering is good.

Cultivation regions and predecessors: Cultivation in highland and moist rainfed foothill regions is recommended. Seeding after row crops is recommended.

Sowing time: The period between the second decade of October and the first decade of November is optimum sowing time.

Seeding rate: Sowing of 4.0-4.5 million viable seeds per hectare is recommended.

Fertilizer rate: In order to obtain high yield 80-100 kg of active phosphorus, 60 kg of potassium and 90-100 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

Durum wheat

***Triticum durum* Desf.**

MIRBASHIR-50

DURUM WHEAT VARIETY

Authors: A. J. Musayev

J. A. Aliyev

V. F. Ibadov

M. H. Seyidov

I. I. Huseynov

Z. H. Halilova

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 1988 and is protected by patent (Patent № 4650).

Origin: Variety has been obtained by individual selection from intraspecific hybridization of the Mexican origin “Pobellon-67” variety and Sharg variety in the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: May be spring or winter types depending on cultivation season. In irrigation conditions plant height is 100-110 cm, relatively resistant to lodging. Medium maturing, matures simultaneously with Sherg variety.

Diversity leukurum. Spike is of prismatic shape and is very dense. Spikelet glume is rounded-oval, venation is clearly observable. Keel barb is short and sharp. Shoulder of the spikelet glume is slender. Awns are oblong, poorly dissipated, rough and with barbs. Grain of the variety is very large, with shallow furrow, color is white, vitreous, oval in shape.

Productivity: The average productivity of the variety in irrigated conditions was 4.80 t/ha, outyielding the check variety by 0.98 t/. Potential productivity is 5.5-6.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 43-52 grams. Pasta quality of grain is good, protein content of the grain is 13-16%, and gluten content is 24-33%.

Resistance to diseases and climatic conditions: Variety is weakly infected with smut and rust diseases, and moderately infected with septoriosiis and powdery mildew. Winterhardness resistance of the variety is low. Resistant to drought and shattering.

Cultivation regions and preceding crops: Variety was assigned for cultivation in irrigated and rainfed regions of the Republic. In irrigated regions recommended preceding crop is cotton and other row crops, but in rainfed regions cultivation after bare fallow is relevant.

Sowing time: The optimum seeding period in rainfed foothill conditions is a period between the late September and early October, and in irrigated lowlands—from October 20 till November 10. The variety could give normal yield even sown at the end of November after cotton as a preceding crop.

Seeding rate: In rainfed foothill conditions - 3.0-3.5 millions, in irrigation conditions – 3.5-4.0 million viable seeds per hectare is considered the optimum seeding rates. In late seeding this rate should be increased by 10 %.

Fertilizer rate: In order to obtain high and quality grain yield application of active phosphorus and potassium at a rate of 70-90 kg and 40-60 kg per hectare respectively before ploughing and 80-120 kg of nitrogen in two applications during cultivation period should be ensured.

GARAGYLCHYG-2

DURUM WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
E. H. Gazibeyova
A. J. Musayev
S. A. Safarov
V. F. Ibadov
G. A. Ahmedov

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 1990 and is protected by patent (Patent № 5249).

Origin: Variety has been obtained by multilayer individual selection from cross-breeding of the local Garagylchyg and Norin-10 varieties in the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of semi-winter type, short height (78-85 cm), resistant to lodging, early maturing, tillering is high, plant color in stem elongation stage is light green.

Diversity *apulicum*. Spike is cylindric shaped, large sized, density is medium. Awns are oblong, slightly rough, weakly barbed, black colored. Spikelet glumes are oblong, oval, densely hairy, large and reddish colored. Grain of the variety is of medium size, with superficial furrow, white colored, vitreous, semi-oblong, and base is hairless.

Productivity: The average productivity of the variety was 6.0 t/ha. It outyields other registered wheat varieties by 0.5-0.8 t/ha grain yield. Preference is given to this variety in all regions of the Republic where durum wheat cultivation is dominant due to its high productivity. Potential productivity is 7.0-8.0 t/ha, under good agrotechnical care in farm condition it yielded 6.0.-7.0 t/ha grain.

Grain quality: 1000 kernel weight is 45-50 gram. Grain vitrescence is 96-100%, grain protein content is 15.0-16.0%, gluten content is 28-32%. The overall pasta quality is very high.

Resistance to diseases and climatic conditions: Resistant to rust diseases, powdery mildew and covered smut, may be weakly infected with loose smut. Poorly infected by stinking smut. Its winterhardiness and resistance to drought is weak.

Cultivation regions and preceding crops: Variety was assigned for cultivation in irrigated foothill and lowland, foothill steppe and lower mountain regions of Azerbaijan. In irrigated regions it is appropriate to cultivate mainly after cotton, and in rainfed regions – after bare fallow.

Sowing time: The optimum sowing time is from October 20 till November 15. However delayed sowing is also possible.

Seeding rate: Under optimum sowing time in irrigation conditions - 4.0-4.5 million, in rainfed conditions – 3.5-4.0 million viable seeds should be sown per hectare.

Fertilizer rate: In order to obtain high and quality grain yield 90-120 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium and 90-120 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

TARTAR

DURUM WHEAT VARIETY

Authors: A. J. Musayev
J. A. Aliyev
V. F. Ibadov
M. H. Seyidov
A. A. Huseynzadeh

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 1992 and is protected by patent (Patent № 00001).

Origin: Variety has been obtained from intraspecific hybridization of the Italian origin “Georgio-447” variety and “Mahsuldar” variety in the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is intensive, winter type, fully resistant to lodging. Plant height is 90-95 cm. Vegetation period is 180-218 days. Late maturing, tillering is good. Plant tillering is medium. Plant color in stem elongation period is green.

Diversity provincial. Length and density of spike are medium. Spikelet glume is sharp, oblong-oval, poorly sharpened, shoulder is narrow and spury. Awns are oblong, black colored, rough and poorly dissipated. Number of grains per spike is 50-52.

Productivity: The average productivity of the variety at the Terter Regional Experiment Station in irrigation conditions was 6.39 t/ha, it outyielded the check variety by 1.38 ton/ha. Potential productivity of the variety is 6.5-7.0 t/ha.

Grain quality: Grain is very large. 1000 kernel weight is 53-58 gram. Grain vitescence is 90-100%, protein content of the grain is 15.4-16.0%, gluten content is 28-30%. Pasta quality is satisfactory.

Resistance to diseases and climatic conditions: It is weakly infected with rust and powdery mildew diseases, moderately infected by stem rust. Resistant to smut diseases. Winterhardiness is weak.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is recommended to be grown in irrigated lowland regions of the Republic. It is more appropriate to be grown after cotton and other row crops.

Sowing time: A period between the second half of October and the first decade of November is considered the optimum sowing time. Delayed sowing is also possible if preceding crop is cotton.

Seeding rate: 4.0-4.5 million seeds with good germinating ability should be sown per hectare. In case of late seeding this rate can be increased by 10 %.

Fertilizer rate: The variety requires to be grown under preceding cultural agricultural practice taking into account that it is high yielding. So, 90-100 kg of active phosphorus and 50-60 kg of potassium per hectare should be applied before ploughing in two applications and 80-120 kg of nitrogen during cultivation period.

VUGAR

DURUM WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
E. H. Gazibeyova
A. J. Musayev
S. A. Safarov
V. F. Ibadov
Sh. A. Ahmedov

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 1994 and is protected by patent (Patent № 00007).

Origin: Variety has been obtained by individual selection from intraspecific hybridization of the Mexican origin Oviachic-65 durum wheat variety and the local Sharg variety in the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is semi-winter type of medium height (85-90 cm), medium early maturing, vegetation period is 192-220 days, tillering is good, resistant to drought. Plant color during development period is light green.

Diversity leukurum. Spike is white colored, prismatic, fine, dense, non-bending. Spikelet glume is blunt, barbs are short and sharp. Awns are oblong, white, rough, tooth-shaped and poorly branched. Grain of the variety is of medium size, furrow is medium, color is white, vitreous, oblong, and base is hairless.

Productivity: The average productivity in irrigation conditions is 6.73 t/ha, outyields the check variety by 1.5-2.0 ton per hectare. Potential productivity in irrigation conditions is 6.0-7.0 t/ha. In rainfed conditions 3.5-4.5 ton grain yield could be obtained. Relatively high yield could be obtain even in late sowing.

Grain quality: 1000 kernel weight is 50-55 gram, grain vitrescence is 85-99%, protein content of the grain is 14-15%, gluten content is 28-30%.

Resistance to diseases and climatic conditions: Resistant to rust diseases, powdery mildew and covered smut. The variety is resistant to drought compared to other durum wheat varieties registered. Frost resistance is low.

Cultivation regions and preceding crops: Despite the fact that the variety was assigned for cultivation in irrigated regions. Its cultivation in rainfed regions with sufficient precipitation is also considered appropriate. There is a huge crop area sown with this variety in southern Mugan. Cotton and other row crops were performed relevant as preceding crops in irrigated agriculture and bare fallow in rainfed agriculture.

Sowing time: A period between the second decade of October and the first decade of November is considered the optimum sowing time.

Seeding rate: Seeding of 4.0-4.5 million grains with good germinating power in irrigated condition, and 3.5-4.0 million grains with good germinating power in rainfed condition per hectare is recommended. In late seeding this rate should be increased by 10%.

Fertilizer rate: In order to obtain a high and quality yield it is recommended to apply 80-100 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium and 90-120 kg of nitrogen fertilizers per hectare.

SHIRASLAN-23

DURUM WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
E. H. Gazibeyova
A. J. Musayev
R. U. Mahmudov
S. A. Safarov
M. H. Seyidov

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 1996 and is protected by patent (Patent № 00023).

Origin: Variety has been obtained in the Research Institute of Crop Husbandry by individual selection from intraspecific hybridization of the local Sharg variety and the Mexican origin Oviachic-65 variety due to their short height, early maturity and other important agronomic traits.

General characteristics: The variety's characteristic features include short height (82-85 cm), intensive type, resistant to lodging, semi-winter type, early maturity. It matures 5-8 days earlier than Sharg variety. Tillering is good.

Diversity leukurum. Spikelet's length and density are medium, they are prismatic, awns are oblong and white colored. Number of grains per spike is 50-54.

Productivity: The 3-year average productivity of the variety in irrigation conditions was 5.8-6.2 t/ha. In drought years it outyields the other registered variety by 0.5-0.8 t/ha. Potential productivity of the variety is 6.0-7.0 t/ha.

Grain quality: Grain is large, 1000 kernel weight is 50-54 gram. Protein content is 14.0-15.5%, gluten content is 28.0-30.0%. Grain is vitreous.

Resistance to diseases and climatic conditions: Resistant to rust and powdery mildew diseases, covered and loose smut and drought.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation in irrigated and rainfed regions with mild winters is recommended. In irrigated ion condition it is more appropriate to plant after cotton and other row crops, but in rainfed condition – after bare fallow and cropped fallow.

Sowing time: A period between the second half of October and the first half of November is considered the optimum sowing time.

Seeding rate: The optimum recommended seeding rate is 4.0-4.5 million seeds with good germinating power per hectare.

Fertilizer rate: The variety requires to be grown under preceding cultural agricultural practice. It is recommended to apply 80-120 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium per hectare before ploughing and 100-120 kg of nitrogen fertilizers in two applications.

TARTAR-2

DURUM WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
A. J. Musayev
V. F. Ibadov
M. H. Seyidov
M. N. Mahmudov

The variety was submitted to the State Committee on Testing and Protection of Selection Achievements in 1996.

Origin: Variety has been obtained by multilayer individual selection from the local Terter variety at the Terter Regional Experiment Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of medium height (108-114 cm), resistant to lodging, winter type, late maturing. Vegetation period in irrigation condition is 217-222 days. Tillering is good. Foliage color in tillering period is light green and moderately covered with waxy layer. Resistant to shattering.

Diversity provincial. Spike is spindle shaped, black colored and medium sized. Spikelet glume shape is oblong oval, nervation is poor, shoulder size is short, shape is bending inside. Awns are oblong, parallel, color is black. Grain of the variety is large, furrow is medium, color is white, shape is oblong, and base is hairless.

Productivity: The average productivity of the variety in irrigation condition was 5.89 t/ha, which was 0.4-0.6 t/ha higher than the check variety. Potential productivity of the variety is 6.5-7.5 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 58-60 gram. Grain vitrescence is 95-100%, protein content of the grain is 15-16%, gluten content is 29-32%.

Resistance to diseases and climatic conditions: Moderately resistant to rust diseases, and moderately sensitive to covered smut. Resistance to frost is low.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is recommended to be cultivated in irrigated lowland regions of the Republic. It is more appropriate to be sown after cotton and other row crops.

Sowing time: A period between the second and third decades of October is considered the optimum sowing time for the variety.

Seeding rate: Seeding of 4.0-4.5 million viable seeds per hectare at optimum seeding period is recommended.

Fertilizer rate: Variety requires soil fertility. It is recommended to apply 80-120 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium per hectare before ploughing and 90-100 kg of nitrogen fertilizers in two applications.

YAGUT

DURUM WHEAT VARIETY

Authors: Z. A. Mammadov
A. J. Musayev
Z. I. Akperov
R. U. Mahmudov
M. H. Seyidov

The variety was submitted to the State Committee on Testing and Protection of Selection Achievements in 1998.

Origin: Variety has been obtained from remote interspecific hybridization (F./Atlas 66 x SRA-Cin.171/ x Atlas 66) at the Tartar Regional Experiment Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of medium height (98-101 cm), resistant to lodging and shattering. Vegetation period is 192-198 days. Tiller shape is semi-erect, foliage is light green, and covered with waxy layer.

Diversity hordeiform. Spike is cylindric in shape, of medium length (9-10 cm) and density, red colored. Spikelet glume is of lancet shape, poorly nervated and shoulderless. Awns are oblong flat, of medium roughness, and color is red. Grain of the variety is of medium size, oblong oval shape, furrow is superficial, color is white, base is hairless.

Productivity: The average productivity of the variety in irrigated condition at the Terter RES was 6.52 t/ha, which outyielded the check variety by 1.1-1.4 t/ha. Potential productivity of the variety is 7.5-8.5 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 48-50 gram. Grain vitrescence is 85-97%, grain protein content is 14-15%, gluten content is 26-28%.

Resistance to diseases and climatic conditions: Moderately resistant to rust and smut diseases. Resistant to drought, winterhardiness is good.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is recommended to be cultivated in irrigated and rainfed (with sufficient precipitation) regions of the Republic. It is more appropriate to be sown after cotton and other row crops.

Sowing time: A period between the second and third decades of October is considered the optimum sowing time for the variety.

Seeding rate: Seeding of 4.0-4.5 million viable seeds per hectare at the optimum seeding period is recommended as optimum seeding rate.

Fertilizer rate: It is recommended to apply 70-90 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium per hectare before ploughing and 90-100 kg of nitrogen fertilizer during cultivation period in two applications.

BARAKATLI - 95

DURUM WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
E. H. Gazibeyova
R. U. Mahmudov
A. J. Musayev
V. F. Ibadov
M. H. Seyidov

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 1999 and is protected by patent (Patent № 00044).

Origin: Variety has been obtained at the Research Institute of Crop Husbandry by individual selection from intraspecific hybridization of the local Gyrgyzy Bugda and Garagylchyg-2 varieties due to their high productivity, quality and resistance to extreme factors.

General characteristics: Variety is of intensive type, medium height (88-97 cm), semi-winter type, vegetation period is 210-219 days, tillering is good, plant color in stem elongation stage is light green.

Diversity hordeiform. Spike is red colored, prismatic in shape. Spikelets are densely located, awns are oblong, of reddish color, and barbed. Grain of the variety is large, furrow is of medium depth, color is white, shape is oblong.

Productivity: The average productivity of the variety in farm condition under optimum nutrition regime was more than 5.0 t/ha. Potential productivity of the variety in irrigated condition is 7.0-8.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 56-60 gram. Grain vitrescence is 85-90%, grain protein content is 13.5-14.5%, gluten content is 26.0-28.0%.

Resistance to diseases and climatic conditions: Resistant to rust, powdery mildew, smut diseases, drought and frost.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation in irrigated, foothill and rainfed is proposed. In irrigated condition it is more appropriate to be sown after cotton, and other row crops, but in rainfed condition – after bare fallow and seed fallow.

Sowing time: A period between the second half of October and the first half of November is considered the optimum seeding period for the variety.

Seeding rate: 4.0-4.5 million seeds with good germinating power should be sown per hectare. In areas with late seeding this rate can be increased by 10%.

Fertilizer rate: Variety requires to be grown under preceding cultural agricultural practice. It is recommended to apply 90-120 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium per hectare before ploughing and 100-120 kg of nitrogen during cultivation period in two applications.

TURAN

DURUM WHEAT VARIETY

Authors: A. J. Musayev
J. A. Aliyev
V. F. Ibadov
M. H. Seyidov
F. Sh. Mahmudov
A. A. Huseynzadeh

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 1999 and is protected by patent (Patent № 00045).

Origin: Variety has been obtained by multilayer individual selection from mixture of durum wheat hybrids at the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Height of the variety is medium (106-114 cm), it is resistant to lodging. Vegetation period is 218-230 days, matures 5-7 days later than Garagylchyg-2 variety. Tillering is good. Color of sprouts and foliage in stem elongation stage is light green, covered with waxy layer.

Diversity leukomelan. Spike is of medium size, spindle shaped. Spikelet glume is oblong oval, keel barb is short and sharp, shoulder shape is slender. Awns are oblong, parallel, rough, and color is black. Grain of the variety is large, furrow is superficial, color is white, and shape is ovoid.

Productivity: The average productivity of the variety at the Tartar Regional Experiment Station in irrigated condition was 7.05 t/ha, which outyielded other registered varieties by 0.6-0.8 ton/ha. Potential productivity is 7.0-7.5 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 50-61 gram. Grain vitrescence is 80-100%, grain protein content is 14.5-15.5 %, gluten content is 28-30%. Pasta quality of the grain is good.

Resistance to diseases and climatic conditions: Resistant to rust and powdery mildew diseases, and is weakly infected with covered smut. Winterhardiness is good in irrigated lowland regions of Azerbaijan.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is recommended for cultivation in irrigated plain areas of Garabagh, Mil and Shirvan regions. It is more appropriate to be sown after cotton and other row crops.

Sowing time: A period between the second and third decades of October is considered the optimum sowing time for the variety. However, it is possible to obtain a high yield in delayed sowing after cotton as preceding crop.

Seeding rate: 4.0-4.5 million viable seeds should be sown per hectare. Seeding rate should be increased by 10% in case of late seeding.

Fertilizer rate: It is recommended to cultivate the variety under preceding cultural agricultural practice taking into account that it is high productive. It is recommended to apply 80-120 kg of active phosphorus, 60 kg of potassium and 100-120 kg of nitrogen fertilizers.

ALINJA-84

DURUM WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
E. H. Gazibeyova
R. U. Mahmudov
A. J. Musayev
V. F. Ibadov
M. H. Seyidov

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 2000 and is protected by patent (Patent № 00048).

Origin: Variety has been obtained at the Research Institute of Crop Husbandry by individual selection from intraspecific hybridization of the local Sharg and Vugar varieties due to their productivity, quality and other significant agronomic traits.

General characteristics: Variety is of intensive type, medium height (85-95 cm), resistant to lodging, semi-winter, early maturing, tillering is good, vegetation period is 210-215 days.

Diversity leukurum. Length and density of spike is medium, shape is cylindric. Spikelet glume is oblong-oval, poorly nervated. Spike and awns are white colored. Grain of the variety is large, furrow is of medium depth, color is white, and shape is oblong.

Productivity: The average productivity of the variety in farm condition was 5.5-6.0 t/ha, which outyielded other registered varieties by 0.8-1.0 t/ha. Potential productivity of the variety in irrigated condition is 7.5-8.5 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 55-60 gram. Grain vitrescence is 88-92%, protein content is 13-15%, gluten content is 26-28%. Pasta quality is good.

Resistance to diseases and climatic conditions: Resistant to rust and powdery mildew, is weakly infected with covered smut. Resistant to drought, winter resistance is weak.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is recommended to be grown in rainfed regions with mild winter and in irrigated lowlands. It is more appropriate to be grown after cotton and other row crops, after bare fallow and full fallow.

Sowing time: Period between the second half of October and the first decade of November is considered the optimum sowing time.

Seeding rate: 4.0-4.5 million seeds with good germinating power should be seeded per hectare. In case of late sowing this rate should be increased by 10%.

Fertilizer rate: Variety requires to be grown under preceding cultural agricultural practice. Application of 90-120 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium per hectare before ploughing and 100-120 kg of nitrogen fertilizers in two applications is recommended.

GARABAG

DURUM WHEAT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
A. J. Musayev
V. F. Ibadov
F. Sh. Mahmudov
M. H. Seyidov
M. G. Ahmedov
M. N. Mahmudov

The variety has been included in the State Register of Selection achievements of the Republic of Azerbaijan in 2008 and is protected by patent (Patent № 00102).

Origin: Variety has been obtained by individual selection from intraspecific hybridization of the Tunisian origin Bida NP and the local Tartar varieties at the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of winter type, medium height (97-104 cm), medium maturing, tillering is high; plant color in stem elongation stage is light green. Plant stem is hard, fully resistant to lodging. Vegetation period is 188-193 days, matures 3-5 days later than the check variety.

Diversity provincial. Spike is spindle shaped, of black color, medium size and density. Awns are oblong, parallel, with rough barbs, black colored. Spikelet glumes are oblong oval, short and nervated. Grain of the variety is large, furrow is medium type, color is white, shape is oblong.

Productivity: Productivity of the variety under good agrotechnical care ranged between 5.5 and 7.5 t/ha. It outyielded other registered durum wheat varieties by 0.5-0.8 t/ha. Potential productivity in irrigated agriculture is 7.0-8.0 t/ha.

Grain quality: 1000 kernel weight is 55-59 gram. Grain vitrescence is 98-100%, grain protein content is 14.0-16.2%, gluten content is 27-29%. The overall pasta quality is very high.

Resistance to diseases and climatic conditions: Resistant to rust diseases, powdery mildew and covered smut, moderately resistant to drought. Wintering is good.

Cultivation regions and preceding crops: Cultivation in irrigated lowland, foothill and plain rainfed regions of the Republic is recommended. In irrigated regions it is appropriate to be grown after cotton as preceding crop, and in rainfed regions – after bare fallow.

Sowing time: The optimum sowing time is from the 20th of October until the 10th of November.

Seeding rate: During the optimum sowing time 4.0-4.5 million seeds per hectare in irrigated agriculture, and 3.5-4.0 million viable seeds per hectare in rainfed agriculture is recommended.

Fertilizer rate: In order to obtain high and quality grain yield 90-120 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium, and 90-120 kg of nitrogen fertilizers per hectare should be applied.

Barley

***Hordeum vulgare* L.**

GARABAG-7

BARLEY VARIETY

Authors: H. S. Huseynov
A. J. Musayev
J. A. Aliyev
J. G. Hashimov

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 1988 and is protected by patent (Patent № 4659).

Origin: The variety was produced using the World Collection by means of mass selection at the Tartar Regional Experimental Station of Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of the intensive type, resistant to lodging. Plant height ranges between 87 and 106 cm. Vegetation period is 167-211 days. Tillering is moderate. The plant is pale yellow in phase of grain filling.

Diversity nutans. Awny ears are in two rows. Straw is yellow. Length and density of ears are medium. Length of scale is medium, veins are poorly visible. Awns are partly long, toothed, yellow-colored and may drop off. Medium-sized grains are yellow.

Productivity: At Tartar Regional Experimental Station a three year average productivity of the variety under irrigated condition was 5.53 t/ha. The variety is highly productive. Potential productivity is 5.5-6.0 t/ha.

Grain quality: Grains are medium-sized. The weight of 1000 kernel is 40-41 gram. Protein content is 10-11 %.

Tolerance to diseases and climatic conditions: Slightly susceptible to rust and powdery mildew diseases. Resistant to smut diseases. Wintering is good.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is recommended for cultivation in irrigated areas of Garabag plains and in other irrigated regions of the Republic. Intercropping plants are considered as the best preceding crops under irrigated condition.

Sowing time: The period from the second half of October to the first half of November is considered optimum sowing time.

Seeding rate: 3.0-3.5 mln. viable seeds should be sown per hectare. For delayed sowing this rate could be increased by 10%.

Fertilizer rate: Because of the high productivity the variety should be cultivated under preceding cultural agricultural practice 90-100 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium fertilizers per hectare should be applied before ploughing and 80 kg of nitrogen fertilizer in two applications during the vegetation period.

GARABAG-21

BARLEY VARIETY

Authors: H. S. Huseynov
J. G. Hashimov
E. M. Ahmedov

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 1997 and is protected by patent (Patent № 00032).

Origin: The variety was developed through individual selection of local two-rowed barley populations at the Tartar Regional Experimental Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of intensive type, completely resistant to lodging. Plant height is 88-100 cm. Vegetation period is 170-200 days. Ripens 7 days earlier than the registered variety -Garabag -7. Leaves are pale-yellow.

Diversity nutans. Awny ears are in two rows. Straw is yellow. Length and density of ears are moderate. Medium-length awns are toothed, yellow-colored and may drop off. Grains are large and yellow.

Productivity: At the Jalilabad Regional Experimental Station a three year average productivity of the variety under irrigated condition was 6.17 t/ha outyielding Garabagh 7 variety by 0.64 ton/ha. The variety is high productive. Potential productivity is 5.5-6.5 t/ha.

Grain quality: Grains are very large. The weight of 1000 kernel is 44-50 gram. Protein content is 11.0-12.0 %.

Tolerance to diseases and climatic conditions: Slightly susceptible to rust and powdery mildew diseases. Resistant to smut diseases. Wintering is good.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is recommended for cultivation in Garabag plains and other irrigated regions of the Republic. Intercropping crops plants are considered as the best preceding crops under irrigated condition.

Sowing time: Period between the second half of October and the first half of November is considered optimum sowing time.

Seeding rate: 3.0-3.5 mln. viable seeds should be sown per hectare. For delayed sowing this rate could be increased by 10%.

Fertilizer rate: As the variety is high productive it should be cultivated under preceding cultural agricultural practice. 90-100 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium fertilizers should be applied before ploughing and 80 kg of nitrogen fertilizer in two applications during the vegetation period.

GARABAG - 23

BARLEY VARIETY

Authors: A. J. Musayev
H. J. Hashimova
M. A. Babayev
V. F. Ibadov
M. H. Seyidov

The variety was submitted to the State Commission for Testing and Protection of Selection Achievements in 1999.

Origin: The variety was DEVELOPED created by means of intraspecific hybridization of Garabag -7 variety and Danilo variety of German origin at the Tartar Regional Experimental Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Two-row variety with short plant height (81-83 cm), resistant to lodging and shattering. Leaves are pale green and covered with a thin layer of wax. A three-year average vegetation period is 171 days.

Diversity *erectum*. Length of the ear is moderate. It is pale yellow, spindle-shaped and has a medium density. Awns are long and may drop off. They are small-toothed and pale yellow. Grains are large, egg-shaped and pale yellow.

Productivity: A three year average productivity was 6.2 t/ha at the Tartar Regional Experimental Station, which is 6.6 t/ha more than that of the registered variety. Potential productivity of the variety is 6.7-7.0 t/ha.

Grain quality: The weight of 1000 kernel grains is 42 gram. Protein content is 11.5-12.7 %.

Tolerance to diseases and climatic conditions: Resistant to rust and smut diseases. Moderately susceptible to powdery mildew. Performs good wintering.

Cultivation regions and preceding crops: It is recommended for cultivation in irrigated and foothill regions of the Republic. The best preceding crops are intercropping plants under irrigated condition and bare fallow in arid rainfed condition.

Sowing period: The period between last decade of October and the second decade of November is considered optimum sowing time. It could be used also in delayed and spring sowings.

Seeding rate: Under the optimum sowing period 2.5-3.0 mln. seeds and in delayed and spring sowings 3.5-4.0 mln viable seeds should be sown per hectare.

Fertilizer rate: To achieve high and quality yield the area should be applied 60 kg of active phosphorus, 60 kg of potassium and 100 kg of nitrogen fertilizers per hectare.

JALILABAD-19

BARLEY VARIETY

Authors: G. H. Orujov
H. S. Huseynov
A. J. Musayev
F. V. Sherbetov
Y. F. Aliyev

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 2001 and is protected by patent (Patent № 00060).

Origin: The variety was developed through mass selection of two-row barley genotypes of England origin at the Jalilabad Regional Experimental Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Variety is of the intensive type, resistant to lodging. Plant height is 90-100 cm. Vegetation period is 177-184 days. Ripens 5-8 days earlier than the registered variety assigned for the region. Tillering ability is moderate. Leaves are pale yellow at shooting phase..

Diversity nutans. Length and density of ears are moderate. Ear scales are longish-oval with thin veins. Awns are medium-sized, yellow, and rough. They may drop off.

Productivity: A three year average productivity of the variety was 4.21 t/ha at the Jalilabad Regional Experimental Station. It outyielded the check variety by 1.45 ton per hectare. The variety is high productive. Potential productivity at rainfed agriculture is 6.0-7.0 t/ha.

Grain quality: Grains are middle-sized. The weight of 1000 kernel is 40-44 gram. Protein content is 11.0-12.0 %.

Tolerance to diseases and climatic conditions: Slightly susceptible to rust and powdery mildew.. Resistant to helminthosporiose and smut diseases as well as to drought. Performs good wintering.

Cultivation regions and preceding crops: The variety is recommended for cultivation in Southern Mugan and other rainfed regions of the Republic.

Sowing period: Period between the last decade of October and the first decade of November is considered optimum sowing time..

Seeding rate: Under optimum sowing period 3.0-3.5 mln. viable seeds should be sown.

Fertilizer rate: As the variety is high yielding one it should be cultivated under preceding cultural agricultural practice. 90 kg of active phosphorus, 60 kg of potassium fertilizers should be applied per hectare before ploughing and 70 kg of nitrogen during the vegetation period.

GARABAG - 22

BARLEY VARIETY

Authors: G. A. Novruzlu
A. J. Musayev
H. S. Huseynov
M. A. Babayev
E. M. Ahmedov

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 2002 and is protected by patent (Patent № 00065).

Origin: The variety was developed through multilayer individual selection of barley populations from the World barley Collection (VIR) at Tartar Regional Experimental Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: The variety is of intensive type, resistant to lodging. The plant height is 85-97 cm. Vegetation period is 193-210 days. Tillering is moderate.

Diversity nutans. Plant colour is pale green shooting phase.. Ear length and density are medium. Scale length is medium. Awns are partly long.

Productivity: Highly productive, potential productivity is 7-7.5 t/ha.

Grain quality: Grain size is medium. The weight of 1000 kernel is 42 gram. Protein content is 12.5-13.5 %.

Tolerance to diseases and climatic conditions: Slightly susceptible to rust diseases. Resistant to powdery mildew and smut diseases. Tolerant to salt and drought.

Cultivation regions and preceding crops: It is recommended for cultivation in Garabag plains, Shirvan region and other irrigated and rainfed areas of the Republic.

Sowing period: The period between the second half of October and the first half of November is considered optimum sowing time.

Seeding rate: 3.0-3.5 mln. viable seeds should be sown per hectare. For delayed sowing this rate could be increased by 10%.

Fertilizer rate: Due to its high productivity character the variety requires preceding cultural agricultural practice to be grown. Fertilizers should be applied at a rate of 90-100 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium per hectare before ploughing and 80 kg of nitrogen in two applications.

GARABAG - 33

BARLEY VARIETY

Authors: A. J. Musayev
H. J. Hashimova
M. A. Babayev
G. H. Orucov
S. M. Mamedova
M. H. Seyidov

The variety was submitted to the State Commission for Testing and Protection of Selection Achievements in 2006.

Origin: The variety was developed through individual selection of barley genotypes from international winter facultative barley yield trial nursery (*IWFBYT-20*) introduced from ICARDA at Tartar Regional Experimental Station of Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Autumn sown barley. Plant height is 85-90 cm, completely resistant to lodging and shattering. Easily threshable and fast maturing. Vegetation period ranges from 183 to 187 days. It has high tillering ability. During tillering phase plants are almost straight, leaves are hairless and covered with a thin wax layer. At shooting phase leaves are pale green.

Diversity *erectum*. Ear length is medium (6.5 cm), it is pale yellow, spindle-shaped and dense. Number of grains in an ear is 29-31. Awns are pale yellow, long, small-toothed and may drop off. Grains are middle-sized, pale yellow and longish.

Productivity: Productivity of the variety at Tartar Regional Experimental Station was 5.7 t/ha, which outyielded Garabag-7 variety by 0.8t/ha. Potential productivity is 6.0-6.5 t/ha.

Grain quality: The weight of 1000 kernel is 54-58 gram. Protein content ranges between 13.0 to 13.6 %.

Tolerance to diseases and climatic conditions: Moderately resistant to brown rust and helminthosporiosis leaf blight. Tolerant to powdery mildew and loose smut. Tolerant to drought and lodging.

Cultivation regions and preceding crops: Recommended areas for cultivation include irrigated and humid rainfed regions. The best preceding crops under irrigated condition are intercropping crops, and fallow in humid rainfed regions.

Sowing time: Depending on the cultivation regions optimum sowing time is between the last decade of October and the first decade of November. Delayed and spring sowing is also possible.

Seeding rate: At the optimum sowing period 2.5-3.0 mln. in delayed and spring sowing 3.5-4.0 mln. viable seeds should be sown per hectare.

Fertilizer rate: To achieve highland quality yield crop field should be applied 60 kg of active phosphorus, 60 kg of potassium and 100 kg of nitrogen fertilizers per hectare.

GUDRETLI-48

BARLEY VARIETY

Authors: A. C. Musayev
J. M. Talai
Z. A. Mammadov
A. A. Jahangirov
B. M. Ahmedov
E. R. Ibrahimov

The variety was submitted to the State Commission for Testing and Protection of Selection Achievements in 2007.

Origin: The variety was developed through mass selection of multi-row barley genotypes from international winter barley nursery (*IBCB-WT-119*) introduced from *ICARDA*. Mass selection was carried out at Gobustan Regional Experimental Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Autumn sown barley. Plant height is 90-110 cm. Resistant to lodging and shattering. Easily threshable. Vegetation period in rainfed mountainous regions is 230-240 days. It is fast maturing and has a high tillering ability. At tillering phase leaves are hairless and dark green.

Diversity *pallidum*. Length of ears is medium (6.5-7.0 cm). It is pale-yellow and moderately dense. Number of grains in an ear is 40-45, averagely. Awns are pale yellow, long and small-toothed. Grains are medium-sized, pale yellow and longish.

Productivity: A three year average productivity of the variety at Gobustan Regional Experimental Station was 4.25 t/ha, which was 0.8-1.0 t/ha more than that of Palladium 596 variety. Potential productivity is 5.0-5.5 t/ha.

Grain quality: The weight of 1000 kernel is 46-48 grams. Protein content is 12.5-13.5 %.

Tolerance to diseases and climatic conditions: Tolerant to brown rust and covered smut. Moderately resistant to mildew and helminthosporiosis blight. Tolerant to drought and frost.

Cultivation regions and preceding crops: Recommended areas for cultivation are arid rainfed mountainous and foothill regions. The best preceding crop is bare fallow and full fallow.

Sowing period: Optimum sowing time is aperiod between first and second decades of October. Delayed sowing is also possible.

Seeding rate: At optimum sowing period 3.0-3.5 mln. viable seeds should be sown per hectare. In delayed sowing the increase of the seed rate by 10%-15% is appropriate.

Fertilizer rate: To achieve high and quality crop field 60 kg of active phosphorus, 50 kg of potassium and 60 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

BAHARLY

BARLEY VARIETY

Authors: G. H. Orujov
A. J. Musayev
P. S. Garayev
T. T. Ismayilov
G. M. Hasanova

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 2009 and is protected by patent (Patent № 00114).

Origin: The variety was developed through mass selection of multi-row barley variety Ruhani-03 introduced from ICARDA.

General characteristics: Plant height is medium (95-110 cm), stem is relatively steady, tolerant to lodging; productive tillering is 3.5-4.5. An average vegetation period for three years, under rainfed conditions is 182 days, which is 5-6 days shorter than that of the registered variety. Leaves are pale yellow and are covered with a thin wax layer during tillering.

Diversity *parallellum* *körn*. Cylindrical ears are straight, medium-sized (8-9 cm) and yellow. Ear density is moderate, number of grains is 54-60. Awns are medium-sized and weak. Egg-shaped grains are medium-sized and yellow.

Productivity: Under arid rainfed condition productivity ranged between 3.0 and 3.4 t/ha. It outyields the registered barley varieties by 0.6-1.0 t/ha. Under favorable agricultural condition potential productivity is 6.5-7.0 t/ha.

Grain quality: The weight of 1000 kernel is 46-48 gram. Protein content is 10.7-11.0 %.

Tolerance to diseases and climatic conditions: Moderately tolerant to yellow rust, brown rust, smut and mildew diseases. As it matures earlier than the check variety this allows it avoid spring-summer drought.

Cultivation regions and preceding crops: Recommended areas for cultivation are Southern Mugan and other rainfed and irrigated regions of the Republic. In rainfed areas it should be sown after bare fallow, but in irrigated regions after cotton and other intercropping crops as preceding ones.

Sowing period: Period between the last decade of October and the decade of November is considered optimum sowing time.

Seeding rate: 3.0-3.5 mln. viable seeds should be sown per hectare.

Fertilizer rate: 90 kg of active phosphorus, 60 kg of potassium fertilizers should be applied per hectare before ploughing and 60 kg of nitrogen in two applications during the vegetation period.

DEYANETLI

BARLEY VARIETY

Authors: J. M. Talai
A. J. Musayev
A. A. Jahangirov
B. M. Ahmedov
M. G. Ahmedov
E. R. Ibrahimov

The variety was submitted to the State Commission for Testing and Protection of Selection Achievements in 2009.

Origin: The variety was developed through mass selection of two-row barley genotypes from of the international observation (*IBON-WT-48*) nursery introduced from *ICARDA* at Gobustan Regional Experimental Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Autumn sown barley. Plant height is 96-108 cm, completely tolerant to lodging and shattering. Easily threshable. Vegetation period in mountainous, non-irrigated regions is 234-237 days. Ripens 3-4 days earlier than the registered variety Jalilabad 19. It has high tillering ability. At tillering phase plants are found lodging, leaves are hairless and not covered with wax layers, the color is dark green.

Diversity nutans. Ears are medium-sized (8.0-8.5 cm), spindle-shaped, pale yellow and dense. Number of grains in an ear is 30-35. Awns are pale yellow, long, small-toothed and do not drop off. Grains are medium-sized and pale-yellow.

Productivity: A three year average productivity of the variety under arid rainfed condition was 4.66 t/ha, which was 0.92 t/ha more than that of Jalilabad 19 variety. Potential productivity is 5.0-5.5 t/ha.

Grain quality: The weight of 1000 kernel is 42-48 gram. Protein content ranges from 13.0 to 13.2 %.

Tolerance to diseases and climatic conditions: Moderately resistant to yellow rust. Tolerant to brown rust, powdery mildew and smut diseases. Sometimes it is slightly susceptible to rinchosporiose. Tolerant to drought and frost.

Cultivation regions and preceding crops: Recommended areas for cultivation are dry rainfed mountainous and foothill regions. Under arid rainfed condition the best preceding crops are bare fallow and full fallow..

Sowing period: Depending on the cultivation regions optimum sowing period is between the first and second decades of October.

Seeding rate: At optimum sowing time 2.5-3.0 mln. (140-150 kg), in delayed and spring sowing 3.5-4.0 mln. (160-170 kg) viable seeds should be sown per hectare.

Fertilizer rate: To achieve high and quality yield 60 kg of phosphorus, 50 kg of potassium and 60 kg of nitrogen should be applied per hectare.

SADIG

BARLEY VARIETY

Authors: J. M. Talai
A. J. Musayev
G. A. Novruzlu
S. I. Sherbetov
J. A. Bayramova
G. M. Hasanova

The variety was submitted to the State Commission for Testing and Protection of Selection Achievements in 2012.

Origin: The tow-row barley variety was developed through individual selection of Arar/*Rhn-03/Tadmor* accession introduced from ICARDA at Jalilabad Regional Experimental Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: The variety is short (80 cm), resistant to lodging. Number of productive stems are 6.3. Vegetation period is 186-190 days. It ripens 3-4 days earlier compared to other registered varieties. Leaves are pale green and are not covered with a wax layer.

Diversity nutans. Spherical, pale yellow ears are long (13-15 cm) and have a medium density. Awns are long, toothed and pale yellow. Grains are large, longish and pale yellow. An average amount of grains in an ear is 35.3 and their mass is 1.23 grams.

Productivity: A three year average productivity under arid rainfed condition was 3.15 t/ha, which is 0.39 t/ha more than that of the registered variety Jalilabad 19. Potential productivity of the variety under humid rainfed condition is 4.5-5.5 t/ha.

Grain quality: The weight of 1000 kernel is 42 gram. Protein content is 11.3 %.

Tolerance to diseases and climatic conditions: Tolerant to rust diseases. Slightly susceptible to powdery mildew and septoria diseases. Resistant to drought. Performs good wintering.

Cultivation regions and preceding crops: Recommended areas for cultivation are moderately humid lowland and foothill regions of the Republic. In rainfed regions sowing after bare fallow and intercropping crops (chickpea, lentil) is appropriate.

Sowing period: The period between the last decade of October and the last decade of November is considered optimum sowing time.

Seeding rate: Under optimum sowing period 3.0-3.5 mln. viable seeds should be sown per hectare.

Fertilizer rate: 90 kg of active phosphorus, 60 kg of potassium fertilizers per hectare should be applied before ploughing and 70 kg of nitrogen in two applications at vegetation period.

Maize

Zea mays L.

ZAQATALA LOCAL IMPROVED

MAIZE VARIETY

Authors: G. Sh. Unchiyeva
H. M. Alijanov
A. J. Musayev
Sh. B. Bulajova

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 1962 and is protected by patent (Patent № 1141).

Origin: The variety was developed by individual selection of local improved variety at Zagatala Regional Experimental Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: The variety is medium maturing. Vegetation period is 110-112 days. The plant height is 280-310 cm. Number of leaves at the maturation phase is 15-18 and number of ears is 1-2. Number of grain rows on a corncob is 16-24. Amounts of grains in a row range from 42 to 56. Grain yield from a dry ear is 83%.

Diversity *Zea mays L. sub. indurata var. vulgata (Sturt) Bailey*. Ears are conical, grain is yellow with a red core.

Productivity: Under favorable agrotechnical condition the variety has a great potential productivity. Under humid, rainfed and irrigated condition potential productivity of the variety was 8.5-9.0 t/ha and 10.0-11.0 t/ha respectively. Green mass productivity was 50.0-60.0 t/ha.

Grain quality: The weight of 1000 kernel is 350-370 gram. Protein, oil and starch contents are 10-12 %, 7.8-8.5 % and 50-55 %, respectively.

Tolerance to diseases and climatic conditions: The variety performed itself relatively resistant to loose smut fuzariosis diseases. Damage caused by meadow butterfly and aphid is insignificant. The variety is moderately tolerant to drought.

Cultivation regions and preceding crops: Recommended cultivation areas are irrigated lowland and humid, mountainous and foothill regions of the Republic. Sowing after wheat, barley and industrial crops is appropriate.

Sowing period: Optimum sowing period in lowland regions is the first decade and in foothill and mountainous regions the last decade of April.

Seeding rate: 40.000-45.000 and 60.000-70.000 viable seeds should be sown per hectare for grains and green mass yield respectively.

Fertilizer rate: To achieve high and quality yield 150 kg of active phosphorus, 90 kg of potassium and 120-150 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

ZAQATALA - 514

MAIZE VARIETY

Müəlliflər: G. Sh. Unchiyeva

H. M. Alijanov

A. J. Musayev

B. A. Mamedov

N. R. Efendiyev

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 1998 and is protected by patent (Patent № 00038).

Origin: The variety was developed by means of selection from crossing of Krasnodar-5TB and Krasnodar-236 varieties of hybrid origin at the Zagatala Regional Experimental Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Medium maturing. Vegetation period is 108-114 days. The height of the plant is 296-336 cm. Number of leaves at ripening phase is 15-18. Highly resistant to lodging and drought. An average number of ears in the plant is 1.0.

Diversity *Zea mays indentata sturt bailey leucodon*. Ears are conical, grains and core are white. Grain yield from ears is 80-84%. The length of ear is 22.6 cm, number of rows in corncob is 14-16, and number of grains in a row is 43.

Productivity: Under favorable agrotechnical condition the variety has a great potential productivity. Under humid, rainfed condition potential productivity of the variety at Zagatala Regional Experimental Station was 6.8-7.5 t/ha. Green mass productivity was 57.7-67.4 t/ha.

Grain quality: The weight of 1000 kernels is 325-390 gram. Protein, oil and starch contents are 10.0-11.1 %, 6.8-7.5 % and 45-55 %, respectively.

Tolerance to diseases and climatic conditions: It is resistant to diseases and pests. Under natural agricultural practice infection with loose smut and fusariosis is weak. The variety is resistant to lodging and drought.

Cultivation regions and preceding crops: Recommended areas for cultivation are irrigated and humid rainfed regions of Azerbaijan. Sowing after intercropping plants and cereals is preferable.

Sowing period: Optimum sowing period in lowland regions is the first decade and in foothill and mountainous regions the last decade of April.

Seeding rate: 40.000-45.000 and 60.000-70.000 viable seeds should be sown per hectare for grains and green mass yield, respectively.

Fertilizer norm: To achieve high and quality yield 90 kg of active phosphorus, 90 kg of potassium and 150 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

MIRVARI

MAIZE VARIETY

Authors: H. M. Alijanov
G. Sh. Unchiyeva
Sh. B. Bulajova
A. J. Musayev
R. U. Mahmudov

The variety was submitted to the State Commission for Testing and Protection of Selection Achievements in 1999.

Origin: The variety was developed through individual selection of 522x23 hybrid population of the Central Asian type at the Zagatala Regional Experimental Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: The height of the plant at full maturation phase is 235-245 cm, and full ripening period is 94-96 days. Early ripening variety. Milk-wax ripening is period is 74-76 days. Tolerant to lodging. An average number of ears in plant is 1.1.

Diversity *Zea mays indentata sturt bailey flavorubra*. The variety is of hard type. Ears are conical, grains are toothed. Number of leaves is 12. The main ear is attached to the stem at the height of 70-75 cm. The length of the ear is 18-25 cm. Number of rows in an ear is 16-18. Seed yield from the dry ear is 83%. Depth of crack between grain rows is moderate.

Productivity: A three year average productivity of the variety under humid, rainfed condition was 6.53 t/ha. Under humid rainfed irrigated condition potential productivity of the variety was 6.5-7.5 t/ha and 8.0-8.5 t/ha respectively. Green mass productivity was 30.0-35.0 t/ha.

Grain quality: Grains are medium-sized. The weight of 1000 kernel is 300-320 gram. Protein, oil and starch contents are 9.5-10.5 %, 7.5-8.0 % and 43.2-45.0 %, respectively.

Tolerance to diseases and climatic conditions: The variety is relatively resistant to diseases and pests. Under natural agricultural practice is weakly infected with loose smut and fusariosis. Damage caused by pests is weak. It is resistant to drought and lodging.

Cultivation regions and preceding crops: Recommended areas for cultivation are irrigated and humid regions of Azerbaijan. Sowing after wheat, barley and industrial crops is appropriate.

Sowing period: Optimum sowing period in lowland regions is the first decade and in foothill regions the second decade and in mountainous regions the last decade of April.

Seeding rate: 45.000-50.000 and 60.000-70.000 viable seeds should be sown per hectare for grains and green mass yield, respectively.

Fertilizer rate: To achieve high and quality grain and green mass yield crop field should be applied active N₁₅₀ P₁₂₀ K₉₀ in irrigated and N₁₂₀ P₁₀₀ K₉₀ in rainfed condition.

ZAQATALA - 68

MAIZE VARIETY

Authors: G. Sh. Unchiyeva
H. M. Alijanov
A. J. Musayev
B. A. Mamedov
A. M. Asadov

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 2001 and is protected by patent (Patent № 00077).

Origin: The variety was produced by individual selection of local improved variety at Zagatala Regional Experimental Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: The variety is mid-season maturing. Vegetation period is 110-112 days. The plant height is 280-310 cm. Number of leaves at maturation phase is 15-18 and number of ears is 1-2. Number of grain rows on a corn cob is 16-24. Amounts of grains in a row range from 42 to 56. Grain yield from a dry ear is 83%.

Diversity *Zea mays indentata sturt bailey flavorubra*. Ears are conical, grain is yellow with a red core.

Productivity: Under favorable agrotechnical condition the variety has a great potential productivity. Under humid rainfed and irrigated condition potential productivity of the variety was 8.5-9.0 t/ha and 10.0-11.0 t/ha respectively. Green mass productivity was 50.0-60.0 t/ha.

Grain quality: The weight of 1000 kernel is 350-370 gram. Protein, oil and starch contents are 10-12 %, 7.8-8.5 % and 50-55 %, respectively.

Tolerance to diseases and climatic conditions: It is resistant to diseases and pests but partially resistant to loose smut and fusariosis. It performed itself moderate susceptible to maize butterfly and meadow butterfly, and weakly infected with aphid. The variety is resistant to lodging and drought.

Cultivation regions and preceding crops: Recommended cultivation areas are irrigated lowland and humid, mountainous and foothill regions of the Republic. Sowing after wheat, barley and industrial crops is appropriate.

Sowing period: Optimum sowing period in lowland regions is the first decade but in foothill and mountainous regions is the last decade of April.

Seeding rate: 40.000-45.000 and 60.000-70.000 viable seeds should be sown per hectare for grains and green mass yield, respectively.

Fertilizer rate: To achieve high productivity and quality yield 150 kg of active phosphorus, 90 kg of potassium and 120-150 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

ZAQATALA - 420

MAIZE VARIETY

Authors: H. M. Alijanov
G. Sh. Unchiyeva
A. J. Musayev
S. A. Dunyamaliyev

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 2009 and is protected by patent (Patent № 00077).

Origin: The variety was developed by individual selection of 7242-1365x/P21-2 hybrid population at the Zagatala Regional Experimental Station of the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Mid-ripening variety. Vegetation period is 102-104 days. Height of the plant is 240-250 cm. Number of leaves in the main stem is 13. The plant has tillering ability. The main ear is attached to the stem at the height of 80-90 cm.

Diversity *Zea mays indentata sturt bailey flavorubra*. Maize of hard type. Conical ears have 20-27 cm length. Grains are yellow with red cobs. Number of rows in an ear is 16-20. Number of grains in each row is 42-52. Seed yield from dry ear is 82%.

Productivity: A three year average productivity of the variety at Zagatala Regional Experimental station under humid rainfed condition was 7.3 t/ha. The variety has high potential productivity. Under humid rainfed and irrigated conditions productivity of the variety was 7.0-8.0 t/ha and 9.0-10.0 t/ha respectively. Green mass productivity was 35.0-40.0 t/ha.

Grain quality: The weight of 1000 kernel is 300-310 gram. Protein, oil and starch contents are 10.8-11.1 %, 8.5-10.0 % and 45-50 %, respectively. Grains vitreousness is moderate.

Tolerance to diseases and climatic conditions: It is relatively resistant to diseases and pests, but moderately resistant to loose smut and fusariosis. Infection with maize butterfly and meadow butterfly is moderate, infection with aphid is weak. It has high resistance to lodging. It performs resistance to drought.

Cultivation regions and preceding crops. The variety was assigned for cultivation in lowland regions of Great and Lesser Caucasus and Sheki-Zaqatala region.

Sowing period: Optimum sowing period in lowland regions is the first decade and in foothill and mountainous regions the last decade of April.

Seeding rate: 45.000-50.000 and 60.000-70.000 viable seeds should be sown per hectare for grain and green mass yield, respectively.

Fertilizer rate: To achieve high productivity and quality yield 150 kg of phosphorus, 90 kg of potassium and 120-150 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare.

GURUR

MAIZE VARIETY

Authors: J. M. Talai
A. J. Musayev
S. A. Dunyamaliyev
S. A. Abdulbagiyeva
S. M. Mamedova
N. I. Kerimov
H. S. Sofiyev
S. A. Ahmedov

The variety was submitted to the State Commission for Testing and Protection of Selection Achievements in 2012.

Origin: The variety was produced by means of individual selection from K_z3HxKa_zZp559 hybrids at the Zagatala Regional Experimental Station.

General characteristics: At the complete maturation phase the height of plant is 238 cm. Number of stem leaves is 13. Vegetation period is 103-105 days and it ripens 3-5 days earlier than the check variety.

Diversity *Zea mays indentata sturt bailey flavorubra*. It relates to hard type of maize and has conical ears. Ears are located at a height of 80 cm. Number of rows in an ear is 18 and number of grains in a row is 48-50. Grains are yellowish and toothed.

Productivity: Potential productivity of the variety under humid, rainfed condition is 10.0-11.0 t/ha, green mass production is 50.0-60.0 t/ha.

Grain quality: Medium-sized grains. The weight of 1000 kernel is 342-350. Protein, oil and starch contents are 11.4 %, 12.2 % and 58.4%, respectively.

Tolerance to diseases and climatic conditions: The variety is resistant to loose smut and fusariosis. Damage caused by maize butterfly and meadow butterfly is weak. It is resistant to lodging and drought.

Cultivation regions and preceding crops: Recommended cultivation areas are irrigated and humid, rainfed regions of the Republic. In lowland, foothill and mountainous regions of the Republic sowing after cereals, intercropping and industrial crops is appropriate.

Sowing period: Optimum sowing period for lowland regions is the first decade of April whereas for mountainous and foothill regions it is the last decade of April.

Seeding rate: 45.000-50.000 and 60.000-70.000 viable seeds should be sown per hectare for grains and green mass, respectively.

Fertilizer rate: To achieve high grain and green mass productivity, 20 tons manure, 120-150 kg active phosphorus, 80-90 kg of potassium should be applied per hectare before ploughing and at the early stages of the growth 120-150 kg of nitrogen fertilizer is recommended during vegetation period after emergence of 5-6 and 8-10 leaves.

A photograph of a lush green field of legume plants, likely chickpeas, with numerous small white flowers scattered throughout. The plants are densely packed and cover the entire ground.

Food legumes

AZNIIZ - 304

CHICKPEA VARIETY

Authors: L. A. Amirov
G. M. Muslimova

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 1986 and is protected by patent (Patent № 4149).

Origin: The variety was developed at Research Institute of Crop Husbandry by means of hybridization.

General characteristics: The plants are compact, tall (65-80 cm) and suitable to mechanical harvesting. They are resistant to lodging slanting and shattering. The vegetation period in spring sowing is 90-100 days.

Diversity *Cicer arietinum L.transkaukaziko-rubessens*. Pods are yellow. Grains are dark brown with hard surfaces.

Productivity: A three year average productivity in spring sowing under irrigated condition was 1.67 t/ha. The potential productivity of the variety is 2.5-3.0 t/ha.

Grain quality: The weight of 1000 kernel is 250-280 gram. Grain protein content ranges from 24.0 to 26.4 %. Mid-cooking grains.

Tolerance to diseases and climatic conditions: Moderately resistant to Ascochyta and fusarirose diseases as well as to drought.

Cultivation regions and preceding crops: The variety can be cultivated both in rainfed and irrigated areas. Productivity is high when sowing after bare fallow or cereal crops.

Sowing period: The period between the last decade of February and the second decade of March is considered optimum sowing time.

Seeding rate: 300-350,000 and 350-400,000 viable seeds per hectare should be sown in rainfed and irrigated regions respectively at optimum sowing time.

Fertilizer rate: To achieve high productivity and quality yield 90 kg of active phosphorus, 50 kg of potassium should be applied per hectare before ploughing together with 30 kg nitrogen fertilizers at early growth stage.

AZNIIZ - 303

CHICKPEA VARIETY

Authors: N. S. Amirov
L. A. Amirov
G. M. Muslimova

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 1991 and is protected by patent (Patent № 234971).

Origin: The variety was produced at the Research Institute of Crop Husbandry by means of hybridization.

General characteristics: Plants are compact, straight, 82 cm and more in height. They are resistant to lodging and shattering. The period of vegetation in spring sowing is 86-95 days.

Diversity *Cicer arietinum L.transkaukaziko-karneum*. Full matured pods are straw yellow. Initial pods are at 25-30 cm height above the ground surface. Grains are round with smooth surfaces.

Productivity: A three year potential productivity of the variety in spring sowing under irrigated condition was 1.63 t/ha. The potential productivity is 2.2-2.5 t/ha.

Grain quality: The 1000 kernel weight is 280-310 gram. Protein content in grains ranges from 25.6 to 27.0 %.

Tolerance to diseases and climatic conditions: The variety is slightly susceptible to Ascochyta and fusariose diseases. It is tolerant to drought and winter hardiness is good.

Cultivation regions and preceding crops: The variety can be cultivated both in rainfed and irrigated areas. The productivity is high when sowing after bare fallow or cereal crops.

Sowing period: The period between the last decade of February and the second decade of March is considered optimum sowing time.

Seeding rate: At optimum sowing period 300-350,000 and 400-450,000 viable seeds per hectare should be sown in rainfed and irrigated regions respectively.

Fertilizer rate: To achieve high productivity and quality yield 90 kg of active phosphorus and 50 kg of potassium fertilizers per hectare should be applied before ploughing and 30 kg of nitrogen fertilizer when seedlings appear.

AZNIIZ - 50

CHICKPEA VARIETY

Authors: L. Y. Amirov
Z. I. Akperov
R. S. Mirzayev
G. M. Hasanova

The variety was submitted to the State Commission for Testing and Protection of Selection Achievements in 2000.

Origin: It was developed by multiple individual selection of chickpea accession Uzbekistan SP-64 at the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Plants are straight, have a compact form with height of 55-65 cm. The first pods are formed at the height of 25-35 cm. It is resistant to lodging and shattering. Suitable to mechanical cultivation. It grows fast at the first stage of the vegetation. Vegetation period is 155-159 days in autumn sowing. It ripens 8-12 days earlier than the registered variety AZNIIZ -303.

Diversity *Cicer arietinum L., transkaukazikum*. It has complex feather-like toothed leaves. Flowers are large and white. Pods are straw yellow. Grains are middle-sized, have round forms and pale yellow colours. Their surfaces are smooth.

Productivity: A three-year-average productivity in autumn sowing, under rainfed condition was 1.61 t/ha, which is 0.22 tons more than that of AZNIIS 303 variety. The potential productivity of the variety is 2.0 t/ha.

Grain quality: The 1000 kernel weight is 290-300 grams. Protein content in grains ranges from 20.1 to 23.0%. The grain quality is medium. The variety is for grain production and is a valuable food source.

Tolerance to diseases and climatic conditions: The variety is resistant to Ascochyta and slightly susceptible to fusariosis diseases. Highly tolerance to drought and wintering ability is medium.

Cultivation regions and predecessors: Recommended areas for cultivation are mainly rainfed and foothill regions of the Republic. The best preceding crops for the variety is bare fallow and cereals.

Sowing period: The last decade of November and the first decade of December is recommended for winter sowing and the first and second decades of March for spring sowings.

Seeding rate: At optimum sowing period 300-350,000 viable seeds per hectare should be sown in rainfed regions.

Fertilizer rate: To achieve high yield 90-100 kg of active phosphorus, 90 kg of potassium per hectare should be applied before ploughing and 30 kg of nitrogen fertilizers at early growth stage.

NAIL

CHICKPEA VARIETY

Authors: N. S. Amirov
B. A. Gasymov

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 2002 and is protected by patent (Patent № 00066).

Origin: This variety was developed by means of individual selection of chickpea variety of local origin Sharg gapysy (*Nakhchivan AR*) at Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: *A plant with inclination to bend*, 35-49 cm in height. The initial pods are at 15-20 cm from the ground surface. They are resistant to lodging and shattering. The period of vegetation is 160-165 days.

Diversity *Cicer arietinum L. v. kabuli*. It has complex, feather-like, toothed leaves. Pods are yellow. Grains are large and ribbed, pale yellow coloured, with smooth surfaces.

Productivity: A three year average productivity in spring sowing under irrigated condition was 1.25 t/ha. The potential productivity of the variety is 1.8-2.0 t/ha.

Grain quality: The weight of 1000 kernel is 400-430 gram. Depending on cultivation condition, protein content in grains reaches 27%.

Tolerance to diseases and climatic conditions: Moderately resistant to Ascochyta diseases. It is tolerant to drought and sensitive to winter conditions.

Cultivation regions and preceding crops: Lowland areas of the Republic are recommended for cultivation of this variety. The best preceding crops for the variety are bare fallow and grain crops.

Sowing period: The period between the second decade of February and the first decade of March is considered optimum sowing time in lowland areas of the Republic.

Seeding rate: At optimum sowing time 250-300,000 and 350-400,000 viable seeds per hectare should be sown in rainfed and irrigated regions respectively.

Fertilizer rate: To obtain high yield 120 kg of active phosphorus, 90 kg of potassium should be applied per hectare before ploughing and 30 kg of nitrogen fertilizers at the first growth stage.

NARMIN

CHICKPEA VARIETY

Authors: L. A. Amirov
R. S. Mirzayev
Z. I. Akperov
G. M. Hasanova

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 2006 and is protected by patent (Patent № 00092).

Origin: The variety was developed by means of individual selection from *Flip 95-65* selection line introduced from *ICARDA* at the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: Plants attain a height of 60-65 cm and are resistant to lodging and shattering. It is suitable to mechanical sowing and harvesting. The initial pods are at 25-30 cm height above the ground surface. Leaves fall at maturity. The period of vegetation of the variety in winter sowing is 170-175 days. It ripens 6-9 days earlier than the registered variety AZNIIS-303.

Diversity *Cicer arietinum* L. v *transkaukazikum*. Grains are in straw-yellow colour with smooth surfaces. Flowers are large and white. Number of pods in the plant is 26-34. Their form is oval and colour is yellow. There are 1-2 middle-sized, pale yellow colored seeds in a pod.

Productivity: Productivity is higher in winter sowing compared to spring sowing. A three-year average productivity in winter sowing under rainfed condition was 1.61 t/ha, which outyields the variety AZNIIS 303 by 0.43 ton/ha. The potential productivity is 2.4 t/ha.

Grain quality: The weight of 1000 kernel is 340-350 gram. Grain protein content ranges from 24 to 25%. It has high taste qualities.

Tolerance to diseases and climatic conditions: The variety is resistant to *Ascochyta* and slightly susceptible to fusarioid diseases. Highly tolerant to drought.

Cultivation regions and preceding crops: The recommended areas for cultivation are Southern-Mugan and other rainfed as well as irrigated regions of the Republic. The best preceding crops under humid rainfed condition are bare fallow and cereal crops whereas in lowland irrigated regions row crops.

Sowing period: The first decade of December is optimum sowing time for winter sowing in Southern-Mugan and other lowland regions. While in foothill and mountainous regions the period between the last decade of February and the second decade of March is considered optimum for early spring sowing.

Seeding rate: At optimum sowing period 320-350,000 and 400-450,000 viable seeds per hectare should be sown in rainfed and irrigated regions, respectively.

Fertilizer rate: To obtain high and quality yield 90-110 kg of active phosphorus, 90 kg of potassium should be applied per hectare before ploughing and 30 kg of nitrogen at the early growth stage.

SULTAN

CHICKPEA VARIETY

Authors: L. A. Amirov
R. S. Mirzayev
A. J. Musayev
J. M. Talai
A. A. Jahangirov
G. M. Hasanova
B. H. Sadigov

The variety was submitted to the State Commission for Testing and Protection of Selection Achievements in 2008.

Origin: The variety was developed by means of individual and mass selection methods from *Flip 98-178C* selection line introduced from *ICARDA* at the Research Institute of Crop Husbandry.

General characteristics: It is a grass-like plant with the height of 70-80 cm. A Single feather-like, lobed leaf is large. The period of vegetation in winter sowing in lowland and foothill regions is 168-174 and 225-230 days, respectively. It ripens 3-5 days later than the registered variety-Narmin. Resistant to lodging and shattering. Suitable to mechanical harvesting.

Diversity *Cicer arietinum L.v transkaukazikum*. It has a single white-colored flower. A medium-length flower scape is green. Full matured pods are yellow. Grains are large, angular in form, yellowish with smooth surfaces.

Productivity: A three year average productivity in winter sowing under rainfed condition was 1.74 t/ha. It outyielded Narmin variety by 0.1 ton/ha. Potential productivity is 2.5 t/ha.

Grain quality: The 1000 kernel weight is 390-400 grams. Protein content in grains ranges from 26 to 27%. It has high taste qualities. The variety is recommended for grain production and is a valuable food source.

Tolerance to diseases and climatic conditions: The variety is characterized for its tolerance to *Ascochyta* diseases, as well as to drought and winter condition.

Cultivation regions and preceding crops: It should be cultivated mainly in humid lowland areas and in rainfed foothill regions. The best preceding crops for the variety are bare fallow and grain crops. However, in lowland irrigated regions cereal crops and row crops are considered the best preceding crops.

Sowing period: Pre-winter sowing period for mountainous and foothill regions of the Republic is between the second and third decades of November. For Southern Mugan and other lowland regions sowing time is the last decade of November and the first decade of December, while for the spring sowing the period between the last decade of February and the first decade of March is preferable.

Seeding rate: At the optimum sowing period 300-350,000 and 400-450,000 viable seeds per hectare should be sown in rainfed and irrigated regions respectively.

Fertilizer rate: To obtain high yield 120 kg phosphorus, 90 kg potassium should be applied per hectare before ploughing and 30 kg of nitrogen at early growth stage.

CHEREZ

GROUNDNUT VARIETY

Authors: J. A. Aliyev
Z. I. Akperov
A. J. Musayev
J. M. Talai
H. I. Mamedov
M. H. Seyidov

The variety was submitted to the State Commission for Testing and Protection of Selection Achievements in 2005.

Origin: The variety was developed by means of individual selection of peanut genotypes (ICGV93143) introduced from International Crops Research Institute for the Semi-Arid Tropics (ICRISAT) and adapted to local condition.

General characteristics: The height of plant is 50-55 cm; number of branches is 4-5. There are 20-25 pods and 45-48 grains in the plant. Vegetation period is in the range of 170-175 days.

Diversity *Arachis hipogaea* *L. fastigiata vulgaris*. Leaves are entire, large, green, oval-shaped and hairless. Stem has 7-9 churn-staff. Grains are large, longish with light red color.

Productivity: The variety forms more total dry biomass due to high tillering ability and tallness. A three year average productivity of the variety in humid rainfed areas of Sheki-Zagatala regions was 2.67 t/ha. This is 0.74-1.20 t/ha more than that of registered variety Zagatala 295/1. Potential productivity is 3.0-3.5 t/ha.

Grain quality: The 1000 kernel weight is 850-900 gram. Oil content in grains ranges from 55 to 59%. It has high taste qualities.

Tolerance to diseases and climatic conditions: The variety is resistant to Ascochyta and fusarirose diseases. Moderately tolerant to drought.

Cultivation regions and preceding crops: Recommended cultivation areas for the variety are humid rainfed areas of Sheki-Zagatala regions as well as irrigated regions of the Republic. Autumn cereals, spring row crops and bare fallow are considered the best preceding crops for this variety.

Sowing period: Optimum sowing period is between the last decade of April and the first decade of May.

Seeding rate: 100-115 kg of viable seeds should be sown per hectare.

Fertilizer rate: Taking into consideration soil fertility and increased crop yield 60-80 kg of active phosphorus, 50-60 kg of potassium and 50-80 kg of nitrogen fertilizers should be applied per hectare. 30% of nitrogen fertilizer should be used before sowing, 40% 2-3 weeks after germination and the rest 30% at the grain filling stage- pod formation stage.

ARZU

LENTIL VARIETY

Authors: L. A. Amirov
Z. I. Akperov
J. M. Talai
R. S. Mirzayev

The variety has been included in the State Register of Selection Achievements of the Republic of Azerbaijan in 2009 and is protected by patent (Patent № 00116).

Origin: The variety was developed by means of individual and mass selection from *ILL6037* form introduced from *ICARDA* at the Research Institute of Crop Husbandry. Intended for grain and is a valuable food source.

General characteristics: It is a grass-like tall (35-40 cm) plant. The period of vegetation in pre-winter sowing is 172-180 days. It ripens 2-5 days earlier than registered variety Azer and grows fast in early spring.

Diversity *Lens culinaris Medik.ssp.nummularia*. The plant is grass-like with ribbed stem, has feature-like pair of elliptic leaves with entire edges. Flowers form a cluster. The stalk is long and green. Grains are large, round, pale-green with smooth surfaces. Kernel leaves are yellowish.

Productivity: A three year average productivity in pre-winter sowing was 0.91 t/ha under rainfed condition, which is 0.19 tons more than that of Azer variety. Potential productivity of the variety is 1.4-1.6 t/ha.

Grain quality: The weight of 1000 kernel is 60-65 grams. Grain protein content ranges between 26% and 27%. It has high taste qualities.

Tolerance to diseases and climatic conditions: The variety is resistant to fusariose diseases and drought. It has high wintering ability.

Cultivation regions and preceding crops: The recommended areas for cultivation are Southern Mugan and other rainfed areas, as well as irrigated regions of the Republic. Bare fallow and grain crops are considered the best preceding crops for dry rainfed, while cereal crops and row crops are preferable for irrigated regions.

Sowing period: Optimum pre-winter sowing period is a period between the second decade of November and the first decade of December. For spring sowings this period is the second decade of February.

Seeding rate: At optimum sowing period 2.0-2.1 and 2.5-3.0 mln. viable seeds per hectare should be sown in rainfed and irrigated areas respectively.

Fertilizer rate: To obtain high and quality yield 120 kg of active phosphorus, 90 kg of potassium should be applied per hectare before ploughing and 30 kg of nitrogen at early growth stage.

Administrative buildings of the Institute of Crop Husbandry at various times

Administrative buildings of the Institute of Crop Husbandry at various times

Administrative buildings of the Institute of Crop Husbandry at various times

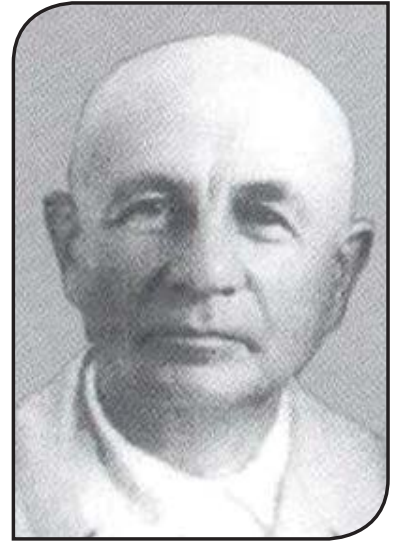
Administrative buildings of the Institute of Crop Husbandry at various times

Saleh Fatulla Huseinov

İbrahim Jabbar Rajabli

Vsevolod Nikitich
Gromachevski

İbrahim Safarali Safarov

Asad Ali Jafarov

Shirali Hamid Samadov

Muzaffar Haydar
Abitalibov

Kazim Abdulmanaf
Alekperov

Rasul Jabbar Aleskerzade

Amir Akbar Mardanov

Talat Hamid Mamedov

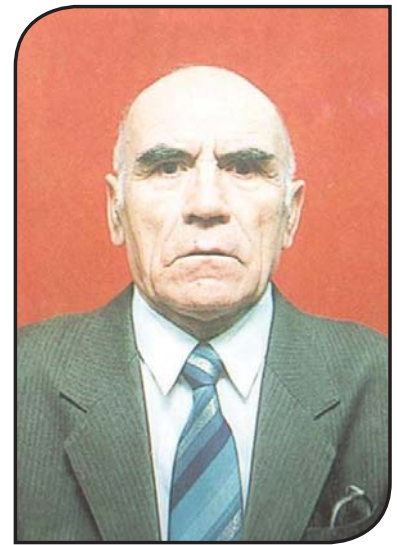
Rasim Hazret
Suleymanov

Suleyman İsa
Suleymanov

Asad Janet Musayev

Nazim Said Amirov

Xanim Hacibaba
Rahimova

Javanshir Mutallib
Talai

Wheat genu pool of the Research Institute of Crop Husbandry

Wheat genu pool of the Research Institute of Crop Husbandry

Experimental crop fields of the Department of Plant Physiology and Biotechnology of the Research Institute of Crop Husbandry

Experimental crop fields of the Department of Plant Physiology and Biotechnology of the Research Institute of Crop Husbandry

Wheat genotypes with contrast architectonics

Wheat genotypes with contrast architectonics

Durum wheat variety Barakatly 95

Bread wheat variety Giymatli 2/17

Bread wheat variety Giymatli 2/17

Bread wheat variety Gyrgyzy gul 1

Bread wheat variety Gyrmyzy gul 1

Bread wheat variety Gobustan

Bread wheat variety Gyrgyz gul 1

Wheat genotypes with contrast architectonics

Bread wheat variety Nurlu 99

Wheat genotypes with contrast architectonics

Wheat genotypes with contrast architectonics

Wheat genotypes with contrast architectonics

Wheat genotypes with contrast architectonics

Draught resistant wheat variety developed at the Department of Plant Physiology and Biotechnology of the Research Institute of Crop Husbandry

Bread wheat variety Nurlu 99

Bread wheat variety Giymatli 2/17

Durum wheat variety Barakatly 95

Bread wheat variety Ruzi 84

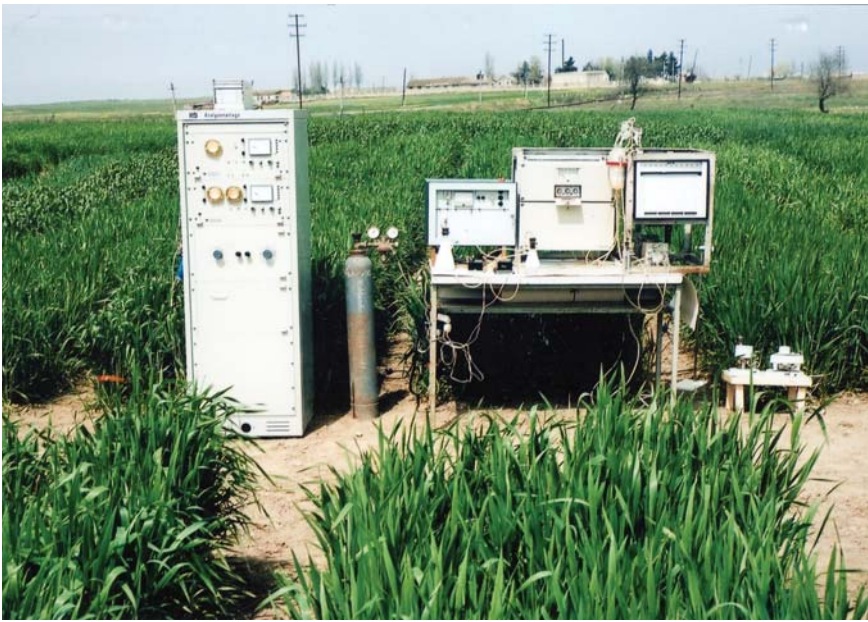

Jalal Aliyev at Garabagh experimental station of Azerbaijan Academy of Sciences, 1953

Jalal Aliyev studies photosynthesis process by application of radioactive carbon $^{14}\text{CO}_2$; Garabagh (1956) experimental station

Various devices used to carry out studies on photosynthesis and photorespiration in the field

Various devices used to carry out studies on photosynthesis and photorespiration in the field

J. A. Aliyev at wheat field of the Institute of Crop Husbandry

J. A. Aliyev at wheat field of the Institute of Crop Husbandry

J. A. Aliyev at wheat field of the Institute of Crop Husbandry

J. A. Aliyev with new crop varieties released by Research Institute of Crop Husbandry

J. A. Aliyev at wheat field of the Institute of Crop Husbandry

Prof. Jalal Aliyev, Prof. Dr. Adel El-Beltagy, Director General of the International Center for Agricultural Researches in Dry Areas (ICARDA) and others

Prof. Jalal Aliyev, Prof. Dr. Adel El-Beltagy, Director General of the International Center for Agricultural Researches in Dry Areas (ICARDA) and others

Prof. Jalal Aliyev, Prof. Dr. Adel El-Beltagy, Director General of the International Center for Agricultural Researches in Dry Areas (ICARDA) and others

Aliyev, President of the Russian Academy of Agricultural Sciences academician G.A.Romanenko, academician V.I.Fisinin, academician Yu.I.Kovalev, Vice President of Agrarian Academy of Sciences of Belarus academician S.I.Grib

Academician of the Russian Academy of Sciences I.A.Tarchevsky and other scientists on an experimental field of the Institute of Crop Husbandry

Prof.J.A.Aliyev and President of the Russian Academy of Agricultural Sciences academician G.A.Romanenko

Prof.J.Aliyev and Dr.J.Srivastava, WB Lead Agriculturist and others

Prof.J.Aliyev, Dr.J.Srivastava and others

Mona Liza and wheat genefund

Bread wheat and durum wheat varieties developed at the
Research Institute of Crop Husbandry

Participants of the Seventh Consultative Group on International Agricultural Research in Central Asia and the Caucasus (CGIAR-CAC) Program Steering Committee Meeting at the Research Institute of Crop Husbandry

Izzatkhanum Aliyeva

Prof.Jalal Aliyev with granddaughters

MÜNDƏRİCAT

AZƏRBAYCAN ELMİ-TƏDQIQAT ƏKİNÇİLİK İNSTİTUTU	5
Yumşaq buğda.....	11
Bərk buğda.....	45
Arpa.....	59
Qarğıdalı	71
Ərzaq paxlalıları	79
AZƏRBAYDJANSKİY NAUČNO-İSSLEDOVATEĻSKİY İNSTİTUT ZEMLEDELİYA	89
Мягкая пшеница	95
Твердая пшеница.....	129
Ячмень.....	143
Кукуруза	155
Продовольственные бобовые	163
AZERBAIJAN RESEARCH INSTITUTE OF CROP HUSBANDRY	173
Bread wheat	179
Durum wheat.....	213
Barley.....	227
Maize	239
Food legumes.....	247

AZƏRBAYCAN ELMİ TƏDQIQAT ƏKİNÇİLİK İNSTITUTU

**DƏNLİ VƏ DƏNLİ - PAXLALI BİTKİ SORTLARININ
KATALOQU**

Redaktor: İ. M. Hüseynova

Texniki redaktor: A. Q. Ağayeva

Y. S. Əmirli

"NURLAR" NƏŞRİYYAT-POLİQRAFİYA MƏRKƏZİNDƏ OFSET ÜSULU İLƏ ÇAP OLUNMUŞDUR.

Yığılmağa verilmişdir: 13. 05. 2013

Çapa imzalanmışdır: 25.05.2013

Nəşrin ölçüsü: 60x84 1/8

Fiziki çap vərəqi: 37

Sifariş: 051/13 . Sayı: 500 ədəd.